

Skrifter fra språknemndene i Norden

Språk i Norden Sprog i Norden 2005

Årsskrift for språknemndene i Norden

Redigert av
Torbjørg Breivik (hovedredaktør, Norge)
Vibeke Sandersen (Danmark)
Eivor Sommardahl, Aino Piehl (Finland)
Ari Páll Kristinsson (Island)
Birgitta Lindgren (Sverige)

NOVUS FORLAG

Publisert med støtte fra Nordens språkråd

© Språknemndene i Norden 2005
ISSN 0108-8270
ISBN 82-7433-0501

Innhold

Forord	5
Åbenlyse og diskrete sprogudviklinger. Introduktion af en problemstilling, <i>av Jørn Lund</i>	7
Språkpolitiska initiativ och utspel i Norden, <i>av Birgitta Lindgren</i>	23
Händelser på det språkpolitiska området i Norden, <i>av Birgitta Lindgren</i>	49
Language politics as a new concept, <i>by Birgitta Lindgren</i>	55
Normering som kamp om symbol- og premissmakt. Frå norsk normeringshistorie, <i>av Helge Sandøy</i>	61
Språkvården och diskursnormerna, <i>av Olle Josephson</i>	81
Finns det en finlandssvensk språknorm? <i>av Mikael Reuter</i>	97
Færøsk retskrivning – resultater fra en undersøgelse af færøske stile, <i>av Katrin Næs</i>	107
Normering i den nya upplagan av Svensk skolordlista, <i>av Lisa Rudebeck</i>	121
Situasjonen for samisk språk i dag, <i>av Rolf Olsen</i>	143
Punktskrift ur ett nordiskt perspektiv, <i>av Eva Björk</i>	147
Hur väl förstår vi varandra i Norden idag? <i>av Katarina Lundin Åkesson</i>	159

Presset mot språka i Norden, av <i>Helge Sandøy</i>	177
Det nordiske språksamarbeidet i 2004, av <i>Torbjørgh Breivik</i>	197
Den nordiske klarspråkkonferansen i november 2004	205
– Forståeleg språk – for alle? av <i>Marit Hovdenak</i>	205
– Genomtänkta strategier och medveten retorik – viktiga redskap i klarspråksarbetet, av <i>Sonja Vidjeskog</i>	211
Ny språklitteratur 2004	219
– Publikasjoner fra språknemndene	219
– Publikasjoner for øvrig	232
Danmark, av <i>Jørgen Nørby Jensen og Vibeke Sandersen</i>	232
Finland, av <i>Aino Piehl och Eivor Sommardahl</i>	246
Færøerne, av <i>Marius Staksberg</i>	252
Island, av <i>Ari Páll Kristinsson</i>	253
Norge, av <i>Torbjørgh Breivik, Marit Hovdenak, Terje Larsen, Svein Nestor og Åsta Norheim</i>	254
Sverige, av <i>Birgitta Lindgren</i>	271
– Ordbøker og ordlister	287
Danmark	287
Finland	290
Færøerne	300
Island	300
Norge	301
Sverige	307
Om forfatterne	309
Adresser til språknemndene i Norden	311

Forord

Språk i Norden er ei årbok for språknemndene i Norden, og gis ut av nettverket for språknemndene med økonomisk støtte fra Nordens språkråd. Årboka redigeres av de nordiske sekretærene, og hovedansvaret går på omgang mellom dem. For tida er hovedredaktøren norsk.

Det nordiske språkmøtet i 2004 fant sted i Tórshavn på Færøyene, og hovedtemaet på møtet var normering og normeringspolitikk i de nordiske landene. Grunnlaget for innleggene og de etterfølgende diskusjonene var spørsmål som: Hvordan foregår normeringsarbeidet i språknemndene, hva normeres når og hvordan, og ikke minst: hvilke strategier velger man når man skal normere? Innleiderne gir noen svar på disse problemstillingene, men vel så mye viser de hvor komplekst bildet er, at her ikke finnes enkle og entydige svar.

Punktskrift har ikke vært omtalt i Språk i Norden før, men i dette nummeret bringer vi en interessant artikkel om punktskrift fra et nordisk perspektiv.

To store nordiske forskningsprosjekt er i slutfasen: *Internordisk språkforståelse i en tid med økt internasjonalisering* og *Moderne importord i språka i Norden*. Prosjektene og de første resultatene fra dem blir presentert her, og i tillegg vil det bli publisert egne rapporter der opplegg, gjennomføring, problemstillinger, materiale, resultater og analyser av funnene presenteres.

Nesten alle artiklene har denne gang et engelsk sammendrag for å gjøre innholdet lettere tilgjengelig for lesere som ikke behersker de skandinaviske språkene fullt ut. Vårt håp er at de ved å lese det engelske sammendraget, blir motivert til å lese hele artikkelen på originalspråket. Det er gitt plass til et lengre engelsk sammendrag av Birgitta Lindgrens artikkel om

språkpolitiske initiativ og utspill fordi vi tror den kan ha interesse utenfor det nordiske språkområdet.

En kort, kronologisk oversikt over de viktigste språkpolitiske hendelsene i Norden kan være nyttig for mange. Aktivitetene i det nordiske språksamarbeidet er summert opp mot slutten. Den nordiske klarspråkskonferansen i november får sin egen rapport, men her er gitt plass for to artikler med refleksjoner etter den. Til slutt står bibliografiene over ny språklitteratur og nye ordbøker fra de nordiske landene. I år har vi også fått med en oversikt fra Færøyene.

Redaksjonen for dette nummeret av Språk i Norden har vært: Birgitta Lindgren, Svenska språknämnden, Vibeke Sandersen, Dansk Sprognævn, Aino Piehl og Eivor Sommardahl, Forskningscentralen för de inhemska språken, Ari Páll Kristinsson, Íslensk málnefnd og Torbjørg Breivik, Norsk språkråd.

Oslo, april 2005

Torbjørg Breivik,
Nettverket for språknemdene
i Norden

Åbenlyse og diskrete sprogudviklinger

Introduktion af en problemstilling

Jørn Lund

I august-september 1913 foretog journalist Anker Kirkeby fra dagbladet Politiken en serie grammofonpladeoptagelser med kendte danskere, som her fik ca. tre minutter til at formulere et budskab til eftertiden. Og de stillede gerne op, alle de kendte. Politikere, erhvervsfolk, kunstnere og videnskabsmænd. Blandt de kendte var Johannes V. Jensen, Gustav Wied, Georg Brandes, Otto Jespersen – og flypioneren Alfred Nervø. Netop dette, at mennesket var begyndt at hæve sig over jorden, fik Brandes til at afslutte sin pladeside med at slå fast, at mennesket åndeligt set altid havde haft muligheden for at løfte sig over hverdagslivet. ”Yderst få har imidlertid benyttet sig af denne mulighed!”

Disse optagelser har naturligvis også sproghistorisk interesse. Lars Brink, min medforfatter til *Dansk Rigsmål*, og jeg har lyttet dem alle igennem, og de bærer hver for sig vidnesbyrd om, hvor meget både udtale og stil har ændret sig siden da. I omtrent hvert andet ord er der sket ændringer. Det spores også hos Peter Nansen, forfatteren og forlæggeren, som peger på optagelsernes værdi for sprogforskerne:

»... jeg skulle tro, at man gennem disse stemmer fra 1913 engang vil få fastslået den teori, jeg altid har hævdet, at sproget som talesprog forandrer sig forsvindende lidt. Selve det danske talesprog tror jeg har lydt nogenlunde ens i Holbergs tid, som det lyder i 1913, og som det vil lyde om 100 eller 200 år. Hvis jeg ikke havde ret heri, ville jo f.eks. et i 1870 født menneske have haft vanskeligheder ved at forstå sin i 1790 fødte bedstefar, der i sin barndom og ungdom har omgædes samtidige af

Holberg, og Holberg og hans jævnaldrende har atter kendt og talt med mangfoldige, der hørte til Chr. IVs periode ...«

Nansens bevismateriale er unægtelig spinkelt. Fortsætter vi hans tankerække, kan vi led for led nå tilbage til Gorm den Gamle, hvis sprog bevisligt har været vidt forskelligt fra moderne dansk. Nansens ræsonnement rummer kun den iagttagelse, at talesprogsudviklingen ikke forløber i så drastiske spring, at sproglig forståelse mellem generationerne umuliggøres. Men derfor kan der udmærket være tale om væsentlige udtaleforskelle: Danskere og nordmænd kan normalt forstå hinanden uden uoverstigelige vanskeligheder, englændere og amerikanere, østjyder og vestjyder ligeså; men ingen vil vel af den grund hævde, at dansk og norsk, engelsk og amerikansk, østjysk og vestjysk lyder ens. Når endelig ældre og yngre mennesker kan meddele sig til hinanden uden større komplikationer, er det heller ikke ensbetydende med, at deres udtale er ens eller næsten ens. Den sproglige og ikke-sproglige sammenhæng er så vigtig en faktor, at der kun i ekstreme meddelelsessituationer opstår forståelsesproblemer generationerne imellem. Og optagelsen med Peter Nansen er et tydeligt bevis på, at han tog fejl.

Peter Nansen var 52 år, da optagelsen fandt sted, og skulle have haft rig lejlighed til at iagttage betydelige forskelle mellem generationen født omkring 1840 og den generation, der voksede op først i det nye århundrede. Men han er ikke anderledes end de fleste andre, hverken mere blind eller døv for sprog og sprogvariation. De fleste ældre og midaldrende, der lever i det danske sprogsamfund i dag, kan ikke lade være med at bemærke sproglige og stilistiske forskelle, hvis de ser en tv-avis, der er bare 20 år gammel eller en ældre dansk film. De har været en del af det gamle sprogsamfund, men har ikke bemærket de fleste af de glidende sprogudviklinger gennem årene fra dengang og til i dag. Det er ikke så galt endda, for det skyldes, at man normalt lytter til andre for at forstå, hvad de siger. Mange af ændringerne i talesprogets udtale *er* meget diskrete. Andre ændringer og variationsforhold bemærker man straks. Udtaleformen ”sikkel”,

der i første del af 1900-tallet var meget udbredt, specielt i København, er eksempelvis blevet så påfaldende, at de personer, der stadig siger ”sikkel”, sjældent får lov at fuldføre deres sætninger, før de får spørgsmålet: ”Siger du sikkel”?

Afgrænsning

Jeg vil i det følgende foretage nogle sonderinger inden for området dansk sprog, snart på makro-, snart på mikroniveau; jeg vil tro, at overførselsmulighederne til andre nordiske sprog er betydelige. Først en afgrænsning. Dette indlæg handler ikke om sprogvariation i al almindelighed, men alene om reaktionsmønsteret i sprogsamfundet, når et ældre sprogtrin eller ældre sprogformer kommer i veksels- eller konkurrenceforhold til nye træk. Jeg beskæftiger mig med udviklinger, der sætter sig spor i sproget, men altså fra en speciel synsvinkel: *Bliver udviklingerne i almindelighed bemærket, eller gør de ikke? Og af hvem?* Og hensigten er i første omgang at introducere en problemstilling, som trænger til nærmere udforskning.

Dialektsamfundets afvikling

Det kan dreje sig om sprog og sprogformer på mange niveauer. Jeg vil gøre mest ud af udviklinger i ordforrådet og i udtalen af standarddansk, men jeg kan ikke lade være med kort at omtale, at store dele af omformningen af dialektsamfundet i Danmark til et samfund præget af regional- og rigsmål i hvert fald i visse regioner ser ud til at være forløbet, uden at de involverede i deres hverdag har skænket det mange tanker. I 1983 var jeg leder af et projekt, der i Hirtshals Kommune skulle belyse dialektens stilling i skole og samfund – og dens betydning for skoleforløbet. Til projektgruppens og lærernes store overraskelse viste det sig, at dialekten som skolesprog lige så stille var forsvundet. Processen var begyndt i 1960'erne, da mange begyndte at skifte kode, når de kom i skole. Men efterhånden udviklede der sig helt uden læreres eller skolemyndigheders tilskyndelse den praksis, at når de dialekttalende børn kom ind på skolens domæne, koblede de så at sige automatisk dialekten

fra og slog over i regionalsproget. Kun få elever talte i 1980'erne dialekt hjemme, men alle forstod egnens dialekt. I den forstand levede dialekterne videre – som et forståelsespotentialer.

Vi prøvede at undersøge, om børnene socialt grupperede sig efter dialektbaggrund – men nej, overhovedet ikke. Flere elever blev næsten irriterede over de genkommende spørgsmål på dette felt. ”Hvad er I ude efter?”, spurgte en elev. ”Det kan godt være, vi taler forskelligt, men det tænker vi da ikke over. Det kan da være lige meget.” Og de talte virkelig meget forskelligt; graden af egnspræg og lokalisérbarhed varierede meget blandt eleverne, skalaen gik fra et dialektnært sprog til ret rigsmålsnært. Og de fulgte de sædvanlige mønstre. Pigerne talte mindre egnspræget, drengene mest, højere socialgruppers børn havde svagere dialektpræg end lavere socialgruppers. Selvfølgelig forekom der sprogdrillerier, men de var ikke ondartede, og den slags forekommer jo også i byerne; fra min opvækst i en provinsby Østjylland kan jeg bevidne, at de første uger ikke var morsomme for københavnerbørn, hvis familie flyttede til Jylland.

Et bidrag til forklaringen af, at et sprogskifte i Nordjylland i løbet af få årtier kan gå så upåagtet hen, er formodentlig, at de latente eller åbenlyse spændinger, der vel altid er i et samfund, ikke fulgte sprogrænser, men havde med andre forhold at gøre. En sprogforskel behøver omvendt ikke at være stor, for at blive bemærket, hvis de varierende sprogformer er korreleret med stærkt følelsesladede modsætninger. Og omvendt kan altså udsvingene være kolossale, uden at de bliver bemærket.

Forholdene kan meget vel være anderledes i andre regioner, der har gennemløbet samme omformningsproces fra dialektnært til rigsmålsnært område. Det understreger kun, at det ikke er de sprogstrukturelle afstande, der er udslagsgivende, men spørgsmålet om, hvorvidt den sproglige udvikling forløber langs brudflader i samfundet eller ej.

Udtalen af standarddansk

I Danmark har modsætningen mellem sprogformer korreleret med henholdsvis høj og lav social status været stærkt i fokus, fx den minimale fonetiske forskel mht. udtalen af kort *a* foran alveolærl lyd: *kaste, falde, dansk, Kattegat*. Og der er stadig stor opmærksomhed over for tilsvarende forhold mht. opr. kort *æ*, efter *r*: *dræbt, græsk, præst*. Hvad der her især anfægter kritikerne, er det forhold, at et træk, der før har haft lavstatus, er kommet ind i deres eget sociale territorium. Selv kronprinsen siger ”grask” for ”græsk”.

Meget få har derimod bemærket den fonetisk set lige så store forskel på generationernes udtale af *gøre, før, Søren* osv. Her overskrides ingen sociale grænser, og her fører udviklingen ikke til nye sammenfald, sådan som vi så før, hvor ’ret=rat’, ’resten=rasten’ ’skræppe=skrappe’ og ’skræmme=skramme’. De nye sammenfald tydeliggør sprogforskydningerne.

Udviklinger, der kan være nok så radikale som sammenfaldet af *re/ræ* og *’ra* (undtagen foran velærl lyd: ’trænge’ er eksempelvis ikke faldet sammen med ’trange’), kan gå ret upåagtet hen: Det spirantiske *g* i ord som ’læge, neger, bevægelse, egetræ’ kunne blive til en slap *j*-lyd for til sidst at erstattes af nul (altså ingen lyd overhovedet svarende til skriftens *g*), uden at det blev registreret af ret mange. Det samme gælder sammenfaldet af *å* og *r*-lyd til én vokal i ord som ’går, står, får’.

Hvad der er let at reproducere, bemærkes let: Enhver kan sige ”modernet” i stedet for ”moderne” – og mange gør det. Og det bemærkes af dem, der ikke gør det. Enhver kan også flytte trykket i et ord – og bemærker derfor let ændringer i ord som nedenstående, der på det seneste hos mange har fået andetledstryk, hvor der før var førsteledstryk

regelmæssig
hensigtsmæssig(hed)
lovmæssig(hed)
Irak
islam
gennemsigtig(hed)

De nye udtaleformer pegede på sig selv i første fase, men er til gengæld lynhurtigt blevet upåfaldende.

Presseklip

I Dansk Identitetshistorie bd. 4 har jeg skrevet et afsnit, *Danskerne og deres sprog 1945-1990. Kritik og tolerance*. Et vigtigt element er en analyse af Dansk Sprognævnets udklips-samling – med avisartikler om sprog, skrevet såvel af sprogfolk som af journalister og læserbrevsskribenter. Mange af de reaktioner, der vedrører igangværende udviklinger, samler sig om kritikken af sproget i Danmarks Radio, længe den eneste radio- og tv-station. Det er igen den nyere rigsmålsudtale, der må holde for. Dialekterne fremhæves til stadighed som gedigne udtryksformer, som marvfulde udtryk for det danske folk, og deres truede stilling beklages. Hellere lændig dialekt end moderne storbysprog – netop fordi, det er dette sidste, der præger udviklingen. Det er tydeligt, at det er ældre mennesker, der reagerer - et mønster, jeg skal komme tilbage til. Men det er påfaldende, hvor få af de mange, mange ændringer i sproget, der kommenteres. Interessen samler sig om særlige felter, og mange mennesker er vitterlig blinde og døve for de fleste sprogudviklinger.

Hvis den undersøgelse havde været foretaget 20 år senere, ville spørgsmålet om indvandrerens sproglige vilkår og om engelsk indflydelse have været mere markant placeret. Men faktisk var engelsk indflydelse et hovedtema allerede for 25 år siden. En del anglicismer er i alle de nordiske sprog fuldt integreret og opleves af nye generationer som ganske upåfaldende sprogligt inventar, andet er forbigående nedslag og anvendes ikke af kommunikative grunde. Jeg skal spare læserne for eksempler, men de forekommer hver dag.

Nye ord

Nye ord peger på sig selv – i første fase. Nedenstående ord, som forekommer i moderne dansk, har været eller er påfaldende i første fase, hvad enten den lå i oldtiden eller inden for de sidste 10 år:

mur
vin
præst
kirke
blive
stemme
august
cykel
bagage
bronchitis
nylon
starte
sociolingvistik
ramp up

Derimod kan ord langsomt og upåagtet glide ud af sproget:

i fjor
fadebur
(at være på) koturnen
gørtler
fjerdingvej
rød
hørerør
servietring

Låneord fra andre nordiske sprog kan også bevare noget fremmed, selv om de på overfladen er integrerede

selvsagt
tiltag

medgive
modsvareghed

Kunstord, fx puristiske dannelser, gør i første fase højlydt opmærksom på sig selv:

bil
dødlinje
ilt
brint
rumfang
gudsvidenskab
skjoldpadde
tyd
samfat

Som, det ses af listen, er nogle blevet upåfaldende (*rumfang, ilt, brint, bil*), medens andre står demonstrativt uintegrerede.

Andre ord tager derimod periodevis et ordentligt spring fremad i hyppighed og bliver dermed påfaldende, undertiden påfaldende og irriterende:

profil
proces
evaluere
kvalitet
faglighed
strategi
mission
vision
oplevelse
ejerskab
medejerskab

Vi har haft ordene i årtier eller århundreder, men pludselig kommer de i omløb inden for nye områder.

Nogle ordformer bliver i kortere eller længere tid i øre- og iøjnefaldende, fordi de får en ny betydningsvariant, i denne tid oftest under indtryk af engelsk:

spotte
overhøre
overkomme
acceptere
gab (afgrund, eng. gap)
høj
bræk (pause)
orm

Nogle ord er påfaldende for registrerende sprogbrugere, der har udviklet en særlig allergisk reaktion. Det varierer meget, hvilke og hvor mange ord man har idiosynkratiske reaktioner mod. Klichegrænsen overskrides normalt mere og mere, jo ældre man bliver. Dels har man som ældre så mange sproglige erfaringer på lager, at det meste vitterligt er hørt før, og hvis det gentages som en særlig fiks pointe, kan allergien vise sig. ”Så er der mocca i de frastødende lokaler – med avec’er”. Ældre mennesker er som sagt også på udtaleområdet mere sprogekritiske end unge, som jo ikke har kendt andre sprogrtrin end det, de er født ind i. De fleste udvikler deres normfornemmelse før 20-30-årsalderen, fastfryser den i 40- 50-årsalderen og ender med at opfatte alt nyt som tilsigtede eller utilsigtede udfordringer af norm og korrekthed eller, for så vidt angår udtalen, mislykkede forsøg på at ramme den udtalenorm, de selv følger. ”De unger taler sjusket og utydeligt” er en almindelig påstand.

Her er nogle udbredte mode-/hadeord, som altså netop ikke overhøres, vel at mærke af dem, hvis klichegrænser de overskrider:

livskvalitet
selvværd
læring
implementere
værdier
kompetencer
synlig/synlighed
evaluere

De såkaldte pendulord, der har forskellig betydning for den ældre og den yngre generation, bliver naturligvis påfaldende, når de giver anledning til misforståelser. De ældre vil uvægerlig bemærke det, når de yngre bruger ordene anderledes, end de selv gør, medens de yngre undertiden kun kender deres egen betydningsvariant.

virak (ældre: 'hyldest', yngre: 'postyr')
godt foran målangivelse (fx 'kl. godt 8'; ældre: 'lidt senere' end 8, yngre 'lidt før')
laps (ældre: 'påfaldende velklædt mand', yngre 'subsistensløs')
forfordelt (ældre: 'have fået for lidt', yngre: 'have fået fordel')
bjørnetjeneste (ældre: 'tjeneste med utilsigtet skadelig effekt', yngre: 'stor tjeneste')
psykopat (indtil ca. 1920: 'læge for sindssyge', nu: 'person med karakterafvigelse')

Nye idiomatiske udviklinger kan også blive bemærket:

gøre en forskel
løfte en opgave
fortsat god dag!
skulle jeg bede om (ekspedientsprog efter opgørelse af kassebon: '275 kr, skulle jeg bede om')
kommentere *på* noget
skulle jeg hilse og sige
det er korrekt (= ja)

Peter Sørensen er død, 76 år (tidligere: '76 år gammel')
at være på (= i fokus)

Eksempler på andre ændringstyper

Ændringer i bøjningssystemet er brud på eksisterende regler og bemærkes i det mindste af dem, der bruger de etablerede former:

bedte
farede
bindede

og tidligere

gravede (for ældre 'grov')
galede (for ældre 'gol')

Kun hvis man behersker den gamle norm, vil man bemærke nye træk i konstruktioner som

Jeg håber, det vil lykkes
Jeg syntes nu, vi skal gøre det

Syntaksændringer kan være mere snigende. I de seneste årtier har artiklen kunnet udelades i konstruktioner som

svenske Björn Borg
16-årige Brian Mortensen
uforlignelige Amin Jensen

og en række verber kan bruges transitivt

piloten landede maskinen kl. 14.21
ring hellere en færge
nordiske forretningsfolk flyver SAS
man ønskede at influere opinionen

andre engelske, evt. også svenske påvirkningstyper kan ses i konstruktioner som

de er lykkedes med det.

Ortografiske ændringer

Som hovedregel bliver ortografiske ændringer straks bemærket. Retskrivningsreformer er som bekendt kontroversielle, ikke blot her i Norden, men også fx i Tyskland, hvor flere toneangivende aviser og ugeblade i øjeblikket hopper af reformen.

Kommaregler kan heller ikke ændres uden at blive bemærket. Det ny komma i Danmark gav anledning til megen drøftelse, og når der ”mangler” et komma, synes folk, der er opdraget med det gamle system, at det er distraherende. I hvert fald bemærkes det.

Henrik Galberg Jacobsen har i sine arbejder om 1930’ernes og 1940’ernes sprogrøgt beskrevet en række mere radikale forslag til ændring af dansk ortografi, og i et kommende arbejde får vi et større historisk overblik, som formodentlig vil dokumentere, at den slags ikke gennemføres uden at vække stor opmærksomhed.

Også de nyeste tendenser til ændring vækker opmærksomhed og er i øvrigt udbredt i alle centralskandinaviske sprog, ja sikkert i alle sprog omfattet af engelsk-amerikansk sprogpåvirkning.

Det er tendensen til særskrivning af sammensatte ord, specielt de lidt længere:

forhandlings situationen
frokost menu
diabetiker afdeling
finans rådgivning
Odense Banegård Center

Disse særskrivninger kan undertiden fremkomme, når tekstbehandlingssystemet ikke anerkender en sjælden sammensætning.

Påfaldende er også brugen af stort bogstav i sammensatte navne, ofte firma- og institutionsnavne:

SportNyt
KonkurrenceStyrelsen
EuroBonus
Danmarks JordbrugsForskning

Og hvem kender ikke den parasitiske apostrof ved *s*, en tendens hos sprogbrugerne, som Erik Hansen har kaldt apostrofitis:

Vibeke og Peter's sølvbryllup
Bente's haircut
Norge's Eksperten
Shakespeare's dramatik

Årsagsdiskussion

Her er kun foretaget en sondering i et begrænset dansk materiale af overvejende nyere dato, men emnet er interessant, også i et normeringsperspektiv.

Teknisk er det lettere at regulere de ændringer, som de mange sprogbrugere let kan iagttage og reflektere over, end at normere på områder, der er mere upåagtede, men dét er ikke nogen garanti for, at sprogsamfundet accepterer normeringen.

Jeg skal på det foreliggende grundlag ikke vove mig ind i konkluderende årsagsforklaringer om, hvad der gør nogle sprogudviklinger tydeligere end andre, men en række faktorer på vidt forskellige begrebsniveauer kan spille en rolle, som det er skitseret i dette indlæg

- (1) overgangsfasens varighed
- (2) ændringens reproducerbarhed

- (3) skriftsprog og/eller talesprog
- (4) påvirkning udefra eller indre udvikling
- (5) sprogstrukturel status: leksikon, semantik, udtale
(herunder tryk, stød m.v.), stavning, morfologi, syntaks,
fraseologi osv.
- (6) nye sproglige sammenfald?
- (7) semantiske sammenstød?
- (8) variantforholdets sociale korrelationer
- (9) nyt udtryksbehov eller ingen kommunikativ tilvækst
- (10) sprogsfære (teknik, videnskab, erhvervsliv, kulturliv,
uddannelse osv.)
- (11) Og med hensyn til sprogbrugerne:
 - alder
 - sprogligt refleksionsniveau
 - klichegrænser og stilfornemmelse
 - normbeherskelse.

Summary in English:

Many important changes within language and speech seem to proceed unobserved by the language user, other developments are given much more attention. This article distinguishes between apparent and discreet developments in language, both on a macrolinguistic and a microlinguistic level. In a Danish context the fact that the dialect disappeared from the domain 'school' in Hirtshals in northern Jutland was not an issue that most of the population or the school staff were aware of. The author gives examples of changes in pronunciation and lexicon, idiomatic changes, changes in orthography etc. which have provoked different degrees of observation.

Factors of importance seem to be the duration of the transitional period, the language users' possibility to reproduce the forms involved, the manifestation of the linguistic changes in spoken versus written language, the possibility of new

linguistic coincidences, and the social correlations involved and the linguistic sphere.

Anvendt litteratur:

Brink, Lars og Jørn Lund: *Dansk Rigsmål 1-2*, 1975

Feldbæk, Ole: *Dansk Identitetshistorie*, bd. 4, heri: Jørn Lund:

”Danskerne og deres sprog 1950-1990”. 1992.

Jacobsen, Henrik Galberg: *Sprogrøgt i Danmark i 1930'erne og 1940'erne*. 1973

Hansen, Elisabeth og Jørn Lund (red.): *Skolen, samfundet og dialekten*. 1983

Lund, Jørn: *Sproglig status*. 2001

Språkpolitiska initiativ och utspel i Norden

Birgitta Lindgren

Under de sista åren har plötsligt *språkpolitik* blivit ett viktigt begrepp runt om i Norden. I Danmark, Finland, Norge och Sverige har lagts fram språkpolitiska handlingsprogram och på Färöarna och Island finns planer på att göra det samma. I Sverige och Danmark kan man säga att det är först nu man allmänt har blivit medveten om fenomenet och börjat intressera sig för att diskutera hur språkpolitik skall utformas.¹ I Finland och Norge liksom på Island, Färöarna och Grönland har man av naturliga skäl alltid varit medveten om att språk är ett politiskt område. Också i Baltikum har medvetenheten om språkets politiska betydelse varit stor, och efter självständigheten har olika språkpolitiska beslut tagits. I Estland har man nyligen lagt fram ett språkpolitiskt handlingsprogram.

¹ Första belägget för ordet *språkpolitik* i svenskan är från 1898 enligt Svenska Akademiens ordbok. Men det kommer inte med i Svenska Akademiens ordlista förrän 1974. Det är inte eget uppslagsord i Nationalencyklopedin (1996), Nationalencyklopedins ordbok (1995–1996) eller Bonniers ordbok (2002), i motsats till exempelvis *språksociologi* och *språkvård*. Och i *Sprog på spil* sägs i förordet: ”Sprogpolitik var for få år siden et sjældent ord i dansk.” Det är enligt Henrik Galberg Jacobsen belagt 1923 i Dansk Ordbogs supplementsamlinger, och 1941 utkommer ”Nordisk språkpolitik” av Sven Clausen. Men ordet saknas i Retskrivningsordbogen (2001) och Nudansk ordbog (1999). Däremot finns det med i Den Store Danske Encyklopedi (2000).

I denna översikt behandlas framför allt dessa handlingsplaner.

Danmark – Sprog på spil

År 2000 arrangerade den danska kulturministern en konferens i syfte att utröna om det behövs en ny språkpolitik. Det medförde att regeringen påbörjade en utredning om domänförluster, men den blev inte avrapporterad innan det blev regeringsskifte. I mars 2003 lade Dansk Sprognævn fram ett utkast till en dansk sprogpolitik inför en debatt i Folketinget (Pressemeddelelse 2003).

Därefter fick en liten grupp under ledning av Jørn Lund, ledamot av Dansk Sprognævn, i uppdrag av Kulturministeriet att skriva en mindre utredning, som publicerades i september 2003 under titeln *Sprog på spil. Et udspil til en dansk sprogpolitik*. Kulturministeriet 2003. 70 sidor.

I inledningen till *Sprog på spil* sägs att den korta utredningstiden om tre månader inte medgett någon egentlig utredning utan att man i stället velat bidra till den språkpolitiska debatten. Det sägs vidare att man ansluter sig till huvudlinjerna i den svenska utredningen *Mål i mun*. Olika områden, såsom t.ex. utbildning, förvärvslivet och medier, går igenom. Det konstateras att engelskan tar över helt eller delvis på olika områden och att danska som andraspråk har blivit en viktig faktor i och med ökad invandring. Det läggs fram ett 60-tal olika förslag, bl.a. följande:

- at der i pædagog- og læreruddannelserne lægges stor vægt på de studerendes kendskab til børns sprog-udvikling
- at dansklærere inddrager lærere fra andre fag i regelmæssige drøftelser af hver elevs sproglige udviklingsforløb og af sprogkulturen i klassen/gruppen
- [at] der skal gives tilbud om professionell oversættelse af videnskabelige arbejder fra dansk til engelsk eller et andet stort fremmedsprog

- at doktorafhandlinger [...] skrevet på et fremmedsprog skal ledsages af en mere udførlig sammenfatning på dansk end den, der stilles krav om i dag
- at støtten til dansksprogede fagtidsskrifter udbygges
- at dansk sikres en placering i de videregående uddannelser som hovedsproget i undervisningen
- at der igangsættes et terminologisk udredningsarbejde, der kan give overblik over forholdet mellem dansk-sproget og fremmedsproget terminologi inden for centrale fagområder
- at bestræbelserne på forståelig, klar og korrekt sprogbrug i det offentlige intensiveres
- at man overvejer, at information, som er af afgørende betydning for arbejdstageren og dennes forhold, især vedrørende ansættelse, gives på dansk
- at danske forskere, både dataloger og lingvister, arbejder med udviklingen af systemer til informationssøgning, tekst-resumering og videnhåndtering af dansksproget tekstmateriale.
- at der udarbejdes ajourførte ordbøger mellem de nordiske sprog.

Uppföljning av Sprog på spil

Som en reaktion på *Sprog på spil* publicerede Kulturministeriet i januari 2004 *Sprogpolitisk redegørelse*. I den går man igenom initiativ som redan är igång och ger förslag till nya initiativ. Nedan ges ett urval hämtade från detta dokument kompletterat med upplysningar från Jørn Lund (märkta JL):

- Socialministeren vil ... fremsætte et lovforslag om læreplaner i dagtilbuddene.
- Undervisningsministeriet [vil] foretage en revidering af ministeriets vejledning om sprogstimulering af tosprogede småbørn.
- I ... det almene gymnasium indføres forløbet Almen Sprogforståelse, der skal styrke elevernes teoretiske

sprogforståelse, samspillet mellem sprogene og studiekompetencen.

- I ... det almene gymnasium styrkes det sproglige arbejde markant og 1/3 af spørgsmålen ved muntlig eksamen har sprogligt tyngdepunkt. Der fordres kundskab til sproghistorie, nordiske nabosprog, grammatik, sprogrigtighed m.v. (JL)
- Videnskabsministeren har nedsat en tænketank, der skal komme med forslag til nye måder at formidle forskning til borgerne på. Tænketankens arbejde afsluttes maj 2004.
- Rektorkollegiet vil i foråret 2004 fremlægge et samlet udkast til sprogpolitik på universiteterne i lyset af den stigende internationalisering. Som opfølgning herpå afholder Rektorkollegiet en konference om internationalisering, hvor også sprogpolitik vil blive diskuteret.
- Regeringen [lægger op] til at der udarbejdes effektmålinger af det offentliges kommunikation, så det sikres, at budskaberne rent faktisk når ud til målgruppen.
- Kulturministeriet har [...] i samarbejde med Biblioteksstyrelsen og Kunstrådet igangsat en kampagne om børn og bøger, hvor læselyst og læseglæde er de centrale temaer. Der er blevet afsat 5 mio. kr. i 2003 til kampagnen.
- Kulturministeriet har indgået public service-kontrakter med DR og TV 2/DANMARK. Det fremgår af kontrakterne, at der i udsendelsesvirksomheden skal lægges vægt på dansk sprog og dansk kultur. Det fremgår videre af begge kontrakter – samt af kontrakterne med de otte regionale TV 2-virksomheder – at DR og TV 2/DANMARK gennem en aktiv sprogpolitik skal medvirke til at bevare og udvikle det danske sprog, så lyttere og seere møder og oplever et korrekt og forståeligt dansk. Dette gælder såvel nyhedsudsendelser som øvrig udsendelsesvirksomhed. DR har gennemført særlig indsats i form af udsendelse af interne sprogbreve og udøvet sproglig efterkritik i DR Nyheder. I december 2003 har DR udsendt de to første bøger i en serie, der skal løfte sprogarbejdet mest muligt.

- I november 2003 er det første bind af Den Danske Ordbogs i alt seks bind udkommet. Finansieringen af værket er bekostet af Kulturministeriet og Carlsbergfondet.
- Kulturministeriet har bevilget 1 million kr hvert år til 2009 til støtte af en stor dansk ord- og tekstbase i Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Carlsbergfondet yder et tilsvarende beløb. (JL)
- Man søger i samarbejde med Danske Dagblades Forening at udvikle en daglig netavis for læsesvage. (JL)
- Litteraturstøtten er øget med 10 millioner kr om året 2004–2007. Der er bevilget 250 000 kr til køb af digitale rettigheder til nyere dansk litteratur. (JL)
- Dansk Sprognævn vil desuden arbejde for afskaffelse af et større antal dobbeltformer inden for stavningen, således at der i fremtiden skabes en større enkelhed i retskrivningen.

I november 2004 beslutade så regeringen att tilldela Dansk Sprognævn och Det Danske Sprog- og Litteraturselskab en extraordinär bevilning om 12 miljoner att fördelas på fyra år. Medlen skall bl.a. ”bidrage til en styrkelse af den sproglige informationsindsats overfor borgerne og offentligheden samt styrke indsatsen for digitalisering af tekster til brug for sprogforskning mv.”

Finland

Forskningscentralens språkpolitiska program

I februari 1998 antogs *Språkpolitiskt program* av Forskningscentralen för de inhemska språken. Programmet fastslår vad språkpolitik innebär inom olika områden men innehåller ingen särskild del med förslag till konkreta åtgärder. Inledningsvis säger man: ”Forskningscentralen kan inte själv verka inom alla de uppgiftsområden som berörs i programmet, men den kan lägga fram sina synpunkter och önskemål för en vidare krets av språkbrukare, i synnerhet sådana grupper som påverkar språkets utveckling.” Vidare poängteras det positiva

med Finlands flerspråkighet och det sägs också: ”I internationellt perspektiv har Finlands officiella tvåspråkighet och utvecklingen av de små minoritetsspråkens ställning ett stort värde för vårt lands anseende.” Följande områden går igenom:

- Individ och språket
- Språk och identitet
- Språkvårdens uppgifter och möjligheter
- Fungerande kommunikation
- Språkvårdens objekt
- Skolan och språket
- Forskningens och vetenskapens språk
- Massmediernas språk
- Myndigheternas språk
- Språket i EU
- Språket i affärlivet

Om språkvårdens uppgifter sägs bl.a. ”En av språkvårdens viktigaste samhällsliga uppgifter är därför att främja den språkliga och därmed också den samhällsliga demokratin.” Bland problem som lyfts fram är att det faktiska läsandet enligt en undersökning har minskat och det sägs bl.a. ”Målet bör [...] vara att läskunnigheten inte bara är rent mekanisk utan att den innebär en djupare förmåga att förstå läst text och därmed bli delaktig av äkta språklig kommunikation.” Vidare konstateras att ”modersmålets ställning [är] svag i de finländska skolorna. Antalet lektioner i modersmål och litteratur är mindre hos oss än i de flesta andra länder i Europa. [...] Särskilt förödande är modersmålets svaga ställning för samiskan och för svenskan inom finskdominerade områden.”

Om påverkan från andra språk sägs: ”Det finns en risk för att [...] våra språk utsätts för negativt inflytande framför allt från engelskan. Svenskan i Finland är utsatt för en påverkan från finskan som på sikt kan leda till att finlandssvenskan mer och mer fjärras från rikssvenskan. Det finska inflytandet ökar i takt med ökande tvåspråkighet om inte den språkliga medvetenheten

höjs i hemmen och skolorna.” Det talas också om negativa erfarenheter om undervisning på engelska i skolan och påpekas att det är viktigt att forskning och högre utbildning bedrivs på modersmålen. ”Internationaliseringen får inte användas som argument för att inskränka användningen av modersmålet inom vetenskap och forskning.”

Som positivt konstateras att en stor del av massmedierna har redan visat att de känner sitt ansvar som språkliga påverkare och samverkar på olika sätt med Forskningscentralen. Om sitt uppdrag att vara sakkunnig instans vid utvecklingen av myndighetsspråket säger man: ”För att kunna fylla sin uppgift har Forskningscentralen fått en finsk och en svensk tjänst som forskare i myndighetsspråk och en finsk språkvårdartjänst som är öronmärkt för myndigheternas språk. Sedan beslutet kom till har språkvårdarna hållit hundratals kurser på olika myndigheter och offentliga inrättningar där man framför allt har tagit upp klarspråksfrågor.” Dessutom finns inom Forskningscentralen ”en språkvårdare med särskild uppgift att utveckla vården av de finska texterna i EU genom att samarbeta med översättarna och ge beslutsfattarna information om språkbruket och språkpolitiken.”

Nytt språkpolitiskt program

Forskningscentralen planerar f.n. på att utarbeta ett nytt språkpolitiskt program, nu inriktat på myndighets- och forskningsspråk.

Revidering av språklagen

År 2003 antogs en revidering av språklagen, som är en del av grundlagen. Revideringen innebär ingen ändring av finskans och svenskans grundlagsenliga status som Finlands nationalspråk. Lagen trädde i kraft den 1 januari 2004.

Handlingsprogram för svenskan i Finland

Svenska språknämnden i Finland lade 2003 fram *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för*

svenskan i Finland författad av Marika Tandefelt, ordförande för Svenska språknämnden i Finland.

Syftet med handlingsprogrammet är att stärka och bevara svenskan i Finland som modersmål. Fokus ligger, enligt språknämnden, på den språkliga kvaliteten snarare än på de språkliga rättigheterna.

Svenska språknämnden uppger fyra ledstjärnor för sitt arbete:

- Svenskan i Finland är – och måste förbli – ett komplett och samhällsbärande språk.
- Svenskan i Finland är en del av det svenska riksspråket.
- Det bästa sättet att vårda språket är att använda det.
- Att arbeta för ett språk betyder inte att arbeta mot ett annat

Följande tio centrala språkstärkande åtgärder lyfts fram:

1. Blivande föräldrar behöver information om barns språkutveckling och betydelsen av språkfostran oavsett om hemmet är en- eller tvåspråkigt. Sådan information måste kontinuerligt utarbetas och spridas.
2. Varje region behöver en språkkonsult som kan stödja lärare och beslutsfattare i frågor som berör skolspråket.
3. Frågan om vilken färdighet i skolspråket som skall krävas av den som önskar börja i den svenska skolan måste diskuteras både nationellt och lokalt.
4. Produktionen och språkgranskningen av läromedel för den finlandssvenska skolan måste fortsättningsvis garanteras.
5. Varje universitet och högskola behöver en genomtänkt språkstrategi för rekrytering och antagning av studerande, examensstudier, forskning och förvaltning.
6. Varje kommun skall utarbeta en heltäckande språkstrategi. En modell för ett sådant strategiarbete skall tillhandahållas centralt.

7. Språkvården för de finlandssvenska medierna bör intensifieras och permanentas. Språkvårdsarbetet på Hufvudstadsbladet och Radion bör fortsätta. En tjänst som heltidsanställd språkvårdare med ansvar för övriga finlandssvenska medier måste inrättas.
8. Vi måste satsa på språkteknologi både i syfte att skapa hjälpmedel för språkbrukaren och för att bidra till forskning i språket. Textkontrollprogrammet Svefix måste utvecklas vidare.
9. En finlandssvensk text- och talkorpus, som både täcker dagens språkbruk och ger information om äldre skeden i språkets historia, måste utvecklas.
10. Behovet av professionella språkexperter på svenska är stort. Rekryteringen till modersmålsstudier i svenska och fortbildning i svenska språket för personer med andra studier bakom sig är därför a och o.

Uppföljning av Tänk om

Svenska språknämnden (i Finland), Justitieministeriet och Svenska Finlands folkting anordnade den 19 oktober 2004 ett idémöte kring svenskan i Finland i Åbo, med utgångspunkt dels i språklagen, dels i förslaget till handlingsprogrammet *Tänk om*.

Färöarna

Ett förslag har nyligen lagts fram på lagtinget om att utarbeta en språkpolitisk handlingsplan och regeringen överväger för närvarande hur arbetet bäst skall bedrivas.

Island

Alltinget beslöt i maj 2004 att föreslå att regeringen måtte utarbeta en språkpolitisk handlingsplan. I skrivande stund (december 2004) har regeringen ännu inte tagit något initiativ.

Norge

Plan for styrking av norsk språk

Norsk språkråd lade 1998 på oppdrag av regeringen fram ett "fremtidsnotat" om norska språket, och 2000 lade man fram *Plan for styrking av norsk språk, perioden 2001–2003*. Denna plan handlar om det tilltagande bruket av engelska på många områden och hur Norsk språkråd rent konkret skall arbeta med detta problem. Det sägs bl.a.: "Innflytelsen fra den engelskspråklige verden berører svært mange sektorer i samfunnet. Norsk språkråd har i perioden 2001–2003 valgt å prioritere språkstyrkingstiltak for tre målgrupper: *allmennheten, barn og ungdom og næringslivet*. [...] Arbeidet vil dels være vern, dels styrking av norsk språk. Vernetiltak er først og fremst administrative tiltak, reguleringstiltak og lovgivning. De skal gjøre det vanskeligere å nedprioritere eller å velge bort norsk i situasjoner hvor det er eller blir vanlig eller lettvint. Styrkingstiltak bør særlig ta sikte på å bevisstgjøre målgruppene om domenetap og verdien av å opprettholde norsk som et fullgodt språk på alle områder. [...] *Stimuleringspolitikk* er viktig. Stimulering kan være økonomisk eller av annen art. Språkrådet bør vurdere å sette av midler på budsjettet sjøl og dessuten søke bidrag fra framtidige samarbeidspartnere. Det bør dessuten arbeides mye med å finne de rette formene for ikke-økonomisk stimulering. Hånd i hånd med stimulering må utbygging av gode tilbud over et bredt spekter gå. Her vil IKT-avdelingens arbeid stå helt sentralt. *Holdningskampanjer* må være målrettede og kombineres med stimulering og tilbud. Språkrådet bør dessuten vurdere muligheten for *lovgivningstiltak*."

Handlingsplan for norsk språk og informasjons- og kommunikasjonsteknologi

År 2001 lade Norsk språkråd på oppdrag av Kulturdepartementet fram *Handlingsplan for norsk språk og informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT)*.

Føljande mål oppstølls i handlingsplanen:

1. I Norge skal IKT-produkt og -tjenester ha norskspråklig brukergrensesnitt som bygger på kunnskap om norsk tale og de to målformene.
2. Alle med norsk som morsmål skal stilles likt i tilgang til og valg av norskspråklige IKT-produkt og -tjenester og skal gis like muligheter til å skaffe seg kompetanse i bruken av dem.
3. Mengden norskspråklig programvare må økes, særlig programvare på nynorsk
4. Opplæringslovens bestemmelser om språklige parallell-utgaver må oppfylles i praksis for elektroniske læremiddel.
5. Språkteknologisk forskning og utvikling i Norge skal skje på norskspråklig grunn (bokmål, nynorsk og dialektene) og må tilføres tilstrekkelige økonomiske midler.
6. En standardisert norsk IKT-terminologi må utvikles og stilles til rådighet.
7. Norge skal delta aktivt i det nordiske og øvrige europeiske samarbeidet innenfor språkteknologi.
8. Norge skal bidra til å styrke erfaringsutvekslingen mellom språkorganisasjonene i Norden og ellers i Europa om informasjons- og kommunikasjonsteknologiens innvirkning på nasjonalspråkene og om mottiltak for å holde språkene i hevd også på dette området.

Och føljande åtgærder:

1. Etablere en norsk språkbank.
2. Innføre et regelverk, med forankring i lov eller forskrift, for offentlige innkjøp av vanlig programvare (operativsystem medregnet) slik at det sikres språklige parallell-utgaver.

3. Gi økonomisk støtte til utvikling og bruk av verktøy for oversetting av programvare, også mellom bokmål og nynorsk.
4. Gi økonomiske støtte til utvikling av elektroniske læremiddel på norsk (bokmål og nynorsk) og til bruk av norske språkteknologiprodukt i brukergrensesnittet deres.
5. Sørge for et fullverdig utdanningstilbud i språkteknologi.
6. Opprette et norsk forskningsprogram i språkteknologi.
7. Utrede behovet for en sektorovergripende enhet som kan koordinere nasjonale tiltak innenfor språk og IKT.
8. Samle, standardisere, utvikle og gjøre tilgjengelig norsk IKT-terminologi.
9. Initiere, støtte og delta aktivt i tiltak knyttet til språk og IKT (på nasjonalt, nordisk og øvrig europeisk plan).

Uppfølging av Handlingsplan for norsk språk og informasjons- og kommunikasjonsteknologi

I Stortingsmelding 48 (2002–2003) sägs bl.a. etableringen av en språkbank av kostnadsskäl måste ske ”i eit noko lengre tids-perspektiv” än de tidigare föreslagna fem åren.

Stortinget beslutade 2003enlighet med förslag som bl.a. kom från Norsk språkråd att språkrådet skall läggas ned och att det i dess ställe skall inrättas ett nytt ”kompetenseorgan” för det norska språket. Om detta nya organ sägs: ”Det er lagt til grunn at den nye institusjonen som skal koma i staden for Norsk språkråd, må spela ei sentral rolle i arbeidet med å utforma og gjennomføra ein framtidig språkpolitikk.” Det nya organet, som skall heta Språkrådet, skall inrättas 2005.

Upphävande av samnorskpolitiken

År 2003 beslöt Stortinget att officiellt upphäva ”samnorskpolitikken” – bokmål och nynorska skall inte längre tillnärmas varandra.

Utredning om norsk språkpolitik

Norsk språkråd tillsatte under senhösten 2004 en språkpolitisk strategigrupp, som i september 2005 skall lägga fram en utredning som ”skal skissere kulturpolitiske og utdanningspolitiske virkemidler og tiltak for å møte de utfordringene som norsk språk står overfor”..

Sameland

Officiellt minoritetsspråk

Mellan 1992 och 2000 erkände Norge, Finland och Sverige samiska som officiellt minoritetsspråk genom att ratificera Europarådets minoritetsspråkskonvention. Denna trädde i kraft 1998 då tillräckligt många ratificerat den. Sverige gör detta först 2000.

Samiskt språkpolitiskt handlingsprogram

Det svenska sametingets styrelse tillsatte 2002 en utredning om samiska, och 2004 lades handlingsprogrammet ”Start för en offensiv samisk språkpolitik” fram. Det avser i första hand Sverige.

Den svenska *Mål i mun* anges som modell för denna utredning. I inledningen beskrivs situationen som ”allvarlig, men med strimmor av hopp”. Dels finns det en tendens till övergång till svenska, dels har många samisktalande aldrig lärt sig läsa och skriva samiska. Hoppingivande är dock enligt utredningen en alltmer vidsynt minoritetspolitik och möjligheter till vidgad språkanvändning genom ökad rörlighet och alltfler kontaktytor. Det betonas också att den egna viljan är avgörande om man skall lyckas att bevara och stärka samiskan.

Sju konkreta ”startspår” föreslås:

1. att inrätta och starta en långvarig språkkampanj
2. att överföra och förmedla kunskaper i samiska
3. att nuvarande språkenhet inom Sametinget renodlas till ett expertorgan för språkvårdsarbete och ett utåtriktat serviceorgan för rådgivning och information

4. att etablera stödjande samiska språkcentrer
5. att inrätta en samisk språkombudsman
6. att fokusera stödet till det samnordiska samarbetet till konkreta insatser, bl.a. skapandet av en gemensam samisk terminologi
7. att genomföra en samisk språkkonferens

Sverige

Mål i mun

Ulf Teleman och Margareta Westman publicerade artikeln ”Behöver Sverige en språkpolitik?” i Språkvård 1997/2. Därefter fick Svenska språknämnden ett uppdrag av Kulturdepartementet att utarbeta ett förslag till handlingsprogram för svenska språket. Ett sådant lades fram 1998. Det ledde i sin tur till att en parlamentarisk kommitté tillsattes 2000, som 2002 lade fram sin omfattande utredning *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. SOU 2002: 27. 593 s. + Bilagor 131 s.

Som bakgrund till sitt uppdrag anger kommittén att språksituationen i Sverige har förändrats på följande sätt:

- Engelskan har fått en allt starkare ställning internationellt och därigenom också blivit ett allt viktigare språk inom vårt land.
- Sverige har blivit ett allt mer mångspråkigt land, framför allt genom invandring men också genom att fem språk sedan några år tillbaka fått ställning som nationella minoritets-språk.
- Kraven på en god förmåga att använda språket i både tal och skrift har generellt ökat i samhället.

Syftet med förslaget till handlingsprogram anges som tvåfaldigt:

1. att främja svenskans ställning
2. att alla i Sverige skall ges likvärdiga möjligheter att tillägna sig svenska språket.

Följande långsiktiga mål uppställs i utredningen för en svensk språkpolitik:

1. Svenskan skall vara ett komplett och samhällsbärande språk.
2. Den offentliga svenskan skall vara korrekt och väl-fungerande.
3. Alla skall ha rätt till språk: svenska, modersmål och främmande språk

Därutöver innehåller utredningen 80 olika förslag. Av dessa kan nämnas:

- I alla skolor där undervisning bedrivs på främmande språk (sprint) skall verksamheten noga följas och fortlöpande utvärderas.
- Åtgärder skall vidtas för att främja parallell användning av engelska och svenska inom forskning och vetenskap.
- Användningen av svenska inom arbetslivet skall främjas och i vissa fall regleras. Konsekvenserna av användningen av andra språk inom arbetslivet skall följas.
- Åtgärder skall vidtas för att stärka den nordiska språkgemenskapen.
- Minoritets- och invandrarspråken i Sverige bör stödjas.
- Åtgärder skall vidtas för att stärka svenska som andraspråk.
- Regeringen skall fastlägga officiella svenska riktlinjer för svenskans ställning och bruk inom EU, och även fortsättningsvis årligen bedöma och till riksdagen rapportera om kraven i riktlinjerna uppfylls samt om de nödvändiga resurserna finns inom EU.

- Sverige skall fortsätta att verka för att EU arbetar för enklare, begripligare och klarare texter.
- Språkvården skall följa kvalitetsutvecklingen för språkstödsprogram och ges möjlighet att kvalitetsmärka sådana program.
- En resurs för svensk forskning inom terminologi skall byggas upp.
- Ett samordnande, språkteknologiskt sekretariat skall inrättas.
- Språkpolitik skall utgöra ett eget politikområde.
- I kommittéförordningen skall införas krav på bedömning av språkliga konsekvenser av förslag i betänkanden.
- En särskild lag skall införas som fastställer svenskans status som huvudspråk i Sverige.
- En ny myndighet för språkvårdande uppgifter, Sveriges språkråd, skall bildas. Staten avvecklar sitt engagemang i Svenska språknämnden och Sverigefinska språknämnden.

Uppföljning

Efter en omfattande remissomgång (alltså möjlighet för alla att lämna synpunkter på utredningen) beslutade regeringen i oktober 2003 att tillsätta en arbetsgrupp sammansatt av tjänstemän från inte mindre än åtta departement med uppgift att utveckla en samlad svensk språkpolitik med utgångspunkt i *Mål i mun*. Målet var att propositionen skulle lämnas till riksdagen under hösten 2004. Men så skedde inte; i höstpropositionen stod bara följande i detta ärende: ”Beredning av förslagen i betänkandet pågår och regeringen avser att återkomma till riksdagen i frågan under 2005.”

Handlingsprogram för finska språket och kulturen i Sverige

I oktober beslöt 2003 Sverigefinska språknämnden låta utarbeta ett handlingsprogram för finska språket och kulturen i Sverige. Man hänvisade till den stärkta ställning som finskan fått bl.a. genom Sveriges ratificering av Europarådskonventionen om landsdels- och minoritetsspråk och noterar med tillfredsställelse att regeringen tillsatt en utredning om ett utvidgande av

förvaltningsområdet för finska språket till att omfatta även Mälardalen.

Man säger: ”Vi kan sammanfattningsvis konstatera att det pågår ett arbete på flera fronter för att stärka finskan som ett kulturspråk i Sverige. Det föreligger dock ett behov ett genomtänkt samordnande planeringsarbete för att lägga upp en handlingsplan för det språkliga och kulturella arbetet för finskan som ett kulturbärande språk i Sverige.”

För att kunna utarbeta en sådan handlingsplan sökte nämnden medel från Statens kulturråd, som har speciella anslag för minoritetskulturen. Därifrån fick man dock avslag. En ansökan hos Nordens språkråd behandlades välvilligare, och nämnden överväger nu om planen kan förverkligas.

Språkpolitik på nordisk nivå

Redan tidigt har Nordiska rådet och sedermera Nordiska ministerrådet intresserat sig för det nordiska språksamarbetet och den nordiska språkgemenskapen. Det var på förslag från Nordiska rådet som det första nordiska språkmötet mellan språknämnderna kunde hållas 1954. Och 1978 inrättade Nordiska ministerrådet *Nordiska språksekretariatet* som ett organ för att bevara och förstärka den språkliga gemenskapen i Norden och främja den nordiska språkförståelsen. Det var också ett samarbetsorgan för de nordiska språknämnderna, och det deltog i utformningen och genomförandet av Nordmål, Nordiska ministerrådets handlingsprogram för nordisk språkförståelse. Nordiska språksekretariatet lades ned 1996, eftersom det enligt en anmärkningsvärt osofistikerad bedömningsmall befanns ha ”låg nordisk nytta”. Språknämnderna beslöt då att bilda ett nytt eget samarbetsorgan, *Nordiska språkrådet*. Nordiska ministerrådet stödde detta som ”projekt” och kanaliserade en stor del av sina medel avsedda för språksamarbete till detta samarbetsorgan. Samtidigt inrättade Nordiska ministerrådet dock redan 1998 en *språkpolitisk referensgrupp*. Detta var inte en referensgrupp i egentlig mening utan en slags styrgrupp som drev egen verksamhet, och det innebar en överlappning med

Nordiska språkrådets verksamhet. Nordiska språkrådet lade därför på eget initiativ 2002 fram förslag till en omorganisering och föreslog att ett nytt kraftfullt språkpolitiskt organ skulle inrättas. Men Nordiska ministerrådet inrättade i stället 2004 en styrgrupp, kallad *Nordens språkråd*, som i likhet med såväl Nordiska språkrådet som den språkpolitiska referensgruppen saknar ett sekretariat med en språkvetenskapligt skolad person som kan driva arbetet. Språknämnderna upplöste samtidigt Nordiska språkrådet, eftersom den verksamhet som det drev i stort sett skulle övertas av Nordens språkråd.

Under dessa år har flera viktiga språkpolitiska initiativ tagits. Här nöjer jag mig med att peka på de särskilda satsningar som gjorts på ordboksområdet, såsom exempelvis en skandinavisk ordbok som finns tillgänglig på Internet, särskilda satsningar på ordboksarbete för de små språken (här definierat som färöiska, grönländska, isländska, samiska och sverigefinska), de nu pågåenden stora projekten dels om importord, dels om den nordiska språkförståelsen.

Estland

I samarbete med Estniska språkrådet (Eesti keelenõukogu) lade Utbildnings- och forskningsministeriet fram en utvecklingsstrategi för det estniska språket 2003 (Development Strategy). Den bakgrund som målas upp liknar till vissa delar den i Norden: ökad grad av flerspråkighet, ökat engelskt inflytande. Men i vissa delar skiljer sig den språkliga situationen. Estland var ockuperat av Sovjetunionen i över 40 år, och ryska kom under denna tid att bli ett viktigt, ibland dominerande språk. Ett språkligt parallellsystem byggdes upp, bl.a. inom utbildningen. I dag finns det stor minoritet (25 %) ryskspråkiga. Många av de ryskspråkiga har dåliga kunskaper i estniska och det har varit svårt att motivera dem att lära sig det bättre. En annan anledning till oro över estniskans fortsatta status är den negativa tillväxten i den estspråkiga befolkningsdelen.

I strategiplanen fastslås följande principer:

- estniskan är det enda statsspråket i Estland
- estniskan uppbär den estniska etniska identiteten
- estniskan är det språk som formar den stabila språkliga miljön i Estland.

Område för område går igenom i strategiplanen, uppgifter formuleras och organisationer som bör ta på sig uppgifterna pekats ut. Här nämns bara ett litet urval:

- att främja terminologiarbete i utbildnings- och forskarinstitutioner
- att utforma en namnlag
- att formulera kravspecifikation för estniskspråkiga programvaror
- att verka för att elever i ryska klasser uppnår god behärskning av estniska i gymnasieskolan
- att utveckla det estniska teckenspråket.

Sammanfattning

Som konstaterades inledningsvis har *språkpolitik* blivit ett viktigt begrepp runt om i Norden. I land efter land inser man nödvändigheten att formulera en språkpolitik. Det bör påpekas att det är språknämnderna som härvidlag har varit viktiga aktörer. Ingenstans verkar dock språkpolitik ha blivit ett eget politikområde, så som föreslås i den svenska handlingsplanen *Mål i mun*. Man kan vidare se att Sverige verkar förlora sin ledande roll på språkpolitikens område i Norden i och med regeringens oförmåga att omsätta Mål i mun i en språkpolitisk proposition för riksdagen att ta ställning till nu. Nu är det Danmark och Norge där man ser mest aktivitet.

Den bild som tecknas av den språkliga situationen i Norden är enligt de ovan nämnda dokumenten i många stycken likartad. Den tilltagande internationaliseringen har medfört *ökat bruk av engelska* på många områden, vilket inneburit domämförluster för

de nationella språken. Även om de ”stora språken” (danska, norska, svenska i Sverige och finska i Finland) i dag inte är direkt hotade, så ser språkvårdare ändå en risk för att engelskan kan fortsätta att tränga undan de nationella språken, vilket i slutändan kunde föra till en situation då de nationella språken bara lever kvar inom privatlivets sfär.

Ett annat fenomen är *flerspråkigheten*, som framför allt beror ökad invandring men också på att det finns gamla minoritetsspråksgrupper.

Inom invandrapolitiken råder allmänt i dag i Norden inställningen att invandrare skall integreras snarare än assimileras. Detta innebär rimligen också stöd från samhällets sida till bevarande av invandrares ursprungliga modersmål. I den svenska utredningen *Mål i mun* sägs att forskningen visar att utvecklingen av andraspråket går snabbare om eleverna samtidigt får undervisning på sitt modersmål och man föreslår att stödet i skolan skall öka i förskolan och skolan. I den danska utredningen *Sprog på spil*, som hänvisar till *Mål och mun* säger man om utgångspunkten att alla har rätt till modersmål att den ”vil heller ikke møde modstand i Danmark”. Men man fortsätter ”Der er ikke enighed om værdien af at fastholde og udvikle modersmålet hos dem, der ikke har dansk som hjemmesprog”.

Också de inhemska minoritetsspråken bör rimligen ha stöd från samhällets sida, om man ansluter sig till tanken att alla bör ha rätt till modersmål.

Undervisningen i de nationella språken som *andraspråk* har utvecklats som eget forsknings- och pedagogikområde på sistone.

EU ses utifrån språklig horisont både som en chans och som en risk. Medlemskapet har för Norden inneburit att danska, finska och svenska i enlighet med gällande EU-bestämmelser blivit officiella EU-språk. Detta har inneburit ett uppsving framför allt i Danmark och Sverige av verksamhets- och utbildnings-områdena översättning och tolkning. (Finland har lång erfarenhet på dessa områden till följd av att landet är officiellt tvåspråkigt.) Å andra sidan finns en oro för att nordiska

politiker och tjänstemän som arbetar inom EU ändå inte utnyttjar översättnings- och tolkningstjänsten i önskvärd grad, vilket kan medföra att man alldeles upphör att använda de nationella språken och går över till engelska. En annan risk är att de stilideal som råder för engelska och franska, alltså de språk som EU-texter vanligen författas på, smittar av sig vid översättningen. Därvid riskerar man att den omvandling av myndighetspråk och annat offentligt språk till större klarhet och enkelhet som ägt rum i Norden hejdas eller att till och med att en återgång skall ske till ett krångligare språk.

I handlingsdokumenten lyfts *språkteknologin* fram (den norska planen från 2001 handlar enbart om detta), och i huvudsak tänker man sig att den kan vara till stor nytta för Nordens språk, och det finns en uttalad önskan att man skall satsa mycket på detta område. Här finns resurser och vilja, men allt måste samlas och samordnas.

I den danska handlingsplanen *Sprog på spil* och i den svenska *Mål i mun* anges det nordiska språksamarbetet och den nordiska språkgemenskapen som något som skall vidmakthållas och helst stärkas.

Språksituationen är givetvis inte densamma för alla språk i Norden. De inhemska språk som är *minoritetsspråk* i ett land, d.v.s. svenska i Finland, finska i Sverige och samiska i Finland, Norge och Sverige, är ständigt utsatta för påverkan från det omgivande majoritetsspråket, och det är naturligt att handlingsplaner som rör dessa språk fokuserar på detta problem.

Svenskan i Finland har formellt sett gott stöd. Men engelskan har blivit en konkurrent till svenskan hos finskspråkiga, och debatten om "tvångssvenskan" blossar upp av och till. Vissa förändringar kan tolkas både negativt och positivt, t.ex. de nya bestämmelserna att svenska inte längre är obligatoriskt i studentexamen för finskspråkiga. Många kommer säkert att inte välja svenska, å andra sidan kanske de som väljer svenska verkligen är intresserade och ämnet kan få viss prestige. Om intresset för svenska blir alltför smalt, hamnar de finskspråkiga utanför den nordiska språkgemenskapen.

Finskan i Sverige kan nu sägas ha en bättre situation, bl.a. genom Sveriges ratificering av Europarådets minoritetsspråkskonvention. Men fortfarande återstår att se vad det i praktiken kommer att betyda. Ett problem är svårigheten att få till ett samlat grepp från samhällets sida. Ansvar för finskan i Sverige ligger utspritt och resurserna sprids inte alltid ut effektivt.

Även för *samiskan* har "värdländernas" ratificering av minoritetsspråkskonventionen naturligtvis varit positiv. Men det återstår som sagt att se vad det i praktiken kommer att betyda. Samiskan, som inte är huvudspråk eller nationalspråk i någon stat, har dessutom ytterligare det problemet att det fortfarande skall erövra domäner utöver den privata sfären och skolan. För vissa varianter av samiska är situationen är ytterst allvarlig med svikande antal talare och stora brister vad gäller talarnas behärskning av skriven samiska.

På *Färöarna, Grönland och Island* är *danska* fortfarande obligatoriskt skolämne, men på Island är numera engelska första främmande språk i skolan, och intresset för danska verkar vara i snabbt avtagande. På Färöarna är danska fortfarande ett högst levande andraspråk, även om färöiska i stort sett kan sägas vara lika samhällsbärande där som isländska på Island. På Grönland är danska ett viktigt språk inom många områden. Om situationen på Färöarna och Grönland så småningom blir densamma som på Island och danskan försvinner, hamnar alla dessa områden utanför den nordiska språkgemenskapen.

Den språkliga situationen i *Estland* uppvisar som ovan sagt både likheter och olikheter med den Norden. I en mening har man samma problem som majoritetsspråken har i Norden. Men samtidigt kämpar man som minoritetsspråken i Norden för att erövra olika områden för att kunna bli ett samhällsbärande språk. Den stora gruppen rysktalande upplevs som ett problem, och den politik man helst verkar vilja är inriktad på assimilation snarare än integration. En annan skillnad är man verkar mera missnöjd med det faktiska språkbruket. Situationen beskrivs bl.a. på följande sätt (i den engelska översättningen): "a spread of permissive and careless attitudes towards language in society

in general”, ”insufficient literacy among school-leavers, accompanied by insufficient knowledge of specialized language among university graduates”, ”a decrease in officially standardized terms”. Det är dock svårt för en utomstående att bedöma om situationen är värre i Estland än i Norden.

När det gäller själva *organiseringen av det nordiska språksamarbetet* kanaliserat genom Nordiska ministerrådet kan man konstatera att det finns mycket god vilja för språksamarbetet i sig, i synnerhet har många politiker i Nordiska rådet visat stort engagemang. Dessvärre måste man konstatera att de senare årens omorganisering inneburit en försämring av möjligheterna att driva detta språksamarbete på ett rationellt och kraftfullt sätt. Nu finns det visserligen en styrgrupp, men denna saknar ett sekretariat med vetenskapligt skolade anställda som kan driva arbetet. Den nuvarande modellen förutsätter att allt arbete i stort sett bedrivs som projekt, medan basverksamhet och annat kontinuerligt arbete får dåliga villkor. Om Nordiska ministerrådet verkligen vill driva en språkpolitik måste organisationsmodellen ändras. Det bör också påpekas att för första gången i det organiserade språksamarbetet har sverigefinskan inte fått någon representation i den organisation som finns.

De områden och mål man ser framför sig för en nordisk språkpolitik måste som utgångspunkt ha det grundläggande och det traditionella målet att vidmakthålla och styrka den nordiska språkgemenskapen och att möjliggöra ett effektivt samarbete. Men man måste ta hänsyn till att den språkliga situationen ser annorlunda ut i dag. För det första är många yngre i dag inte lika självklart intresserade av Norden utan riktar sitt intresse längre bort. Intresset för Norden och det nordiska måste alltså stimuleras. Engelskkunskaperna i dag är så goda att man i umgänget med andra nordbor gärna griper till engelska vid minsta språkproblem i stället för att försöka förstå grannspråken. Detta gäller i ännu grad de nordbor som bara är delaktiga genom den s.k. sekundära språkgemenskapen. Vi har också invånare med utländsk bakgrund. Även de som sig behärskar det nya landets språk bra kan ha stora svårigheter med grannspråken,

eftersom man saknar det stöd som kunskaper äldre språk eller i landets dialekter ger.

Följande mål och samsamarbetsområden kan urskiljas för en nordisk språkpolitik

- att vidmakthålla och stärka den nordiska språkgemenskapen
- att vidmakthålla och stärka det nordiska språksamarbetet
- att hävda de nationella språken och motverka domämförlust
- att stärka minoritetsspråken
- att möjliggöra för personer med invandrarbakgrund att bevara sitt modersmål
- att bidra till att nordiska språken som andraspråk utvecklas som forsknings- och pedagogikområde
- att satsa mera på språkforskning
- att utveckla det nordiska samsamarbetet över huvud taget inom all forskning
- att samordna det nordiska samsamarbetet inom språkteknologi-området
- att samsarbeta inom EU och hävda de nationella språken
- att verka för klarspråk både nationellt och internationellt, speciellt inom EU
- att aktivt delta europeiskt och internationellt språksamarbete.

Viktigt är att nordbor i internationellt språksamarbete visar fram det samsamarbete och den gemenskap som vi här på detta område. Språkvetaren Oddrun Grønvik talar om den nordiska modellen i språkarbetet som vi kan vara stolta över. Det som är karaktäristiskt för denna är enligt Grønvik:

- Det er organisert ut frå språksamfunn, ikkje ut frå stat.
- Fellesskapet blir rekna som verdfullt i seg sjølv. Det fins ein uttala vilje til kompromiss.
- Språknemndene har representantar frå offentlege organ og private institusjonar som representerer viktige brukargrupper.
- Arbeidet er offentleg finansiert og opent for innsyn.

Källor

- Development Strategy of the Estonian Language (2004–2010)*.
Tartu 2003. Ministry of Education and Research. Estonian
Language Council < <http://www.eki.ee/keelenoukogu>>
- Engelsk eller ikke engelsk? That is the question. Engelsk
indflydelse på dansk*. Gyldendal, 1999
- Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Språkvård
1998/2. Även i Språk i Norden 1999.
- Galberg Jacobsen, Henrik: Sprogrøgt i Danmark i 1930erne og
1940erne*. Dansk Sprognævns skrifter 6. 1973.
- Grønvik, Oddrun: Det nordiska språksamarbeidet – eit mønster
til etterlikning?* Språk i Norden 2002. Även publicerat under
titeln *Stormaktsmodell eller nordisk modell?* Språkvård
2002/2
- Handlingsplan for norsk språk og informasjons- og
kommunikasjonsteknologi (IKT)*. Revidert utgave. Norsk
språkråd juni 2001 <www.sprakrad.no/iktrev.htm>
- Höglin, Renée: Engelska språket som hot och tillgång i Norden*.
TemaNord 2002:561 2002
<www.norden.org/sprak/sk/TN2002-561.pdf>
- Jarvad, Pia: Det danske sprogs status i 1990'erne med særlig
henblik på domænetab*. Dansk Sprognævns skrifter 32.
Dansk Sprognævn 2001
- Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*.
SOU 2002: 27
<www.regeringen.se/sb/d/108/a/1443;jsessionid=aFL_3pCAaapa>
- Nordens språk*. Utgitt av Nordisk språksekretariat. Red. Allan
Karker m.fl. Novus forlag 1997
- Nordisk språkförståelse –att ha och mista*. Av Catharina
Grünbaum. En rapport baserad på fyra konferenser om
nordisk språkförståelse ”Det omistliga” utgiven av Fondet
for dansk-norsk samarbeid (Lysebu og Schæffergården),
Hanaholmen, Håsselby slott – de nordiska huvudstädernas
kulturcentrum, Nordisk sprogåd. Voksenåsen. 2000

*Nordiska språkrådet och det nordiska språksamarbetet i
framtiden.* Nordiska språkrådet 2002

*Nordiskt språksekretariat. Arbetsgruppen för utredning av
språksamarbetet i Norden.* NU-serien A 1977:1. Nordiska
ministerrådet

Plan for styrking av norsk språk, perioden 2001–2003. Norsk
språkråd <www.sprakrad.no/plan0103.htm>

Pressemeddelelse fra Dansk Sprognævn 7. marts 2003
<www.dsn.dk>

Remissammanställning (Mål i mun)
<<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/1443>>.

Språkpolitiskt program. Godkänt av direktionen för
Forskningscentralen för de inhemska språken den 16
februari 1998 <www.kotus.fi/pasvenska>

Sprog på spil. Et udspil til en dansk sprogpolitik.
Kulturministeriet 2003 <www.kum.dk/sw6576.asp>

Sprogpolitisk redegørelse
<www.kulturministeriet.dk/sw8586.asp>

Start för en offensiv samisk språkpolitik. Handlingsprogram
<[www.sametinget.se/sametinget/view.cfm?oid=1839&sat=n
o&clientmode=>](http://www.sametinget.se/sametinget/view.cfm?oid=1839&sat=n
o&clientmode=>)>

Stortingsmelding 48 (2002–2003) < [http://odin.dep.no/repub/02-
03/stmld/48/](http://odin.dep.no/repub/02-
03/stmld/48/)>

*Tandefelt, Marika: Tänk om ... Svenska språknämndens förslag
till handlingsprogram för svenskan i Finland*
<www.kotus.fi/svenska/handlingsprogram.shtml>

*Teleman, Ulf och Margareta Westman: Behöver Sverige en
språkpolitik?* Språkvård 1997/2. Även publicerat Språk i
Norden 1997

Händelser på det språkpolitiska området i Norden

Birgitta Lindgren

Danmark

- 1955 *Dansk Sprognævn* inrättas
- 1997 Lov om dansk retskrivning och Lov om Dansk Sprognævn träder i kraft
- 2003 Dansk Sprognævn lägger i mars fram utkast till en dansk språkpolitik inför en debatt i Folketinget den 20 mars
- 2003 En parlamentarisk kommitté lägger i september fram ett handlingsprogram för danska ”Sprog på spil. Et udspil til en dansk sprogpolitik” <www.kum.dk/sw6576.asp>

Finland

- 1942 *Svenska språkvårdsnämnden* i Finland inrättas
- 1949 *Suomen kielilautakunta* (Finska språknämnden) inrättas
- 1994 Finland ratificerar Europarådets minoritetsspråkskonvention som andra land och erkänner samiska som officiellt minoritetsspråk, vidare svenska som mindre använt officiellt språk
- 2003 En revidering av språklagen antas – träder i kraft 2004. Innehåller ingen ändring av finskans och svenskans grundlagsenliga status som Finlands nationalspråk
- 2003 Svenska språknämnden i Finland lägger fram ”Tänk om. Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland” <www.kotus.fi/svenska/handlingsprogram.shtml>
- 2004 Svenska inte längre ett av de obligatoriska ämnena i studentexamen för finskspråkiga

Färöarna

- 1938 Färöiska tillåts som undervisningsspråk i skolan
- 1948 Färöarna får hjemmestyre (självstyre)
- 1959 *Málstovnur Føroya* inrättas
- 1985 *Føroyska málnevndin* inrättas

Grönland

- 1979 Grönland får hjemmestyre (självstyre)
- 1982 *Oqaasiliortut* (Grönlands Sprognævn) inrättas

Island

- 1944 Island blir självständigt
- 1964 *Íslensk málnefnd* inrättas
- 1985 *Íslensk málstöð* inrättas
- 1985 Lag om Íslensk málnefnd träder ikraft
- 1999 Engelska första främmande språk i skolan i stället för danska, som dock finns kvar som obligatoriskt skolämne

Norge

- 1952 *Norsk språknemnd* inrättas
- 1972 Norsk språknemnd ombildas till *Norsk språkråd*
- 1992 Norge ratificerar som första land Europarådets minoritetsspråkskonvention och erkänner samiska som officiellt minoritetsspråk
- 1998 Norsk språkråd lägger på uppdrag av regeringen fram ett "fremtidsnotat" om norska språket
- 2001 Norsk språkråd lägger fram "Handlingsplan for norsk språk og informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT)". <www.sprakrad.no/iktrev.htm>
- 2002 Stortinget beslutar att upphäva "samnorskpolitikken" – bokmål och nynorska skall inte längre tillnärmas varandra
- 2002 Stortinget beslutar att Norsk språkråd skall läggas ned och att det skall inrättas ett nytt "kompetenseorgan" för det norska språket

- 2004 Stortinget upphäver lagen om Norsk språkråd och inrättar ett interimstyre för rådet fram till dess den nya organisationen kan börja arbeta, vilket beräknas bli 2005

Sameland

- 1956 *Norsk sameråd* inrättas
1974 *Sámi Giellalávdegoddi* inrättas
1992 Norge erkänner samiska som officiellt minoritetsspråk genom att ratificera Europarådets minoritetsspråkskonvention
1994 Finland erkänner samiska som officiellt minoritetsspråk genom att ratificera Europarådets minoritetsspråkskonvention
2000 Sverige erkänner samiska som officiellt minoritetsspråk genom att ratificera Europarådets minoritetsspråkskonvention

Sverige

- 1942 *Nämnden för svensk språkvård* inrättas
1974 Nämnden för svensk språkvård ombildas till *Svenska språknämnden*
1975 *Ruotsinsuomalainen kielilautakunta* (Sverigefinska språknämnden) inrättas
1992 Riksdagen fastslår att finska är ett inhemskt språk
1997 Ulf Teleman och Margareta Westman publicerar artikeln ”Behöver Sverige en språkpolitik?” i *Språkvård* 1997/2 (även publicerad i *Språk i Norden* 1997)
1998 Svenska språknämnden lägger på uppdrag av Kulturdepartementet fram ”Förslag till handlingsprogram för att främja det svenska språket”
2000 Sverige ratificerar Europarådets minoritetsspråkskonvention och erkänner följande språk som officiella minoritetsspråk: finska, tornedalsfinska (meänkieli), samiska, romani och jiddisch.
2000 En parlamentarisk kommitté tillsätts av Kulturdepartementet för att fortsätta arbetet

- 2002 Den parlamentariska kommittén lägger fram utredningen ”Mål i mun”, SOU 2002:27
<www.regeringen.se/sb/d/108/a/1443>
- 2003 En arbetsgrupp sammansatt av tjänstemän från flera departement utses för att utarbeta en proposition utifrån ”Mål i mun” att läggas fram för riksdagen
- 2003 Regeringen tillsätter en utredning om teckenspråkets ställning (S 2003:12)

Norden

- 1978 Nordiska ministerrådet inrättar *Nordiska språksekretariatet*
- 1987 *Nordiska språkkonventionen* träder i kraft
- 1996 Nordiska ministerrådet lägger ned *Nordiska språksekretariatet*
- 1997 De nordiska språknämnderna inrättar *Nordiska språkrådet*
- 1998 Nordiska ministerrådet inrättar *Nordiska ministerrådets språkpolitiska referensgrupp*
- 2002 Nordiska språkrådet lägger fram en utredning om organiseringen av det nordiska språksamarbetet
- 2002 Rapporten ”Engelska språket som hot och tillgång i Norden” utarbetad på uppdrag av Nordiska ministerrådet läggs fram
- 2004 Nordiska ministerrådet lägger ned den *språkpolitiska referensgruppen* och inrättar *Nordens språkråd*, samtidigt upplöses *Nordiska språkrådet* av språknämnderna

Estland

- 1988 Estniska fastställs som Estlands nationalspråk
- 1991 Estland blir självständigt
- 1992 Estlands konstitution lagfästs
- 1995 En språklag träder i kraft
- 2003 En utvecklingsstrategi för det estniska språket läggs fram

Europa

1998 *Europarådets minoritetsspråkskonvention* träder i kraft sedan Norge, Finland, Ungern, Nederländerna och Kroatien har ratificerat den

EU

1958 I enlighet Romfördraget från 1957 fastslår rådet att de dåvarande medlemsländernas språk var officiella språk och arbetsspråk. Språklistan har sedan konsekvent utökats för varje nytt medlemsland, om landet inte självt önskar något annat

2002 bildas *Europeiska samarbetsorganisationen för nationella språkinstitutioner* (The European Federation of National Institutes for Language, EFNIL)

2003 avhålls ett konstituerande möte för EFNIL i Stockholm

Language politics as a new concept

Birgitta Lindgren, Swedish Language Council

Language politics has become an important concept in the Nordic countries. The need to designate a language policy has been acknowledged in one country after the other, and several language policy documents have been put forward.

The overall linguistic situation is much the same in the various countries. *Internationalisation* has led to increased use of English in many domains, leading to domain losses in the national languages. Even the “larger-scale” languages Danish, Norwegian and Swedish may ultimately end up as languages used only within the private sphere.

Another phenomenon is *plurilingualism*, which is mainly a consequence of increased immigration, but is also due to the fact that several of the countries have traditional minority language groups.

In general, the immigrant-related policies of the Nordic countries are aimed at achieving *integration* rather than *assimilation*. It would follow, then, that society should provide support for the use of mother tongues within the immigrant and minority language-speaking populations. The Swedish language policy programme points out that pupils develop Swedish as a second language more quickly if they are taught in their mother tongue at the same time. In the corresponding Danish document, it is stated that the principle of everyone’s right to use their mother tongue is not disputed. However, there is not, in Denmark, any general consensus regarding the idea that immigrants should keep to and develop their mother tongue.

The European Union is looked upon as entailing both opportunities and risks. Danish, Finnish and Swedish have become official languages within the Union. This has encouraged the development of translation and interpretation as working and educational areas, especially in Denmark and Sweden. As an officially bilingual country, Finland already had longstanding traditions in these areas. On the other hand, there is a risk that some Nordic politicians and officials, wishing either to save money or simply preferring to display their knowledge of English, will choose not to avail themselves of the translation and interpretation services offered in the EU organisations to the degree that would be advisable. This may lead to abandonment of the use of national languages, leaving English as the only language used in the EU organisations. Another risk is that the complicated and opaque bureaucratic style used in English and French will be transmitted to the Nordic style when the texts are translated.

Language technology is treated as an important issue in the policy documents, and is primarily viewed as useful for the Nordic languages. It is deemed necessary to invest substantial funding in this area. Resources are, in fact, at hand, and there is a lot of political goodwill, but it must all be coordinated in order to be effective.

The Nordic language community and Nordic language cooperation

The Nordic language community is founded on the mutual understandability of the Scandinavian languages (Danish, Norwegian and Swedish). And since speakers of the other domestic languages (Faeroese, Finnish, Greenlandic, Icelandic and Sami) have to learn one of the Scandinavian languages, they too are incorporated into the Nordic language community.

The Nordic language community and Nordic language cooperation are, of course, important issues in the language policy documents. The situation differs somewhat between the Nordic countries. The domestic languages that are *minority*

languages in a country, e.g. Swedish in Finland, Finnish in Sweden and Sami in Norway, Sweden and Finland, are constantly exposed to influence from the surrounding majority languages.

Swedish in Finland receives essentially good support as a formal national language alongside Finnish. But English has begun to compete with Swedish vis-à-vis Finnish speakers, and the need for Swedish as a compulsory school subject for Finnish-speaking pupils is subject to question at regular intervals. Swedish is no longer compulsory at the GCE A-level exam for Finnish-speaking students. This may have positive consequences, as only those who are truly interested will choose Swedish, which could raise the status of Swedish as a subject. On the other hand, it may have negative ramifications. If the interest in and knowledge of Swedish diminishes too greatly, Finnish-speakers will place themselves outside the Nordic language community.

The situation for *Finnish in Sweden* has now been improved somewhat due to Sweden's ratification of the European Charter for Regional and Minority Languages. But it remains to be seen what this will mean in practice. One problem is that the responsibility for Finnish in Sweden is widely dispersed, and thus resources are not always used effectively.

The ratification by Norway, Sweden and Finland of the European Charter for Regional and Minority Languages has also been positive for the *Sami* language. Here too, however, it remains to be seen what will come out of it. Sami is not the main language or national language in any country, and as such must gain domains beyond the domains of the private sphere and school. For some Sami varieties the situation is quite critical, as the number of speakers is decreasing and these speakers have virtually no knowledge of written Sami.

In the *Faeroe Islands*, *Greenland* and *Iceland*, *Danish* is still compulsory at school. In Iceland, however, English has become the first foreign language taught in school, and the interest in Danish seems to be waning. On the *Faeroe Islands*, Danish is

still much used as second language, although Faeroese can be said to be as complete a language for the Faeroe society as Icelandic is for the Icelandic society. In *Greenland*, Danish is still an important language in many areas of society. If the situation in the *Faeroe Islands* and *Greenland* evolves along parallel lines as developments in Iceland, with the ensuing disappearance of Danish as the outcome, all of these countries will place themselves outside of the Nordic language community.

Estonia

Although *Estonia* is not a member of the Nordic region, it is a close neighbour. Therefore it is interesting to compare the linguistic situation in Estonia with that of the Nordic countries. There are similarities as well as differences. In one sense Estonian is facing the same problems as the Nordic majority languages. But at the same time it is fighting, as are the Nordic minority languages, to attain new domains of usage in order to become a complete language for the society. The large Russian-speaking population is viewed as a problem, and the language policy towards them is aimed at assimilation rather than integration. Estonian language planners express greater discontent as regards present language usage levels than their Nordic counterparts. It is, however, difficult to establish whether language usage actually is worse in Estonia.

Goals for a Nordic language policy

The Nordic Council of Ministers takes a positive view of Nordic language cooperation. Unfortunately the restructuring of the Council in recent years has not been particularly beneficial in so far as language cooperation is concerned. Admittedly, there is still an administrative body for dealing with this subject, but no academically skilled linguist is included in the secretariat of this body. The general model for activities in the Council is – as in many other places – the project model. This has certain negative

consequences for basic efforts as well as other, more ongoing endeavours.

A Nordic language policy must remain focused on the traditional goal of maintaining the Nordic language community. However, the fact that the situation has changed in some respects must be taken into account. Firstly many young people are no longer primarily interested in the Nordic region. Instead they direct their attention to countries further away. The general knowledge of English is so good that, when meeting people from other Nordic countries, individuals quickly tend to switch to English instead of trying to understand the neighbouring languages. This is especially true for individuals who have one of the Scandinavian languages as their second language or as a foreign language.

The goals for a Nordic language policy could be formulated as follows:

- to maintain and strengthen the Nordic language community;
- to maintain and strengthen Nordic language cooperation;
- to enhance use of the Nordic languages and work to counter domain losses;
- to strengthen the traditional minority languages;
- to make it possible to maintain the mother tongues of immigrants;
- to develop the use of the Nordic languages as secondary languages as a scientific and pedagogical field;
- to invest in linguistic research;
- to develop the Nordic cooperation in all kinds of research activity;
- to coordinate Nordic cooperation within the field of language technology;
- to cooperate within the organisations of European Union and promote the position of the national languages there;
- to work for plain language in official texts nationally and internationally, especially within the European Union;

- to take an active part in European and international language cooperation.

According to Norwegian language planner Oddrun Grønvik, Nordic language cooperation and the Nordic language community could be a model for other areas. This model is characterised by the following:

- It is organised on the basis of the language groups rather than states.
- The language community is viewed as a valuable entity. There is an explicit will to compromise.
- The work is publicly financed and open to control.

Normering som kamp om symbol- og premissmakt.

Frå norsk normeringshistorie

Helge Sandøy

1. Språket – subtilt og effektivt

Vi omtalar gjerne normeringsarbeidet i språknemndene som 'røkt' og 'pleie'. Desse metaforane understrekar at vi driv med ein høgverdig kultursyssel. Derfor har eg funne det rett å tematisere at språknormering er ingen uskyldig prosess. Arbeidet har eit *janus*-ansikt.

Kulturfenomen er så subtile, og aller mest gjeld det språket. Dei fleste av oss har eit nært og personleg forhold til det. Vi opplever sanningar gjennom språket. Det verdsbiletet vi plasserer livet vårt inn i, har vi forma i språket. Religiøse opplevingar kan vere knytte til ord, og intellektuelle idéar og innsikter kan ha sitt utgangspunkt i småe ordforskjellar. Og poesien i livet ligg i orda. Alt fangar vi inn og tolkar gjennom språket. I desse *personlege* opplevingane ligg det ei *inderleggjering* av språket, som kan hindre oss å sjå dei *sosiale* mønstra – der eg-et ikkje er subjekt.

På grunn av subtiliteten har språket stor makt over fantasien vår. Det minner for så vidt om andre kulturmønster vi er sosialiserte inn i. Kvinnerørsla trong lang tid på å overtale samfunnet om den undertrykkjande karakteren i dei tilvande sosiale mønstra. Kvinner har jo sjølv ofte hatt problem med å innsjå den funksjonen som sosiale mønster har, for dei opplever gjerne at dei nettopp lever ut seg sjølv eller realiserer seg sjølv gjennom den rolla dei har teke på seg i det tradisjonelle samfunnet. I dag er vi komne dit at vi kan ikkje latterleggjere

kjønnsrollediskusjonen lenger – dvs. refleksjonen kring kjønn og sosiokulturell undertrykking. Det kritiske perspektivet har etablert nye sanningar og ny politisk korrektheit på dét feltet.

Kultursosiologane arbeider med kulturmønster generelt og korleis vi blir styrte av dei. Somme har òg arbeidd med språk. Eg skal her formidle tankar om korleis Noreg ser ut i eit slikt perspektiv.

2. Maktformer og hegemoni

Det er svært interessant at sluttrapporten i den store norske maktutgreinga frå 2003 (Østerud o.fl. 2003a & 2003b) hadde eit kapittel om språk. ”Språklig dominans” er tittelen på kapittel 20. Maktomgrepet er slik forklart der:

Makt

”Makt er evne til å nå et mål, skape en virkning. Makt kan utøves direkte i tvangs- og beslutningssituasjoner, eller indirekte gjennom symboler, institusjoner og sosiale strukturer.” (Østerud o.fl. 2003b, kap 2.)

Maktutgreinga kategoriserer formene for makt i desse tre typene: 1) politisk makt, 2) økonomisk makt, 3) ideologisk makt. Den politiske og økonomiske makta er velkjende omgrep som eg ikkje skal bruke plass på her. Den mest raffinerte og interessante maktforma er *ideologisk makt*, som utgreiarane forklarar med ”makt over tanker, verdier, følelser og selvoppfatning”. Denne tredje maktforma kan gripast i fleire perspektiv:

- a) *Omgrep og kategoriar gir meining til verda kring oss*
Slike spørsmål har av og til ramla ned på arbeidsbordet åt Språkrådet. Det gjeld f.eks. om kjønns- og rasediskriminering, der rådet har uttalt seg.
- b) *Normer og førestellingar*
Maktutgreinga forklarar perspektivet slik: ”Normer kan samtidig uttrykke overtak og underordning. De

dominerende forestillingene om normalitet og avvik er en sterk form for normativ makt som stadig er i bevegelse.” I andre sammenhengar blir dette perspektivet kalla *premissmakt*.

c) *Kulturelle standardar, estetiske uttrykk og rituell praksis*

Om dette seier maktutgreiinga m.a. at ”[d]istinksjonene mellom finkultur og populærkultur, eller mellom god og dårlig smak, er også spill om makt.” Dette perspektivet blir i andre sammenhengar også kalla *symbolmakt*.

Omgrepet ’kulturelt hegemoni’, som ofte blir nytta i samfunnskritisk litteratur, viser til dette området for ideologisk makt. Poenget i ’hegemonisk makt’ er enkelt sagt å fokusere på *korleis menneska blir styrte ved hjelp av sosiale mekanismar utan sjølve å oppdage det*.

Større refleksjon og innsikt i desse subtile uttrykksformene er viktigaste hjelperåda for å motverke den tilslørte hegemoniske makta. Men ein kan òg etter avsløringane finne ut om det er nødvendig å vedta politiske mottiltak. Det har ein gjort når det gjeld kjønn og rase/etnisitet. Språknormeringsarbeidet kan vere eit slikt mottiltak. Derfor bør normerarar setje seg inn i kultursosiologi.

Maktutgreiinga brukar også omgrepet *mental kolonisering* om måten den kulturelle undertrykkinga foregår på:

”Den kulturelle og språklige dominansen ytrer seg gjerne som nedvurdering og latterliggjøring. Dette internaliseres av de dominerende gjennom den formen for underlegenhetsfølelse som har vært kalt *mental kolonisering*, der lokalspråket oppleves som stigmatiserende.” (Østerud o.fl. 2003:282)

Dette omgrepet blir i utgreiinga illustrert ved hjelp av desse språklege relasjonane: norsk – samisk, engelsk – norsk, og

bokmål – nynorsk (s. 283f). Ein sosiolingvist vil ikkje stoppe med desse institusjonaliserte språkomgrepa. Kulturelt hegemoni eller mental kolonisering er òg relevant for forhold mellom og innafor sosiolektar, dialektar, 'rein' norsk – innvandrar norsk, skriftnormvariantar/-varietetar, ordformer, lydar osv.

3. Språket meir enn ord (symbolmakta)

Det lettast erkjennbare for oss språkfolk er symbolverdiane i språkformene. Korleis symbola *allment* går inn i maktrelasjonar, kan vi illustrere kort med ei 'parallellforskyving', der vi startar utafor språkfeltet: Siste året har vi hatt ein diskusjon i Noreg om ein arbeidsgivar hadde rett til å seie opp ein tilsett fordi ho bar eit spesielt skaut. Den dominerande meininga var at slikt var diskriminerande, for dette skautet var jo berre eit identifikasjonsmerke for dei muslimske kvinnene, og slike symbol må dei få vise fram. Men same funksjonen har språkformer også, men på dét området er det fritt fram for å diskriminere og praktisere yrkesforbod. I norske aviser og forlag er det yrkesforbod for skrivande menneske som brukar visse offisielt godkjende skriftmålsformer, fordi desse formene har symbolverdi. Så betent og provoserande er dei språklege symbola. Men i den offentlege bevissteita heiter det ikkje yrkesforbod og diskriminering når feltet er språk. Der blir maktperspektivet gøymt bort med omtolkingar.

Det eg har i tankane her, er ikkje berre at nynorsk ikkje får sleppe til i redaksjonane. Det er vel så symptomatisk at folkelege former i bokmålet ikkje får sleppe til pga. språksensuren. (Nynorsken har faktisk oppnådd betre plass enn det folkelege bokmålet!) Striden om dei symbolformene som vi kallar folkemålsformer, har prega språkhistoria vår i snart hundre år. Termen 'folkemål' er ideologisk ladd, men vanskeleg å unngå. Termen er velkjend i norsk debatt og viser til skriftformer som svarar til talemålsformene i dei breie laga av folket i store delar av landet. Motsetninga er 'riksmålet', som er basert på sosiolekten i høgare sosiale lag i Oslo.

Tolkar vi endringane i skriftspråket vårt som resultat av ein kamp om symbol, vil vi oppdage det interessante at frontlinjene har flytta seg ein del gjennom 1900-talet. Hovudtendensen har gått i retning av at former med breiare talemålsgrunnlag har fått aksept i skriftmålet. Men om frontlinjene har bevega seg, er den grunnleggjande motsetninga som før. Det gjeld innafor både bokmål og nynorsk – sjølv om konflikten innafor dei to målformene artar seg noko ulikt. Det skal vi sjå eit par eksempel på nedafor.

3.1. Endra frontlinje

Største sosiolingvistiske motsetninga siste generasjonane har nok gått på hokjønnsorda i bokmålet, som no har oppnådd for ein del å bli aksepterte. Men det tok tid. I ei romangransking Egil Pettersen gjennomførte (1993), går det fram at a-endinga i hokjønn slår tydeleg igjennom først på 1970-talet. No er dei blitt umarkerte normalformer i ein del ord som *boka* og *gjelda*, og sjølv i den programmatiskke riksmålsavisa *Aftenposten* kan ein finne former som *hytta* og *bygda*. Det er sagt at særleg ord frå det friske friluftslivet slår igjennom med hokjønnsformene sine der. Men lenger går nok ikkje dei avisene og forlaga som legg seg nærast opp til riksmålsidealet. Andre, slike som det liberale *Dagbladet*, gjennomfører a-ending i svært mange ord, og dessutan i fleirtal i nokre inkjekjønnsord, altså kan *åra* veksle med *årene*. Denne avisa brukar òg den ubestemte hokjønnsartikkelen, dvs. at det heiter *ei bok*, og der blir det dessutan skrivi *boka mi*. Som eit anna varemerke gjennomfører *Dagbladet* også diftongen *ei* i ein del ord, f.eks. *sein*.

Vanlig i 1900: *Bygden, en Bog – Bogen, min Bog, Aarene, sen*

Aftenposten kring 2000: *bygden/bygda, en bok – boken, min bok/boken min, årene, sen, kastet, bygget*

Dagbladet kring 2000: *bygda, ei bok – boka, boka mi, åra/årene, sein, kastet, bygde*

Der det har skjedd lite endring, er i preteritum av kaste-klassen, for et-formene dominerer framleis sterkt, altså *kastet* og *sminket*. Her har stridsfronten stått fast, ser det ut til. Brukar ein a-ending i bokmål (dvs. *kasta* og *sminka*), blir det nok enno oppfatta som ei tydeleg markering av ei viss politisk haldning hos forfattaren.

På 1900-talet har dei offentlege myndigheitene opna den preskriptive skriftnorma gjennom rettskrivingsendringane, først og fremst i 1917 og 1938, og skribentane har altså teke i bruk ein del av det nye. Gjennom statlege tiltak har politikarane gjort språket meir demokratisk og utvida identifikasjonsramma.

Dette er ei beskriving av dei stilistiske normalformene i dag. Mange aviser utafor Oslo går noko lenger enn *Dagbladet*, men blant dei store avisene står *Aftenposten* og *Dagbladet* for to ulike subnormer i bokmålet, og dei har redaksjonelt ein politisk intensjon med språkformene dei har valt.

Største endringane i norsk skrivepraksis skjedde før 1950; i siste halvdel av 1900-talet er det færre endringar. Det gjeld begge målformene. Lars S. Vikør seier i den nynorske roman-granskinga (1995:6–9) at det ”store hamskiftet” i nynorsk skjedde mellom 1920 og 1950. På denne tida gjekk nynorsken over frå å vere dominert av eit i-mål til å få dominerande a-ending i same substantivkategoriane som folkeleg bokmål har *-a* i:

Nynorsk: 1900: *boki*, *åri* > 2000: *boka*, *åra*

Ettersom dette skjedde før 1950, vil det seie at dei to siste generasjonane med nordmenn har opplevd stor stabilitet i skriftmålet. Største endringane som den vakne lesaren i dag kan ha oppdaga, er at *Aftenposten* i det stille i 1993 bytte ut faneformer som *sprog*, *nu*, *sne* og *efter* med *språk*, *nå*, *snø* og *etter*.

3.2. *Strid om bannan, ikkje om syv*

Kulturkonfliktane når framleis dagens lys. Det som har vekt oppmerksomheit siste tiåra, er norvageringsvedtaka og *bannan*-striden. *Bannan*- eller *banan*-striden fekk vi i 2001 da

Språkrådet som svar på eit stadig krav om autorisert standarduttale i norsk vedtok reglar som understreka stor toleranse i det som skal oppfattast som rettleiande uttalenorm – f.eks. i radio og fjernsyn (jf. *Årsmelding* 2001:59). Mellom anna skulle trykkplasseringa i ei gruppe importord vere fri, slik at den folkelege austnorske uttalen *ˈbannan* skulle vere likeverdig med høgstatusuttalen¹ *baˈnan*. Det enda med ein god del medieoppslag, og offensiven gjekk her på at det var 'latterleg' å godta uttalar som *bannan*, *avvis* osv. Altså latterleg. Legg merke til at det er dén dominansmetoden som maktutgreiinga også nemner som typisk i kulturkonfliktar. Aviser, radio og fjernsyn laga i 2001 mange innslag om denne striden, og innslaga var sterkt prega av å skulle ha underhaldningseffekt. På same måten har delar av media også presentert vedtaka om novagisering, dvs. å skrive importord etter norsk uttale. Dette er altså verkemiddel heilt etter læreboka! "Mental kolonisering" kallar maktutgreiinga effekten av denne kulturelle dominansen.

Ikkje ein einaste fast medarbeidar i radio og fjernsyn har våga å bruke den offisielt aksepterte uttalen *avvis*. Det uoffisielle interne sensur-apparatet i f.eks. institusjonen Norsk rikskringkasting (dvs. radio og fjernsyn) ville ha stoppa slik bruk automatisk.

Så til to talord. Bokmålsseksjonen gjekk i 2003 inn for å godta talordformene *tyve* og *syv*. Dette er former som står sterkt i sosietetsdialektane, og desse vedtaka blei serverte i media som seriøse og interessante nyheiter. Her var det ingenting som var latterleg. Kort tid etter vedtaket har mange av medarbeidarane i f.eks. NRK teke desse formene i bruk – faktisk utan at Kulturdepartementet har autorisert dei. (Formelt har dei altså framleis berre status som forslag.) Den ulike medieformidlinga i desse tre sakene er neppe sosiologisk tilfeldig.

Slik ser denne symbolkonflikten ut når ein har på seg brillene som den norske maktutgreiinga har utvikla. No kan vi ta

¹ Tilfeldigvis fell den her saman med den vestnorske trykkplasseringa.

eitt steg til i resonnementet og diskutere nettopp 'briller', som vi kan ta av og på.

4. Språket meir enn språk (premissmakta)

4.1. Innbilt språk?

Poenget i det følgjande er at språket er blitt ideologisert i kulturen vår.

Siste tiåra er det blitt vanleg i moderne filosofi og sosiologi å skilje mellom *essensialisme* og *sosialkonstruktivisme*. I Noreg blei denne diskusjonen forståeleg for mange da vi utover 1980-talet fekk den store interessa om nasjonsbygginga. I akademiske kretsar blei det ei akseptert oppfatning at ein nasjon er noko som er konstruert i den kollektive fantasien, som eit "imagined community", som Benedict Anderson (1983) har uttrykt det. Ein nasjon er altså ein konstruksjon, ikkje noko som eksisterer i seg sjølv. Nasjonen har ingen essensiell eksistens. Denne innsikta er det vi no skal 'parallellsforskyve' til språk og normer.

4.2. Språket som sosial konstruksjon

Å definere kva som er eit eige språk, er som å definere ein nasjon. Det er ei politisk handling. Det er å utøve makt ved å skape førestellingane om kva som hører saman, og kva som skil. Bakgrunnen for å forstå utviklinga av f.eks. omgrepa 'svensk språk' og 'dansk språk' er den samfunnsmoderniseringa som begynte kring 1500. Da voks sentralstaten fram på ein ny måte, og kongemakta i København ville skape det dansk-norske fellesriket overordna både jyske, norske og andre dialektar. Det skulle skapast lojale borgarar. Einskapen skulle markerast på mange måtar, også i språket, slik at Bibelen blei bevisst omsett til eit språk som skulle oppfattast som eit einskapssymbol. Språket blei kalla dansk.

Dette var ein heilt ny måte å tenkje om språk på; språkomgrepet blei no brukt om eit ideal, ikkje om ei samling tale- og skriftvariantar (jf. Sandøy 2000). Omgrepet 'svensk' voks fram på ein tilsvarande måte, og kanskje litt tidlegare enn

'dansk'. For begge språka blei dei lange dansk-svenske krigane ein katalysator med tanke på å få innøvd omgrepa. Den historia er nok velkjend her. Omgrepa våre er altså strengt teke – og brutalt sagt – berre 'fantasifoster'.

Sosialantropologien har forsterka denne innsikta vår, for den har vist oss kontrasten: at andre fjerne språksamfunn som ikkje har opplevd parallellar til vår historie, ikkje kjenner til dette omgrepet som vi kan kalle Språket med stor s – eller det institusjonaliserte Språket. Men dei har sjølv sagt språk, dvs. med liten s og i ubestemt form. (Jamfør f.eks. Janson 1997.)

Omgrepet 'Norsk språk' er litt meir komplisert. Men poenget om at Språket er eit politisk kulturprodukt, skulle vere tydeleg nok.

4.3. Korrektheit

Eit ideologisk uttrykk for idéen om Språket er at det finst noko språkleg 'korrekt'. 'Norsk språk' er dermed ikkje summen av alt språk som blir snakka av nordmenn i Noreg. Vi kjenner godt att ytringar som "Her seier vi *vukku*, men på norsk heiter det eigentleg *uke*". Det vil seie at vi har ei referanseramme der noko er meir eigentleg norsk enn noko anna. Ikkje all norsk er altså 'eigentleg norsk'.

Autoriteten åt den institusjonen vi kallar Norsk språk, blir stadfesta gjennom kulturelle repetisjonar og ritual, slik som andre nasjonale symbol blir det. Skoleverket og raude strekar utfører viktigaste implanteringa av lojalitetskrava. Latterleggjeri i avisene av avvikarane fungerer likeins. To engelske kollegaer (James Milroy & Lesley Milroy 1985, jf. òg Kristiansen 2003) har i boka *Authority in language* framheva det dei kallar "the complaint tradition", som vi kunne kalla "den språklege klagemuren". Den finn vi f.eks. i avisene som eit slikt viktig ritual i skriftkulturen vår, der ein sjølv sagt ikkje skriv om manglande lojalitet, men om manglande språkleg "nivå" og dårleg "kvalitet".

Radioprogrammet Språkteigen i NRK utøver dels same funksjonen. Dette er eit typisk brev frå ein innsendar: "Vi har

hatt en diskusjon i lunsjpausen om *de/dem* i norsk. Kan du forklare grammatisk hvorfor det heter: "Vi snakket med *dem*." Spørsmålet er truleg ei repetisjonsøving. Det vanlege er å gi eit grammatisk svar om subjekt og objekt. Dette er som eit teaterstykke som går kontinuerleg. Utafor teateret er det vanlegast å ikkje skilje mellom *de* og *dem*. Dermed er *faktisk norsk språk* ikkje slik det blei svart i Språkteigen.

Spørsmålet til Språkteigen var gale stilt. Spørsmålet kunne heller gå på *korfor* folk skal opplærast i dette korrektheitsidealet. Spørsmålet om "*hvorfor* det heter" gjeld først og fremst kven som skal ha hegemoniet i samfunnet, ettersom det dreiar seg om ein forskjell mellom sosiale dialektar. Dét blir *tilslørt* om ein leitar berre etter grammatiske svar. 'Å skrive korrekt' er ein distinksjonsmarkør i kulturen vår, for det blir verdsett høgt. Det gir kulturell kapital, som det heiter i den kultursosiologien som Pierre Bourdieu har utvikla (Bourdieu 1991 & 1995).

Det å vere oppteken av det korrekte språket er ikkje ein naturgitt eigenskap, det er kulturbetinga. I det vesle vi har av skriftspråkssosiologivistikk i Noreg, går det fram at konsentrasjonen om korrektheita viser sosiale mønster (Selback 2001, Sandøy 2003a & b). For eksempel ser bokmåls- og nynorsksktilhengarar ulikt på verdien av det korrekte, og ikkje uventa er aldersforskjellane svært store. Denne kulturavhengigheita kan vise oss at det neppe er noko naturbehov som ligg til grunn når publikum spør språknemndene mye om kva som er korrekt. Publikum er opplært til nettopp å spørje om det.

I denne samanhengen er det interessant å sjå protesten, at ungdommen i Noreg i dag brukar dialekt når dei skriv tekstmeldingar (SMS) seg imellom. Forskaren Berit Skog viser i ei gransking (2004) at 52 % av elevane i vidaregåande skole i Noreg (og 73 % i Trøndelag!) tekstar på dialekt. Dette har skapt frykt hos somme korrektheitsforkjemparar. Forskaren Berit Skog konkluderer derimot med at "Bruken av dialekt i tekstmeldinger kan [...] ses som et uttrykk for ei språklig bevissthet" (Skog 2004).

4.4. Kvalitet

Mange er no blitt kjende med ein del av omgrepa og idéane åt den franske sosiologen Pierre Bourdieu. Eine grunnleggjande omgrepet hans er *distinksjonen* (Bourdieu 1995), dvs. at kulturelle drag blir brukte for å markere og reprodusere sosiale forskjellar. Den mest kjende studien hans gjeld kunstmaken. Den viser tydelege sosiale mønster. Eit poeng i den kritiske tilnærminga til smak er at spørsmålet om kvalitet også er eit spørsmål om sosiologi og sosial distinksjon. (Kunsten får altså ideologisk makt.) Men kulturytringane blir sjølvstamt framstilte og omtalte i kvardagen som noko anna, f.eks. estetikk. Fenomena blir altså omtolka. Finkulturen blir ikkje til dagleg presentert som sosialt finare, men som om han har høgare kvalitet.

Dette gjeld andre kulturelle område også, som språket. Norsk rettskrivingsstrid blei i si tid framstilt som ein strid om "Kultur, Smag og høiere Dannelses", som språkprofessoren Johan Storm sa for 100 år sia. I ei gransking av språket i filmar på Barne-TV på NRK for nokre år sia, gjekk det fram at det vi gjerne kallar folkeleg bokmål, helst blir brukt av personar med dårleg etisk eller moralsk standard (Torvik 1982). Her er altså klassesamfunnet ført over til det moralske planet.

Den institusjonen som mest formidlar og indoktrinerer kulturelle verdiar, er skoleverket. Roy Johansen (1998) ved Høgskolen i Agder laga ei undersøking av kva holdningar ungdomsskoleelevar har til skriftmålsformer, og av kva ordformer dei brukte i skriftlege arbeid. Han skilde mellom moderate bokmålsformer og talemålsnære bokmålsformer, og prosenttala for talemålsnære former i dei skriftlege elevarbeida var svært låge, dei aller fleste langt under 50 (jamfør Johansen 1998:73–77 og 144–157). Når han spurde elevane korfor dei ikkje skreiv talemålsnært – dvs. ikkje brukte former som *heime, tru, gjømme, sjøl, sein* osv., men heller *hjem, tro, gjemme, selv, sen* – var eit typisk svar: "Det hadde vært bra om vi fikk skrive sånn, men ikke helt lurt på norsk tentamen." Dei følte seg altså ikkje som frie formveljarar, for formålet var å oppnå best

mogleg karakter. Vi ser at normdanninga er prega av honorering og truslar – ho er ikkje 'fri' eller 'naturleg'.

Det er ikkje berre utsegner frå elevar som vitnar om språksanksjonane i skoleverket, også lærarar fortel om dette frå sensurmøte med kollegaer (Størdal 1994). Det ser ut som vi har ein kultur for at sjølv ordformene – også offisielt godkjende skriftmålsformer – blir tolka som uttrykk for manglande intellektuell kvalitet, slik at lesaren – i alle fall læraren – oppfattar eit elevarbeid som innhaldsmessig svakare om det blir skriva med folkelege former, enn om det blir skriva med prestisjeformer.

Det meste av det som her er lagt fram, gjeld bokmålet, for der er dei tradisjonelle sosiale motsetningane tydelegast. Men eg kan ta med at også innafor nynorsk må Språkrådet arbeide *mot* andre aktørar og mot tendensar til elitedanning. Ei stor sak som Språkrådet kom langt med i 1999, var ordforrådet, der det opna for at ein god del folkelege lågtyske importord skal vere fullgode i nynorsk, f.eks. *krets*, *uansett*, *forlegenheit* osv. (Jamfør *Årsmelding* 2000,

<http://www.sprakrad.no/templates/Page.aspx?id=3353> og
<http://www.sprakrad.no/templates/Page.aspx?id=3351>.)

4.6. Skrift noko anna enn tale?

Den politiske målsetjinga på 1900-talet var at dei to norske skriftmåla skulle smeltast saman ved at dei begge nærma seg talemålet åt dei breie laga av folket. Den konservative riksmålsfløya har hatt som alternativ ideologi at språket ikkje skulle styrast; den argumenterte for "fri språkutvikling".

Siste tiåret har riksmålsfløya vore tydeleg på offensiven, ikkje så mye med uttrykket fri språkutvikling, men med ein ideologi om at skriftmålet er eit språk uavhengig av talemålet. Skriftspråket har sin eigen eksistens, det følgjer sine egne tendensar, som ein skal respektere. Desse tendensane kan ein studere empirisk gjennom å observere bruken, såkalla *usus*.

Denne ideologien gir heilt andre premissar for korleis ein kan arbeide med skriftspråket, enn dei som norsk språkpolitikk

på 1900-talet var prega av. I usus-ideologien kjenner vi att ein del av synsmåtane åt junggrammatikarane kring førre hundre-årsskiftet. Dei ville heller ikkje røre ved språket. Talsmennene for usus-prinsippet argumenterer med at usus er uttrykk for ei *operativ norm*, som er 'over-individuell'. Termen *operativ norm* blir føretrekt framfor *internalisert norm* (etter Vannebo 1980) for å unngå for sterk fokusering på individet (Dyvik 2003:30). Men faren med å fokusere så sterkt det overindividuelle er etter mitt syn at dei sosiale mekanismene blir uinteressante. I omtalen av 'operativ norm' heiter det berre at språknormene "eksisterer som en stilltiende overenskomst mellom språkbrukerne" (Dyvik 2003:29f). Beskrivinga opnar ikkje for at partane i 'overenskomsten' har eit sosialt spel seg imellom der somme har meir makt enn andre. Det vil seie at realitetar som språk-sensur i aviser og forlag, og honorering og sanksjonering i skoleverket er uinteressante opplysningar.

Eit skriftspråk *kan* eksistere prinsipielt uavhengig av talemålet. Det har vi eksempel på. Motargumentet er at det *treng* ikkje vere slik. Usus-ideologien tildekkjer at vi har eit val – ettersom dette ikkje gjeld natur, men førestellingar.

5. Frå folkemål til usus – ny premiss

Det har skjedd ei omlegging i norsk språkpolitikk siste tiåra når det gjeld premissane for å styre skriftspråksnormene. Vi kan lese språksynet ut av f.eks. nokre sentrale sitat.

5.1. Historikk

Moltke Moe, som vi kan kalle grunnleggjaren av samnorskidéen, skreiv i 1909: "Vi kan [...] sette hverken bygd eller by utenfor. Begge maa være med, hver fra sin kant, mot det store maal: et samnorsk sprog" (Haugen 1966:50). Her ser vi altså den sosiale breidda Moe ønskte å få med i samnorsken. I samband med ei språkpolitisk utgreiing i 1909 (Eitrem & Schjøtt & Larsen 1909) blei det ein lang diskusjon om eit språk er "et levende vesen som [...] kan endres ved bevisst planlegging". (Haugen 1966:61)

Den seinare stortingspresidenten C.J. Hambro skreiv i 1913 at "[Riksmaalet] er en levende Organisme hvis Skjæbne ikke kan avgjøres av nogensomhelst Foreningskongress". (Haugen 1966:66) Men han blei oversett, og i mandatet for rettskrivingskomitéen av 1917 heiter det at

"komiteen maa altid ha for øie at den skal aapne veien for en utvikling frem imot national samling paa grundlag av folkets virkelige talesprog". (Haugen 1966:68)

Her er konstruksjonskunsten tydeleg, og folket er ein viktig politisk referanse. Dette tok komitéen konsekvensen av. Ein ny rettskrivingskomité frå 1934 fekk innarbeidd i mandatet ei tilsvarande målsetjing om "et samnorsk skriftsprog på folke-målets grunn". (Haugen 1966:95) Og lova om Norsk språknemnd frå 1952 fekk ei liknande formulering inn i formålsparagrafen om målbevisst å skape språket.

5.2. Avpolitisering

Med Vogt-komitéen frå 1963, den såkalla språkfredskomitéen, kom ei endring, for der var premissen frå Kyrkje- og undervisningsdepartementet at ein skulle dempe konflikten. No blir ein harmoni-modell framheva, og komitéen vil fjerne det "som hindrer en samling av kreftene om vern av hele vår språkarv". (Innst. 1966:9) Vi ser òg at Vogt-komitéen reiser tvil "om normering av skriftspråk er et område det er naturlig å regulere ved lov". (Innst. 1966:30) "Hvilke av de levende former som har størst gjennomslagskraft, vil utviklingen selv avgjøre." (Innst. 1966:31) Her er vi altså tilbake ved språksynet åt C.J. Hambro – og junggrammatikarane.

Konsekvensen av Vogtkomitéen var Norsk språkråd, som i 1972 erstatta Norsk språknemnd, og her blei formålsparagrafen meir dempa enn i lova for språknemnda. Det heitte at ein skulle: "støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen". 'Utviklingstendensane' skal her

tydelegvis komme av seg sjølve, dei ligg utafør sfæren for *open* språkpolitikk.

I norsk samanheng må ein seie at kompromissorganet Norsk språkråd har fått leve svært lenge. Men det har komme nye offensivar. Motstanden har halde fram mot restane av samnorskidéen i formålsparagrafen åt Språkrådet. Desse angrepa har komme både frå bokmålsleiren og nynorskleiren.

I Norsk språkråd i 1997 bad bokmålsseksjonen fagnemnda ta opp spørsmålet om lite brukte valfrie former i bokmålet. Da fagnemnda for bokmål sette i gang med det arbeidet, gjorde ho vedtak om at lite brukte former skal bety 'lite brukt i skrift'. Dermed godtok fagnemnda premissen som var blitt lagt frå eine sida i konflikten, og ho avviste den tidlegare premissen for rettskrivingsarbeidet om at utbreidde former i talemålet har krav på plass i skriftmålet. Arbeidet vidare er blitt sterkt prega av frekvensstudiar i databasar – som om dei skulle representere folkeavstemmingar. Dette ususprinsippet har òg fått litt innpass i nynorsknormeringa.

Kring tusenårsskiftet skjedde meir. Eit par kulturministrar ytra seg om at dei ikkje syntest samnorskpolitikken var så aktuell lenger, og i 2002 fekk Kulturdepartementet fjerna den aktuelle formuleringa i lova om Norsk språkråd.

Ettersom vi er så interesserte i sosiale konstruksjonar, ser vi her at krefter har greidd å endre premissane for korleis ein skal tenkje i språkpolitikken. På 1800-talet greidde ein å innprente eller konstruere i hovuda på oss nordmenn at vi trong eit eige språk til forskjell frå det danske. At vi så fekk to ulike ideal for korleis dette eine språket skulle sjå ut, førte til ein konflikt som vi greidde å regulere ved å lage eit juridisk triks: Vi har sagt at vi har eitt *språk*, altså norsk, men vi har *to målformer* av dette språket, altså bokmål og nynorsk. Det er politisk vilje som ligg bak dette, ikkje lingvistiske definisjonar av språkomgrepet. Denne norske modellen har opna for at dei to variantane har med kvarandre å gjere innafor ein konfliktmodell, som får oss til stadig å diskutere.

Etter at samnorskparagrafen blei fjerna, har déi ytra seg oftare og oftare som hevdar at dei to målformene ikkje skal ha med kvarandre å gjere. Vi burde helst ha to ulike språkråd, for dette er jo to sjølvstendige språk! Eg vil ikkje seie at dét er usant. Det kan vere akkurat like sant som at norsk er eit anna språk enn svensk og dansk. Men denne formelle endringa legg nye premissar og kan bli ein måte å administrere bort den plagsame sosiologiske innsikta i språk på som konfliktmodellen gir oss gratis. Tanken om eitt skriftspråk ”på folkemålets grunn” var nemleg ein konstant politisk provokasjon som sikra oss nyttig innsikt.

Tenk dykk ein kultur med sterk diskusjon om litteraturen; det ser vi på som ein rikdom. Diskusjon om den rolla som kunsten har i samfunnet, er kulturelle høgdepunkt. Om den sosialt skeive rekrutteringa til musikkfestspela i Bergen, osv. Når avisene er fulle av slik diskusjon, reknar vi det for eit sunt og levande kulturliv. *Språket vårt er også eit kulturobjekt*, likeins som musikken, målarkunsten og litteraturen. Det treng ein diskusjon i det offentlege rommet. Åtvaringa frå maktutgreiinga går på at demokratiet vårt står i dag i fare for å forvitte. Norsk språkkultur er ein del av det biletet.

Summary

The Norwegian 2003 government report on democracy and power analysed society by the three concepts of *economic*, *political* and *ideological* power. In order to illustrate the last concept it took into consideration the language situation in Norway by commenting on the mental colonisation of the dominated groups. This was illustrated by the following three parallel pairs of contrasts: Norwegian–Sámi, Bokmål–Nynorsk and English–Norwegian. Ideological power comprises both the symbolic power and the power of premises (i.e. of defining public notions and awareness).

With this as a point of departure, this article deals with the language conflict within the Norwegian language community and the question of how the lines of conflict with regard to

symbolic power have been moved during the 20th century. However, the conflict is still of relevance, as can be seen e.g. from the fact that those alternative forms of the official language Bokmål that correspond to the most widespread dialect features are forbidden in most newspapers and by most publishers. This form of symbolic power is based on some premises that are dependent on culture, firstly the view that language is an institution that demands loyalty to specific norms of correctness from its members, who aim at acceptance and authority, secondly an interpretation of linguistic variants as instantiations of different qualities, and thirdly a conception of the written language as a set of norms above and independent of social conflicts and the oral language.

Litteratur

- Anderson, Benedict. 1983. *Imagined Communities*. London: Verso.
- Bourdieu, Pierre. 1995. *Distinksjonen*. Oslo: Pax.
- Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. (Edited and Introduced by John B. Thompson.) Cambridge: Polity Press.
- Dyvik, Helge. 2003. Offisiell og ikke-offisiell språknormering – nyttig eller skadelig motsetning? I: H. Omdal & R. Røstad (red.), *Krefter og motkrefter i språknormeringa. Om språknormer i teori og praksis*, s. 25–40. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Eitrem, Hans & Amund B. Larsen & Steinar Schøtt. 1909. *Utredning av spørsmålet om et mulig samarbeide mellem landsmaal og riksmal i rettskrivningen*. Kristiania: Kyrkje- og undervisningsdepartementet.
- Haugen, Einar. 1966. *Riksspråk og folkemål. Norsk språkpolitikk i det 20. århundre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Innst. = *Innstilling om språksaken fra Komitéen til å vurdere språksituasjonen m.v. oppnevnt ved kgl. res. 31/1 1964*. 1966. Oslo: Kyrkje- og undervisningsdepartementet.

- Janson, Tore. 1997. *Språken och historien*. Stockholm: Norstedts.
- Johansen, Roy. 1998. “– *Åffer skriver vi hvordan når vi meiner åssen? Forholdet mellom talemål og bruk av valfrie skriftspråkformer i bokmål hos ungdomsskolelevar.*” (Hovudoppgåve) Kristiansand: Høgskolen i Agder.
- Kristiansen, Tore. 2003. Refleksjoner omkring sprogvidenskabens rolle og muligheder i sprognormeringsspørgsmålet – med Danmark som eksempel. I: H. Omdal & R. Røsstad (red.): *Krefter og motkrefter i språknormeringa. Om språknormer i teori og praksis*, s. 155–164. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Labov, William. 1972. The logic of non-standard English. I: P. Giglioli (red.), *Language and social context*. New York: Penguin.
- Milroy, James & Lesley Milroy. 1985. *Authority in Language. Investigating Language Prescription and Standardisation*. London: Routledge.
- Pettersen, Egil. 1993. *Språknormering og forfatterne. Ortografi og morfembruk hos ti bokmålsforfattere for hvert av årene 1937, 1957 og 1977*. (Eigenproduksjon 49/93.) Bergen: Norsk språkråd & Nordisk institutt.
- Rosen, Harold. 1972. *Language and Class. A Critical Look at the Theories of Basil Bernstein*. Bristol: Falling Wall Press.
- Sandøy, Helge. 2000. Nation und Sprache: das Norwegische. I: Andreas Gardt (red.), *Nation und Sprache. Die Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*, s. 865–905. Berlin: De Gruyter.
- Sandøy, Helge. 2003a. Skriftvariasjon. I: Brit Mæhlum & Gunnstein Akselberg & Unn Røyneland & Helge Sandøy: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*, s. 167–196. Oslo: Cappelen.
- Sandøy, Helge. 2003b. Den norske normeringssirkelen. I H. Omdal & R. Røsstad (red.): *Krefter og motkrefter i språknormeringa. Om språknormer i teori og praksis*, s. 259–271. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

- Selback, Bente. 2001. "Det er heilt naturleg." *Ei gransking av skriftspråkshaldningar*. (Hovudoppgåve) Bergen: Nordisk institutt.
- Skog, Berit. 2004. "Kor e du?" – om dialekt på sms. I: *Språklig Samling* 2/2004, s. 3–8.
- Størdal, Kari. 1994: Er det risikabelt å bruke sideformer til eksamen i norsk? I *Språklig Samling* 3/1994, s. 31.
- Torvik, Oddrun. 1982. *PROFESSOR BALTHAZAR – ein studie av språket i Barne-TV*. (Utrykt hovudoppg.) Trondheim.
- Vannebo, Kjell Ivar. 1980: Om språkvitenskapens normbegrep. I: *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 1, 3–22.
- Vikør, Lars S. 1995. *Rettskriving hos nynorskforfattarar*. (Norsk språkråds skrifter 3.) Oslo: Norsk språkråd.
- Østerud, Øyvind & Fredrik Engelsstad & Per Selle 2003a. *Makten og demokratiet. En sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Gyldendal.
- Østerud, Øyvind & Fredrik Engelsstad & Per Selle 2003b. *Makt- og demokrati-utredningen*.
<http://www.odin.dep.no/aad/norsk/publ/utredninger/NOU/02001-020015/index-dok000-b-n-a.html>
- Årsmelding = Norsk språkråd. Årsmelding. Oslo.

Språkvården och diskursnormerna

Olle Josephson

På Svenska språknämndens webbplats <www.språknämnden.se> finns en bred vänsterspalt med rubriker som man kan klicka på för att komma djupare i strukturen. Det finns en högerspalt med information om nyutkomna böcker från nämnden. På den stora ytan mellan dessa två spalter står det "Välkommen till Svenska språknämnden!" Strax därunder kommer rubriken "Aktuellt"; under den finns korta notiser om aktuella språkfrågor. Varför har Språknämndens webbplats det utseendet? Varför står inte alla länkarna att klicka på längst ned och de nyutkomna böckerna högst upp? Och varför finns inte den viktigaste nyheten längst upp till vänster som på förstasidan på en traditionell dagstidning? Ja, det är en fråga om text- eller diskursnormer, ämnet för denna artikel.

Språkvårdare som diskuterar normer brukar främst uppehålla sig vid lexikon, ortografi, fonologi och grammatik. Det är en nödvändig diskussion. Men förändringarna i språksamhälle och kommunikationsvillkor har nu nått därhän att det är hög tid att ge en plats i diskussionen åt diskursnormerna, d.v.s. normer på text- och samtalsnivå. I samhällen som de nordiska måste en mycket stor del av de vuxna medborgarna dagligen hantera diskursnormsproblem: Vad är rimlig formalitetsgrad i e-brevet till den okända kollegan på ett annat kontor inom samma koncern? Hur ställer man upp en kort rapport om den senaste veckans arbete? Vilka konventioner måste man känna till för att orientera sig rätt på en webbplats där man beställer varor? Hur genomför man ett bra utvecklingssamtal med barnens lärare?

Detta är språkfrågor som bekymrar många, och det vore konstigt om språkvården höll alldeles tyst om dem.

I den här artikeln ska jag därför på ett relativt allmänt plan ta upp hur diskursnormer växer fram, hur det argumenteras kring dem och vilka uppgifter de ställer organisationer som Svenska språknämnden inför. Till en början försöker jag relatera språkvårdens arbete med diskursnormer till dess andra uppgifter. Normbegreppet i denna artikel är relativt osofistikerat. Med *norm* avser jag ungefär *förväntat och accepterat beteende*, och *normering* innefattar alla de processer – spontana och planerade, explicita och implicita – som skapar normer. När instanser med någon form av samhällelig auktoritet uttryckligen rekommenderar en språklig norm (t.ex. en textnorm), kallar jag det *kodifiering*. Själva kodifieringen innebär egentligen att den normgivande instansen beslutar om en viss norm, t.ex. att Svenska språknämnden beslutar att i *Svenska skrivregler* rekommendera förkortningen *mnkr* för *miljoner kronor*, för att ta ett trivialt exempel. Den kan skiljas från hur samma instans förmedlar den kodifierade normen, t.ex. genom svar på e-brev eller en rekommendation på sin webbplats. Gränsen mellan dessa två uppgifter är dock otydlig, och båda får rymmas i begreppet kodifiering. Viktigast för att en kodifiering ska komma till stånd är normkällans auktoritet. Den behöver inte vara nationell som i fallet Svenska språknämnden. En språkansvarig på ett företag kan kodifiera vissa språknormer för företagets texter. Men den aktuella språkgemenskapen, lokal eller nationell, måste ha en överenskommelse om att auktoriteten i fråga har rätten att kodifiera.

Däremot skiljer jag alltså på faktisk norm och kodifierad norm, för att tala med Teleman (1979), eller internaliserad och fastslagen norm för att använda den terminologi som är vanlig i norsk diskussion (Vannebo 1980, Vikør 1988). Den internaliserade eller faktiska normen sammanfaller ofta med den kodifierade, men inte alltid. Textnormer är inte kodifierade i samma utsträckning som t.ex. ortografiska normer. (Teleman gör också den intressanta distinktionen mellan faktisk och

upplevd norm. För resonemanget i denna artikel är den dock inte så viktig.)

Språkvårdens tre områden

Vad avses egentligen med begreppet *språkvård*? I Sverige har frågan rests inom den så kallade Språkvårdsgruppen, ett samarbetsorgan för språkvårdande instanser som Språknämnden, Terminologicentrum, Svenska Akademien, Klarspraksgruppen, Sveriges Radio m.fl. Gruppen menade att om man ser till språkvård såsom den bedrivs i Sverige, eller möjligen borde bedrivas, kan man tala om tre olika verksamhetsfält: *ord- och grammatikvård*, *tal- och textvård* och *språkvalsplanering*. Med ett ordval som nog är mindre begripligt för allmänheten men bättre ansluter till internationell terminologi, skulle man kunna tala om *korpusplanering*, *diskursplanering* och *statusplanering*. Alla tre verksamhetsfälten måste beträddas för att språkvården ska fylla sin uppgift i vad man kan kalla ett mångspråkigt informationssamhälle. Gränserna mellan dem är långt ifrån knivskarpa. I ett inlägg som detta kan det dock vara idé att hårdra dem för att rensa i diskussionen. Därför ska jag försöka svara på tre frågor för vart och ett av fälten: Vad är objektet för verksamheten, d.v.s. vad vårdas? Vilka praktiska riktlinjer styr det dagliga arbetet? Vilken specialistkompetens krävs av den språkvårdare som deltar i verksamheten?

Objektet för ord- och grammatikvården (korpus) är, enkelt sagt, ortografi, grammatik och lexikon; också terminologiskt arbete måste räknas hit. Språket som system, eller en serie delsystem, kommer i centrum. Det utesluter inte diskurs-specifika hänsyn och bruksregler. ”*Tjej* och *kille* /.../ kan inte användas som normalord i nyhetsartiklar” skriver t.ex. Catharina Grünbaum i sin sammanställning av språkråd för Dagens Nyheter-skribenter (2001:156). ”Parentes används vid hänvisningar till författningsnummer /.../ I hänvisningen till antagna EG-rättsakter används parentes bara i förordningar.” står det i *Myndigheternas skrivregler* (2004:76). I båda fallen kodifieras

språkbruket bara för en speciell genre: nyhetsartiklar i en morgontidning respektive författningstext. Men i det ena fallet handlar det om en lexikal norm, i det andra fallet en ortografisk norm. – det är inte fråga om normer på text- eller samtalsnivå.

Objektet för text- och samtalsvården är genrer och kommunikationssituationer. En genre eller återkommande kommunikationssituation kan bland annat betraktas som ett redskap för samhandling (jfr Ledin 1996). Förutsatt att genrekännedom finns hos både sändare och mottagare, så är de, på ett allmänt plan, överens om det syfte sändaren vill uppnå (t.ex. informera om viktiga nyheter i nyhetsartikeln respektive reglera beteendet i en rättslig fråga i författningstexten). Ortografiska, lexikala och grammatiska normer är inte på samma sätt direkt kopplade till syfte och handling. Handlingsperspektivet innebär att de normer som kodifieras eller rekommenderas för texter och samtal är starkt relaterade till den typ av budskap som sändare och mottagare ska bli överens om. Några exempel: ”Skriv en sammanfattning av det viktigaste och placera den först på varje sida. Formulera huvudtanken i ett stycke eller ett avsnitt i en kärnmening och låt den inleda stycket eller avsnittet. Det kallas frontlastning och underlättar för den som använder hjälpmedel.” (Englund & Sundin 2005:17.) ”Betänkandet skall alltid innehålla en sammanfattning. Den ska innehålla de viktigaste resultaten (förslagen) som utredningen lett fram till och de delar som behövs för att man skall kunna förstå resultatet /.../. Det är ofta lämpligt att presentera resultaten (förslagen) i punktform.” (Kommittéhandboken). ”Man kan göra på många olika sätt när man avslutar ett samtal. Att sammanfatta ger en tydlig signal om att man närmar sig slutet: – Dina viktigaste argument är alltså att...” (Mehrens 1998).

Objektet för språkvälsplaneringen kan sägas vara olika domäner. I ett mångspråkigt samhälle krävs planering på olika nivåer för att man ska kunna använda exempelvis minoritetsspråk i en del myndighetskontakter, ovanliga modersmål i skolundervisning, svenska i högre forskning m.m. Kodifieringen får

här en innebörd som närmar sig ordets ursprungliga betydelse: olika former av lagstiftning är ett viktigt redskap.

Med **praktiska riktlinjer** avser jag inte överordnade mål och grundläggande principer för språkvården, utan snarare den tankefigur språkvårdaren stöder sig på när den ska lösa vardagsproblemen. De praktiska riktlinjerna för ord- och grammatikvården kan sammanfattas i lösenordet "Bruket och systemet!". Rekommendationer och kodifiering ska både vara förankrat i rådande bruk, i tal och skrift, och ansluta till svenskans struktur (om det nu är svenskan det gäller). Mestadels innebär det ingen konflikt. Ibland kan dock bruk och system dra åt olika håll. Först då uppstår språkriktighetsproblem, och det kan vara svårt att förena kodifierad och faktisk norm. Det påtagligaste exemplet i svenska är för närvarande s-pluralen. Kodifierad plural i SAOL för t.ex. *trailer* och *avokado* är *trailrar* och *avokado(e)r* medan s-plural är mycket vanligt i bruket, särskilt i tal. Språkvårdens avoghet mot den engelska pluralen beror inte på någon allmän purism utan på svårigheterna med bestämd form plural. Om det heter *flera trailers*, ska det då heta *de viktigaste trailersarna*? Systemet gör motstånd.

Mottot "bruket och systemet" är naturligtvis otillräckligt båda för att lösa åtskilliga kodifieringsproblem och för den dagliga rådgivning Svenska språknämnden utövar – särskilt som frågorna ofta rör diskursspecifika bruksregler av typen *tjej* och *kille* eller parenteshänvisningar. Molde (1979) nämner sju "underprinciper" för Språknämndens rådgivning. Hänsyn till systemet och hänsyn till bruket är två av dessa sju. De fem andra är maximal förståelighet, störningsfrihet, tolerans, effektivitet och ekonomi. Man kan dock ifrågasätta Moldes synpunkt att den "överordnade huvudprincipen" är "anpassningen till mottagaren". Endast mycket indirekt kan vanliga rekommendationer som att stava *mejl* och inte *mail*, att skriva *kärnkraftverk* och inte *kärnkraftsverk* eller att nationalitetsadjektiv inte ska skrivas med versal härledas ur principen om mottagaranpassning.

Däremot fungerar principen om mottagaranpassning utmärkt som praktisk riktlinje för text- och samtalsvården, kanske allra bäst för de skrivna texterna eftersom sändar- och mottagarrollerna är tydligast för dem. Man kan exempelvis uppsöka det så kallade Klarspråkstestet, ett analysinstrument för informerande text som utarbetats av språkvårdare inom regeringskansliet i syfte att varje skribent i myndighetsvärlden själv ska klara en enkel textanalys, se <www.regeringen.se/klarsprak>. Den första delen av detta test har just rubriken ”Mottagaranpassning” och rymmer de grundläggande frågorna om innehåll, budskap och perspektiv.

För språkvalsplaneringen kan riktlinjen snarast sammanfattas i slagordet ”Komplett språk!” Frasen *komplett språk* används då i den betydelse betänkandet *Mål i mun* (SOU 2002:27 s. 45–52) lägger i den: möjligt att använda i så många domäner som möjligt. Det har anmärkts att teoretiskt sett blir ett språk aldrig komplett: dels uppstår hela tiden nya domäner där det inte använts tidigare, dels kan ordet väcka den felaktiga föreställningen att det finns ett begränsat antal ord som gör det möjligt att nå det kompletta tillståndet. För en praktiskt arbetande språkvalsplanering är dock denna synpunkt av mindre betydelse.

Kompetensen, slutligen, är inte riktigt densamma för specialister inom respektive område. Det förtjänar att framhållas i en tid när språkvården, liksom så mycket annat, ställs inför ökade krav på specialisering och professionalisering. Experten på ord- och grammatikvård behöver specialistkunskaper inom strukturlingvistik, variationslingvistik (av sociolingvistiskt slag), lexikografi och språkteknologi – databaser och språk-kontrollprogram spelar ju en stor roll för rekommendationer och normering. Experten på text- och samtalsvård behöver veta mycket om textlingvistik, inklusive läsbarhetsforskning, om samtalsforskning och helst också om det som vid svenska universitet kallas medie- och kommunikationsvetenskap. Experten på språkvalsplanering måste vara väl insatt i den typ av språksociologi på makronivå som i anglosaxisk litteratur

brukar rubriceras *sociology of language* (den förknippas t.ex. med Joshua Fishman eller tidskriften *International Journal of the Sociology of Language*), men kan också behöva juridiska och statsvetenskapliga specialkunskaper.

Denna kompetensbeskrivning kan sedan för alla tre områden kompletteras med krav på ytterligare specialisering såsom särskilda kunskaper om andraspråksperspektiv eller skolans villkor.

Den här tredelningen av språkvårdens uppgifter stämmer inte riktigt med den som vanligen möter i internationell litteratur om språkvård, språkplanering och språkpolitik. Där talas mestadels om korpusplanering, statusplanering och tillägnelseplanering (*acquisition planning*; jfr t.ex. Cooper 1989, Ager 2001). Diskurs betraktas alltså inte som ett eget område. Skillnaden är nog ingen tillfällighet. De internationella modellerna bygger ofta på erfarenheter av att utveckla och implementera en standard för ett svagt kodifierat språk, många gånger i samhällen med låg läs- och skrivkunnighet och ett begränsat textbruk i den vanliga medborgarens vardag. Då blir text- och samtalsvård en underordnad uppgift. Men svenskan, liksom många andra europeiska språk, har sedan länge väl kodifierad ortografi, grammatik och lexikon; kodifieringen måste ständigt fortgå, men det kan ändå sägas handla om korrigeringar och kompletteringar av ett i stort sett färdigt verk. Däremot tar läsandet, skrivandet och det institutionaliserade samtalandet allt större del av medborgarnas vardag i anspråk.

Men också i samhällen som de nordiska kan nog de tre olika verksamhetsområdena för språkvård ha skiftande relativ betydelse. Den som använder ett språk med dominerande ställning i sitt språksamfund och med en mycket stabil kodifierad norm, får, relativt sett, oftare anledning att bekymra sig om genre- och textproblem än om ortografiska och grammatiska problem eller språkvalsproblem. Den som använder ett språk under starkt tryck från andra språk kan däremot snabbt få bekymmer med ordval, grammatik och även

med själva språkvalet. Om man arbetar med svensk språkvård i Finland borde följaktligen ortografi, grammatik och lexikon, liksom statusfrågor, vara en mer krävande uppgift än om man arbetar med svensk språkvård i Sverige eller finsk språkvård i Finland. I och med att trycket från engelskan ökar gentemot språk som danskan, svenskan (i Sverige) och finskan (i Finland), så borde dock ord- och grammatikvården och språkvalplaneringen bli mer omfattande också för dessa språk. Språkvårdens uppgifter växer på alla plan.

Normeringsprocesser på diskursnivå

Det är lätt att få syn på de kodifierade normerna för ortografi, ordval och i viss mån grammatik. De står där i Svenska Akademiens ordlista och i Svenska skrivregler och gäller för hela det svenska språkområdet. Text- och samtalsnormerna är inte lika synliga och inte nationellt förankrade i en särskild kodex. Men det pågår mycket starka normeringsprocesser, ofta med tydliga inslag av kodifiering. Jag ska nämna några instrument för denna process.

Omvärlden är full av *textmallar*. Större företag och institutioner har ofta mallar för brev, rapporter m.m. i sina interna databaser. På nationell nivå finns textmallarna i Officepaketet i Word. För exempelvis en genre som *meritförteckning* kan man i Officepaketet välja tre alternativ: professionell, modern och elegant meritförteckning. Skillnaden är bara en fråga om typsnitt. Man kan ställa sig tvekande till det underliggande budskapet att professionalitet, elegans och modernitet enbart är en grafisk fråga, men som helhet verkar mallen kunna ligga till grund för en effektiv och informativ meritförteckning. Det finns inget allvarligt att invända mot den. (Det skulle i så fall vara att *miljoner kronor* förkortas *mkr.*)

Officepaketet erbjuder också mallar för muntliga framföranden. Under rubriken "Framföra dåliga nyheter" kan man ta del av en disposition med sex huvudpunkter (och ett dussin underpunkter): 1) Vår situation, 2) Hur uppstod situationen?, 3)

Möjliga alternativ, 4) Rekommendation eller beslut, 5) Vision, 6) Sammanfattning.

Också denna mall förefaller förnuftig, på gränsen till det triviala. Men man skulle vilja veta hur mycket mallarna används och hur stort genomslag de har. Är Officepaketet kanske en av de viktigaste aktörerna i det tidiga 2000-talets språk- och texthistoria?

Floran av *handböcker* har naturligtvis stort inflytande på normerna. Genren kan ju ytterst spåras till 1700- och 1800-talets brevställare, men någon gång på 1980-talet börjar en väldig tillväxt av antalet böcker med råd om uppläggning och utformning av texter eller tal och samtal. Jag saknar överblick över alla dessa skrifter och deras eventuella betydelse för diskursnormerna – det vore en viktig uppgift för diskursforskningen att göra den kartläggningen. Men bara som smakprov kan man nämna några av de böcker som haft stort genomslag på svenskt språkområde. Siv Strömquists *Skrivboken* (1985) med hundra sidor om skrivstrategier och sjuttiofem sidor ”skrivregler på textnivå” har haft mycket stor betydelse i lärarutbildningar och kurser i praktisk svenska, d.v.s. för medvetenheten om textnormer inom utbildningsväsendet. Sören Larssons *Att skriva i tidning* (1985) har kodifierat journalistiska grundgenrer som nyhetsartikeln, reportaget och fackartikeln för flera generationer journaliststuderande. *Att skriva bättre i jobbet* av Barbro Ehrenberg-Sundin m.fl. (1995), som är en mycket använd bok främst inom offentlig förvaltning, inleds med sextio sidor ”Texten som helhet” och avslutas med femtio sidor ”Texttyper”; däremellan ligger, intressant nog, tjugofem sidor med rubriken ”Språket” – det underförstås alltså att dispositionsmodeller, perspektivval och styckestruktur egentligen inte är en språkfråga... *Klarspråk på nätet* av Helena Englund och Karin Guldbrand (1999), där grafiska och textuella råd är starkt integrerade, har troligen haft viss betydelse för professionella webbplatserns uppbyggnad och utseende de senaste åren.

Det är inte riktigt lika lätt att bland alla handböcker för samtal eller offentlig tal lyfta fram några särskilt viktiga. Retorikböcker av Kurt Johannesson (*Retorik eller konsten att övertyga*, 1990) och Göran Hägg (*Praktisk retorik*, 1998) har fått stor spridning, men de är lika mycket lärdomshistoria och samtidskritik som praktiska handböcker. David Pendletons *Konsultationen – kommunikationen mellan läkare och patient* (sv. övers. 1994) har lästs av tiotusentals läkarstuderande, men det rör sig om en väl avgränsad yrkesgrupp.

Någonstans mellan mallar och handböcker befinner sig *manualer* och *författarinstruktioner*. Man kan t.ex. nämna de vetenskapliga tidskrifter som föreskriver att en artikel ska disponeras enligt modellen Introduction, Methods and Materials, Results and Discussion (eftersom det alltid handlar om engelskspråkiga texter är den engelska beteckningen adekvat). Det är en stark genrekodifiering.

Också *enskilda personer med stor auktoritet* kan spela stor roll för normeringen. Det bästa aktuella exemplet jag känner till är Jakob Nielsen. Han kommer från Danmark men är verksam i USA; med viss tillspetsning kan han sägas vara den skandinav som i dag har störst betydelse för språklig normering. Nielsen är expert på gränssnitt och har bland mycket annat kallats "användarens skyddshelgon" (Englund & Gullbrand 1999:14). På sin webbplats <www.useit.com/jakob> redogör han för användarundersökningar och delar ut råd av typen "Usability is often enhanced when people can find follow-up transactions on the page where they conducted their first transaction. Conversely, usability is reduced if the original page contains no hint of what people might need to do at a later stage." (december 2004).

Webbplatserna aktualiserar också den normerande rollen hos *internationella organ och sammanslutningar*. Samarbetsorganisationen W3C (World Wide Web Consortium) ger riktlinjer för webbplatsers utseende. (De har nog på omvägar satt sina spår också på Svenska språknämndens webbplats, som nämndes inledningsvis.) Särskilt rekommendationerna för hur

man ska öka tillgängligheten för dem som har någon form av handikapp har stor spridning, och har t.ex. i princip övertagits av svenska myndigheter. I grund och botten samma roll, fast för helt andra slags texter, har naturligtvis de EU-organ som utfärdar riktlinjer för hur olika författningar, direktiv med mera ska struktureras.

Slutligen ska man inte glömma två traditionella normeringsinstanser: *skolan* och *språkvården*. I skolans svenskundervisning förmedlas mycket handfasta idéer om hur texter ska vara uppbyggda. Normerna är dock till stor del skolinterna och genomslaget begränsat. Det innebär att exempelvis att de tre genrer som Nyström (2000: 105–168) urskiljer som viktigast i gymnasiets skrivundervisning, berättelsen, recensionen och den utredande uppsatsen, uppvisar strukturella drag som mestadels saknas i motsvarande texter som tillkommit utanför skolvärlden. Man kunde kanske i den australiska genreskolans efterföljd önska sig mer explicit skolundervisning också om de textnormer som inte är skolspecifika (se Herzberg 1998 för en diskussion av frågan just i ett normperspektiv). Men de skolspecifika textnormerna är ofta väl anpassade till skolans kommunikationsbehov, och förhoppningsvis lär sig eleverna att åtminstone reflektera över diskursnormer.

Språkvårdinstitutionernas insatser som textnormerare är som sagt begränsade, åtminstone i Sverige. Ser man till *Svenska språknämnden*, så har den under 2000-talet publicerat ett tiotal artiklar i tidskriften *Språkvård* som på ett eller annat sätt handlar om diskursnormer (t.ex. Bengt Göransson, "Aldrig mer en paneldebatt" 2001/4, Anna-Malin Karlsson, "Lässtrategier vid webbtexter" 2002/4, Karin Milles, "Makten över mötet" 2003/4, Martin Ransgart, "Texten kräver helhetsgrepp" 2004/3). I Svenska skrivregler finns också några korta avsnitt om textnormer, särskilt om e-brev och webbtexter (2000: 53–57). Så mycket mer gör inte Svenska språknämnden. Däremot kan man peka på att myndighetsspråkvården, det som ofta kallas

klarspråksarbetet, på ett helt annat sätt är aktivt textnormerande (se ovan om klarspråkstestet).

Normeringsargumenten är som sagt ofta varianter av tanken om mottagaranpassning; i webbsammanhang är lösenordet ofta *tillgänglighet* eller *användarvänlighet*, men det betyder ungefär det samma. Två drag kännetecknar argumentationen. Det ena är den funktionellt kommunikativa inställningen: vad fungerar för effektiv kommunikation? ”Inled gärna dina texter med en sammanfattning av det viktigaste. Därigenom får de tilltänkta läsarna möjlighet att snabbt avgöra om texten berör dem, om de bör läsa den genast eller om de kan vänta tills de får mer tid. Om de bestämmer sig för att inte läsa mer än sammanfattningen, har de ändå fått reda på det väsentligaste.” (Ehrenberg-Sundin, s. 43). Det andra draget är benägenheten att referera till olika tester och experiment med läsar- eller lyssnarbeteende: ”The rewritten website scored 159 % than the original in measured usability” (www.useit.com/jakob).

Kombinationen av kommunikativ funktionalitet och vetenskaplighet är rimlig. Men den kan ibland bli sociologiskt oskuldsfull. Analyser i den kritiska diskursanalysens spår kunde nog ha en del att säga om vilka identiteter och kulturella koder som signaleras av olika dispositionsmodeller, rubriksystem eller metatextuella strukturmarkörer. Hur är det t.ex. när man tar sig in på Svenska språknämndens webbplats? Ska besökaren känna det som om den kommit till en tidning, en myndighet, en kulturinstitution, en idealistiskt sinnad frivilligorganisation eller ett offensivt litet företag? Det avgörs till viss del av textnormerna.

Den institutionella språkvården som textnormerare

Är nu diskursnormering, till och med diskurskodifiering, en uppgift för institutioner som Svenska språknämnden? Ja, vill jag svara, med eftertryck. Jag ser åtminstone tre viktiga argument. Det första är serviceargumentet: folk behöver hjälp och råd i dessa frågor, i växande utsträckning. Det andra är öppenhetsargumentet. Kännetecknande för nordisk språkpolitik är strävan

efter en öppen och offentlig debatt om språknormer (jfr Grønvik 2002). Varför den inte skulle innefatta textnormer, är svårt att förstå. Självfallet har inte Svenska språknämnden ensam ansvaret för denna offentliga diskussion – lika litet som för annan språkriktighetsdebatt. Men det finns ingen anledning att alldeles lämna den därhän. Det tredje argumentet är avhängigt av de två föregående: textnormer får som sagt ökad betydelse för samhälle och individ. Det innebär att en språknämnd som lämnar textnormerna åt sitt öde i viss mån marginaliserar sin roll. Man låter förstå att det finns en mängd språkfrågor, som en stor del av allmänheten har problem med, men som man inte bryr sig om. Kan en sådan språknämnd göra anspråk på att allmänheten över huvud taget ska lyssna på den?

Det går väl att finna några argument för att diskursnormer inte skulle vara en uppgift för en språknämnd. Man kan hävda att diskussionen tas om hand av så många andra instanser: kommunikationsforskning, retorikkonsulter, informatörer, undervisning på skolor och universitet. Möjligen kan man säga att diskursnormer ofta är lokala, och att en språknämnds uppgift är den nationellt kodifierade standarden för ett genre- och situationsoberoende allmänspråk. Men är inte det den obotfärdigas förhinder? Jag ser bara ett rimligt skäl att för närvarande avstå från att arbeta diskursnormer: brist på resurser och kompetens. Det är ett praktiskt argument för stunden, men håller inte för långsiktiga överväganden om vad språksamhället behöver.

Däremot finns naturligtvis komplikationer med diskursnormering ur ett språknämndsperspektiv. De har redan framskymtat, men jag ska avsluta med att repetera dem i all korthet.

Diskursnormer är ofta vaga. De är inte binära som ortografiska eller morfologiska normer (en eller två stavningar respektive böjningsformer är korrekt i skrift, resten är fel) utan handlar mer om vad som är rimligast. Normerna är ofta lokala, inte bara knutna till en viss genre utan till en viss arbetsplats eller publikation. Normerna är dessutom många gånger starkt meningsbärande. Den renodlade kodifieringen blir därför ett litet

inslag i arbetet med diskursnormer – mycket viktigare är analys, diskussion, rimlighetsbedömningar och inte minst forskning. Det är också omöjligt för en språkvård som vill vara framgångsrik att bara bygga på eget institutionellt arbete i normeringsprocessen. Precis som i terminologiarbete fordras ett mycket nära samarbete med de specifika normbrukarna. De besitter en nödvändig kunskap som språkvårdaren inte kan ha, hur god den allmänna text- och samtalslingvistiska kunskapen än är.

Ett annat problem, åtminstone i Sverige, är att språknämnden av allmänheten inte uppfattas som aktör i dessa frågor. Svenska språknämnden får årligen över 10 000 telefon- och e-postfrågor. Ytterligt få, om ens någon, låter ungefär så här: ”Jag håller på med en rapport om jämställdheten på min arbetsplats. Ska jag ha en sammanfattning i början eller slutet av varje avsnitt, eller på båda ställena?”, ”Jag har blivit ansvarig för veckomötena på min enhet. Hur ska jag lägga upp dem så alla kommer till tals på någorlunda lika villkor?”

Men uppfattas man inte som aktör finns bara en sak att göra: agera.

Summary

In a Swedish perspective, language planning can be divided into three main activities: corpus planning, discourse planning and status planning. They differ in guiding principles and qualifications required by the language planners. The article focuses on discourse planning and discourse standardization. Instruments and actors in the standardization processes are discussed: computerized text models, handbooks, manuals, authoritative individuals, international networks, schools and language councils. It is argued that discourse planning is an important and growing task for a national language council such as *Svenska språknämnden*.

Litteratur

- Ager, Dennis, 2001: *Motivation in language planning and language policy*. Multilingual Matters. 119. Clevedon m.fl.
- Cooper, Robert L., 1989: *Language planning and social change*. Cambridge university press. Cambridge
- Ehrenberg-Sundin, Barbro, Lundin, Kerstin, Wedin, Åsa, Westman, Margareta, 1995: *Att skriva bättre i jobbet. En basbok om brukstexter*. Stockholm.
- Englund, Helena & Guldbrand, Karin, 1999: *Klarspråk på nätet*. Stockholm.
- Englund, Helena & Sundin, Maria, 2005: Enkla texter passar alla. *Språkvård* 2005/1.
- Grünbaum, Catharina, 2001: *Språkbladet*. Bokförlaget DN. Stockholm.
- Grønvik, Oddrun, 2002: Det nordiske språksamarbeidet – eit mønster til etterlikning? *Språk i Norden*. Nordisk Sprogråds skrifter. Oslo.
- Hertzberg, Frøydis, 1998: Normering som hjelp eller tvang – eller normering i et skrivferdighetsperspektiv. *Normer och regler. Festskrift til Dag Gundersen. 15. januar 1998*. Nordisk forening for leksikografi.
- Hägg, Göran, 1998: *Praktisk retorik*. Stockholm.
- Johannesson, Kurt, 1990: *Retorik eller konsten att övertyga*. Stockholm.
- Kommittéhandboken*. DsSB 1987:1. Stockholm.
- Larsson, Sören, 1985: *Att skriva i tidning*. Stockholm. 3.uppl.
- Ledin, Per, 1996: *Genrebegreppet – en forskningsöversikt*. Svenska sakprosa, rapport nr 2. Institutionen för nordiska språk. Lunds universitet.
- Mehrens, Suzanne, 1998: *Samtal som arbetsmetod*. Stockholm.
- Molde, Bertil, 1979: Principer för Svenska språknämndens rådgivningsarbete. *Språk i Norden*. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden. 66. Lund.
- Myndigheternas skrivregler*. Ds 2004:45. Stockholm.
- Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Statens offentliga utredningar 2002:27. Stockholm.

- Nyström, Catharina, 2000: *Gymnasisters skrivande. En studie av genre, textstruktur och sammanhang*. Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 51.
- Pendleton, David, 1994: *Konsultationen – kommunikationen mellan läkare och patient*. Lund.
- Strömquist, Siv, 1989: *Skrivboken. Skrivprocess, skrivråd och skrivstrategier*. Stockholm.
- Svenska skrivregler* utgivna av Svenska språknämnden. 2001. Liber. 2 uppl.
- Teleman, Ulf, 1979: *Språkrätt. Om skolans språknormer och samhällets*. Lund.
- Vannebo, Kjell Ivar, 1980: Om språkvitenskapens normbegrep. *Tijdschrift voor Skandinavisteik*. 1.
- Vikør, Lars S., 1988: *Språkplanlegging. Prinsipp og praxis*. Oslo.

Länkar

www.regeringen.se/klarsprak
www.språknämnden.se
www.svenskaspraket.nu
www.useit.com/jakob

Finns det en finlandssvensk språknorm?

Mikael Reuter

Svenska har talats i Finland sedan medeltiden, och fram till början av 1900-talet var svenskan det dominerande språket i administration och utbildning. Det här är bakgrunden till att svenskan ännu i dag enligt grundlagen har status som det ena nationalspråket i Finland, även om bara knappa sex procent av befolkningen talar svenska som modersmål.

Svenskan i Finland kan betraktas som ett komplett och samhällsbärande språk. Finlandssvenskarna har tillgång till utbildning på sitt modersmål från förskola till universitet, det finns ett heltäckande nät av massmedier, det ges ut hundratals böcker på svenska varje år, det spelas teater och det finns ett rikt föreningsliv på svenska. Av Finlands cirka 450 kommuner är ett tjugotal enspråkigt svenska och ett fyrtiotal tvåspråkiga, av dem hälften med svenska som majoritetsspråk. Till de tvåspråkiga kommunerna hör flera av de största städerna med Helsingfors i spetsen, och en fjärdedel av Finlands befolkning bor i officiellt tvåspråkiga kommuner.

Det råder alltså inga tvivel om att det är svenska som talas och skrivs i Finland vid sidan av finskan. Men vad är det för svenska? Är det samma svenska som i Sverige, med samma språkliga normer? Den frågan har diskuterats i över hundra år, och både språkvårdare och de flesta andra som engagerat sig i saken har varit eniga om att det handlar om samma språk, och att målet är att de skillnader som förvisso finns bör vara så små som möjligt.

I princip kan man se på förhållandet mellan svenskan i Finland och svenskan i Sverige på två sätt. I det ena fallet ser

man svenskan i Finland som en regional varietet av svenskt riksspråk vid sidan av till exempel sydsvenskt, västsvenskt och norrländskt riksspråk. I det andra fallet betraktar man svenskan i Finland som en särskild nationell varietet, en natiolekt, av det pluricentriska svenska standardspråket.

Det som talar för det senare alternativet är att det finns vissa, närmast lexikaliska, skillnader som sammanhänger med samhälleliga och kulturella olikheter och som därför kommer till synes även i vårdat skriftspråk. I det faktiska språkbruket, framför allt i tal men också i skrift, är skillnaderna mer påfallande. Ändå är det på sin plats att påpeka att det rör sig om relativt små avvikelser (se närmare nedan).

Redan Hugo Bergroth (i *Finlandssvenska*, 1917) konstaterade att skillnaderna mellan sverigesvenskt och finlandssvenskt språkbruk uppstår på olika sätt. Han skiljde mellan å ena sidan aktiv differentiering (förändringar i finlandssvenskan, t.ex. genom självständiga nybildningar eller lån från finskan eller andra språk) och passiv differentiering (finlandssvenskan oförändrad, förändringar i sverigesvenskan genom nyord eller ord och uttryck som faller ur bruk), å andra sidan positiv differentiering (uppkomst av nya ord och uttryck) och negativ differentiering (ord och uttryck faller ur bruk).

Tillspetsat uttryckt kan man alltså säga att det inte alltid är ”finlandssvenskans fel” att skillnader uppstår. Många finlandismer uppstår visserligen genom aktiv positiv differentiering (nya ord och uttryck i finlandssvenskan t.ex. genom översättningslån från finskan), men många uppstår också genom passiv negativ differentiering (ord, uttryck eller former som faller ur bruk i sverigesvenskan men lever kvar i finlandssvenskan). Men Bergroth var mycket noga med att framhålla att det under alla omständigheter är språkbruket i Sverige som ska vara vårt rättesnöre:

”Genom att låta vårt språks differentiering fortgå obehindrat göra vi oss förtjenta av våra stamförvarters i väster ringaktning, och vad värre är, vi riskera att slutligen isolera

oss från dem. Skola vi och våra efterkommande tala ren svenska, och det vilja vi väl alla, så måste vi se till att vårt språk utvecklas i samma riktning som Sveriges, och så vitt möjligt i jämbredd med det.” (Ur inledningen till Finlandssvenska)

Frågan om den finlandssvenska normen i förhållande till den sverigesvenska är som sagt något som under tidernas lopp har engagerat både språkvårdare och språkbrukare. Språkvårdarnas linje har hela tiden varit klar; den utgår från en annan av Hugo Bergroths teser i inledningen till Finlandssvenska:

”Att vårt finländska modersmål med tiden skall utvecklas till ett särskilt språk, som icke längre kan kallas svenska, behöva vi väl inte under några omständigheter på allvar befara. Skulle så ske, är vår nationalitet i och med detsamma dödsdömd.”

Att det språk vi använder är svenska, och att vi i mån av möjlighet ska följa det svenska riksspråkets normer, är en princip som får brett stöd i det finlandssvenska samhället. Några citat:

”Forskare debatterar i dag om det finlandssvenska språket är ett skilt språk eller en variant av allmänsvenskan.

Hbl:s linje är här entydig: tidningen ska skrivas enligt den allmänsvenska språknormen. Normen är samma som gäller för vårdad tidningssvenska i Sverige. Vi kan inte försätta oss i ett litet språkghetto.” (Ledare i Hufvudstadsbladet 1997)

”Svenskan i radio och tv skall i huvudsak följa den allmänsvenska språknormen i fråga om meningsbyggnad, ord och ordformer. Etablerade finlandismer kan användas när det är påkallat av sammanhanget, medan finska ord och uttryck och andra fennicismmer skall undvikas.” (Språkregler för Rundradions svenska verksamhet, fastställda 1997)

”Ett klart mål vid översättningen av nya lagförslag bör i varje fall vara att svenskan hos oss skall skilja sig så lite som möjligt från det rikssvenska lagspråket.” (handboken Svenskt lagspråk i Finland, 4 uppl. 2004, avsnittet om finlandismer)

”Att försöka skapa ett eget finlandssvenskt språk med en egen norm framstår i mina ögon som en närmast befängd tanke.

Jag vet inte varför vi skulle envisas med att skriva ’framom’ när det heter ’framför’, ’pulpet’ när det heter ’skolbänk’, ’flere’ när det heter ’flera’, ’såhär’ när det skrivs ’så här’. –” (Mårten Westö i en debattartikel i Hbl i augusti 2004)

De som anser att vi inte ska följa språkbruket i Sverige menar knappast heller att svenskan i Finland inte längre ska kallas svenska. I de flesta fall handlar det snarare om extrem språkkonservatism som vänder sig mot de språkförändringar som sker i Sverige. Ett par citat ur två skilda insändare i Hufvudstadsbladet 1996 må belysa det:

”Bevare oss för denna likriktning av vårt språk, som av naturliga skäl sedan hundratals år talas annorlunda än i Sverige. Ingen orsak att apa efter det rikssvenska språkbruket, allra minst det som kallas ’utveckling’. –

’Rosk’, som akademiska pedanter fnyser åt, är ett levande ord tillika med andra låneord. Om svenskarna inte begriper sådana ord kan det inte hjälpas. Inget skäl att rätta oss efter deras preciöst uppstyltade vulgärspråk.”

”Modeord som ’kompis’ i stället för kamrat, vän, ’låt’ (stycke) och ’tuff’ för att inte nämna kille och tjej syndromet m.m. är enbart bevis för nutidskonventionens grepp, inte levande språkbruk.

Var och en väljer självfallet de ord han vill, men då skälet är osjälvständigt aperi efter rikssvenskans ofta nivellerade språkbruk är följderna enbart en fördummande likriktning.”

De objektiva argumenten för ett gemensamt svenskt riksspråk med så vitt möjligt gemensam norm är många. Förutom den ömsesidiga förståelsen (som i och för sig inte förutsätter ett gemensamt språk, jämför den skandinaviska språkförståelsen) vill jag nämna fem viktiga fördelar med ett gemensamt språk:

1. Gemensam litteratur (barnlitteratur, skönlitteratur och inte minst facklitteratur, facktidskrifter, manualer etc.).
2. Gemensamma ordböcker (inte minst tvåspråkiga), uppslagsverk etc.
3. Möjligheterna till studier och arbete i Sverige (åtskilliga finlandssvenskar har till exempel gjort karriär som publicister på hög nivå i grannlandet).
4. Samma språk i EU.
5. Status i omvärlden (varför skulle t.ex. finnarna bry sig om att lära sig ”finlandssvenska” om språket inte var gångbart också i Sverige?).

Dessutom kan man fråga sig vad det finns för alternativ. Att skapa en särskild finlandssvensk norm som kunde accepteras i alla delar av det finlandssvenska språkområdet vore betydligt svårare än att följa den rikssvenska normen.

Det finlandssvenska språkbruket är nämligen inte enhetligt. Den dialektala variationen är stor, även om bara en mindredel av finlandssvenskarna i dag talar en egentlig dialekt. Också regionalt och socialt varierar språkbruket givetvis, och en hel del av de så kallade finlandismerna är regionala eller stilistiskt markerade. Många finlandismer förekommer praktiskt taget bara i tal, men kan där ha en starkt identitetsskapande funktion.

För att närmare kunna diskutera en eventuell finlandssvensk norm och dess förhållande till den sverigesvenska normen (som inte heller är enhetlig i alla avseenden) måste normen delas upp enligt olika språkliga nivåer.

Den finlandssvenska **uttalsnormen** (som i sig innehåller en hel del variation) kommer alltid att skilja sig från den

sverigesvenska (som innehåller ännu mer variation). Men det tål påpekas att skillnaderna i huvudsak ligger på ett ytligt fonetiskt plan (t.ex. vokalkvaliteter) snarare än på ett djupare fonematiskt plan, och att merparten av riksspråkets uttalsregler tillämpas åtminstone på så kallat vårdat finlandssvenskt tal. Det största undantaget är som bekant ordaccenten: finlandssvenskan skiljer inte mellan akut och grav accent. Också den sporadiska förekomsten av så kallad kortstavighet (kort vokal plus kort konsonant i betonad stavelse) innebär en klar avvikelse från rikssvenskt uttal.

Den **ortografiska** normen – alltså stavningen – är däremot i princip identisk i finlandssvenskan och rikssvenskan. Det förekommer visserligen enstaka rätt så vanliga avvikelser (som hopskrivning av *denhär*), men de är marginella och kan knappast anses vara en integrerad del av en allfinlandssvensk norm.

Detsamma gäller i hög grad den **morfologiska** normen, dvs. ordbildning och ordböjning. Att många finlandssvenskar talar om t.ex. ”nummern” och ”bottnet” i stället för *numret* och *bottnen* ändrar knappast på den saken – det är fråga om en handfull fall. I fråga om stavning och böjning följer finlandssvenskarna Svenska Akademiens ordlista, med ytterst få undantag.

Den **syntaktiska** normen är svårare att greppa. Det kan hända att skillnaderna där i praktiken är större än vi tror, men särskilt många påfallande olikheter finns nog inte, åtminstone inte om man ser till vårdad finlandssvenska. Delvis besläktad med den syntaktiska normen är den **pragmatiska** normen, det vill säga reglerna för hur vi uttrycker vissa saker i spontant tal. Där kan skillnaderna redan vara betydligt större.

Återstår då den **lexikaliska** normen, till vilken jag förutom ord även räknar mer eller mindre fasta uttryck av olika slag. Det är ju i huvudsak den vi tänker på när vi talar om finlandismer, och det är i huvudsak sådana finlandismer vi tänker på när vi jämför finlandssvenskan med sverigesvenskan.

Ingen kan säga hur många finlandismer det finns, lika lite som någon kan säga hur många ord det finns i svenskan. *Finlandssvensk ordbok* innehåller cirka 2 600 uppslagsord, men där saknas säkert en hel del mer eller mindre ofta förekommande finlandismer, samtidigt som en stor del av dem som finns där är sådana som knappast förekommer i normal sakprosa. Många är uttryck och böjningsformer, inte enskilda ord. SAOL innehåller omkring 100 000 uppslagsord, och Nationalencyklopedins ordbok 68 000 "huvudbetydelser" och 137 000 definierade "språkliga enheter". Vågar vi säga att finlandismerna motsvarar mellan en och två procent av svenskans ordförråd?

Ser vi till finlandismernas förekomst i löpande text finns det ingen tillförlitlig forskning. En pilotundersökning av huvudsakligen tidningstext som jag gjorde för ett antal år sedan tydde på att man kan räkna med mellan ett och tio finlandssvenska språkdrag (ord och uttryck) per tusen löpande ord, beroende på genre: minst provinsiella drag fanns i ledarna, flest i texter som var direkta eller indirekta översättningar (t.ex. pressklipp). I snitt handlade det om fyra så kallade finlandismer per tusen ord.

Finlandismerna kan naturligtvis inte alla dras över en kam. Flertalet finlandssvenskar anser säkert i princip att vi i så stor utsträckning som möjligt ska hålla oss till den allmänna svenska normen också i fråga om ord och uttryck. Men samtidigt är de flesta eniga om att det finns en hel del finlandssvenska ord och uttryck som återspeglar vårt samhälle och vår speciella kultur, berikar vårt språk och stärker vår identitet. Det finns officiella ord som används i lagstiftningen och ofta sammanhänger med företeelser i det finländska samhället (t.ex. *samkommun* 'sammanslutning av kommuner för visst ändamål' och *beväring* 'värnpliktig i aktiv tjänst'), det finns andra ord som avser specifikt finländska företeelser (*aktielägenhet*, *fortsättningskriget*) och det finns en mängd ord som är starkt etablerade också i vårdad finlandssvenska (t.ex. *abiturient* 'elev i sista gymnasieklassen' och *glansbild* 'bokmärke'). Men det finns också finlandismer som har betydligt lägre acceptabilitet bland

språkbrukarna, och ett stort antal som är utpräglat vardagliga och talspråkliga.

Problemet är att när vi kommer till de konkreta fallen så är enigheten bland språkbrukarna inte längre lika stor. Vi har alla våra speciella favoritfinlandismer, medan vi gärna utdömer dem som andra använder.

En enkätundersökning bland ett drygt dussin finlands-svenska språkvårdare och språkforskare i början av 2004 visade att det rådde rätt stor enighet om att ord som *abiturient*, *menföre*, *småkusin*, *snålsoppa* 'redd grönsakssoppa' och *talko* 'arbetsgille' och uttryck som *med långa tänder* 'motvilligt', *på sju famnars vatten* 'i knipa, tagit sig vatten över huvudet' och *så de(t) understa ruttnar* 'i överflöd, i parti och minut' hör till det som vi ogärna avstår ifrån i vårt språk. Lika stor var enigheten om att vi ska undvika ord som *dragare* 'ledare', *intimitetsskydd* 'integritetsskydd', *remont* 'renovering', *skolningstillfälle* 'kurs, utbildning' och *söka* i betydelsen 'hämta', och uttryck som *på sätt eller annat* 'på ett eller annat sätt' och *vara fast i* 'bero på'. (En mer detaljerad redogörelse för undersökningen finns i *Språkets vård och värden*, en festskrift till Catharina Grünbaum 2004.)

Undersökningen visade emellertid också med all önskvärd tydlighet att enigheten var långt ifrån fullständig, trots att det handlade om experter på språkvård och svenska. Ord som *badda* 'småputtra, stå het' (om mat), *byxbunt* 'uppslag, ända av byxben', *far* 'farled' och *stegring* 'lätt feber' var klart kontroversiella: gillade av några, ogillade av andra. Vi har, som sagt, alla våra favoritfinlandismer, och dem har vi vår fulla rätt till åtminstone i vårt privata vardagsspråk. Men vi måste vi vara medvetna om att finlandismerna inte ingår i det svenska riksspråkets ordförråd, hur mycket vi än gillar dem och hur mycket de än står i Svenska Akademiens ordlista, med beteckningen <finl>.

Mot bakgrunden av detta kan man fråga sig om det är realistiskt och acceptabelt att avråda från eller "förbjuda" vissa ord och uttryck, på det sätt som vi gör i *Finlandssvensk ordbok*

och språkkontrollprogrammet *Svefix*. Det är förstås en fråga som de finlandssvenska språkvårdarna bör ställa sig, men ändå tror jag att svaret är givet: det finns ett klart behov bland språkbrukarna att få veta vilka ord och uttryck som är finlandismer, och också att få rekommendationer om vilka som bör undvikas. Trots risken för subjektiva åsikter bör sådana bedömningar kunna göras av professionella språkvårdare.

En slutsats av allt detta blir väl att det inte finns någon enhetlig finlandssvensk språknorm som skiljer sig från den rikssvenska, men att det finns en relativt stor samstämmighet om principerna för vilka slags avvikelser från den rikssvenska språknormen som kan accepteras. Kanske kan man säga att språknormen är gemensam, men tillämpas lite olika i Sverige och i Finland?

Summary

Swedish is one of the two national languages in Finland, although in practise it is a minority language. It is used in education, political life, the media, cultural life etc. by the Swedish-speaking population in Finland.

However, the Swedish used in Finland is not in all respects identical with the Swedish used in Sweden. The pronunciation is clearly different, and there are one or two thousand words and expressions that are frequently used in Finland but not in Sweden. On the other hand, spelling, morphology and syntax are more or less identical in the two national varieties of Swedish.

Swedish language planners in Finland generally recommend that so-called finlandisms, i.e. words that are not used in Sweden, should be avoided at least in ordinary prose. This rule, however, has hundreds of exceptions: words and expressions for specific phenomena related to Finnish society, certain well-established archaisms and other words that are felt to be part of the Swedish culture in Finland. To a certain extent there is a consensus about which of these finlandisms can be accepted in general usage, but the consensus is far from complete.

The writer's conclusion is that Swedish in Finland does not have a uniform norm of its own. For spelling, morphology and syntax the norm is the same as for Swedish in Sweden. As for vocabulary, the same is true for more than 99 percent of the words. Maybe one could say that the norm is common for the two varieties, but it is applied slightly differently in Finland than in Sweden.

Færøsk retskrivning – resultater fra en undersøgelse af færøske stile

Katrin Næs

Denne artikel gør rede for nogle resultater fra en undersøgelse af færøske stile til studentereksamen. Formålet med undersøgelsen var et forsøg på at belyse, i hvor høj grad den almindelige borger behersker retskrivningsnormen, samt hvilke fejltyper der var hyppigst. Denne artikel vil ikke berøre alle fundne fejltyper, men påvise nogle af de vigtigste. I tilknytning hertil vil eventuelle tiltag berøres.

Der opstår fra tid til anden diskussioner i medierne om sproglige emner med argumenter af typen: de unge kan ikke stave rigtigt længere; færøsk retskrivning er for besværlig at lære; færøsk retskrivning er ikke svær, det er undervisningsmetoderne, som er uhensigtsmæssige; og så videre. En del af standpunkterne er påstande, som ikke er sagligt begrundede. For at få objektive argumenter ind i diskussionen ansøgte jeg derfor om tilladelse og midler til at foretage en undersøgelse af retskrivningskompetencen.

Til at repræsentere den almindelige borgers skriftsproglige kompetence valgte jeg afgangsstile fra de gymnasiale uddannelser dels ud fra den betragtning, at en studentereksamen for mange er afslutningen på undervisning i færøsk – en undervisning, som har strakt sig over 12-13 år – og dels fordi, at det var et materiale, som jeg forholdsvis let kunne få fat i.

Der fandtes ikke undersøgelser af lignende art forud – derimod findes der undersøgelser af folkeskolens afgangsprøve i færøsk retskrivning. Men da denne prøve bl.a. består af en oplæst diktat, kan man ikke gøre en direkte sammenligning. Ordvalget skulle efter min mening være skriverens eget – og

retskrivningen ikke være påvirket af en eventuel (måske overtydelig) læseudtale i forbindelse med oplæsning av diktaten.

Jeg benytter i artiklen ordet stavefejl med betydningen: enhver afvigelse fra Hammershaimb-normen fra 1891 (med de få ændringer, der er foretaget i forrige århundrede.). Stavefejlene blev registreret i en meget enkel database, hvor de allerfleste fejltyper fik sit eget nummer – i alt mere end 90 forskellige fejltyper – som igen er grupperet i 6 hovedkategorier. Systemet viste sig at være meget enkelt og smidigt, da man f.eks. altid kan tilføje en fejltyp, hvis der skulle vise sig et behov for det. Desuden er det ukompliceret at søge i databasen. Jeg mener også, at en sådan database kan bruges som et pædagogisk redskab til at analysere de eventuelle ”huller”, der kunne være med hensyn til retskrivningsfærdigheden i en skoleklasse – både samlet og hos den enkelte elev. Nedenfor ses et eksempel på registreringen af stavefejl (fig. 1).

Nr	Uppgáva nr	Slag av villu	Villa	Rætt
1409	38	11	bráð	brá
1410	38	1	ættarliði	ættarliðið
1411	38	2	ættarliði	ættarliðið
1412	38	1	ættarliði	ættarliðið
1413	38	11	verða	vera
1414	38	11	fríðar	fríar
1415	38	11	blæða	blæa
1416	38	7	lívið	lívi
1417	38	11	verða	vera
1418	38	5	góðtiki	góðtikið
1419	38	11	verða	vera
1420	38	11	verða	vera
1421	38	11	verða	vera
1422	38	11	viðgerða	viðgera
1423	38	2	lofti	loftið

Nr	Uppgáva nr	Slag av villu	Villa	Rætt
1424	38	5	runni	runnið
1425	38	55	framsíggjin	framsíggjin
1426	38	5	runni	runnið
1427	38	1	ættarliði	ættarliðið
1428	38	2	ættarliði	ættarliðið
1429	38	5	uppliva	upplivað
1430	38	5	fari	farið
1431	39	28	sendur	sendir
1432	39	92	hesu	hesa
1433	39	11	orðsök	orsøk
1434	39	18	lóginar	lógirnar

fig. 1

Som sagt blev fejlene opdelt i 6 hovedkategorier:

1. Ð-fejl
2. I/u-fejl
3. Morfologiske fejl
4. Bogstavfejl
5. Sammensatte ord
6. Diverse

tabel 1

Opdelingen er pragmatisk – 1. og 2. gruppe er selvfølgelig enten morfologiske fejl eller bogstavfejl, men af visse årsager har jeg villet isolere disse.

De 140 stile, der er blevet registreret, har knap 5000 fejl tilsammen – og det kan bemærkes, at et ord i enkelte tilfælde kan være registreret to gange: hvis der f.eks. både er fejl i stammen og i endelsen.

1. Ð-fejl:

Det største antal fejl forekom i denne kategori, nemlig 1658 eller en tredjedel af alle fejlene – *manglende ð* i 1015 tilfælde og *uretmæssigt sat ð* i 643 tilfælde.

As pointed out above (...), Faroese has no voiced dental fricative (ð) and thus the sound that the letter "ð" is typically used for in (standardized) Old Norse and Modern Icelandic orthography is completely missing in Faroese. Thus it would seem that Hammershaimb's use of "ð" (...) is based solely on etymological considerations – and the desire to make Faroese words more "recognizable" to those familiar with Old Norse and Icelandic...Although there are a few cases where a "silent" "ð" in the spelling alternates with the dental (or alveolar) stop ... in other inflectional forms, (weakly) suggesting an underlying /ð/ (...), most instances of "ð" in modern Faroese orthography do not have any support of that kind. Hence it is quite difficult to learn when to write an "ð" and when not in Faroese – unless one knows Old Norse or Modern Icelandic!

Faroese, An Overview and Reference Grammar by
Höskuldur Thráinsson, Hjalmar P. Petersen, Jógvan í Lon
Jacobsen, Zakaris Svabo Hansen – Tórshavn, 2004, s. 388.

Som påvist i citatet ovenfor findes lyden, som bogstavet "ð" henfører til, slet ikke i talt færøsk. Ð er udelukkende et element i retskrivningen – og der har det en begrundet funktion, men det er en anden historie.

Manglende ð

1. neutr. N+A bestemt	403
2. verb perf.part.	376
3. i stamme	169
4. adjektiv/adverbium	41
5. pronomer	18
6. numerale	8
	1015

tabel 2

1.1.1 Inden for denne hovedkategori *manglende ð* er manglende ð i neutrum ental i bestemt form registreret 403 gange – nominativ 235 gange og akkusativ 168 gange. (Fejl nr. 1410 og 1411 i tabellen fig. 1.) Denne fejltype kan – hvis den forekommer ofte hos den samme skriver – kaldes en systematisk fejl, forstået på den måde, at fejlen opstår, fordi skriveren ikke har eller ikke bruger grammatisk viden. (jfr. regelen: ”í hvør- og hvønnf., eint. enda hvørkikynsorð við *-ð*, tá ið tey standa bundin.” (ordret oversat: “i nominativ og akkusativ singularis *ender neutrumsord med -ð*, når de står i bestemt form”), citeret efter en skolebog: Jeffrey Henriksen: Grundbók brævskúlans í føroyskum, 4. útg. 1961, s. 64)

1.1.2 Den næste gruppe er *manglende ð i perfektum participium* med 376 registreringer. Her er der ligeledes tale om en systematisk fejltype (Fejl nr. 1418 i fig. 1). Perfektum participium bøjes i genus, kasus og numerus, og det er endelserne i neutrum, nominativ og akkusativ, der refereres til: -ið, -að, -ð (er funnið, er ætlað, er trúð).

1.1.3 *Manglende ð i stammen* er registreret 169 gange. Denne fejltype er ikke så gennemskuelig for den uskoledede sprogbruger, men det er klart, at skriveren ikke genkender ordbilledet. Et ð her har udelukkende etymologiske (enkelte gange også morfofonologiske)² årsager. En analyse af denne fejltype viser, at ca. 70% forekommer i ord med kombinationen -rð- (*f.eks. varðveita – nátturði*).

² se f.eks. Faroese, An Overview and Reference Grammar, s. 388f.

Uberettiget ð

1. i stamme	365
2. substantiver endelser	163
3. verb infinitiv	54
4. verb præs. pl.	5
5. verb præs. 1.pers. sg.	4
6. andet	52
	643

1.2 Uberettiget ð

Det er klart, at når ð kun findes i skrift, så har man det fænomen, at nogle skrivere sætter ð, hvor det ifølge normen ikke bør stå, en såkaldt *hyperkorrektion*.

1.2.1 Den største gruppe her er *uberettiget ð i stammen* i 365 tilfælde, heraf er 82 tilfælde (ca. 22%) med forskellige former af verbet *verða* i stedet for *vera*. Disse to verbers udtale er i en række former fuldstændig ens. Så det er forudsigeligt, at i de bøjningsformer, der udtalemæssigt falder sammen, der forveksles ordene i skrift også.

De øvrige registreringer med *uberettiget ð i stammen* vedrører hovedsagelig to grupper: *uberettiget ð* efter r, (f.eks. *hann gerð – djórð*) med ca. 42% af denne fejltype, og *uberettiget ð* ved vokalsammenstød (hiatus) (som i *trøðini, fáður*) med ca. 23%.

1.2.2 De 163 registreringer af *uberettiget ð i substantivendelser* spejler den store gruppe ovenfor (1.1.1) med manglende ð i neutrum, nominativ og akkusativ i bestemt form. Denne fejltype

er en systematisk fejl, eftersom sprogbrugeren ved hjælp af grammatiske regler kan ræsonnere sig frem til den rigtige form.

1.2.3 Fejltypen *uberettiget ð i infinitiv* med 54 registreringer kan også kategoriseres som en systematisk fejl, idet den grammatiske kategori (infinitiv) ikke er genkendt.

2. I/u - fejl

Følgende tabel viser, at problemet med forveksling af i og u er et problem med hensyn til endelser.

1. i for u i endelser	118
2. u for i i endelser	283
3. i for u andet	5
4. u for i andet	10
	<i>416</i>

tabel 4

Det kan i denne forbindelse påpeges, at med hensyn til endelser er de tryksvage vokaler *i* og *u* faldet sammen i talesproget i store dele af landet (se f.eks. Eivind Weyhe: *Bendingarmunir í fñroyiskum málforum* i **Íslenskt mál og almenn málfræði**, 1996).

En analyse af type 1 og 2 inden for denne kategori viser, at præsensendelsen i 3. pers. singularis står for en stor del af fejlene, og i hvert fald i dette materiale er det især fejlskrivning med –ur i stedet for -ir.

1. i for u i endelser	118	- fordeling: ³ -ir for –ur (præs.)	19 øvrige	99
2. u for i i endelser	283	- fordeling: ⁴ -ur for- ir (præs.)	170 øvrige	113
3. i for u andet	5			
4. u for i andet	10			
	416		189	212

tabel 5

Specielt med hensyn til denne fejltype (verbernes præsensendelse i 3. pers. singularis) er det vigtigt at kunne sin grammatik, for der er ingen færing, der i sin udtale gør forskel på de to skriftsprogsendelser – men for den grammatisk eller sproghistorisk skolede person er det ingen sag. Hovedregelen er, at stærkt bøjede verber får –ur, men svagt bøjede får –ir. Der er dog en række undtagelser fra denne hovedregel.

3. Morfologiske fejl

Problemerne med substantiverne samler sig kort fortalt om følgende: endelser i pluralis maskulinum nominativ og akkusativ, samt femininum og maskulinum singularis. Når det gælder maskulinum både singularis og pluralis tegner nomina agentis (f.eks. *dómari*, lærari) sig for omtrent halvdelen af fejlene. Det hænger uden tvivl sammen med, at skriftsprogets bøjningsendelser afviger fra talesprogets. En anden gruppe fejl, der også overlapper den sidstnævnte, er manglende r, hvor det ikke høres i talt sprog. Det samme gælder også femininum pluralis i bestemt form: myndi~~r~~nar, bókmenti~~r~~nar, varra~~r~~nar.

³ -ir er de svage verbers præsensendelse i 3. pers. singularis (her ses bort fra –ar endelsen, som ikke er et ortografisk problem)

⁴ -ur er de stærke verbers præsensendelse 3. pers. singularis

4. Bogstavfejl

Denne hovedkategori dækker over en del forskellige afvigelser – 39 forskellige typer fejl.

4.1 Her skal ikke gås i detaljer vedrørende disse fejl, blot konstateres, at forveksling af bogstaverne *a* og *æ* tegner sig for en fjerdedel af *fejlene i vokalismen* – samtidig kan man konstatere, at forveksling af bogstaverne *i* og *y* tegner sig for en tiendedel. I begge tilfælde er der tale om sammenfald i udtalen.

4.2 Vedrørende *fejl i konsonantismen* forekommer langt de fleste fejl i gruppen dobbeltkonsonant i stedet for enkeltkonsonant: 93 (en femtedel) - og omvendt enkeltkonsonant i stedet for dobbelt. Disse to fejltyper omfatter mere end en tredjedel af alle registreringer i kategorien *fejl i konsonantismen*.

5. Sammensatte ord

Sammensatte ord

1. 2 ord for 1	129
2. 1 ord for 2	198
3. fejl i 1.leds suffiks	80
	407

tabel 6

5.1 Der er en tendens til at skrive sammensatte ord hver for sig som to ord. Dette er et træk, som man muligvis kan tolke som et eksempel på indflydelse fra engelsk.

5.2 Omvendt er der endnu flere eksempler på, at ord er skrevet sammen i stedet for som reglerne foreskriver adskilt, med undtagelse af ganske få ord er der her tale om adverbium + præposition, der skal skrives i to ord, hvis de efterfølges af en

styrelse. Igen en fejltype, der afslører, om skriveren benytter sig af grammatisk viden.

6. Diverse

Den sidste gruppe omfatter forskellige fejl, som ikke falder ind under de øvrige kategorier. Cirka halvdelen kan kaldes grammatiske fejl.

Afsluttende bemærkninger

Sammenfattende kan siges, at undersøgelsen viser nogle tydelige problemområder:

Problemer med ð især og med i og u – der er også visse problemer ned hensyn til bøjningen – bogstavfejl omfatter et stort antal fejl, men det er også en meget sammensat kategori. Generelt sagt har en stor del af retskrivningsproblemerne forbindelse med, at pågældende bogstav ikke repræsenterer en lyd, eller at skriften skelner mellem bogstaver, hvor det talte sprog ikke skelner mellem lyde.

Fordeling	
1. ð-fejl	1658
2. i/u fejl	416
3. morfologiske fejl	611
4. bogstavfejl	1332
5. sammensatte ord	407
6. diverse	519
	4943

tabel 7

Det skønnes, at i hvert fald 3/5 af fejlene direkte har forbindelse med manglende grammatisk viden at gøre – eller manglende benyttelse af samme viden.

En vis forsigtighed må iagttages med hensyn til at drage konklusioner af foreliggende undersøgelse.

Min vurdering er dog, at fejlniveauet er uacceptabelt, samt at en alt for stor del af tekstmængden, som den enkelte udsættes for, generelt er behæftet med mange fejl.

En delkonklusion må klart være, at række pædagogiske værktøjer bør udvikles – eksempelvis

- Bedre undervisningsmateriale til skriveoplæringen
- Effektive undervisningsmetoder
- Udvikling af nye former for undervisning
- Efteruddannelse af lærerne
- Styrket læreruddannelse
- Computerstøttet undervisning tilpasset den enkelte

Endvidere bør diskussionen om en eventuel skriftsprogsreform tages op på et seriøst plan. Som nævnt i indledningen blusser diskussionen om færøsk skriftsprog op ved jævne mellemrum. De fleste indlæg i denne diskussion er ikke særligt konkrete, de indeholder måske nok en kritik af retskrivningen, men går ellers ikke i detaljer. En undtagelse er artiklen, som lektor Eivind Weyhe ved Fróðskaparsetur Føroya publicerede i Dimmalætting 18. april 1996: *Uppskot til nakrar broytingar í stavsetingini* (Forslag til nogle ændringer i retskrivningen). Weyhe foreslår i artiklen nogle helt konkrete ændringer:

1. afskaffe *ð* i neutrumsordenes bestemte form
2. afskaffe *ð* i perfektum participim
3. eventuelt afskaffe *ð* efter *r* (f.eks. i *orð* og *hurð*)
4. afskaffe forskellen i skrift mellem *i* og *y*
5. afskaffe forskellen i skrift mellem *í* og *ý*
6. *hv-* og *hj-* i onsets position skrives *kv-* og *kj-* (i overensstemmelse med udtalen – eksempel: *hvalur/kvalur* og *hjá/kjá*)
7. eventuelt afskaffe *h-* i ord der begynder med *hj-* i dag med udtalen /j-/ (f.eks. *hjarta*)
8. dativendelsen *-um* skrives *-un* i overensstemmelse med udtalen
9. *aftur* skrives *attur*
10. *eftir* skrives *ettir*
11. *lyfta* skrives eventuelt *litta*

I en slutbemærkning siger Weyhe, at disse ændringer kunne frigive tid og energi, som lærerne kunne bruge på at undervise i andre og vigtigere aspekter ved sproget. I henhold til min undersøgelse kunne fejlprocenten med nævnte tiltag reduceres med i hvert fald 27%. Det kan muligvis opfattes som et ret lille tal, men man skal være opmærksom på, at i materialet er alle afvigelser registreret som fejl – d.v.s. også slagfejl og andre fejlskrivninger.

Det er klart, at til en diskussion om eventuel justering af retskrivningsnormen kræves der forskning – som forfatterne i den nyligt publicerede bog om færøsk sprog *Faroese, An Overview and Reference Grammar* også påpeger i indledningen: ”*the basic research still remains to be done in many instances*” – også på det pædagogiske område. – Men kan fristes til at sætte et spørgsmålstejn ved det rimelige i, at skolen skal bruge så mange kræfter på at lære børnene retskrivningsregler, der (udelukkende) har til formål at gøre færøsk mere genkendeligt for dem, der kender til oldnordisk og islandsk (jfr. citat ovenfor, pkt. 1).

Summary

In this article a research work on misspellings in Faroese essays is presented. Various types of misspellings are commented on, and the need for a possible discussion and further investigation concerning the orthographic system including educational research is touched on.

Litteratur:

Jeffrei Henriksen: *Grundbók brævs-kúlans í føroyskum*, Tórshavn 1980

Jóhan Hendrik W. Poulsen: *Nogle ord om lovgivning og færøsk sprog*, Språk i Norden 1981. Genoptrykt i *Mál í mæti*, Greinasavn, Tórshavn 2004

Faroese, an Overview and Reference Grammar by Höskuldur
Thráinsson, Hjalmar P. Petersen, Jógvan í Lon Jacobsen,
Zakaris Svabo Hansen – Tórshavn, 2004
Eivind Weyhe: *Bendingarmunir í føroyskum málførum* í Íslenskt
mál og almenn málfræði, 1996
Eivind Weyhe: *Uppskot til nakrar broytingar í stavsetingini*,
Dimmalætting 18. apríl 1996

Normering i den nya upplagan av Svensk skolordlista

Lisa Rudebeck

Inledning

I augusti 2004 utkom den fjärde upplagan av *Svensk skolordlista*, en enspråkig svensk ordbok med skolelever som främsta målgrupp. Skolordlistan ges ut gemensamt av Svenska språknämnden och Svenska Akademien, och jag har varit redaktör för denna fjärde upplaga, som är en mycket grundlig omarbetning av den tidigare upplagan. I den här artikeln ska jag diskutera normativa aspekter av detta arbete, och jag ska därvid försöka visa hur Skolordlistan bidrar till en förändring av den officiella svenska skriftspråksnormen – trots sin primärt deskriptiva utgångspunkt och trots sin uttalade bundenhet vid den redan etablerade beskrivningen av lexikala aspekter av denna skriftspråksnorm.

Att skriva en ordbok som är tänkt att användas i den obligatoriska modersmålsundervisningen måste vara urtypen för en språknormerande verksamhet. Det är ju i skolan man får lära sig vad som är rätt och fel, och en skolordlista lär ofta komma att tjäna som facit. Och skolans skiftande ansikten – inkluderande och utvecklande eller förtryckande och begränsande – motsvaras av normernas svårgripbara natur; än framträder de som organiskt framvuxna konventioner, än som mönster angivna av eliter och än som rena påbud från maktens institutioner – än fungerar de som hjälp, än som tvång (för en diskussion av olika typer av språknormer, se t.ex. Gloy 1979 och Bartsch 1987, särskilt s. 76–104).

Det borde få en att stanna upp och fundera: Vad har jag egentligen för grund för att påstå att detta är det rätta? Vems intressen representerar jag? Och så vidare. Men i ärlighetens namn är det mycket sällan jag har gjort det, och det är egentligen också sällan under arbetets gång som jag har tyckt mig ta normativ ställning. Jag har ju bara skrivit hur det är!

Hur är detta möjligt? Hur är det möjligt att vara medveten om språkets förbundenhet med makten och en ordboks normerande funktion, och samtidigt, rätt bekymmerslöst – för att inte säga naivt – hänvisa till verkligheten som legitimerande grund för ordbokens innehåll? Det viktigaste svaret på den frågan står förstås att finna i det svenska standardspråkets homogenitet och tämligen oomtvistade status. Detta historiska faktum kan man förklara och förhålla sig till på olika sätt, men det är ett faktum. En annan förutsättning för att på detta sätt kunna ha ett deskriptivt arbetssätt som mynnar ut i ett normativt resultat, är förstås redaktörens egen centrala position i den språkgemenskap vars språk beskrivs; man kommer knappast i fråga för ett sådant här uppdrag utan att ha genomgått en lyckad internalisering av standardspråksnormen. I likhet med de allra flesta lexikografer – och för all del språkvårdare i gemen – har jag haft min egen intuition som en viktig källa för min beskrivning. När det gäller lexikografi inriktad på allmänspråket är något annat knappast möjligt, även om det är troligt att den språkteknologiska utvecklingen kommer att fortsätta att göra korpusarnas betydelse allt större på bekostnad av lexikografernas intuitioner. Ytterligare en anledning till min icke-problematiserande hållning, är att det har varit en uttalad förutsättning att Skolordlistan ska följa *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* (SAOL 1998) beträffande stavning och böjning, alltså på de nivåer av lexikografisk beskrivning där man vanligtvis brukar tala om normering.

Av detta kan vi dra slutsatsen att Skolordlistan i första hand är normerande genom att befästa redan existerande normer, och inte genom att förändra dem eller skapa nya. Trots detta är den nya Skolordlistan på flera sätt påtagligt annorlunda än både sin

föregångare och andra ordböcker. Jag ska i det följande försöka åskådliggöra vissa av dessa skillnader och diskutera deras normativa implikationer.

Förändringarna i Skolordlistan kan primärt hänföras till en strävan att göra ordboken mer pedagogisk och målgruppsanpassad, d.v.s. att göra den lättillgängligare för användare som, för det första, har ett mindre ordförråd än vuxna svenskar och, för det andra, inte är vana vid att använda ordböcker. Detta har exempelvis inneburit att böjningsformerna nu skrivs ut i sin helhet (i stället för att, som tidigare ofta var fallet, endast ändelserna anges), att färre förkortningar används och att metaspråket har gjorts mer allmänspråkligt genom att ordboks-specifika drag och språkvetenskaplig fackterminologi har rensats ut. Ordurvalet har också moderniserats; ordboken omfattar ungefär lika många uppslagsord som tidigare (ca 30 000), men så mycket som en sjättedel (ca 5 000 ord) av orden är utbytta. Företrädesvis är det ord med en litterär eller ålderdomlig prägel (t.ex. *egid*, *eklatt* och *eklog*) som har fått lämna plats åt modernare men i allmänspråket mycket väl-etablerade ord (t.ex. *effektsökeri*, *ekologisk* och *ensamstående*).

De största och, hävdar jag, viktigaste förändringarna rör emellertid ordförklaringarna. Att ordförklaringar i ordböcker skulle fungera normerande är något som oftast avfärdas som antingen praktiskt omöjligt eller principiellt olämpligt. Jag hävdar tvärtom att ordboksförklaringar med nödvändighet är normerande, och det på två sätt. Först och främst fungerar de direkt normerande genom de betydelser de anger för enskilda ord. Vare sig vi önskar det eller inte, använder människor ordböcker för att få "rätt svar" på vad ett ord betyder – och det måste väl vara höjden av lexikografiskt självbedrägeri att inte tillstå att en sådan erkänsla av en ordboks auktorativitet är eftersträvansvärd. Detta har normeringsrelevanta implikationer som dock faller utanför ramarna för denna artikel. Ordboks-förklaringar normerar emellertid även indirekt, genom den språksyn de förmedlar, och denna andra aspekt kommer att diskuteras nedan, men som en grund för denna diskussion följer

först en redogörelse för olika typer av ordförklaringar som förekommer i ordböcker.

Olika slags ordförklaringar

Hur ser då ordförklaringarna i nya Skolordlistan ut? Låt oss utgå från ett exempel och jämföra de olika förklaringarna till ett och samma uppslagsord i nya och gamla Skolordlistan (gamla innebär förra, det vill säga tredje, upplagan från 1988). För att sätta in resonemangen i ett något större lexikografiskt sammanhang, väljer jag att även ta upp motsvarande förklaring i *Svensk ordbok* (i fortsättningen SOB). SOB kom ut första gången 1986 som resultatet av ett lexikografiskt arbete vilket ännu är det mest omfattande som genomförts i Sverige och resulterat i en färdig ordbok. Den senaste, tredje, upplagan kom ut 1999, och det är den jag använder mig av nedan. (*Nationalencyklopedins ordbok*, som kom ut 1995, bygger i grunden på samma manus.) Här följer de olika förklaringar av ordet *dogm* som ges i dessa ordböcker (skiftena i teckenstorlek representerar motsvarande skiften i källan):

Nya Skolordlistan, betydelse 1:	viktig del (av t.ex. en religion) som man måste tro på och inte får ifrågasätta
betydelse 2:	något som många tror eller tycker bara därför att de som bestämmer har sagt att det är så eller därför att man alltid har trott så
Gamla Skolordlistan:	lärosats, trossats
Svensk ordbok (SOB), kärnbetydelse: betydelsenyans:	grundläggande lärosats vars riktighet inte ifrågasätts spec. i religiösa sammanhang äv. allmännare förlegad åsikt som envist försvaras

Figur 1. Förklaringar av ordet *dogm*

Det är lätt att omedelbart iaktta skillnader mellan dessa förklaringar, men det är också viktigt att inte bortse från de likheter som finns. I själva verket är det uppenbart att alla svenska ordböcker som finns på marknaden till stor del har utformats med hjälp av andra ordböcker, och även om uppslagsordet *dogm* inte är det allra tydligaste exemplet, så lär det vara märkbart vid en inte alltför omfattande jämförelse mellan ordböckerna att SOB har varit en viktig tillgång vid utformningen av nya Skolordlistan.

Låt oss dock, med detta sagt, återgå till skillnaderna mellan förklaringarna i exemplet. Vi konstaterar då snabbt att förklaringen i gamla Skolordlistan utmärker sig genom att vara den enda som utgörs av synonymer, varigenom den också blir betydligt kortare än övriga förklaringar. Vidare ser vi att förklaringarna i nya Skolordlistan framstår som vardagligare eller talspråkligare än förklaringarna i SOB, vilket delvis kan hänföras till ordvalet, men i än högre grad till frasstrukturella aspekter; där SOB väljer abstraktion genom nominalisering och passivisering, väljer nya Skolordlistan en mer verbal stil med bisatskonstruktioner som konkretiserar i den meningen att de synliggör aktörerna, d.v.s. låter dem representeras av skilda syntaktiska element. Vi skönjer också i nya Skolordlistan en högre grad av redundans, tydligast i konjunktionen av de två formuleringarna ”måste tro på” och ”inte får ifrågasätta”, vars betydelser delvis överlappar varandra. Ytterligare en skillnad är att nya Skolordlistan har valt betydligt abstraktare ord än SOB som frashuvuden (i exemplet ovan *del* och *något* jämfört med *lärosats* och *åsikt*); informationen ges alltså i dessa förklaringar i mindre grad i själva huvudordet och i högre grad i dess bestämningar. SOB är ensam om att ange inte bara två betydelser, utan också betydelserrelationen mellan dem.

Dessa iakttagelser representerar inte några helt genomgående skillnader mellan de jämförda ordböckerna, men väl klara tendenser som kan hänföras till skilda syner på vad en ordboksförklaring är eller bör vara. Jag menar att de förklaringar som förekommer i enspråkiga betydelseordböcker kan

sammanfattas i tre grundtyper. Sålunda är en förklaring något av följande:

1. ett åskådliggörande av ordets plats i ett enhetligt, axiomatiskt, hierarkiskt system
2. en översättning från en mer perifer till en mer central del av skriftspråksnormen
3. en angivelse av betydelsen med hjälp ett vardagsspråk som man (lexikografen) förutsätter att man delar med användarna, oftast i form av en omskrivning

(Svensén 1987 ger en mer traditionell beskrivning av olika förklaringstyper; typ 1 ovan motsvarar det som Svensén kallar ”definition”, medan både typ 2 och typ 3 kan inordnas i Svenséns kategori ”parafra”.)

Den ideala typ 1-förklaringen är en aristotelisk definition i form av genus proximum och differentia specifica, d.v.s. en angivelse av närmast överordnade kategori samt av de drag som särskiljer den beskrivna kategorin från övriga medlemmar i den överordnade kategorin. Förklaringen av *dogm* i SOB kan tjäna som exempel, där alltså *lärosats* utgör genus proximum, medan differentia specifica utgörs av attributen ”grundläggande” och ”vars riktighet inte ifrågasätts”. SOB:s strukturering av betydelsebeskrivningen i en kärnbetydelse och en därur härledd betydelsenyans, med en angiven betydelserektion dem emellan, kan också ses som ett led i ett systembygge av det här slaget.

Förklaringar av typ 2 ter sig olika ut, beroende på hur skriftspråksnormen uppfattas. I vissa fall är de lätta att förena med en pedagogisk ambition, som när ålderdomliga ord förklaras med moderna eller när fackspråkliga ord förklaras med allmänspråkliga. Svårare blir det dock när den skriftspråksnorm som tas som utgångspunkt för förklaringarna klart avviker från användarnas vardagsspråk, och i praktiken präglas därför ofta den här typen av förklaringar av implicita budskap om vad som är ett gott språk, snarare än av ett genuint pedagogiskt värde. Detta gäller även i ordböcker med ett uttalat pedagogiskt syfte

som t.ex. gamla Skolordlistan, där ord med utländskt ursprung kan förklaras med mer genuint svenska ord även när det utländska är betydligt vanligare (*giljotin* förklaras med *fallbila*), moderna ord kan förklaras med äldre ord även när det moderna ordet är helt etablerat och det äldre helt obsolet (*där* förklaras med *varest*) och allmänspråkliga ord kan förklaras med litterära ord (*rädsla* förklaras med *fruktan*, *räddhåga*). Huruvida skolelever har lättare att förstå *lärosats* och *trossats* (av vilka ingetdera är eget uppslagsord) än *dogm* är svårt att avgöra, men klart är att germanska ord föredras framför latinska och grekiska som förklaringar i gamla Skolordlistan. Den skriftspråksnorm som gamla Skolordlistan utgår ifrån och förmedlar har med andra ord sitt centrum i den litterära och företrädesvis germanska delen av det svenska ordförrådet.

Utmärkande drag för förklaringar av typ 3, återfinner vi i beskrivningen ovan av nya Skolordlistans förklaringar av *dogm*: vardagligare ordval, konkretion genom bisatskonstruktioner samt redundans. Ytterligare ett mycket viktigt drag hos denna typ av förklaringar är att vagheten och mångtydigheten hos vardagsspråket utnyttjas som en resurs i stället för att tuktas genom försök till en kontrollerad systematisering. Dessa förklaringar utgår alltså på ett tydligare sätt från den samarbetsvilja från användarens sida som i och för sig i praktiken är en förutsättning för att alla ordboksförklaringar ska fungera. Förklaringen fungerar med andra ord som en i grunden normal (om än ganska ovanlig och speciell) kommunikativ handling där alla inblandade parter tillämpar den grundläggande normen för all kommunikation – den som säger att man som talare ska uttrycka sig så att man blir förstådd och att man som lyssnare ska tolka såsom talaren vill bli tolkad (se t.ex. Bartsch 1987, s. 212). Det innebär bland annat att förklaringarna kan referera direkt till förhållanden i världen med hjälp av ord vars plats i systembygget i sig inte alls är tillräcklig för att möjliggöra denna referens; när *medvetande* i nya Skolordlistan förklaras som ”tillstånd när ens sinnen fungerar som vanligt och man vet vad som händer runt omkring en” bygger förklaringen alltså på att

användaren har en föreställning om hur sinnen brukar fungera och inte på att denna betydelsekomponent kan erhållas ur förklaringen till ordet *vanlig*. Jämför vi denna förklaring med motsvarande förklaring i SOB, ”tillstånd som möjliggör uppfattning av omvärlden”, står det klart att ett utnyttjande av vagheten och mångtydigheten hos vardagsspråkets ingående beståndsdelar, inte behöver resultera i en mindre precis eller mindre klargörande förklaring.

En viktig fråga för tillämpningen av den tredje förklaringstypen är naturligtvis i vilken mån man som lexikograf faktiskt delar ett vardagsspråk med de tilltänkta användarna och vad som i så fall karakteriserar detta språk. Jag vill då först och främst understryka det faktum att varje enspråkig ordbok förutsätter att användaren i relativt hög grad behärskar det språk som beskrivs. Det språk som används i förklaringarna i Skolordlistan är väsentligen detsamma som det beskrivna språket. ”Vardagsspråk” innebär inte ”talspråk” – det rör sig ovedersägligen om skrivet språk, och det rör sig om normalt skriftspråk, inte en för ändamålet uppfunnen transkription av talspråk. Det rör sig emellertid om ett skriftspråk som i fråga om ordval, syntax och inte minst kommunikativa presumtioner ansluter sig till en skriftspråksnorm som ligger förhållandevis nära ett talat standardspråk – även om de mycket speciella kommunikativa förutsättningarna för en ordbok med nödvändighet medför en del egenheter. Detta talade standardspråk förhåller sig på olika sätt till de olika användarnas modersmål och talade vardagsspråk. Utgångspunkten för förklaringarna i Skolordlistan är emellertid att alla dess användare åtminstone ganska väl behärskar ett talat vardagsspråk som befinner sig tillräckligt nära denna skriftspråksnorm (d.v.s. den norm som Skolordlistan använder i förklaringarna, men även, som kommer att framgå nedan, den norm som Skolordlistan förmedlar) för att inläringen av den senare i hög utsträckning ska ske med det förra som förebild, och att utvecklingen av dem båda ska gå hand i hand. När det gäller talare av svenska är detta i högsta grad en realistisk utgångspunkt.

Jag har ovan kopplat samman förklaringar av typ 1 med SOB, typ 2 med gamla Skolordlistan och typ 3 med nya Skolordlistan. Jag vill dock understryka att detta inte ska uppfattas som några absoluta skillnader. I själva verket förekommer förklaringar av alla tre slagen i var och en av de tre ordböckerna, och en och samma förklaring uppfyller ofta kriterierna för fler än en förklaringstyp. Inte heller kan alla skillnader mellan förklaringarna hänföras till val av olika förklaringstyper; förklaringar av typ 2 ser som sagt olika ut beroende på hur skriftspråksnormen uppfattas; förklaringar av typ 3 påverkas av lexikografens eget språkbruk och i än högre grad av det antagna språkbruket hos den specifika målgruppen; utformningen av en förklaring av typ 1 är naturligtvis avhängig de ord som har valts ut att tjäna som systemets begreppsliga grundval ur vilken övriga element i systemet härleds – ett val som på intet sätt är givet om än det inte är godtyckligt. Både nya och gamla Skolordlistan utnyttjar dessutom möjligheten att beskriva det som presenteras som en och samma betydelse med fler än en förklaring (t.ex. genom att ge både en mångordig omskrivning och en synonym).

När det gäller skillnaderna mellan ordböckerna i fråga om förklaringstyper, kan dessa alltså observeras som kvantitativa relationer mellan ordböckerna. Men jag hävdar trots allt att dessa är resultatet av grundläggande val beträffande vilken funktion hos förklaringen som ska vara överordnad:

1. dess bidrag till systembygget (SOB)
2. dess förmedlande av en skriftspråksnorm (gamla Skolordlistan)
3. dess förmåga att göra ordet begripligare för användaren (nya Skolordlistan)

Långt ifrån alltid föreligger en konflikt mellan dessa tre funktioner, men tillräckligt ofta för att prioriteringen ska ge väsentliga effekter på ordböckernas utformning. Jag menar att nya Skolordlistan är den av dessa tre ordböcker som är tydligast

i sin prioritering. SOB präglas inte bara av sin strävan att uppfylla funktion 1 i sina förklaringar, utan också av en medvetenhet om konflikten mellan funktion 1 och funktion 3, som innebär att eftergifter i fråga om funktion 1 kan göras när ett riktigt fasthållande vid den skulle innebära ett alltför stort avkall på funktion 3. Denna pragmatiska hållning kommer också till uttryck i bokens inledning, även om det där är förklaringarnas (eller ”definitionernas” som är den term som används i SOB) längd som framhålls som problemet med en alltför stor rigiditet i systembyggessträvan – inte deras svårbegriplighet (SOB, s. XVIII; se även Svensén 1987, s. 132–133). Gamla Skolordlistan är den ordbok vars prioritering är minst entydig. Inte desto mindre är den observerbar och även till viss del explicitgjord i inledningen, som förklarar att ”en del främmande ord har tagits med just för att visa att det finns svenska ord som kan väljas i stället” (*Svensk skolordlista* 1988, s. 4).

Normering genom förmedling av en språksyn

Vad har då detta med språknormering och språkförändring att göra? Man skulle kunna besvara den frågan genom att framhålla den klassiska distinktionen mellan normativ och deskriptiv lexikografi och därvid hävda att SOB och nya Skolordlistan har valt två olika strategier för att hantera en i första hand deskriptiv uppgift, medan gamla Skolordlistan har valt att normera. Detta vore dock en alltför grov förenkling. Svårigheterna med att i praktiken hålla isär deskriptiva och normativa språkbeskrivningar är välkända och ofta framhållna, och som redan indikerats hävdar jag att detta med nödvändighet gäller även betydelsebeskrivning.

De tre olika förklaringstyperna ovan kan kopplas samman med olika språksyner (alternativt tillämpade språkmodeller). Typ 1 är förknippad med en objektivistisk syn på språket som ett sammanhållet system uppbyggt av en uppsättning betydelsekomponenter jämte en uppsättning regler för hur dessa kombineras, alltså en syn som har influerats av predikatlogiken

och dominerat bl.a. generativ lingvistik. Typ 2 utgår från att ett språk innehåller flera delspråk vars delar är semantiskt utbytbara med varann samtidigt som de har olika normstatus – en utbredd föreställning som dock för det mesta förblir implicit. Typ 3 hör samman med en dialektisk syn på språk. Enligt denna syn betonas att språket som system inte kan särskiljas från språket som process, att varje språkhandling utgör ett led i denna process, och att de flesta av dessa konstituerande talhandlingar utförs i helt vardagliga talspråkssituationer. Varje beskrivning av ett ords betydelse blir därmed med nödvändighet en temporär förenkling som även påverkar betydelsen i fråga. Hegel och den sene Wittgenstein är viktiga inspiratörer för en språksyn av det här slaget. Voloshinov (1930) och Israel (1980) är välformulerade representanter.

Även om det inte går att härleda regler för vad som är riktigt och felaktigt språkbruk i enskilda fall direkt från någon av dessa språksyner, tror jag att det är viktigt att inse att de ändå verkar normerande; de tillhandahåller olika typer av argument och värderingsgrunder för vad som är rätt och fel eller bra och dåligt, och de implicerar olika relationer mellan normerna och deras uppbärare. En inventering av de argument som brukar användas som stöd vid skriftspråksnormering, både specifikt inom lexikografi och i språkvårdssammanhang i allmänhet, visar att de allra flesta kan härledas till något av följande värden (se t.ex. Vikør 1988, s. 109–121 för en mer utvecklad typologi):

- systemenlighet
- talspråksanknytning
- tradition (beständighet)
- aktualitet (förändring)
- auktoritet
- frekvens
- standardisering (inga varianter av stavning och böjning etc.)
- variation (varianter med olika stilvärde eller hemmahöriga i olika dialekter etc.)

Det är uppenbart att de olika värdena ovan i flera fall är sinsemellan motstridiga – antingen med nödvändighet eller potentiellt, beroende på det specifika avgörandet i fråga, och det är också uppenbart att möjligheten att försvara dem varierar beroende på vilken av språksynerna ovan som väljs som utgångspunkt (och jag är medveten om att jag glider mellan ”vara” och ”böra” i det följande, men min poäng är att det är just så det tenderar att gå till i våra normsmedjor). Systemenlighet och standardisering blir självklara ideal när utgångspunkten är att språket är ett enhetligt system. Om man ser språket som bestående av semantiskt likvärdiga delspråk, blir det lätt att argumentera för att variation i och för sig är av godo, men också för att vissa former bör föredras på grundval av exempelvis tradition eller auktoritet. Med en dialektisk språksyn, däremot, blir det naturligt att se alla dessa värden som drivkrafter i den dialektiska process som utgör själva språket, och det går inte heller att komma ifrån att ens eget val (t.ex. lexikografens eller språkvårdarens val) både styrs av och påverkar denna process; möjligen kan man hävda att det ligger nära till hands att prioritera talspråksanknytningen och frekvensen.

Vidare implicerar de olika förklarings typerna och de därmed förknippade språksynerna olika förhållanden mellan skriftspråksnormen och dess uppbärare – och därmed olika strategier för inläring. Med ordningen mellan de tre typerna bibehållen, säger de att skriftspråksnormen är:

1. något som man kan genomskåda och behärska med hjälp av logisk analys
2. något som man lär sig som ett främmande språk och därefter anpassar sig efter eller revolterar emot
3. något som man växer in i (successivt internaliserar) med hjälp av vägledning som utgår från ens eget talspråk

Två saker är viktiga att framhålla. För det första är det inte heller här fråga om sinsemellan uteslutande relationer. För de flesta inlärare är skriftspråksnormen förmodligen allt av det ovan

uppräknade. Det handlar alltså om vad som betonas och prioriteras. För det andra är relationen mellan en specifik skriftspråksnorm och dess uppbärare inte bara avhängig av språkets generella väsen, utan också av den aktuella språksituationen. Den ser alltså olika ut från fall till fall och den kan därmed också påverkas, samtidigt som den vid varje givet tillfälle är ett historiskt faktum som man måste ta hänsyn till vid språknormeringen. Detta innebär alltså att valet av både tillämpad språkmodell och inlärningsstrategi inte enbart är beroende av ens språksyn, utan i högsta grad också av den aktuella språksituationen. Det är förmodligen både möjligare och fruktbarare att välja strategi nummer 3 i den svenska språksituationen än i en språksituation som är mindre homogen eller uppvisar ett större avstånd mellan talspråk och skriftspråk.

En mer standardiserad och nivellerad norm

Arbetet med Skolordlistan har dock också innefattat direkt normering av språkliga teckens formsida, d.v.s. ställningstaganden som tydligare ansluter sig till strömfåran i diskussionen om språknormering. Valet att låta Skolordlistan följa SAOL i fråga om stavning och böjning, är i sig normativt och grundar sig på en strävan efter en tydlig standardisering av skriftspråket. Ett visst utrymme för avvikelser från SAOL har dock funnits, och detta utrymme har också det utnyttjats för att skapa en större entydighet i normeringen, nämligen genom att en del av de andrahandsalternativ som SAOL anger för stavning och böjning av vissa ord har strukits i Skolordlistan.

Även informationen om ordens bruklighet, d.v.s. t.ex. deras stilvärde, är lätt att relatera till de gängse normeringsresonemangen. Här har nya Skolordlistan strävat mot en mer nivellerad beskrivning av normen jämfört med SAOL och gamla Skolordlistan. Denna strävan har inneburit att SAOL:s och gamla Skolordlistans distinktion mellan *el.* (för ”eller”, som anges mellan likvärdiga alternativ) och *älv.* (för ”även”, som anger att det första alternativet rekommenderas framför det andra) har slopats för de alternativa former som kvarstår efter

den nämnda utrensningen (vilket trots allt är de flesta); i nya Skolordlistan används *eller* generellt mellan alternativ. Vidare har betydligt färre ord märkts med stilvärdesmarkörer såsom *vardagligt* eller *gammaldags*, och märkningar som indikerar regional variation, såsom *regionalt* eller *provinsiellt*, har slopats helt; dessa ord och former har antingen rensats ut eller presenterats som fullvärdiga medlemmar i standardspråket.

I följande avsnitt diskuteras de teoretiska och ideologiska resonemang som ligger till grund för dessa normativa val.

Grundläggande normativa val och motiveringar

Alla de normeringsgrundande värdena ovan (systemenlighet, talspråksanknytning, tradition, aktualitet, auktoritet, frekvens, standardisering, variation) är realiteter som har påverkat utformningen av Skolordlistan. I praktiken handlar språkvård ofta om att göra avvägningar mellan alla dessa värden från fall till fall, utan någon total konsekvens. Skolordlistan är inget undantag, men det är ändå tydligt att nya Skolordlistan har prioriterat vissa av dessa värden högre än vad som var fallet i gamla Skolordlistan, och, tror jag, även högre än vad som oftast är fallet vid språkvårdande verksamhet i allmänhet. Generellt sett har Skolordlistan prioriterat **frekvens** och **aktualitet**. På formsidan har dessutom **standardisering** prioriterats, och på innehållssidan **talspråksanknytning** (ja, även i fråga om de betydelser som förklaringarna anger, inte bara i fråga om förklaringarnas form).

När prioriteringen av olika av dessa normeringsgrundande värden ska försvaras av nordiska språkvårdare, görs det i regel genom att de hänförs till något av de övergripande värdena **demokrati** och **kommunikationseffektivitet**, av vilka det senare kan delas upp på tre olika delvärden som ofta faktiskt står mot varandra, även om detta alltför sällan uppmärksammas, nämligen att en språklig enhet ska vara **lätt att producera**, **lätt att förstå** och **lätt att lära**. De två övergripande värdena ställs ibland mot varandra, men de kan också inordnas hierarkiskt i förhållande till varandra; man kan argumentera för att

kommunikationseffektivitet är det bästa med hänsyn till demokratin och man kan också hävda att demokratiska hänsyn gynnar kommunikationseffektiviteten.

I praktiken står ofta striden mellan dem som ser språket som ett kommunikationsverktyg och dem som ser språket som ett identifikationsmedel – även om alla i princip säger sig veta att språket är både och – och oftast innebär denna skiljelinje att oenigheten gäller värderingen av standardisering versus variation. I ett nordiskt språkvårdsperspektiv är därför förmodligen Skolordlistans prioritering av standardisering, liksom den därmed sammanhängande tendensen till nivellering av normen, den mest kontroversiella. I detta avseende representerar Wiggen (1979; 1998) en värdering som är tydligt motsatt Skolordlistans. Han menar att en varierad skriftspråksnorm som tillåter fler talare att använda sig av ett skriftspråk som ligger nära deras eget talspråk är att föredra (t.ex. 1998, s. 36), därför att valet av *en* skriftspråksnorm med nödvändighet innebär att vissa samhällsgrupper gynnas och att det därför är odemokratiskt. Jag håller med Wiggen om att det är insiktslöst, alternativt manipulativt, att bortse från de politiska implikationerna av medveten språknormering, men jag menar trots detta att det i en given språkligt och politiskt betingad situation kan vara det enda rimliga att ta grundvalen för skriftspråksnormen för given, och att det därtill kan vara värdefullt ur ett demokratiskt perspektiv att göra den enhetligare, tydligare och starkare.

En tydlig och enhetlig skriftspråksnorm har fördelen att vara lättare att identifiera och överblicka och därmed att tillgodogöra sig, även för de medlemmar av språkgemenskapen som inte har med sig den hemifrån. För Skolordlistans vidkommande har denna aspekt varit avgörande. Skolordlistans normativa prioriteringar motiveras primärt av ambitionen att göra normen **lätt att lära**, och detta motiveras i sin tur med att skriftspråksnormens lättillgänglighet är väsentlig för demokratin. Det är dock viktigt att understryka att denna prioritering i sig inte innebär att frågan om standardisering/variation är löst. I själva

verket är det utifrån en identisk målsättning, alltså att göra skriftspråksnormen tillgängligare för fler, som Wiggen motiverar värdet av en mer varierad skriftspråksnorm (1998, s. 32–39). Han gör det dessutom med utgångspunkt i en syn på skriftspråksinlärning som liknar den som ovan har beskrivits som Skolordlistans, nämligen den att skriftspråksnormen är något som man växer in i (successivt internaliserar), att anknytningen mellan talspråk och skriftspråk är väsentlig för inlärningen och att utvecklingen av skriftspråk och talspråk är processer som i hög grad påverkar varandra. Varpå beror då våra skilda slutsatser i fråga om standardiseringens/variationens värde?

Delvis kan den säkerligen hänföras till skillnaderna mellan den svenska och den norska språksituationen; det norska talspråket uppvisar större dialektal variation än det svenska, och det norska skriftspråket omfattar, till skillnad från det svenska, alternativa normer med det nödvändiga stödet från både spridda värderingar och etablerad (om än relativt kort) tradition. I Sverige finns också en större andel talare med ett annat modersmål än nationalspråket. Trots detta får vi inte bortse från det faktum att språksituationerna i Sverige och Norge i ett historiskt och internationellt perspektiv är mycket likartade, och att en jämförelse av den medvetna normering som sker inom de båda språken därför är i högsta grad både möjlig och relevant.

Wiggens resonemang går ut på att en enhetlig skriftspråksnorm ger makt i form av statusmässiga och inlärningsrelaterade fördelar till de medlemmar av språkgemenskapen vars talspråk liknar detta skriftspråk mest, liksom även till en speciell skriftspråkselit som har lyckats frikoppla sin behärskning av skriftspråket från sitt egna talspråk mer än de flesta. Han bortser dock från det faktum att överförandet av talspråkets större normmässiga mångfald till skriftspråket inte eliminerar de maktrelationer som upprätthålls och utvecklas genom talspråkets struktur av likheter och skillnader – och att denna överförda struktur blir en del av det som man måste lära in för att fullt ut behärska den därmed erhållna skrift-

språksnormen. Så länge olika grupper har olika makt, kan inga toleranspredikningar upphäva detta faktum.

Även om Wiggen säkert är medveten om att ett levande skriftspråk alltid är något annat än en transkription av ett talspråk (se t.ex. Vikør 1988, s. 62–64), tror jag att han underskattar implikationerna av detta. Att lära sig ett talspråksanknutet skriftspråk innefattar att lära sig såväl skriftspråksspecifika normer som normer för relationerna mellan skrift och talspråk. En förenkling av de senare innebär med nödvändighet att komplexiteten hos de förra växer mer än proportionellt, eftersom talspråksvariationen är så mycket större än skriftspråksvariationen.

En demokratisk standardisering av skriftspråket måste primärt utgå från etablerade skriftspråksnormer och endast sekundärt från talspråksnormer, och långt ifrån all existerande skriftspråksvariation kan hänföras till talspråksvariation. I själva verket speglar endast en mycket liten del av SAOL:s alternativformer talspråksvariation, och detta gäller även de alternativformer som har strukits i Skolordlistan. Att stryka *consensus* som alternativ till *konsensus* innebär inte att någon talad idiolekt gynnas eller missgynnas.

Jag förringar inte värdet av visionära perspektiv när det gäller språknormering, och jag menar att det visst kan vara givande att ställa sig frågan hur språksituationen i Utopia ser ut; talar alla precis samma språk eller talar var och en sitt eget språk fast alla förstår varandra ändå? Men tar vi dessa alternativa svar under övervägande på allvar, inser vi att det inte bara är vår mänskliga otillräcklighet som står i vägen för skapandet av vare sig det ena eller det andra Utopia, utan också själva språkets natur.

Språk förutsätter såväl normer som variation i förhållande till dessa. Existensen av normer är nödvändig för att kommunikation över huvud taget ska vara möjlig och en norm är alltid en inskränkning i förhållande till bruket (se t.ex. Bartsch s. 261 ff; Israel s. 45 ff, 195 ff). Att hävda att normer inte behövs, eller att skriftspråksnormering kan utgöras av en

överföring av talspråksnormer till skriftspråksnormer, är osakligt. Att hävda att en mångfald av normer i sig är mer demokratiskt än normmässig homogenitet är politiskt naivt. En oöverskådligare maktstruktur inbegriper inte med nödvändighet mindre förtryck än en överskådligare, och det kan vara ett allvarligt demokratiskt problem att människor inte kan uttrycka sig med ett språk som uppfattas som politiskt neutralt. När det gäller den specifika språksituationen i Sverige idag, finns det dessutom faktiskt ingen alternativ normgrundval med något som helst folkligt stöd, och att initiera en språkrevolution utifrån en central position i den officiella språkvården, vore i princip möjligt men i praktiken väldigt svårt (se t.ex. Bartsch 1987, s. 103–104) och definitivt inte demokratiskt försvarbart.

Med utgångspunkt i detta och i ambitionen att göra skriftspråksnormen lättillgängligare för fler har nya Skolordlistan sammanfattningsvis bidragit till:

1. att förskjuta den officiella skriftspråksnormen mot de tillämpade normerna (det språk som skolelever använder, möter och behöver) genom
 - a. att väsentligt modernisera ordurvalet i förhållande till gamla Skolordlistan
 - b. att förklara orden med utgångspunkt i ett förgivettaget gemensamt vardagsspråk
2. att göra skriftspråksnormen tydligare och mer standardiserad genom
 - a. att begränsa variationen på formsidan
 - b. att beskriva normen på ett mer nivellerat sätt

Jag menar alltså att även om förgivettagandet av normgrundvalen de facto ofta är uttryck för en blindhet för de politiska implikationerna av normeringen, så behöver den inte vara det. Min obekymrade inställning till skriftspråksnormens realitet som jag inledningsvis beskrev, kan i själva verket ses som resultatet av ett normativt val grundat på demokratiska hänsyn. Detta innebär emellertid inte att vi som språkvårdare kan komma undan nödvändigheten, för att inte säga plikten, att

ta normativ ställning, och det förringar på intet sätt värdet av en fördjupad diskussion om grunderna för de val vi gör.

Summary

This article deals with normative aspects of the revision of *Svensk skolordlista*, a monolingual Swedish learner's dictionary, which is a joint product of Svenska språknämnden (The Swedish Language Council) and Svenska Akademien (The Swedish Academy).

Word definitions in dictionaries affect by necessity linguistic norms, even when their aims and bases are primarily descriptive. They do so not only by the meanings they assign to specific words, but also through their general form. Lexicographic definitions may be divided into three basic types; thus, a definition is 1) a specification of the word's position in a homogenous, axiomatic, hierarchic system, 2) a translation from a more peripheral to a more central part of the standard for written language, or 3) a description of the word's meaning through the means provided by an informal language which is presupposed to be shared by the lexicographer and the users of the dictionary. By giving priority to one of these definition types, a dictionary conveys a view on language with which the respective type is connected. This view, in turn, provides specific arguments and values on which normative judgements of linguistic entities may be based.

By generally preferring definitions of type 3, the new edition of *Svensk skolordlista* thus conveys a normative message differing from that of the previous edition, which generally preferred definitions of type 2. Also in matters directly concerning linguistic form, i.e. the spelling and inflection of words, the new edition represents a change of normative stances. Generally, the new edition has strived towards furthering the degree of standardisation, e.g. by removing alternative forms. This choice is based on the fundamental objective of making the norms of written Swedish more accessible to a greater part of the speakers, which is essential to democracy. Nevertheless, it is

a controversial choice, since it is often argued that variation, not standardisation, serves this very objective. This controversy may partly be explained by referring the contradictory stances to different language situations. However, the article argues that a radical pro-variation stance is founded upon faulty assumptions about the relationship between speech and written language, as well as about the role of norms in language.

Litteratur

- Bartsch, Renate 1987. *Norms of Language*. London: Longman.
- Gloy, Klaus 1979. ”Normer och språknormer” i *Sprognormer i Norden*, s. 8–24. Red.: John Edelsgaard Andersen & Lars Heltoft. Köpenhamn: Akademisk Forlag.
- Israel, Joachim 1980. *Språkets dialektik och dialektikens språk*. Stockholm: Esselte Studium.
- Nationalencyklopedins ordbok* 1995. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
- SAOL = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* 1998. Tofte upplagan. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- SOB = *Svensk ordbok* 1999. Tredje reviderade upplagan. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Svensén, Bo 1987. *Handbok i lexikografi. Principer och metoder i ordboksarbetet*. Solna: Esselte Studium.
- Svensk skolordlista* 1988 (tryckår 1992). Tredje reviderade upplagan. Stockholm: Norstedts (även utgiven i Solna: Esselte studium).
- Svensk skolordlista* 2004. Fjärde omarbetade och utökade upplagan. Red.: Lisa Rudebeck. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Wiggen, Geirr 1979. ”Språknormer og språknormering i den dansk-, norsk- og svenskspråklige skolen: Et jamføring og et utblikk til situationen ellers i samfunnet” i *Sprognormer i Norden*, s. 229–260. Red.: John Edelsgaard Andersen & Lars Heltoft. Köpenhamn: Akademisk Forlag.

- Wiggen, Geirr 1998. "Normering i et sosiolingvistisk perspektiv" i *Normer og regler. Festskrift til Dag Gundersen*, s. 25–42. Red.: Ruth Vatvedt Fjeld & Boye Wangenstein. Oslo: Nordisk forening for leksikografi.
- Vikør, Lars S. 1988. *Språkplanlegging. Prinsipp och praksis*. Oslo: Novus.
- Voloshinov, V. N. 1930: *Marxism and the Philosophy of Language*. Engelsk översättning av L. Matejka & I. R. Titunik 1973. New York: Seminar Press.

Situasjonen for samisk språk i dag

Rolf Olsen

Når jeg hører røster som uttrykker bekymring for hvordan det skal gå med de nordiske språkene våre pga. den stadig sterkere påvirkningen som spesielt engelsk har i kjølvannet av globalisering og internasjonalisering, må jeg tenke for meg selv: Ja, hvis situasjonen er kritisk for språk som snakkes av flere millioner mennesker, hvor kritisk må den da ikke være for våre samiske språk? De nordiske språkene hører i det minste til nasjonalstater som deres offisielle språk, og har dermed en beskyttelse som samiske språk mangler. Når jeg sier samiske språk, så er det fordi de 9 hovedspråkene som går under betegnelsen samisk språk, til dels er så forskjellige innbyrdes at samisktalende fra ikke-tilgrensende språkområder vanskelig forstår hverandre. De 9 samiske språkene er (1) tersamisk og (2) kildinsamisk i Russland, (3) østsamisk i Russland, Finland og Norge, (4) nordsamisk i Russland, Finland, Sverige og Norge, (5) enaresamisk i Finland, (6) lulesamisk i Sverige og Norge, (7) pitesamisk i Sverige, (8) umesamisk i Sverige og Norge, og (9) sørsamisk i Sverige og Norge. I Russland fantes også akkalasamisk, men den siste personen som kunne det språket, ble myrdet for noen år siden. Samer som snakker respektive sørsamisk og kildin-samisk, vil ikke kunne føre en naturlig samtale med hverandre uten å ha studert hverandres språk.

Tendensen i dag er at det samiske folket mer og mer tar i bruk nordsamisk som sitt fellesspråk. Grunnen er at nordsamisk, som har forholdsvis stor utbredelse både i Norge, Finland og Sverige, også har stor gjennomslagskraft som det samiske språket som høres mest i radio og TV. Dessuten er det

nordsamisk de fleste samene snakker i alle tre nevnte land. I Russland er det ifølge statistiske opplysninger ca. 2000 samer, og de fleste av dem snakker kildinsamisk, men også her er tendensen den at spesielt yngre mennesker gjerne vil lære seg nordsamisk ved siden av sin egen samiske variant. Nordsamisk er også det samiske språket som det fins flest ordbøker og leksika for, samt aviser og tidsskrifter, selv om utvalget er magert i sammenligning med det som fins for de nordiske språkene.

Hvordan står det så til med det samiske språket i dag? Jeg bruker her betegnelsen 'samisk språk' for alle de samiske språkene samlet. For å forstå situasjonen for språket kan det være nyttig med litt bakgrunnsviden. Den aller første samiske ordsamlingen var det en engelskmann ved navn Stephen Borrough som lagde i 1557, etter at han hadde forlist på Kolakysten, og utgangspunktet hans var Jokanga-dialekten. Ordlista bestod av 95 ord som fortsatt er gjenkjennelige for samisktalende. Det kom ABC-bøker på sørsamisk og umesamisk i 1619, 1632, 1638, 1640, 1667 og 1726, og katekismer eller enkle lærebøker i 1633, 1667 og 1772. En ABC-bok og en messebok eller alterbok ble utgitt i 1619, og soknepresten i Piteå, Nicolaus Andreae, stod bak utgivelsen. I 1633 utgav Niurenius en katekismeforklaring på umesamisk. På pitesamisk kom det i 1667 en ABC-bok, en katekisme og en bok med spørsmål, som en geistelig ved navn Graan stod bak. Det nye testamentet kom ut på samisk i 1715. Det gamle testamentet ble oversatt til umesamisk i 1811, og i 1780 utkom *Lexicon Lapponicum*, en samisk-svensk-samisk ordbok, men den var det neppe mange samer som kunne lese, og langt fra skaffe seg. I 1809 ble det trukket en grense mellom Finland og Norge, en grense som på mange måter la grunnlaget for ulik språklig utvikling innenfor nordsamisk. Denne delingen ble ytterligere forsterket i 1751, da det ble trukket en grense mellom Danmark-Norge og Sverige-Finland. Mellom Sverige-Norge og Russland-Finland ble det trukket en grense i 1826 som delte østsamenes område mellom Norge og Russland. Siden Russland var

ortodokst og Norge luthersk, kom grensen til å spille stor rolle for den språkpolitiske utviklingen for østsamisk. Da soknepresten i Torneå fikk i oppdrag av svenskekongen å oversette kirkehåndboka til samisk som Manuale Lapponicum, valgte han tornesamisk, en undergruppe av nordsamisk. Sørsamene (i vid betydning inklusive umesamer) fikk sin første bibeloversettelse i 1811.

Hva vil jeg så med å nevne dette? Jo, jeg vil gjøre oppmerksom på at det var for det meste kirkens menn som først begynte å skrive og utgi tekster på samisk, men siden de valgte ulike samiske språk og varianter, fikk det sammen med nasjonalgrensene som kom, varig betydning for hvordan utviklingen ble for det samiske språket. Ettervirkningene av alt dette sliter vi samer fortsatt med når vi i dag skal utforme en felles samisk språkpolitikk, fordi tiltak som ble fattet utenfor det samiske samfunnet, fikk tid til å sette dype spor. Tar vi med næringspolitiske tiltak som er fattet over hodet på samene, tårner det seg opp en nærmest uoverstigelig terskel for oss som nå ønsker å redde det samiske språket.

Globaliseringen ser nærmest ut som et luksusproblem for oss, i og med at vi av historiske grunner ikke engang har fått samlet oss om en felles ortografi for alle samiske språk, og heller ikke om et felles leksikon og vokabular som vi dernest kunne bygge videre på. Vi har heller ikke de mest nødvendige hjelpemidlene som kan sikre det samiske språket status og plass blant andre nordiske språk. Vi kjemper mot tida i vårt vitaliseringsarbeid. Setter vi ressursene inn på et felt eller til fordel for ett domene, lider dermed uunngåelig andre felt og domener. Vi har verken menneskelige eller økonomiske ressurser til å kjempe for språket vårt på alle "frontavsnitt". Det dreier seg hele tida om å prioritere, om å vite hvor det er viktigst å sette inn kreftene. På tross av at vi har alle odds mot oss, gir vi ikke opp, men bærer oppe håpet om at også barna våre skal få i arv det språket som vi selv fikk av forfedrene våre, og som vi elsker høyt.

Når dette er sagt, vil jeg si at selvsagt merker vi samer at globaliseringen og påtrykket fra engelsk har satt inn. Vi ser og erfarer det hver dag; barna våre og ungdommen vår er opptatt av de samme tingene som andre barn i Norge og Skandinavia og ellers i verden. De hører den samme musikken, ser de samme filmene, får de samme idolene, føler seg tiltrukket av dataspill og datamaskiner, og av biler og andre motorkjøretøy. Utviklingen kan ikke snus. Det vi derfor må gjøre, er å legge alt til rette etter beste evne så de kan ta del i det moderne samfunnet på sitt eget språk. Her er vi ikke kommet lenger enn det finsk var for omkring 150 år siden. Vi må kunne nyord og nye uttrykk for moderne bruk, kanskje omdefinere gamle ordskatter for moderne anvendelse. Mye av innsatsen vår går ut på det, men oppgaven er ikke lett ettersom dette arbeidet må koordineres over nasjonale grenser. Noe så selvfølgelig som tegnsetting er vanskelig, for det er ulike tradisjoner for det i Skandinavia. For nordsamisk har vi måttet fristille tegnsettingsreglene en del, siden det er ulike regler spesielt i Finland og Norge. Når fellesvokabularet og ortografien er på plass, kan vi gå fullt inn for å erverve domener over et bredt spekter for samisk språk i samfunnslivet. Så langt har vi ikke nådd ennå i dag, men vi ser positivt på de mulighetene vi har fått i det etablerte samarbeidet som vi har med språkmiljøer i hele Skandinavia, med språkråd og språknemnder, og vi er takknemlige for den hjelpen vi har fått og stadig får, om vi enn bakser med vårt på ulike felt og nivåer.

Til slutt vil jeg få takke Nordens språkråd for økonomisk støtte til utvikling av samiske ressurser for bruk i en moderne verden! Vi skal gjøre vårt beste for at midlene blir brukt så målrettet og effektivt som mulig.

Punktskrift ur ett nordiskt perspektiv

Eva Björk

Punktskrift – gravt synskadades skriftspråk

Punktskrift är en skrift som kan läsas med hjälp av känseln. Det som skiljer punktskrift från en del andra taktila skrifter är att den enbart består av punkter. Skälet till detta är att den ska vara så lätt att uppfatta med känseln som möjligt. Det krävs dock både känsel, muskelkraft och rörelse för att kunna läsa punktskrift. Punktskriften är således anpassad till vår haptiska förmåga.

Det var den unge blinde fransmannen Louis Braille som utvecklade punktskriften på 1820-talet. Man har satt punktskriftens födelseår till 1825. Då var Louis Braille endast 16 år gammal.

Ett punktskriftstecken kan bestå av en till sex punkter i en liten ruta – en punktskriftscell. Av punkterna i en punktskriftscell kan man göra 63 olika tecken. En full cell består av två parallella kolumner med tre punkter. Tänk på en äggkartong med plats för upp till sex ägg, som kan innehålla olika många ägg och där äggen kan ligga på olika platser i kartongen. En punktskriftscell är dock betydligt mindre, 3,5×6 millimeter. Storleken är anpassad till att kunna läsas med fingrarna. Punktskriftscellerna har därför alltid samma storlek. Detta innebär att punktskrift oftast är betydligt mer utrymmeskrävande än visuell skrift, eller svartskrift som den kallas för att skilja den från punktskriften. En tryckt boksida motsvaras ofta av tre till fyra sidor punktskrift, där sidorna också är i större format än en bok, minst A4. För att punktskriften ska vara tydlig måste den vara minst 0,25 millimeter hög.

Punktskriften är internationell på samma sätt som svartskrift är det. Det finns således olika alfabeten även i punktskrift. Louis Brailles punktskrift bygger på det latinska alfabetet. Andra språk som har särskilda alfabeten, exempelvis arabiska, har även andra alfabeten i punktskrift. Bokstäverna a–z i det latinska alfabetet är likadana i punktskrift i olika språk. Hur övriga bokstäver och tecken ser ut i punktskrift kan skilja sig mellan språken men också mellan olika länder.

De 63 olika tecknen som kan konstrueras av punkterna i en punktskriftscell räcker förstås inte så långt. För att kunna skriva fler tecken med punktskrift använder man därför så kallade förtecken. Genom att skriva ett eller flera förtecken före en bokstav, visar man att bokstaven har en annan betydelse. Till exempel kan man genom ett förtecken markera att bokstaven "a" istället ska tolkas som bokstaven "A". Med ett annat förtecken blir bokstaven "a" i stället siffran "1". Upp till fyra punktskriftstecken kan användas för att motsvara en enda symbol i svartskrift.

Det finns också särskilda punktskriftssystem som används i vissa sammanhang. Det finns särskild punktskrift för matematik, för fonetik och för musiknoter. Punktskriftscellerna och tecknen ser likadana ut som i annan punktskrift, men tecknen har helt andra betydelser. Punktskriftens system för musiknoter är dessutom helt annorlunda än musiknoter i svartskrift. Punktskriftsläsaren måste därför vara väl medveten om textsammanhanget för att göra rätt tolkning av punktskriftstecknen. Detta ställer andra krav på språkliga och kognitiva strategier hos punktskriftsläsaren än hos svartskriftsläsaren när bokstäver ska tolkas.

Punktskriftsnämnden

Punktskriftsnämnden är den myndighet i Sverige som fattar beslut om hur den svenska punktskriften ska vara utformad. Punktskriftsnämndens verksamhet styrs av en förordning som anger att Punktskriftsnämnden har till uppgift att främja och

utveckla punktskriften som skriftspråk för synskadade. Det åligger nämnden särskilt att utarbeta normer för den svenska punktskriften och att medverka till att utveckla enhetliga internationella normer för punktskriftens återgivning av symboler inom olika ämnesområden.

Nämnden ger ut skriftserien ”Svensk punktskrift”. Den senaste skriften i serien är ”Punktskriften och dess användning”, som är ett nyckeldokument inom punktskriftsområdet.

Ledamöterna i Punktskriftsnämnden representerar myndigheter, organisationer och institutioner som sysslar med punktskrift och språk. Bland dessa kan nämnas Svenska språknämnden, Specialpedagogiska Institutet, Talboks- och Punktskriftsbiblioteket, Synskadades Riksförbund och Hjälpmedelsinstitutet.

Punktskriftsnämnden ska också bevaka punktskriften ur ett internationellt perspektiv. En del i detta arbete är att genomföra och delta i konferenser. Varje år arrangeras ett gemensamt möte mellan de nordiska punktskriftsnämnderna. I september i år hölls detta möte i Sverige på Campus Konradsberg i Stockholm.

Denna artikel behandlar de punktskriftsfrågor som är mest aktuella i eller utmärkande för de olika nordiska länderna, samtidigt som vi försöker ge en bild av punktskriften mer generellt.

Norge – laglig rätt till undervisning i punktskrift

Gravt synskadade barn går i vanliga grupper och klasser i förskolan och skolan. Fram till 1960-talet gick de allra flesta synskadade eleverna i specialskolan. Under 70-talet blev allt fler integrerade i skolan på hemorten. Idag talar vi sällan om integrering – vi talar om inkludering. Skillnaden är att pedagogiken i klassen tar hänsyn till samtliga elevers möjligheter. Att ett av barnen har en synskada påverkar undervisningen i hela klassen.

De synskadade eleverna får samma läromedel som de seende barnen i klassen. Men böckerna är förstas överförda till punktskrift, inlästa som talbok eller överförda till e-text. Det

finns särskilda dataprogram för e-textböcker för synskadade. Dessa är anpassade till att eleven läser med hjälp av punktskriftsskärm eller syntetiskt tal, eftersom de inte kan läsa texten i boken eller på datorns bildskärm.

Det är de vanliga klasslärarna som undervisar de synskadade barnen tillsammans med övriga barn i klassen. De får några få veckors utbildning vid de statliga resurscentren för synskadade. Det finns även specialpedagogutbildning med inriktning på synskadade. De lärare som fått denna utbildning arbetar i regel vid resurscentren eller inom den övriga stödorganisationen för funktionshindrade elever i skolan.

Den stora fördelen med att gå i skolan på hemmaplan är att barnen kan bo och leva tillsammans med sin familj, sina grannar och kamrater. Tidigare fanns en specialskola för blinda barn från hela landet. Det finns ingenting som tyder på att synskadade elever får sämre undervisning idag än under specialskolans tid. Många synskadade elever upplever dock problem med kamratkontakter.

Det finns dock tendenser som pekar på att synskadade inte får den speciella kunskap som de behöver på grund av synskadan. Det gäller sådant som punktskrift, att orientera sig med hjälp av vit käpp, att klara uppgifter i det dagliga livet med hjälp av andra sinnen än synen, som att laga mat, tvätta, stryka, reparera saker osv.

I Norge har föreningen för föräldrar till synskadade barn lyckats driva igenom en lagstiftning som ger barnen rätt till undervisning av specialpedagog i särskilda ämnen för synskadade, bland annat i punktskrift. Det låter bra, och skulle kunna vara det, om det fanns tillräckligt många utbildade specialpedagoger för synskadade och om kommunerna beslutar sig för att satsa dessa resurser på de synskadade eleverna.

Eftersom specialundervisningen ska ske utöver den övriga undervisningen kostar det tid för eleven och pengar för kommunen. Det är inte så lätt för kommunerna att veta vilka krav som kan ställas på synskadade elever. Det är lätt att tycka de är duktiga för att de överhuvudtaget klarar att läsa och skriva

punktskrift. Kommunerna kan ta hjälp av den statliga stödorganisationen och resurscentren, men de förstår inte alltid att göra det.

Finland – en utvecklad punktskriftsundervisning för vuxna

De flesta personer som har en synskada har drabbats av denna i vuxen ålder, de allra flesta som pensionärer. Ett begränsat antal personer mister sin lässyn i yrkesverksam ålder. Det som då känns mest naturligt är att övergå till att läsa talböcker, taltidningar och att anteckna på kassett. Det går, men ger en hel del begränsningar.

Som vi alla vet behöver man ett skriftspråk. Det innebär att personer som blir gravt synskadade i vuxen ålder behöver få lära sig punktskrift. Detta tillgodoses av de nordiska länderna bäst i Finland. Undervisningen bedrivs där i olika former – som regionala kurser, temakurser där man till exempel kan få lära sig ”läsa flytande”, som individuell undervisning och som distansundervisning.

De finska centralsjukhusen ordnar på olika håll i landet kurser för nysynskadade med bland annat punktskrift på programmet. Synskadade kan också få individuell undervisning på sin hemort. Som lärare fungerar då någon utbildad punktskriftsinstruktör som bor i närheten.

Synskadades Centralförbund bedriver en punktskriftsverksamhet i syfte att skapa möjligheter för vuxensynskadade att lära sig punktskrift och att utvidga användningen av punktskrift.

Centralförbundets distriktsföreningar ordnar i samarbete med medborgarinstituten och studiecentralen studiecirkel i punktskrift. Som cirkelledare fungerar oftast någon som själv i vuxen ålder lärt sig punktskrift och som utbildat sig till punktskriftsinstruktör.

Regionala punktskriftskurser arrangeras av Synskadades Centralförbund och dess distriktsföreningar i samarbete med Folkpensionsanstalten. En hel kursserie pågår cirka ett år.

Kursen består av tre perioder med närstudier och två med handledning.

Man kan också lära sig punktskrift på distans. Eleven får då studiematerialet hemsänt. Undervisningen sker via inlästa instruktioner som hänför sig till studiematerialet. Eleven har också tillgång till en handledare på distans som ger råd och vägledning via telefon och talbrev.

Synskadades Centralförbund genomför även längre rehabiliteringskurser där deltagarna bland annat kan få undervisning i punktskrift. Kurserna kan vara tio veckor. Dessutom arrangeras en till två veckor långa kurser i ”effektiv punktskriftsläsning” för grupper som behöver detta. Individuella rehabiliteringsperioder med punktskrift som huvudtema ordnas också.

Arlainstitutet i Esbo, som är en yrkesutbildningsanstalt, ger sina elever tillräckliga kunskaper i punktskrift för att klarar sina studier och arbetslivet.

Som lärare fungerar (förutom på skolorna) utbildade punktskriftsinstruktörer. Det är oftast personer som lärt sig punktskrift i vuxen ålder och som deltagit i Synskadades Centralförbunds instruktörskurser. Centralförbundet ordnar regelbundet grundkurser och fortbildningskurser för punkt-instruktörer samt kurser för instruktörer som undervisar på distans. År 2000 fanns det 45 utbildade punktskriftsinstruktörer i Finland.

Sverige – satsar på ett ökat utbud

Den som ser omges av text jämt och överallt. Det är skyltar, märken, förpackningar, bruksanvisningar, reklam, ja, se dig omkring! Den som läser punktskrift kommer sällan i kontakt med sitt skriftspråk om man inte själv söker upp det. Det har funnits böcker och tidningar i punktskrift ända sedan slutet av 1800-talet. Men den som inte är särskilt intresserad av punktskrift ser inget skäl att lära sig, när det mesta inte finns att läsa i punktskrift. Det man behöver, som telefonnummer,

matrecept, vilka CD-skivor man har, måste man oftast skriva upp själv.

I Sverige har vi de senaste femton åren satsat mycket på nya material i punktskrift. Det finns sex olika almanackor i punktskrift att köpa, varav en väggalmanacka med reliefbilder. Det finns sällskapsspel som Trivial Pursuit och kortlekar med punktskrift. Dessutom finns gratulations- och julkort.

Det kanske allra mest användbara är Talboks- och Punktskriftsbibliotekets (TPB:s) punktskriftstjänst. Dit kan den enskilde punktskriftsläsaren skicka in det material i svartskrift som man önskar få överfört till punktskrift. Det kan vara tidningsartiklar, bruksanvisningen till den nya mobiltelefonen, sångtexterna till den senaste CD-skivan, matrecept, stickbeskrivningar, broschyrer, bipacksedlar från medicinförpackningar, ja vad du vill utom hela böcker.

Vi satsar också på ett ökat punktskriftsutbud för barn. I förskolan finns inte så mycket läromedel. Där används mest böcker som är köpta i bokhandeln eller lånas från bibliotek. Därför gör TPB en särskild satsning på taktila bilderböcker för synskadade barn. Det är vanliga böcker där både text och bild överförs till punktskrift och relief. Bilderna måste förenklas för att bli begripliga när de ska läsas med hjälp av känseln. I böckerna finns både svartskrift och punktskrift. Bilderna kan göras i olika tekniker. I TPB:s böcker använder man oftast applikationer i tyg med olika strukturer. Till bilder i läromedel från Specialpedagogiska Institutet används oftast svällpapper. Det är en särskild sorts papper där de delar av ytan som är svarta sväller när pappret värms upp.

För oss känns det viktigt att barn ska ha roligt med punktskrift. Det får inte bli något som bara kopplas ihop med skolarbete, även om detta förstås också kan vara roligt. För att öka punktskriftens status bland barn har Synskadades Riksförbund i Sverige startat Punktklubben, där bara punktskriftsläsare får vara med. Den vänder sig till gravt synskadade barn i åldern fem till tolv år. Medlemmarna får några medlemspaket varje år. Paketerna innehåller olika texter i

punktskrift som matrecept, roliga historier, om känslor och mycket annat. Ibland innehåller paketet också ett spel, en bok, eller en relieftavla. Det finns spel och sagor som är specialgjorda för Punktklubben och som ingen annan än klubbmedlemmarna kan få tag i.

Den nya tekniken gör det numera möjligt för alla som har en dator med en punktskriftsskrivare att själva skriva ut vilka texter man vill i punktskrift. Många gravt synskadade har dator med hjälpmedel på sin arbetsplats, vilket har gjort det möjligt för många att behålla jobbet trots en synskada. Det är dock inte lika lätt att få dator med synskadeanpassningar som punktskriftsskärm och -skrivare som hjälpmedel i hemmet. Den som har det kan till exempel ta fram sånghäften i både svartskrift och punktskrift till en fest, vilket inte var möjligt tidigare. En dator med hjälpmedel ökar delaktigheten!

Danmark – kortskriften en viktig fråga

Som vi tidigare nämnt tar punktskrift mycket större plats än vanlig text. Det beror på bokstävernas storlek, att man behöver tjockare papper och att reliefen gör att arken inte kan ligga tätt intill varandra. Ända fram till 1980-talet skrevs nästan all punktskrift av produktionstekniska skäl enbart på arkens ena sida, vilket naturligtvis också bidrog till att punktskriften blev mycket skrymmande.

För att göra texterna mindre omfångsrika och därigenom spara papper infördes redan tidigt i punktskriftens utveckling särskilda förkortningar som inte används i det vanliga skriftspråket – den så kallade kortskriften. Ett annat syfte med kortskrift var att minska arbetet med framställningen av punktskrift, som då krävde mycket mer manuell hantering än idag.

Kortskriften är unik för varje språk. Kortskrift består av helordsförkortningar och orddels- eller kanske snarare ljudgruppsförkortningar. Exempel på helordsförkortningar i svensk kortskrift är *a* som betyder ”att”, *c* som betyder ”och” samt *fof*

som betyder ”fortfarande”. Orddelsförkortningar utgörs oftast av tecken som inte är bokstäver. Det finns i svenska orddelsförkortningar bland annat för *et* och *ing*. Dessa får endast användas i ord. Det svenska kortskriftssystemet är inte så utbyggt och används nästan inte alls i den allmänna produktionen.

Inom vissa språkområden är kortskrift det helt dominerande sättet att trycka punktskrift. Det gäller till exempel engelska och danska. Kortskriften i dessa språk är också mer omfattande och betydligt effektivare än i svenskan. I Danmark får barnen lära sig kortskrift samtidigt som de lär sig bokstäverna. De får lära sig att *c* dels är bokstaven *c*, dels att den betyder ”och” när den står ensam. På så sätt kan barnen snabbt lära sig att läsa enkla meningar, fast de bara kan några få bokstäver. I länder som systematiskt använder kortskrift anser man att det snabbar upp läsningen, eftersom det får plats mer information på varje rad.

Kortskriften kan produceras automatiskt i datorbaserade produktionssystem, men för att den ska bli helt riktig behöver texten korrekturläsas, så att förkortningarna inte går över gränsen i sammansatta ord. I Danmark håller Blindebiblioteket på att lägga över alla sina datafiler för bokproduktion i XML-format. Från detta format kan böckerna sedan produceras i storstil för synsvaga, i punktskrift för blinda eller som e-text för dem som föredrar det. Dansk Blindesamfund anser att det är nödvändigt att kortskriften även fortsättningsvis används i punktskriftsböcker och då på ett riktigt sätt.

I Sverige och Norge pågår till och från en diskussion för och emot kortskrift. Motståndarna menar att kortskriften tillför punktskriften ytterligare en abstraktionsnivå utöver språket självt och därmed försvårar läsningen för många läsare. Detta gäller framför allt när man ska läsa andra språk som har sin unika kortskrift, som punktskriftsläsare också måste lära sig utöver själva språket. Kortskriftens förespråkare menar å andra sidan att de som behärskar kortskriften läser fortare. Det går också betydligt snabbare att göra anteckningar i kortskrift, förutom att texten tar mindre plats.

Forskning – mycket återstår att göra

Användning av punktskrift är en mycket sammansatt aktivitet. Punktskriftsanvändning har en språklig sida, en perceptuell sida, en kognitiv sida och en samhällelig sida. Inläring av punktskrift har också en avancerad pedagogisk sida, inte minst med tanke på att den oftast sker i en klass där övriga elever ser. Det finns därför stort behov av mångsidig forskning kring punktskrift och taktila bilder samt deras användning.

I Sverige bedrivs idag forskning om punktskrift framför allt inom pedagogikområdet. Det finns också perceptionspsykologisk forskning, språk- och kognitionsvetenskaplig forskning, konst- och bildvetenskaplig forskning samt teknisk forskning.

Ett aktuellt exempel på pågående forskning är den alldeles nya metod att mäta fingerrörelserna hos punktskriftsläsare som har utarbetats vid CERTEC i Lund. Tack vare denna metod kan man nu jämföra hur punktskriftsläsare rör fingrarna när de läser i förhållande till hur svartskriftsläsare rör ögonen när de läser. Sedan tidigare vet vi att en person medvetet kan styra sina fingerrörelser på ett helt annat sätt än sina ögonrörelser. Eftersom punktskriftsläsare ofta läser med båda händerna kan de också läsa samtidigt på två olika ställen i texten, vilket inte är möjligt för en person som läser med ögonen. Detta har nu blivit möjligt att studera vetenskapligt, vilket vi anser mycket intressant. Metoden ger också helt nya möjligheter att studera kortskriftens effekter för läsningen av punktskrift.

För att få till stånd mer forskning kring punktskrift är vi övertygade om att punktskriftens status måste höjas. Punktskriften och hur den används måste bli mer känd. Hur skulle detta kunna göras på ett bättre sätt än att inrätta en professur i punktskrift. En utmaning till de nordiska länderna är avslutningsvis att vi får se vilket av länderna som blir först med en professor i punktskrift.

Summary

By Björn Westling

Eva Björk is a member of the Swedish Braille Authority, a governmental council that decides how Swedish braille should be written. The article discusses questions about braille in a Scandinavian perspective and gives a general view of braille.

Braille is the written language that can be read by touch. The creator of braille, Louis Braille, made his construction on the basis of the Latin alphabet. But it may nevertheless be used for other alphabets. The letters a–z are the same in braille for various languages.

Today visually impaired children go to ordinary schools together with other children and are educated by ordinary teachers. There are some doubts, though, that these children are given the all the knowledge that is needed following their visual impairment. In Norway a parental organization has succeeded in establishing a lawful right to education by special educators in various subjects for visually impaired, including braille. This would be a good solution for other countries too, given a sufficient number of disposable special educators and funding provided by the municipalities.

Adult persons are also becoming visually impaired and need to learn braille. The best response to that is given in Finland where the education is available in various forms.

During the past 15 years new material and products in braille have been created in Sweden. The braille service of TPB (the Swedish Library of Talking Books and Braille) gives the possibility for readers to order freely chosen material in braille. There is also an increasing supply for children, notably books with tactile images in various materials.

The traditional way to make braille less voluminous is to use contractions – abbreviations that are unique for braille. The contractions are also unique for various languages. Contracted braille is practically not in use in Sweden today, but is the dominant way of producing braille in many languages, e.g. Danish. In Norway and in Sweden there is occasionally a

discussion about contracted braille. The critiques say that contracted braille is unnecessarily abstract and more difficult to access for many readers. On the other hand there is the view that it is possible to read contracted braille faster.

The research about braille in Sweden today is mainly performed within the area of pedagogy. In order to increase braille research the need for increasing the status of braille is pointed out. A way of doing that would be to establish a professorship in braille.

Källor:

Punktskriften och dess användning, Punktskriftsnämndens skriftserie 2004.

Johanna Mäkis undersökning *Pistekirjoitus Suomessa* (punktskriften i Finland) år 2000.

Hur väl förstår vi varandra i Norden idag?

Katarina Lundin Åkesson

1. Inledning

Projektet *Internordisk språkförståelse i en tid med ökad internationalisering* (INS), initierades i slutet av 2001 av Nordiska kulturfonden, som gav i uppdrag åt Nordiska språkrådet att utreda hur språkförståelsen i Norden ser ut idag. Grannspråksförståelsen i Norden undersöktes senast av Øivind Maurud för cirka trettio år sedan, och resultaten visade då att norrmännen var bättre än danskar och svenskar på såväl hörförståelse som läsförståelse på grannspråken. Bakom Nordiska kulturfondens initiativ låg bland annat det allmänna intrycket att grannspråksförståelsen har blivit sämre under den tidsperiod som gått sedan Maurud gjorde sin undersökning men att det inte finns några vetenskapliga belägg för ett sådant antagande.

Projektet *Internordisk språkförståelse i en tid med ökad internationalisering* har flera syften, varav de viktigaste presenteras i denna framställning. För det första vill vi mäta den faktiska grannspråksförståelsen bland människor i Skandinavien, dvs. hur bra svenskar är på norska och danska och vice versa. Denna undersökning utvidgas sedan för att mäta grannspråksförståelsen även hos nordbor utanför Skandinavien. För det andra vill vi mäta grannspråksförståelsen bland dem som har något av de tre stora skandinaviska språken som andraspråk. För det tredje vill vi undersöka hur väl nordborna förstår engelska, som en följd av den tydliga internationalisering som skett under de år som gått sedan Mauruds undersökning genomfördes. Slutligen, för det fjärde, vill vi undersöka om man

kan påvisa någon förändring i språkförståelsen, både med avseende på individuell utveckling och på synkrona skillnader mellan generationer. Frågeställningarna som ska hjälpa till att uppnå dessa syften är följande:

- Hur duktiga är skandinaver på att förstå varandras språk?
- Hur duktiga är nordbor utanför Skandinavien på att förstå de skandinaviska språken?
- Hur duktiga är invandrare i Skandinavien på att förstå de andra skandinaviska språken?
- Hur duktiga är nordbor på att förstå engelska?
- Blir skandinaver bättre på grannspråksförståelse med stigande ålder?
- Är ungdomar idag bättre på grannspråksförståelse än vad ungdomar var för ett kvartssekel sedan?

I denna artikel kommer jag att presentera resultaten från undersökningen *Internordisk språkförståelse i en tid med ökad internationalisering* i hopp om att kunna ge en rättvisande bild av språkförståelsen i Norden idag. Före resultatgenomgången presenterar jag kort testmaterialet, genomförandet och de testpersoner som deltagit. Av utrymmesskäl blir genomgången summarisk, och de diskussioner som förs i samband med resultatpresentationen blir med nödvändighet övergripande.

2. Testpersonerna

Av metodiska och praktiska skäl har vi valt att ha gymnasister runt om i Norden som testpersoner i undersökningen. Gymnasister är en homogen grupp rent åldersmässigt, och valet av gymnasieutbildning ger dessutom ofta en indikation om den sociala grupperingen. En annan fördel med denna typ av testpersoner är att man relativt enkelt får många testpersoner per undersökningstillfälle, samtidigt som gymnasister som grupp kan betraktas som representativa för den yngre delen av befolkningen i Norden.

För att kunna besvara frågan hur duktiga skandinaver är att på att förstå varandras språk har vi valt ut testpersoner i de

skandinaviska huvudstäderna Stockholm, Köpenhamn och Oslo. Eftersom dessa städer inte kan antas vara jämlika när det gäller grannspråkskontakt – man kan exempelvis utgå från att stockholmare har mindre kontakt med Danmark än köpenhamnare med Sverige – har vi valt ut ytterligare en storstad i respektive land: Malmö i Sverige, Århus i Danmark och Bergen i Norge. Till de skandinaviska testpersonerna räknas också testpersonerna i det vi här valt att kalla Svenskfinland och som har svenska som förstaspråk, här representerade av Helsingfors, Vasa och Mariehamn; städerna i Finland har olika stor andel svensk befolkning och olika mycket kontakt med Sverige. Dessa testpersoner testades på de två skandinaviska språk de inte själva talar.

I de övriga nordiska länderna har vi testpersoner från Reykjavik och Akureyri på Island och från Helsingfors, Vasa och Jyväskylä i Finland. I Mariehamn deltar följaktligen endast svenskspråkiga testpersoner och i Jyväskylä endast finskspråkiga. På Färöarna och Grönland deltar endast testpersoner från huvudstäderna Torshamn respektive Nuuk. Till skillnad från testpersonerna i Skandinavien testades dessa testpersoner på alla de tre skandinaviska språken. Uppställningen i Tabell 1 visar fördelningen av testpersoner på de olika orterna; de svensk- och finskspråkiga testpersonerna i Helsingfors och Vasa är sammanräknade. Testpersoner är valda så att de representerar både teoretiskt och praktiskt inriktade utbildningar.

Tabell 1. Fördelning av testpersoner på de olika orterna.

Stad	Antal testpersoner	Stad	Antal testpersoner
Köpenhamn	150	Helsingfors	82
Oslo	199	Vasa	43
Stockholm	146	Jyväskylä	63
Århus	117	Reykjavik	96
Bergen	104	Akureyri	48
Malmö	110	Torshamn	47
Mariehamn	47	Nuuk	20

I den kompletterande engelskundersökningen deltog ungefär en tredjedel av testpersonerna; dock saknas testpersoner från Grönland. För att se huruvida man blir bättre på grannspråksförståelse med stigande ålder hade vi som mål att också testa föräldrarna till femtedel av testpersonerna.

3. Testmaterialet

Testmaterialet omfattar tre direkt kunskapsrelaterade delar, nämligen hörförståelsesekvenser i två varianter och läsförståelse. Här till kommer en inledande del om personuppgifter tillsammans med olika typer av attitydfrågor; de personuppgifter vi efterfrågar rör bland annat hemort, utbildningsprogram/-linje, ålder och språk som talas i hemmet tillsammans med frågor om eventuell undervisning om/på grannspråken. Testpersonerna fick också uppge eventuell vana vid grannspråket genom exempelvis tidningar, TV eller umgänge. I attitydundersökningen fick testpersonerna både besvara öppna frågor och kryssa i femgradiga skalor av motsatta adjektivpar av typen *fint – fult*.

Den första kunskapsrelaterade delen av testet består av hörförståelse i form av en videosekvens hämtad från TV-programmet *Vem vill bli miljonär?* som är identiskt uppbyggt i de tre skandinaviska länderna (samt även i Storbritannien). Med hjälp av detta inslag vill vi mäta testpersonernas förståelse av icke tillrättalagt, vardagligt talspråk där tempot ofta är mycket högt.

Videosekvensen följs av en monologisk nyhetsuppläsning i form av en bandinspelning, dvs. till skillnad från ovan rör det sig om en uppläst text från en skriftlig förlaga och därmed om ett formellt språk. Den upplästa nyhetstexten är baserad på en tidningsartikel som översatts till de sammanlagt fyra olika testspråken svenska, norska, danska och engelska. Till både video- och radiosekvensen hör fem öppna innehållsfrågor, där testpersonerna alltså med egna ord måste skriva ner det de tror är svaret på frågan. Beroende på graden av korrekthet har de fått 0, 1 eller 2 poäng per fråga.

Den avslutande delen av testet består av läsförståelse där testpersonerna får läsa en nyhetsartikel. Texterna är direktöversatta till respektive testspråk med undantag av personnamn och namn på olika typer av institutioner, som bytts ut till något som är i linje med respektive land. Till läsförståelsen hör 10 ordförståelsefrågor med flervalsalternativ där testpersonerna får fyra alternativa svar att välja emellan. För läsförståelsefrågorna får man 1 poäng för korrekt svar och 0 poäng för felaktigt eller utelämnat svar.

Materialet är komponerat så att alla testpersoner som testas på ett språk, säg svenska, får se samma videosekvens. Vi har alltså endast en videosekvens på respektive språk. Vad gäller övrig hörförståelse samt läsförståelse har vi två olika alternativ per test, dvs. två nyhetsuppläsningar och två tidningsartiklar. Dessa fyra texter samspelar så att en norrman som exempelvis lyssnat på det ena hörförståelsetestet på danska får det andra hörförståelsetestet på svenska; alla testpersoner har vid ett och samma testtillfälle alltid testats på två språk. Ett test för en norrman kan alltså ha följande upplägg:

Person- uppgifter	Dansk video	Danska nyheter	Dansk tidningsartikel	Svensk video	Svenska nyheter	Svensk tidningsartikel
----------------------	----------------	-------------------	--------------------------	-----------------	--------------------	---------------------------

Det finns några faktorer som man måste ta hänsyn till när man drar slutsatser utifrån testresultatet. Innehållet i videosekvenserna är med nödvändighet inte likadant i de olika testspråken, och därmed varierar i viss utsträckning svårighetsgraden både i innehåll och frågor. Detta påverkar naturligtvis testpersonernas resultat. Innehållet i nyhetsuppläsningarna är i och för sig detsamma för alla testpersoner, men här – liksom i artikeln – möter man problemet med de två texternas olika svårighetsgrad. För att utjämna dessa skillnader i svårighet presenterar jag i resultatgenomgången ett genomsnitt av testen. Resultaten för vardera testspråk utgörs alltså av genomsnittet av de olika deltesten. Med detta sätt att räkna blir den maximala

poäng 10. Detta gäller genomgående och för samtliga tabeller och figurer.

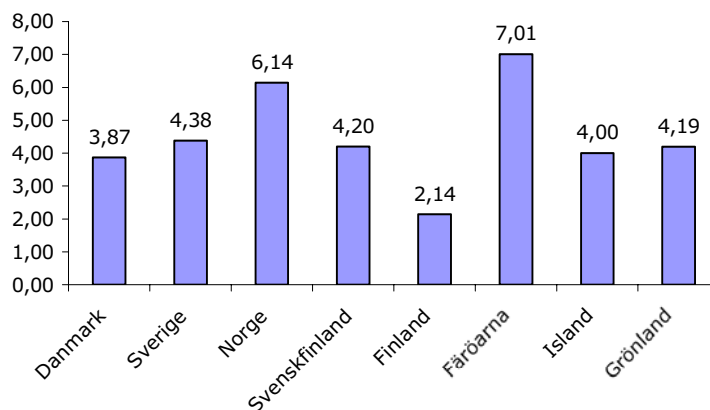
4. Resultat

4.1 Inledning

I följande avsnitt presenteras huvudresultaten av undersökningen *Internordisk språkförståelse i en tid med ökad internationalisering*. Av utrymmesskäl blir genomgången översiktlig med fokus på frågeställningarna i inledningen av artikeln. Först presenteras resultatet av grannspråksundersökningen, varefter resultaten hos de infödda testpersonerna särskiljs från invandrarnas resultat. Efter detta presenteras resultaten för de olika testorterna innan jag går över till engelskundersökningen. Avslutningsvis ger jag en glimt från föräldraundersökningen, som ännu inte är genomförd i sin helhet.

4.2 Grannspråksundersökningen

I Figur 2 nedan presenteras resultatet av grannspråksundersökningen. Termen 'grannspråk' är inte helt välvald för alla deltagande länder då islänningar, färingar och grönlänningar inte har något av de skandinaviska språken som direkt grannspråk, men för enkelhetens skull väljer jag ändå att använda begreppet 'grannspråk' här. Testpersonerna i Danmark, Sverige, Norge och Svenskfinland har något av de tre stora skandinaviska språken som modersmål och/eller nationalspråk och har alltså testats på de två övriga skandinaviska språken. De finskspråkiga testpersonerna i Finland och testpersonerna i övriga Norden – dvs. på Färöarna, Island och Grönland – har testats på alla de tre skandinaviska språken. Som påpekades tidigare är resultatet som presenteras i Figur 2 ett genomsnitt av testet, och max antal poäng är därför 10.

Figur 2. Resultatet av grannspråksundersökningen i de nordiska länderna.

Av Figur 2 framgår det att färingarna med 7,01 poäng i snitt uppnår det klart bästa resultatet och alltså är duktigare än skandinaverna på att förstå de skandinaviska språken. En förklaring till färingarnas goda resultat kan vara det faktum att de tillhör ett litet språksamfund, något som vanligtvis brukar medföra att språkbrukarna har god behärskning av andra språk. De finskspråkiga testpersonerna i Finland uppnår inte helt oväntat det sämsta resultatet med 2,14 poäng i snitt, och här är det svårt att säga att någon egentlig förståelse föreligger. Grönlänningarnas förhållandevis goda resultat beror på deras resultat på dansktestet, se Tabell 3 nedan.

Det framgår också tydligt att normmännen med snittet 6,14 är betydligt duktigare än övriga skandinaver på att förstå grannspråk och att svenskarna – även de i Svenskfinland – är duktigare än danskarna med 4,38 jämfört med 3,87. Även i Mauruds undersökning presterade normmännen betydligt bättre än svenskar och danskar; resultaten är inte direkt jämförbara eftersom Maurud hade andra typer av testpersoner och testen skilde sig i uppläggningspunkter, men även med detta taget i beaktande verkar det alltså som om resultaten bekräftas. Om vi håller fast vid Mauruds undersökning och jämför resultaten har svenskarna och danskarna bytt plats – danskarna

förstod enligt Mauruds undersökning grannspråken bättre än svenskarna, men nu är det alltså tvärtom.

I övrigt framgår det också av Figur 2 att Sverige, Svenskfinland, Island och Grönland uppvisar ungefär samma resultat – alla fyra ligger i spannet 4,00 till 4,38. Dock finns det stora skillnaderna när det gäller förståelse av de enskilda grannspråken, vilket motiverar en uppdelning. I Tabell 3 är resultaten i Figur 2 uppdelade för respektive testspråk.

Tabell 3. Resultatet av grannspråksundersökningen uppdelat på respektive testspråk.

Land	Testspråk danska	Testspråk norska	Testspråk svenska	Grannspråken totalt
Danmark	–	4,15	3,59	3,87
Sverige	3,80	4,97	–	4,38
Norge	6,07	–	6,21	6,14
Svenskfinland	3,64	4,76	–	4,20
Finland	1,54	1,63	3,24	2,14
Färöarna	8,28	7,00	5,75	7,00
Island	5,36	3,40	3,34	4,03
Grönland	6,61	3,73	2,23	4,19

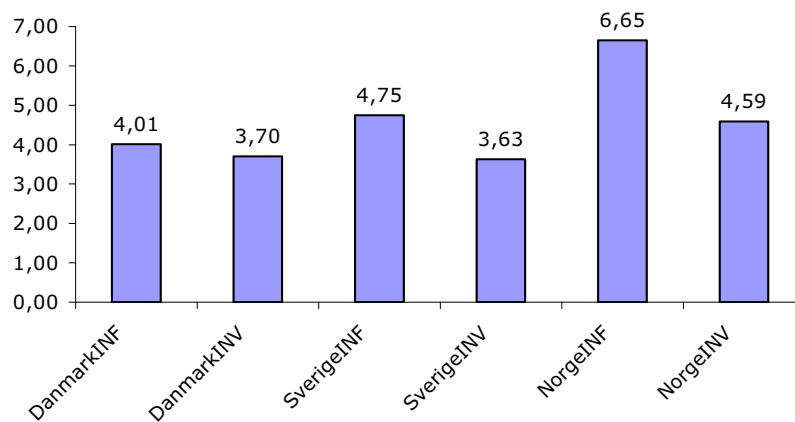
Bland de skandinaviska länderna uppvisar Danmark och Sverige relativt stora skillnader när det gäller förståelsen av de enskilda grannspråken. Danskarna förstår norska bättre än svenska med 4,15 mot 3,59 och svenskarna förstår norska bättre än danska med 4,97 mot 3,80. Resultatet i Svenskfinland motsvarar det i Sverige. Norrmännen, å andra sidan, klarar danska och svenska ungefär lika bra med 6,07 mot 6,21.

Utanför Skandinavien – med undantag av Finland – är danskan det språk som förstås bäst. På Färöarna är skillnaden mellan förståelsen av danska jämfört med svenska stor – 8,28 mot 5,75 – och färingarnas höga totalresultat i Figur 2 ovan förklaras i viss utsträckning av resultatet på det danska testet. Danskan är även det språk som lyfter grönlänningarnas resultat; på danskan får de 6,61 medan de bara har 3,73 och 2,23 på det

norska respektive svenska testet. En liknande om än inte lika markant skillnad hittas hos islänningarna. På motsvarande sätt, om än inte i lika stor utsträckning som danskan på Grönland, höjer svensktestet resultatet i det finskspråkiga Finland, även om 3,24 på svensktestet är ett långt ifrån bra resultat.

4.3 Infödda respektive invandrare

Ett mål med undersökningen var som påpekats att studera eventuella skillnader i grannspråksförståelse mellan infödda och invandrare. Vi har i enkäterna efterfrågat testpersonernas hemspråk. De som har angett ett annat språk än nationalspråket som det språk som talas i hemmet går här under benämningen 'invandrare' medan de övriga kallas 'infödda'. Vi har dock räknat bort alla som har angett något av de övriga skandinaviska språken som hemspråk; det är endast ett fåtal testpersoner som räknats bort av denna anledning. I Figur 4 presenteras endast resultatet för de tre skandinaviska länderna då andelen invandrare i övriga länder i undersökningen är för låg för att några slutsatser ska kunna dras. Den vänstra stapeln för respektive land visar de inföddas resultat och den högra visar invandrarernas.

Figur 4. Resultatet med avseende på infödda och invandrare.

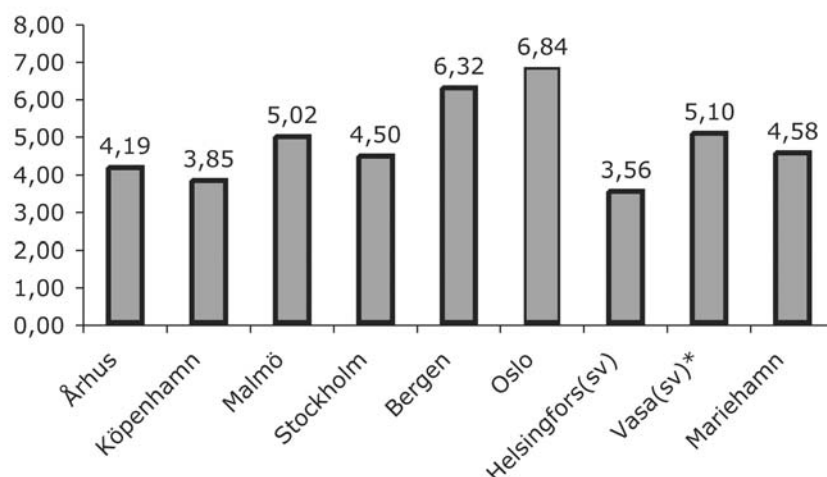
Som framgår av Figur 4 visar sig alltså hemspråk vara en mycket viktig faktor; de infödda testpersonerna uppvisar bättre resultat i alla tre länderna (och på alla sex orterna, något som dock inte framgår av Figur 4). Skillnaden i resultat mellan infödda och invandrare är störst i Norge där de infödda har 6,65 mot invandrarnas 4,59. Skillnaden beror dock på att de infödda testpersonerna i Norge är duktiga och inte på att de invandrade är dåliga. Motsvarande siffror för Danmark är 4,01 mot 3,70 och för Sverige 4,75 mot 3,63. Inte desto mindre är de norska invandrarna betydligt bättre än invandrarna i Sverige och Danmark. De norska invandrarna är till och med duktigare än de infödda danskarna och nästan i nivå med de infödda svenskarna; det som gör att de infödda svenskarnas snitt totalt hamnar något över de norska invandrarnas är deras snitt på det norska testet (se Tabell 3).

När det gäller hur bra invandrarna har klarat de två olika testspråken är resultatet att invandrade norrmän och invandrade danskar har ungefär lika svårt för båda gransspråken, medan invandrarna i Sverige klarar danskan markant sämre än norskan. Detta framgår inte av Figur 4 ovan. Skillnaderna i invandrarnas resultat med avseende på olika testspråk är betydligt större än för de infödda, men även de infödda klarar norskan bättre.

4.4 Undersökningsorterna

I presentationen av resultatet på de olika undersökningsorterna har invandrarna räknats bort; som visades i Figur 4 är skillnaden mellan infödda och invandrare en utslagsgivande faktor, och denna faktor vill vi eliminera på ortsnivå. Vad gäller orterna i Finland står Helsingfors och Vasa med på två ställen eftersom vi här har såväl finskspråkiga som svenskspråkiga klasser.

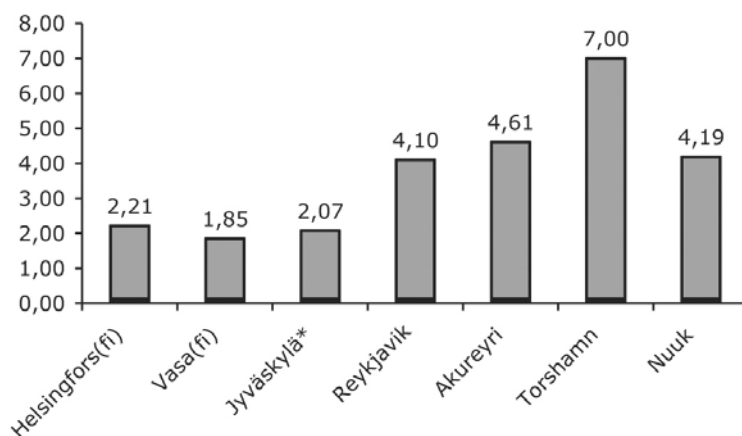
I Figur 5 visas resultatet för respektive testort i Skandinavien och det svenskspråkiga Finland. Stjärnmarkeringen vid Vasa – och vid Jyväskylä i Figur 6 nedan – indikerar att någon siffra i resultatberäkningen är konstruerad på grund av att materialet är litet, och resultatet i dessa städer bygger därför delvis på uppskattningar.

Figur 5. Resultatet för respektive testort i Skandinavien och det svenskspråkiga Finland.

Något man kan konstatera är att testpersonerna i Köpenhamn och Stockholm tillsammans med de svenskspråkiga testpersonerna i Helsingfors över lag klarat sig sämre än testpersonerna i respektive andrastad: 3,85 i Köpenhamn mot 4,19 i Århus, 4,50 i Stockholm mot 5,02 i Malmö respektive 3,56 i Helsingfors mot 4,58 i Mariehamn och 5,10 i Vasa. Resultatet för testpersonerna i Stockholm ligger under testpersonerna i Malmös, främst på grund av de senares betydligt bättre förståelse av danska, något som understryker vikten av grannspråkskontakt (detta framgår dock inte av Figur 5). Det motsatta förhållandet gäller i Norge där resultatet 6,84 i Oslo är högre än Bergens 6,32.

Om vi går vidare till länderna utanför Skandinavien fördelar sig resultaten enligt Figur 6; lägg märke till stjärnmärkningen för Jyväskylä som alltså innebär ett osäkert resultat.

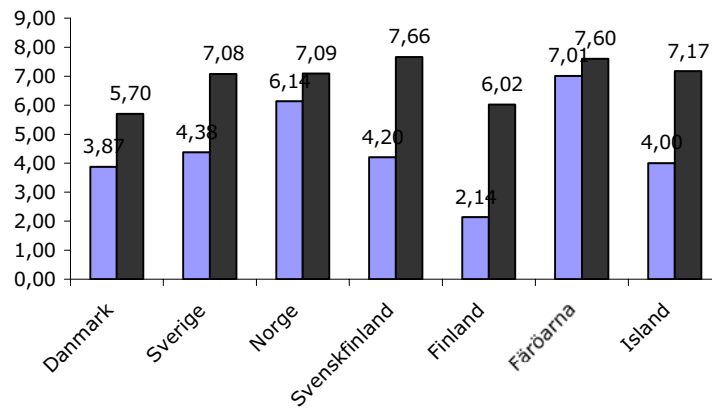

Figur 6. Resultatet för respektive testort det övriga Norden och det finskspråkiga Finland.

Vad gäller resultatet i det övriga Norden och det finskspråkiga Finland klarar sig testpersonerna i Helsingfors bättre än de i övriga Finland; notera dock det fåtal testpersoner man får respektive finsk stad efter uppdelningen. Det motsatta förhållandet gäller för huvudstad och andrastad på Island: Akureyri uppnår 4,61 mot Reykjaviks 4,10. Resultaten för Torshamn och Nuuk är desamma som för Färöarna respektive Grönland totalt i Figur 2 ovan eftersom vi bara har testpersoner i huvudstäderna i de länderna; testpersonerna i Torshamn är således bäst även här.

4.5 Engelskundersökningen

I Figur 7 presenteras resultatet av engelskundersökningen. Resultatet av grannspråkstestet visas i den vänstra stapeln; vänster stapel i respektive stapelpar motsvarar alltså staplarna i Figur 2 ovan. I den högra stapeln i varje stapelpar visas resultatet av engelskundersökningen.

Figur 7. Resultatet av engelskundersökningen i de nordiska länderna.

Alla testpersoner uppnår bättre resultat på engelskundersökning än på grannspråksundersökningen om man ser till resultaten i Figur 7; den högra stapeln i respektive stapelpar är genomgående högre än den vänstra. Svenskarna i Svenskfinland uppvisar det bästa resultatet med 7,66, men detta beror på att testpersonerna i Mariehamn i stor utsträckning har fått det enklare av testen (vilket inte framgår av tabellerna) och att detta inte kunnat korrigeras med hjälp av genomsnittsberäkningen på grund av fåtalet testpersoner där. Det framgår också att danskarna med 5,70 uppnår det sämsta resultatet på engelskundersökningen. Färingarna uppnår även här ett mycket gott resultat med 7,60, och svenskarna, norrmännen och islänningarna ligger alla strax över sju poäng i genomsnitt.

4.6 Föräldraundersökningen

Alla delar av föräldraundersökningen är inte på plats, och därför presenteras endast resultatet av föräldraundersökningen i Köpenhamn, Malmö, Stockholm, Bergen och Oslo. Av de skandinaviska städerna saknas således Århus varifrån vi saknar material. De resultat vi har och som presenteras i Tabell 8 är dock ganska entydiga och ger en indikation om hur föräldrarna klarar sig gentemot ungdomarna. I jämförelsen i Tabell 8 nedan är bara resultatet för de gymnasister medräknade vars föräldrar

deltagit i undersökningen, vilket ger goda möjligheter till jämförelser. I kolumnen näst längst till vänster anges det antal föräldrar som deltagit; notera att föräldradeltagandet i Stockholm lågt jämfört med de övriga städerna och att resultatet därför är osäkrare. I den högra spalten visas differensen mellan föräldrarnas resultat och ungdomarnas. Testet visar snittresultatet för de två övriga skandinaviska språken.

Tabell 8. Resultatet av föräldraundersökningen

Stad	Antal föräldrar	Föräldrarnas snitt	Ungdomarnas snitt	Differens i poäng
Köpenhamn	46	6,48	3,79	-2,69
Malmö	35	6,95	5,26	-1,69
Stockholm	12	7,28	5,42	-1,86
Bergen	25	7,53	6,38	-1,15
Oslo	34	8,28	7,05	-1,23

Resultatet i Tabell 8 visar att föräldrarna genomgående är duktigare än sina barn på att förstå gransspråken. I Norge är skillnaden inte så stor i någondera stad. Den allra största skillnaden finns i Köpenhamn där föräldrarna är 25% duktigare med 6,48 mot 3,79, det vill säga en differens på 2,69 poäng. En viss del av denna skillnad kan förklaras av det faktum att de äldre kan tänkas ha ett större ordförråd, men detta kan inte förklara att skillnaderna är så pass stora och eller det faktum att föräldrarna är bättre på båda gransspråken och på alla testmoment.

5. Avslutande kommentar

Mot bakgrund av resultaten som presenterats ovan kan man konstatera att svaret på den första frågan som projektet *Internordisk språkförståelse i en tid med ökad internationalisering* ställde är att skandinaver inte är särskilt duktiga på att förstå sina gransspråk. Norrmännen är dock betydligt duktigare än både svenskar och danskar, vilket också konstaterades i

Mauruds undersökning. Att så är fallet är inte så konstigt om man betänker det faktum att norskan har ordförrådet gemensamt med danskan och uttalet gemensamt med svenskan, vilket placerar dem i en särställning jämfört med de andra skandinaviska länderna. Att de däremot blivit ännu duktigare än danskar och svenskar är mer anmärkningsvärt. En annan trolig förklaring till att norrmännen uppnår det klart bästa resultatet är det faktum att norrmännen är vana vid varianter av språk, genom bokmål och nynorsk. Båda dessa faktorer är inomspråkliga, men norrmännens försteg kan förmodligen delvis också förklaras genom utomspråkliga faktorer: norrmännens intresse för exempelvis Sverige och svensk såväl fin- som populärkultur är större än svenskarnas för Norges etc.

Som tidigare påpekats skiljer sig Mauruds undersökning från den vi genomfört här på vissa punkter, men några paralleller låter sig ändå dras. En skillnad mot Mauruds resultat är att svenskarna presterar bättre än danskarna i vår undersökning. Man ska dock då ha i åtanke att det är Malmös resultat på dansktestet som drar upp svenskarnas resultat, en stad Maurud inte hade med i sin undersökning. Malmös goda kunskaper i danska understryker vikten av kontakt mellan länderna i språkförståelsesammanhang.

När det gäller invandrarna i Skandinavien presterar dessa klart sämre än de infödda; hemspråksfaktorn är således en viktig utslagsgivande faktor för grannspråkförståelsen. Å andra sidan är invandrarna i Norge i de flesta fall fortfarande duktigare än de infödda danskarna och de infödda svenskarna på grannspråkförståelse. Det faktum att de norska invandrarna är så mycket bättre än de svenska och danska kan förmodligen förklaras på samma sätt som de infödda norrmännens försteg ovan.

På frågan hur duktiga nordbor utanför Skandinavien är på att förstå de skandinaviska språken är svaret att färingarna är bäst i Norden medan finnarna är sämst. Färingarna är dessutom sammantaget duktigare än skandinaverna på att förstå de

skandinaviska språken, ett resultat som delvis förklaras av deras kunskaper i danska.

Till skillnad från testpersonernas grannspråkskunskaper är deras engelskkunskaper bra; gymnasisterna i Norden är duktiga på engelska och oftast bättre än på grannspråken. I sammanhanget är det dock viktigt att ha i åtanke att testpersonerna fått undervisning under många år i engelska, medan mer än hälften av testpersonerna svarat att de inte har fått någon undervisning i grannspråk. Här till kommer också det faktum att de flesta gymnasister i mer eller mindre utsträckning dagligen tar del av den amerikanska populärkulturen, något som givetvis underlättar förståelsen av engelska språket.

Svaren på de relaterade frågorna huruvida skandinaver blir bättre på grannspråksförståelse med stigande ålder och huruvida ungdomar idag är bättre på grannspråksförståelse än vad ungdomar var för ett kvartssekel sedan hittar man dels i föräldraundersökningen, dels i jämförelsen med Mauruds undersökning. Eftersom föräldraundersökningen inte är fullständig och jämförelsen med Maurud inte håller hela vägen bör svaren ses som tendenser snarare än svar: det verkar som om skandinaver blir bättre på skandinaviska med stigande ålder och som att ungdomar idag verkar vara klart sämre på grannspråksförståelse.

Summary

The project 'Internordisk språkförståelse i en tid med ökad internationalisering', Scandinavian Intercomprehension in times of increased internationalisation, aims at investigating the comprehension of the three Scandinavian languages Swedish, Norwegian and Danish (spoken as well as written language). The investigation is carried out in all the five Nordic countries. The project also investigates the skills of immigrants compared to native speakers of a Scandinavian language. Furthermore, the investigation includes a corresponding test of comprehension in English. Our informants attend high school, and in all around

1800 students have participated. Finally, we interviewed some parents of the high school students.

The results so far show that the informants in Norway and the Faroese Islands obtain the best results, whereas the informants in Finland obtain the poorest. Native speakers of Scandinavian languages understand their neighbour languages much better than immigrants, but still the immigrants in Norway score higher than native speakers of Swedish and Danish. In almost every case, the informants obtain a higher score when tested on English than on the Scandinavian languages. Regarding the parents, all over the Scandinavian countries they score higher, often considerably higher, than the youngsters.

Presset mot språka i Norden

Helge Sandøy

1. Det nordiske laboratoriet

Hausten 2000 begynte arbeidet med prosjektet Moderne importord i språka i Norden (MIN), eit nordisk samarbeidsprosjekt som skal jamføre den språklige påverknaden i dei sju språksamfunna Island, Færøyane, Noreg, Danmark, Sverige, Svensk-Finland og Finsk-Finland. I tillegg til å beskrive dei språklige endringane og forskjellane legg prosjektet stor vekt på å studere holdningane som folk har til utalandsk språkkontakt og språkpåverknad.

Prosjektet legg altså stor vekt på å jamføre, og vi ser på Norden som eit ideelt forskingslaboratorium der dei sju samfunna har så store likskapar på mange samfunnsmessige punkt at faktorane som verkar ulikt inn på 'språkklimaet', kan avgrensas. Med tanke på denne jamføringa er det lagt stor vekt på å utvikle forskingsmetodar som vi kan gjennomføre på same måten i alle dei sju samfunna.

Ei innleiande orientering om prosjektet står i *Språk i Norden 2002* (Sandøy 2002, jf. òg Sandøy 2000). Nedafor skal vi gå igjennom ein del foreløpige resultat. Dei endelige resultata blir trykt i rapportar i serien Moderne importord i språka i Norden.

2. Ulike bakgrunnar

Nemninga 'språkklima' har vore brukt ein del etter at Jørn Lund (1986) introduserte det i eit hypotesedannande foredrag. Det er her tale om eit kulturelt klima der poenget er å sjå på korleis språket blir utnytta som ei form for kulturytring, gjerne som ein

parallellell til andre velkjente ytringsformer som litteratur, målar-kunst osv. Dermed er vi i siste instans òg interesserte i korleis språkpolitikken og dei allmenne språkholdningane kan tolkas som del av den samla samfunnsmessige utviklinga.

Norden er nokså homogent på mange punkt i dag, men språka våre har ulike historier. Dei har trulig hatt ulike funksjonar som kulturobjekt i dei sju samfunna vi studerer.

Den samfunnsfunksjonen som ein lettast ser at språket har, er knytt til markeringa av nasjonal fridom og oppbygginga av nasjonalt sjølvstendige institusjonar. Der har landa våre ulike 'kronologiar', og språksamfunn og nasjonalstat er ikkje heilt samanfallande. I vår samanheng skil Finland seg ut ved at det omfattar to språksamfunn, det finske og det finlandssvenske. Det siste har felles språk med Sverige, og normsentrumet ligg i det meste utafør det finlandssvenske språksamfunnet. Færøyane skil seg ut ved at samfunnet har eige språk, men det har ikkje nasjonal suverenitet; nettopp dét er eit svært aktuelt politisk spørsmål i det færøyske samfunnet. Det er nærliggande å tolke det som skjer i færøysk språkpolitikk, i lys av dette.

Tidspunktet som samfunna har fått sjølvstende på, skiftar mye. Danmark og Sverige kan føre sin samanhengande suverenitetstradisjon tilbake til mellomalderen. Noreg, Finland og Island fekk status som suverene statar på 1900-talet. Dét gjør at Danmark og Sverige har fått utvikla ein annan situasjon og tradisjon for eit standardspråk. Ein kan tenke seg at staten og språket dermed er mindre problematisert der i dag.

Suverenitetstidspunktet heng ofte saman med ein økonomisk vekst i samfunnet, og dermed saman med ein periode for samfunnsmodernisering. Men moderniseringar kan også skje uavhengig av dette statsrettslige spørsmålet. Opplevinga av materielle gjenreisingar eller store samfunnsomleggingar kan generelt prege kulturen, og forholdet til både nasjonal og utalandsk kultur er viktig i slike tilfelle. Tida for økonomisk modernisering skiftar noe frå land til land. Tida etter andre verdskrigen kan i fleire av samfunna tolkas i lyset av gjenreising, og i dei seinaste tiåra har den offentlige diskusjonen

vore prega av omgrepet 'globalisering', som impliserer at samfunna blir modernisert først og fremst ved å ta inn felles internasjonale impulsar. At dét løyser ut språkpolitiske debattar, er naturleg når ein har som perspektiv at språket tener som kulturelt symbol.

Mot slike bakgrunnar kan ein prøve å forstå språkpolitikken i kvart språksamfunn. Boka "*Det främmande*" i *nordisk språkpolitik* (Sandøy & Östman 2004) inneheld detaljbeskrivingar av korleis det i kvart språksamfunn er fokusert på anten å integrere eller å "reinse bort" den utalandske språkpåverknaden, dvs. korleis språket og kulturen blir brukt til å markere anten nasjonal styrke og nasjonalt særpreg eller openheit for det 'internasjonalt' nye. Måtane å dyrke språket på i desse samanhengane skiftar gjennom historia. Artiklane i denne boka beskriv og drøftar arbeidet med både heimlege avløyssarord og heimlege skrivemåtar gjennom 1800- og 1900-talet.

3. Omfanget

Språkdiskusjonar i heile etterkrigstida har vore opptatt av dei nye engelske orda som strømmer inn i språka våre. Det er først og fremst etter andre verdskrigen påverknaden har vore stor frå den anglo-amerikanske kulturen, og mange har vore bekymra for kva konsekvensar dette vil få for enkeltspråka våre.

Det har alt vore gjennomført fleire kvantitative granskingar av den utalandske påverknaden på dei skandinaviske språka, slik at ein har kunna talfeste denne delen av språkendinga. Men slik talfesting er svært problematisk, for det er så mange måtar å rekne på. Ønskjer ein å jamføre påverknaden i fleire språk, må ein vere svært nøyen med at tala refererer til same måle metodane for alle språka. I prosjektet MIN har vi lagt stor vekt nettopp på det. I eine delprosjektet har vi undersøkt avisspråket i 1975 og i 2000 for å kunne få ei presis jamføring. Her skal vi sjå på noen foreløpige resultat; den endelige rapporten kjem i 2005 (Selback 2005).

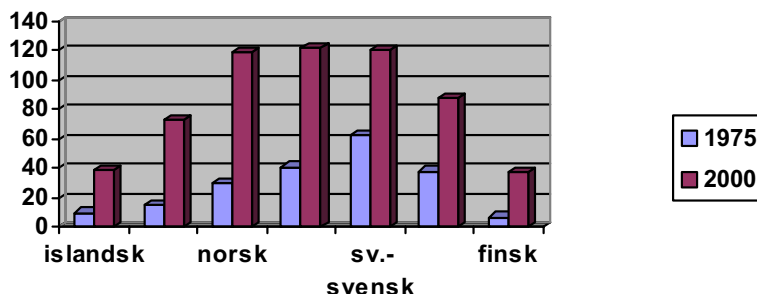
Språkpåverknaden kan kvantifiseras ut frå ordbøker, både vanlige ordbøker og frekvensordbøker. Ein annan og vanlig målemetode er å rekne talet på importord i løpande tekst. Det slåande med begge metodane er at dei tre skandinaviske språka oppfører seg svært likt. Sandøy & Östman (2004:10) viser ei jamføring mellom ei norsk og ei dansk ordbok, der det går fram at ordimporten må vere svært parallell. Delprosjektet i MIN om omfanget av importord viser at sirka 1,2 prosent av orda i løpande tekst i skandinaviske aviser er importord, jf. tabell 1.

I islandske og finske aviser er omfanget av importord i løpande tekst på under 0,4 prosent, dvs. under ein tredel av det skandinaviske 'importnivået'. Denne forskjellen kan vi nok forstå ut frå den politiske historia, som vi antyda i pkt. 2.

Interessant er det at finlandssvensk viser knapt 0,9 prosent importord i avistekstar, altså tydelig mindre enn sverigesvensk. Ei nærliggande tolking av denne forskjellen er at finlandssvenskane, som opplever sitt eige språksamfunn som pressa av majoritetssamfunnet, har eit sterkare behov for å markere sitt eige språk og dermed ei sterkare bevisstheit om eit skilje mellom det heimlige og det ikkje-heimlige ordforrådet. Den tolkinga får delvis støtte i ei anna delgransking, jf. pkt. 5 nedafør.

At færøysk har så mye som 0,7 prosent, kan overraske med bakgrunn i den sterke oppslutninga som fins i dag om ein nasjonal språkpolitikk. Men her må ein hugse at dette skriftspråket er svært ungt, og det har ikkje same lange tradisjonen og same kapasiteten til å drive med aktiv språkkrøkt på alle fagområde. Det gjør at færøysk skriftspråk ikkje kan jamførast heilt med islandsk skriftspråk, der ein heilt annan tradisjon er godt innarbeidd. Det er grunn til å rekne med at den daglige importen av ord til færøysk går både direkte frå engelsk og indirekte via dansk, som færøyingane har svært tett kontakt med, slik at same orda som etablerer seg i dansk, også etablerer seg i færøysk. Det siste reknar vi med å kunne finne ut meir om i eit av delprosjekta våre. I alle fall fins det eksempel på at Island har sin eigen direkte-import, slik at islandsk får inn andre ord

enn dei skandinaviske språka og færøysk. f.eks. *blók* og *gæi* (= 'bloke' og 'guy').

	islandsk	færøysk	norsk	dansk	sv.-svensk	fi.-svensk finsk	finsk
1975	10	15	30	41	63	38	7
2000	39	73	119	122	120	88	37

Diagram 1 og tabell 1: Omfanget av importord i avistekstar frå 1975 og 2000. Tala viser importord per 10 000 ord i løpande tekst.

Det relative forholdet mellom dei sju samfunna i mengda av importord var nesten det same i 1975. Den mest påtakelige forskjellen er nok at det da var svensk som hadde høgaste prosentdelen, nemlig 0,6 – mot 0,4 i dansk og 0,3 i norsk. Vi må studere detaljane nærare for å kunne forstå denne skilnaden, og det arbeidet er ikkje avslutta ennå. Den relative forskjellen mellom dei tre sentralskandinaviske språka i 1975 verkar urimelig stor, særlig når dei ligg så likt i 2000. Men ein kan trulig lage meir presise hypotesar og tolkingar når ein deler tala opp etter sjanger, emne og avistypar. Dessutan må ein ha i mente når ein tolkar desse tala, at avisspråket i 1975 framleis trulig hadde eit sterkare formalitetspreg enn i 2000. Intimiseringa av avisstoffet og avisspråket er nok blitt sterkare,

slik at avisspråket i 1975 stod lenger frå talemålet enn det gjør i dag. 'Filteret' mot slangprega språk var altså sterkare i 1975. Dette siste momentet kan få støtte i andre framstillingar, jf. Josephson (2004:32f). Har dette poenget noe for seg, bør ein også vurdere om dei svenske avisene i 1975 låg framom dei andre skandinaviske i denne stilutviklinga. – Men det får vere ein del av vidare granskingar.

Om vi jamfører tala frå 1975 og 2000, er auken i import størst i finsk, frå 0,07 til 0,4 prosent, og minst i sverigesvensk, frå 0,6 til 1,2 prosent. Ettersom dette trass i alt er småe tal, skal vi ikkje legge for mye i dei. Men ein hovudtendens er trulig at det skjer ei viss utjamning mellom språka i opptaket av importord.

Færøysk har også ein kraftig auke, frå 0,2 til 0,7 prosent. Her bør ein igjen ta omsyn til at stofftypene kanskje var annleis i 1975 enn i 2000 ettersom hovudavisa på Færøyane i 1975, *Dimmalætting*, framleis var redigert på dansk, og dei reine færøyske avisene bar trulig meir preg av å vere lokale/nasjonale 'supplementsaviser'.

Siste spørsmålet vi kan dra fram her, er om auken frå 1975 til 2000 kan seias å vere 'dramatisk stor'. Her må vi problematisere reknemåten. For å gjøre prosjektet overkommelig har vi måtta operasjonalisere ymse omgrep, dvs. lagt inn definisjonar som gir oss eit praktisk grep i teljearbeidet. Vi har talt 'moderne importord', som vi har definert som ord tatt inn i språket etter 1945. (Det gjør f.eks. at ordet *match* ikkje er rekna som importord i dei skandinaviske språka!) Det vil da seie at ein i 1975 hadde hatt bare 30 år å importere på, og da hadde f.eks. dansk nådd opp i 0,4 prosent med slike nye ord. Mengdetalet på 1,2 prosent for danske avistekstar i 2000 må vi så sjå på den bakgrunnen at samfunnet på det tidspunktet hadde importert ord i 55 år. Vi kan òg seie det slik at den gjennomsnittlige ordimporten i danske avistekstar i 1975 var på 0,0133 prosent per år, mens han i 2000 var kommen opp i 0,0218.

Men her må vi vakte oss mot for raske slutningar, for desse tala inneheld ein type akkumulering ved at ein i 2000 også

reknar med ord som var meir enn 30 år gamle! Ideelt sett skulle vi for 2000 bare ha rekna på ord som var tatt inn etter 1970, men det ville ha komplisert arbeidet vårt for mye om vi skulle hatt to definisjonar av 'moderne importord'. Vi kan bøte litt på det med eit resonnement: Rettnok er det lett å forstå at det blir for enkelt å bare trekke prosenttalet for 1975 frå prosenttalet for 2000, men det er freistande å gjøre det 'prøveeksperimentet'. Da kjem vi til at 'importen siste generasjonen' (= 30 år) i 1975 var 0,4, og 'importen siste generasjonen' (= 25 år) i 2000 var på 0,8.

Etter alle desse utrekningane kjem vi altså fram til at vi trulig kan anslå ei fordobling i importtempoet frå 1975 til 2000 i danske aviser (og altså ikkje ei tredobling!). For norsk blir det større auke, for svensk mindre. Det er såleis ikkje tvil om at ordimporten aukar og aukar i den tida vi prøver å ha oversikt over i prosjektet MIN. Den slutninga kan neppe rokkas sjølv om ein drar inn poenget ovafor om at avisspråket har endra stilpreg i forhold til talemålet gjennom denne perioden, dvs. at avisspråket ikkje representerer godt nok 'heile språket'.

Om vi i vår tid nærmar oss ei faregrense i ordimport, er eit heilt anna spørsmål. Det er mest eit politisk spørsmål. Men ei drøfting av det spørsmålet må ta det faglige omsynet at det er 'naturlig' for språk å importere ord. Importord kan fort bli opplevd som heimlege ord. Det er ein av grunnane til at vi har fokusert på 'moderne' i denne granskinga.

4. Importord blir ofte integrert i språket

'Heimliggjøringa' av importorda skjer ofte ved at dei blir integrert eller tilpassa heimespråket i uttale og form. Det har vi prøvd å måle i prosjektet MIN ved å registrere korleis nordbuane uttalar og bøyer importord frå engelsk. Dei foreløpige resultatata viser at danskane i stor grad brukar engelsk uttale på nyare importord slik at dei uttaler f.eks. *knowhow*, *walkman*, *jogging* med dei engelske lydane [-haʊ, w-, dʒ-], dvs. lydar som ikkje fins i dansken. Men *toaster* blir ikkje uttalt med

engelsk [əu], derimot med den danske [åw]-diftongen, slik at det skjer også ei viss lydlig tilpassing.

Gjennomgåande blir importerte verb bøygd på heimlig måte i alle språka, dvs. at verbet *downloade* på dansk får same bøyinga som *kaste*. Relativt nye importerte substantiv får i fleirtal i dansk oftast tillagt den engelske endinga *-s* (f.eks. *airbags*), men det heiter oftast *managere*. Og ord med meir spesiell uttale får ofte inga fleirtalsending, f.eks. *flere brunch*. I bestemt form fleirtal kan ein finne både blandingsendinga *-sene* og dei heilt danske formene *-erne/-ene*: *airbagsene*, *airbrusherne*. Her er altså litt vakling, og vi kan legge merke til at informantane ofte strevar med å få importorda inn i bøyingane slik at dei stadig prøver seg på omskrivingar når dei skal gi svar. Adjektiva får oftare dansk bøying enn substantiva får det, og trulig er den danske adjektivbøyinga meir vanlig i talemålet enn i skriftmålet. Likevel er endingslause adjektivformer nokså vanlige: *cool krydstogt* og *cool klange*. (Andersen & Rathje 2005)

At alder har innverknad, er neppe ei overrasking. Men i den danske granskinga er resultatet motsett av det ein skulle vente, for dei yngste er dei som tilpassar lydane mest i importorda. Dette er eit interessant resultat som vi må analysere nærare. Kanskje kan det også vere litt overraskande at kvinner ser ut til å vere dei som sterkast tilpassar orda til heimlig uttale og bøying. Dette er ein svak tendens, som sosiolingvistikken bør studere vidare i framtida. (Andersen & Rathje 2005)

I dette delprosjektet finn vi ein god del forskjellar mellom språksamfunna. I det finlandssvenske materialet er det også aldersforskjell, men der er ein liten tendens til at dei yngre tilpassar dei eldre importorda meir enn dei eldre gjør, mens dei brukar meir engelsknær uttale i nyare ord. Men totalt sett er tilpassinga til heimespråket mye tydeligare i finlandssvensk enn i dansk. Her blir f.eks. *w*-uttalt som *v*- i *walkman*, og *bacon* blir uttalt med vokalen [ɔ] i siste stavinga, dvs. etter skriftbildet. Derimot er det klårt slik at yngre finlandssvenskar oftare enn eldre brukar *-s* i fleirtal, dvs. *airbags* og *thrillers*. Dette s-

fleirtalet ser ut til å ha etablert seg i det svenske bøyingsystemet, og slik blir denne endinga nå opplevd som normal. (I norsk, færøysk og islandsk er det langt frå slik.) Adjektiva blir betre tilpassa det heimlege mønsteret i svensk enn i dansk, og her er det da *-a* i fleirtal: *coola pojkar*. (Dahlman 2004)

Vi kan ikkje legge fram detaljresultat frå delgranskinga om tilpassing i skriftmålet ennå. Men det er heilt klårt at forskjellane er store mellom språka. Dansk har svært lite tilpassing av moderne importord, mens det i islandsk er normalt å bokstavere og å bøye etter islandsk mønster. Dei andre språka står i mellomposisjonar. (Analysane her vil bli presentert i Omdal 2005.)

Fleire av delprosjekta har måtta utvikle nye metodiske grep for å kunne arbeide med systematiske jamføringar, for det er ikkje gjennomført tilsvarande undersøkingar før. Vi har f.eks. prøvd å jamføre effekten av arbeidet med å lage avløyssarord/ersättningsord for importorda. Her får ein store problem både med å plukke ut samanliknelige kategoriar og ord og med å finne fram til stort nok og samanliknelig materiale. Eit sentralt problem er f.eks. om orda i eit ordpar er heilt synonyme; står f.eks. *comeback* og *gjenkomst* for det same? Ein seier gjerne at total synonymi er umulig, men medarbeidarane i prosjektet har måtta finne praktiske løysingar for i det heile å kunne gjennomføre ei samanlikning mellom språka.

I studien av avløyssarord har ein etablert ei felles liste med ordpar der ein har eit importord og eit avløyssarord, og dessutan har ein tatt for seg fire utvalte emneområde, nemlig IT, mat, ballsport og ungdomsmusikk, der ein reknar med sterk påverknad, for å sjå om spontan eller systematisk ordlaging på heimlig grunn vinn fram.

Dei ulike emneområda viser ulike tendensar. På området ungdomsmusikk er lite gjort av aktiv språkrøkt for å lage avløyssarord, og her dominerer også importorda temmelig suverent, slike som *fanclub*, *hiphop* og *disc jockey*. Derimot har det vore gjennomført systematisk arbeid i datakomitéar for å

skape heimlege ord for datatermar, og dei viser seg i stor grad å slå igjennom. *Home page* er knapt brukt i f.eks. svensk, *hemmasida* står i praksis aleine. Godt etablert er også *bifogad fil*, *nätet* og *skrivare*. Derimot har *bildläsare* for *skanner* ikkje slått til i svensk. (Mickwitz 2005) Kva som avgjør kor vellykka eit avløyсарord er, har ein også prøvd å avklare. I skandinavisk ser det ut til å vere gjennomgåande at beskrivande ord slår best igjennom, og er dei omsettingar av eller viser likskapar med eit tilsvarande engelsk ord, er det inga ulempe.

I mange tilfelle lever importordet og avløyсарordet jamsides, og da har dei ein tendens til å ha litt ulikt innhald, i alle fall litt ulik stilverdi. Det siste er for så vidt ingen spesiell eigenskap ved slike ord, for språket ser heilt generelt ut til å unngå totale synonymiar (i alle fall om ein reknar med stilverdien) – også når det gjeld meir tradisjonelle ord.

Finlandssvensk har ein tendens til å bruke fleire heimlege ord enn sverigesvensk. Ovafor har vi antyda at det kan komme av at dette mindretalsspråksamfunnet har sterkare behov for markering enn fleirtalsspråksamfunnet i Sverige. Dét er ei tolking som er rimelig ut frå generell sosiolingvistisk innsikt, men vi bør her ta med at det fins også ein annan tolkingsmåte: Der finlandssvensk helst brukar heimlege ord, som f.eks. *majsflingor* og *fransk potatis* (for *corn flakes* og *pommes frites*), har også finsk tilsvarande omsettingsord (*maissihiutaleet*, *ranskalaiset*). Kjennskapen til ordet i andrespråket finsk er altså trulig ein medverkande faktor. (Mickwitz 2004)

Når finsk har relativt fåe moderne importord, kan det komme av at språket er strukturelt så avvikande frå det ordeksporterande språket engelsk. Engelske ord som ikkje føyer seg inn i strukturen – anten det gjeld lydar eller bøyingar – taper lettare overfor heimlege ord. (Hakala 2005)

5. Meininger om ordimporten

Det er store forskjellar mellom dei nordiske språksamfunna når det gjeld meiningane om språkpåverknaden. Dei resultata vi

fekk frå ein Gallup i 2002, reflekterer det. Gallupen blei gjennomført av meiningsmålingsfirma på velkjent måte over telefon.

I eine generelle spørsmålet som blei stilt i telefonutspørjinga, ville vi vite om folk var einige i at det var brukt for mange engelske ord i språket deira. Her er nordmennene og islendingane mest einige i ein slik påstand med 62 og 61 prosent tilslutning. Minst einige er danskane, med 41 prosent. Neste generelle spørsmålet gjaldt om respondentane var einige i at det burde lagas nye nasjonale ord for importorda frå engelsk. Slik språkrøkt slutta 67 prosent av færøyingane opp om, og 63 prosent av islendingane; deretter kom nordmenn og finlandssvenskar. Direkte ueinige var fleirtalet av danskane, nemlig 57 prosent.

Tendensane i desse to spørsmåla er tydelige, men det er ikkje noe heilt fast samsvar mellom korleis folk svarar på dei to spørsmåla slik at folk er anten einige eller ueinige i begge to. At det manglar fast samsvar, kan nok tolkas slik at språkrøkta pregar kulturdebatten på ulik måte i desse landa. Når færøyingane ikkje er så einige i at det er for mange engelske ord (dei einige utgjorde bare 45 prosent), mens dei derimot var ivrigast i Norden etter å lage avløyсарord, kan det skuldast at største språkreinsingsarbeidet har vore retta mot dei danske importorda. Retninga i den tradisjonelle språkkonflikten går altså mot dansk, ikkje engelsk. På tilsvarande måte ser vi at finlandssvenskane også gir større tilslutning til avløyсарord-arbeidet (52 prosent) enn til engelsk-skepsisen (46 prosent), kanskje fordi retninga i den opplevde konflikten hos dei er meir retta mot finsk.

Mens desse generelle spørsmåla kan avspegle den kulturelle fokuseringa i samfunna og altså 'dei politisk korrekte holdningane', prøvde vi i andre spørsmål å komme nærare den personlige praksisen. Respondentane skulle der opplyse kva konkrete ord dei føretrekte å bruke i tre ordpar med eitt importord og eitt nasjonalt avløyсарord. Her må vi vere forsiktige når vi skal utleie noe generelt frå dei tre litt tilfeldige

ordpara vi brukte. Av dei tre para gav orda 'e-mail'/'e-post' (eller *tölvupóstur*, *teldupostur* og *sähköposti* i islandsk, færøysk og finsk) tydeligaste utslaga: Her gir dei finstalande størst tilslutning til det nasjonale ordet: Heile 71 prosent føretrekte det nasjonale avleiingsordet *sähköposti*. Deretter kjem færøyingar og nordmenn. Størst oppslutning om det engelske ordet finn vi i Danmark, der 81 prosent helst brukte *e-mail*. Jamfør tabell 2.

	e-post	begge	(e-)mail
Finland	71	10	19
Færøyane	58	14	28
Noreg	50	17	33
Island	46	12	42
Svensk-Finland	44	23	33
Sverige	35	14	51
Danmark	10	9	81

Tabell 2: Prosentfordeling av svara på spørsmålet: "Hvilket ord foretrekker du å bruke av 'mail' og 'e-post'?"

Eit av spørsmåla gjaldt holdninga til at ein del bedrifter i heimlandet har tatt i bruk engelsk som arbeidsspråk. I reaksjonane på det er islendingane (77 prosent) og færøyingane (60 prosent) mest negative, og skandinavane og finnane minst negative. Blant dei siste skil danskane seg ut med at 30 prosent er negative og heile 51 prosent positive til at engelsk blir brukt som arbeidsspråk i Danmark, jamfør tabell 3. Her er det overraskande at nordmennene ikkje er meir negative ettersom dei viser så sterk engelsk-skepsis når det gjeld orda. Ei interessant oppfølging til dette spørsmålet ville vere å sjå etter eit ev. samsvar med den faktiske bruken av engelsk som arbeidsspråk i desse samfunna, for svaret frå respondentane kan vere påverka av kor hypotetisk eller nær denne arbeids-situasjonen verkar.

	Positiv	Negativ	Veit ikkje
Danmark	51	30	19
Norge	39	38	23
Finland	35	41	24
Sverige	28	47	25
Svensk-Finland	25	56	19
Færøyane	25	60	15
Island	11	77	12

Tabell 3: Prosentfordeling av svara på spørsmålet "I en del norske bedrifter er engelsk blitt arbeidsspråket. Hva er din holdning til dette, er du positiv eller negativ?"

Vi hadde altså spørsmål som skulle avspegle holdningar til bruk av konkrete engelske ord og til bruk av engelsk språk generelt. Dei kan vi utnytte i eit eksperiment med ein skala for "engelskpositivitet", der vi finn eit gjennomsnitt for alle spørsmåla. Dei aktuelle spørsmåla var:

- 4a) *Påstand*: Det brukes altfor mange engelske ord i norsk i dag. Er du: Helt enig, nokså enig, verken enig eller uenig, nokså uenig, helt uenig
- 4b) *Påstand*: Det bør lages nye norske ord som erstatter de engelske ordene vi får inn i språket. Er du: Helt enig (osv.)
- 5a) Hvilket ord foretrekker du å bruke av 'mail' og 'e-post'?
- 5b) Hvilket ord foretrekker du å bruke av 'bodyguard' og 'livvakt'?
- 5c) Hvilket ord foretrekker du å bruke av 'design' og 'formgiving'?

- 6) Hvor enig eller uenig er du i følgende påstand: Det hadde vært best om alle i verden hadde engelsk som morsmål?
- 7) I en del norske bedrifter er engelsk blitt arbeidsspråket. Hva er din holdning til dette, er du positiv eller negativ?

Eksperimentet ser vi i tabell 4 på neste side, og dei aktuelle spørsmåla sorterer vi i 'generell engelskpositivitet til ord', 'engelsk-positivitet til konkrete ord' og 'generell positivitet til bruk av engelsk'. Vi brukar dermed prosenttala for 'ueinig' i spørsmåla 4a og 4b, for engelsk variant i spørsmåla under 5, for 'einig' i 6 og 'positiv' i spørsmål 7.

	dansk	svensk	finsk	fi.- svensk	norsk	færøysk	islandsk
<i>Generell engelskpositivitet til ord:</i>							
4a. Ueinig – at for mange eng. ord	44	32	34	38	23	42	32
4b. Ueinig – lage avløysarord	57	39	41	33	35	18	23
Snitt generelt om ord	51	36	38	36	29	30	29
<i>Engelskpositivitet til konkrete ord:</i>							
5a. mail	81	51	19	33	33	28	42
5b. bodyguard	43	7	7	5	6	11	3
5c. design	79	59	27	48	59	62	3
Snitt konkrete ord	68	39	18	29	33	34	16
<i>Generell positivitet til bruk av engelsk:</i>							
6. Einig – engelsk som morsmål	22	29	11	17	19	13	19
7. Positiv til engelsk arbeidsspråk	51	28	35	25	39	25	11
Snitt status	37	29	23	21	29	19	15
Gjennomsnitt alle spørsmåla	54	35	25	28	31	28	19
Brukt engelsk ofte siste veka	28	29	27	22	25	19	50

Tabell 4: 'Engelskpositivitet' fordelt på språksamfunn

Gjennomsnitta viser her at 'sentralskandinavane' er heilt tydelig dei mest engelskvennlige i Norden, og blant dei skil danskane seg ut. Det siste kan få ein til å undre seg over korfor talet på importord i avisene ikkje var tilsvarande høgare for dansk enn for dei andre språka, jf. ovafor under punkt 3. Her står det att ein del arbeid med detaljanslysar for å kunne få betre innsikt i dette. Det er for lett vint å slutte ut frå dette at meiningane om språket ikkje har konsekvensar for språkpraksisen, for islandsk og finsk kan tolkas som støtte til at det er ein slik samanheng mellom meiningar og språket i bruk. Men det er opplagt at vi her arbeider med vanskelige omgrep og innfløkte samanhengar, så vi skal vere varsame med å dra konklusjonar. Talet på importord er sjølv sagt resultatet av ein lengre historisk prosess, mens meiningmålinga viser 'stemninga' nett nå, og dermed treng det ikkje vere heilt samsvar mellom dei to områda vi studerer.

Svært interessant er det å sjå desse resultatata for engelskpositivitet i forhold til bruken av engelsk. I tabellen har vi sett inn prosenttalet på respondentar som fortel at dei har brukt engelsk *ofte* siste veka. (Spørsmålet hadde forma: "Hvor mange ganger tror du at du har snakket, lest eller skrevet engelsk i løpet av den siste uken?") Under 'ofte' har vi rekna dei som opplyser om meir enn 4 gonger siste veka.) Det slåande med desse tala er at dei minst engelskpositive, nemlig islendingane, ligg langt over alle andre nordbuar i bruken av engelsk, for her kjem 50 prosent under kategorien 'ofte'. Dei mest engelskpositive, altså danskane, føyer seg normalt inn på det 'sentralskandinaviske' nivået på 25–29 prosent. Dermed kan det heller ikkje vere noen direkte samanheng mellom bruken av engelsk språk på eine sida og bruken av engelske ord eller positive holdningar til engelsk på den andre sida. Igjen har vi eit resultat som krev nærare gransking av detaljane før vi kan legge fram presise tolkingar. Vi vonar at prosjektet kan hjelpe oss i å få betre innsikt nettopp i kompleksiteten i holdningar og kulturell åtferd.

Materialet viser det vi kjenner frå mange nordiske sosiolingvistiske granskingar, nemlig at det er få kjønns-

forskjellar. Aldersforskjellen i språkholdningane er tydelig, og den går i den retninga at eldre er minst engelskpositive, først og fremst gjeld det gruppa over 60 år. Eit brott på dette mønsteret viser færøyingane, eit resultat som igjen kan understreke poenget ovafor med at språkkonfliktretninga der har vore retta mot dansk.

Resultata frå denne delgranskinga vil bli publisert i ein rapport våren 2005 (Kristiansen & Vikør 2005), og der vil fleire variablar enn dei som her er nemnt, bli analysert i detalj for kvart språksamfunn; det gjeld f.eks. inntekt, utdanning, samfunnsideal og regionale forskjellar innom kvart av språksamfunna.

6. Djupgranskingar

Når ein blir oppringt frå eit gallupfirma for å svare kort på uventa spørsmål, gir ein kanskje svar som ein ville ha presisert og modifisert om ein fekk høve til å drøfte problema. For å komme nærare ei forståing av korleis folk tenker om slike abstrakte spørsmål som språkpåverknad, og for å ha betre grunnlag for å tolke resultata frå gallupen, har medarbeidarane i eine delprosjektet gjennomført lengre intervju med 24–48 utvalte personar i kvart språksamfunn. I intervjuja blir informantane stilt overfor både same spørsmåla som i gallupen og ein del andre spørsmål. Her blir det lagt vekt på å diskutere med informantane, få dei til å gjennomføre resonnement, og til dels å presse dei på meiningane.

Resultata frå dei sju djupgranskingane er enno ikkje klare. Men det har alt komme fram at det her også fins ein del nasjonale forskjellar i f.eks. argumentasjonen. Færøyingane støttar f.eks. godt opp om det etablerte språkrøktarbeidet i morsmålet, men dei argumenterer ofte for at det er ein fordel med internasjonale fagtermar. Islendingane derimot er svært opptatt av at dei faglige innsiktene skal vere lett tilgjengelige for allmenta, og derfor bør fagterminologien halde seg til islandske avlørsarord.

Informantane er utvalt slik at vi får dekt fire livsstilar ved at vi har henta dei frå bedrifter som driv med moderne tenesteyting eller med tradisjonell vareproduksjon, og vi har gruppert informantane etter om dei arbeider i 'høgare' eller 'lågare' sjikt i bedrifta. Denne analysemodellen med livsstilar har vi henta frå kultursosiologien, og det kan sjå ut til at han gir tydeligast utslag i resultatata frå det danske språksamfunnet, og at han høver mindre godt for dei mindre språksamfunna i Norden. Når vi får meir endelige resultat, kan nok prosjektet også tilføre kultursosiologien nyttige data om forskjellar mellom landa våre. Avhandlingar frå desse djupgranskingane blir publisert i 2005 og 2006.

7. Oppsummering

I dei resultatata vi kan legge fram i denne 'midtvegsrapporten', er hovudtendensen at dei sentralskandinaviske språka er mest opne for engelskpåverknad, og dei integrerer heller ikkje importorda så systematisk som dei andre språka i Norden. Mest engelskvennlige er danskane, både i holdningar og i praksis. Men i den grad vi kan studere forskjellane i ordimport historisk – dvs. i talet på moderne importord i bruk i tekst – ser dei ut til å minke mellom språka våre.

Denne store granskinga kjem til å gi oss ikkje bare mange data, men også data frå mange område som går på språkstruktur og holdningar. Den jamføringa vi med tida kan lage, vil gi oss ei meir presis forståing av kva faktorar som verkar inn på opptaket og integreringa av importord i språka våre. Der dei ulike delgranskingane gir oss same resultatet, kan vi sjølvsagt kjenne oss tryggare på tolkinga. Men i dei tilfella der dei ulike delprosjekta ikkje peikar i same retninga, har vi eit godt grunnlag å arbeide vidare på når vi skal prøve å lage nye hypotesar om språkpåverknaden. Vi har sett fleire tilfelle av tilsynelatande sprikande resultat ovafor, og dei minner oss om at vi bør vere varsame med å bruke for enkle modellar når vi skal forstå eit kulturobjekt som språket. Mennesket som

reflekterande og sosialt vesen utnyttar språket på så raffinerte måtar at vi framleis har mye arbeid att før vi kan seie vi har eit sikkert grep når vi skal beskrive språkkulturen.

Summary

The Nordic countries are socially very similar, but the 'sociolinguistic climate' differs considerably. The joint project *Moderne importord i språka i Norden* (MIN, 'Modern loanwords in the Nordic languages') focuses on linguistic influences after World War II and on people's attitudes towards this influence. The project started in 2000 and the researchers are carrying out parallel studies in the seven language communities of Icelandic, Faroese, Norwegian, Danish, Swedish in Sweden, Swedish in Finland and Finnish. The studies comprise both actual usage, linguistic adaptation of loanwords, neologisms, an opinion survey, in-depth interviews and a matched guise test. In this way the project collaborators will be able to base their conclusions on several types of data.

So far, some of the analyses indicate that the three central Scandinavian languages are on the same level with respect to frequency of modern loanwords in texts; about 1.1 percent of all words in an average text in newspapers were borrowed after World War II. In Finnish and Icelandic the percentage is 0.4. However, the speed of borrowing such words seems to be at least twice as high in 2000 as in 1975.

With respect to attitudes, there are great differences between the countries. Icelanders are most negative towards linguistic influence, whereas the Danes seem generally to have a positive attitude both to English words and to using English as their working language. Nevertheless, Icelanders do in fact use English much more often than members of the other Nordic communities. More detailed reports from the various studies will be published during 2005 and 2006.

Litteratur

- Andersen, Margrethe Heideman & Marianne Rathje. 2005. Siger danskerne et fancy eller et fancyt bælte? Fonologisk og morfologisk tilpasning af importord i dansk talesprog. [Blir trykt i rapport frå Moderne importord i 2005, redaktør Pia Jarvad.]
- Dahlman, Malin. 2004. Att välja mellan svenskt, finskt och engelskt. Anpassning av moderna importord i finlandssvenskt talspråk. (Avhandling pro gradu.) Helsingfors: Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet.
- Hakala, Hanna. 2005. Ersättningsord i finskan. [Blir trykt i rapport frå Moderne importord i 2005, redaktør Guðrún Kvaran.]
- Josephson, Olle. 2004. "ju". *Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan og alla andra språk i Sverige*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Kristiansen, Tore & Lars S. Vikør (red.). 2005 [under utgiving]. *Nordiske språkhaldningar. Ei meningsmåling*. (Moderne importord i språka i Norden.) Oslo: Novus.
- Lund, Jørn. 1986. Det sprogsociologiske klima i de nordiske lande. Kommentarer og påstande." I: *Språk i Norden 1986*, s. 17–30.
- Mickwitz, Åsa. 2005. Plattvändare, styrspak och fransk potatis. Ersättningsord i svenskan. [Blir trykt i rapport frå Moderne importord i 2005, redaktør Guðrún Kvaran.]
- Omdal, Helge. 2005 [under utgiving]. *Tilpassing av importord*. (Moderne importord i språka i Norden.) Oslo: Novus forlag.
- Sandøy, Helge & Jan-Ola Östman. 2004. "Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord. (Moderne importord i språka i Norden II.) Oslo: Novus forlag.
- Sandøy, Helge. 2000. Språkleg klimavariasjon med anglo-amerikanske vinddrag. I: *Språk i Norden 2000*, s. 72–95.
- Sandøy, Helge. 2002. Moderne importord i Norden. I: *Språk i Norden 2002*, s. 73–100.
- Selback, Bente. 2005 [under utgiving]. *Omfanget av moderne importord i språka i Norden*. (Moderne importord i språka i Norden.) Oslo: Novus forlag.

Det nordiske språksamarbeidet i 2004

Torbjørn Breivik

Språknemndene i Norden opprettet i 1997 Nordisk språkråd som en direkte følge av at Nordisk ministerråd i 1996 la ned Nordisk språksekretariat. Fra år 2000 hadde Nordisk ministerråd en språkpolitisk referansegruppe som skulle gi ministerrådet innspill til språkpolitiske tiltak. Nordisk språkråd var Ministerrådets sakkyndige organ på språkområdet, en del oppgaver ble lagt til organet, blant annet styring og administrasjon av nordiske forskningsprosjekter og arbeidet med å fordele pengestøtte til ordbokprosjekt for de små språkområdene i Norden. Nordisk språkråd var bemannet med en og en halv stilling: en halv på språkfaglig side og en hel på administrativ side.

I 2003 besluttet Nordisk ministerråd at den språkpolitiske referansegruppen skulle opphøre, at de ulike programmene for utveksling på områdene kultur, språk og utdanning skulle omorganiseres. Målet var å forenkle administrasjonen og forenkle prosedyrene for programmene. Nordens språkråd ble opprettet som styringsgruppe for Nordpluss språk, og i henhold til vedtektene skulle språknemndenes samarbeid ivaretas av det nye organet. Språknemndene diskuterte i 2003 hva man skulle gjøre, hvordan samarbeidet best kunne organiseres i den situasjonen som nå hadde oppstått. Det var lenge uklart hvordan det nye organet kom til å se ut når det galdt representasjon, og hvilke oppgaver det faktisk ville bli tillagt.

På det siste rådsmøtet i Nordisk språkråd i februar 2004 vedtok språknemndene å legge ned Nordisk språkråd. Etter at rådsmøtet var avsluttet, hadde språknemndene et møte der diskusjonstemaet var det videre språksamarbeidet nemdene

imellom. Det var ikke noe ønske om å etablere noen egen organisasjon utenfor Nordens språkråd, men det var ønskelig å ha et organ for samarbeid og utveksling av erfaringer. I vedtektene for Nordens språkråd er språksamarbeidet nevnt spesielt, og språknemndene mener at et nettverk vil kunne fungere godt innenfor rammene for det nye organet.

Nettverksmøte 26. august 2004

Samarbeidet mellom språknemndene

Nettverket for språknemndene holdt sitt første møte i august 2004 i tilknytning til det nordiske språkmøtet i Tórshavn på Færøyene. Flere temaer ble diskutert på møtet. Olle Josephson innledet med å informere om arbeidet i det europeiske nettverket for språkinstitusjoner (EFNIL). Nettverket har opprettet en nettside (www.eurfedling.nl) med informasjon om EFNIL, om språkloverket i deltakerlandene og om møtene i nettverket (program, framlagte dokument og referat). Olle Josephson er styremedlem i EFNIL. De nordiske EU-landene er medlemmer, mens Norge og Island er assosierte medlemmer. EFNILs møte i november 2004 hadde terminologi som hovedtema, og en av innlederne var Anna-Lena Bucher i TNC, Sverige.

Samarbeidet mellom språknemndene framover krevde mye tid, naturlig nok. Vi var midt i det første året etter omorganiseringen av det nordiske språksamarbeidet, og langt fra alt hadde kommet på plass. Framtiden for nettverksmøtene ble diskutert: Hvem skal ha det faglige ansvaret, hvordan administrerer vi dem, hva med økonomi, og hvordan forholder vi oss til Nordens språkråd. Språknemndene ønsket selv å ta hånd om det faglige innholdet i nettverksmøtene og mente dette kunne gå på omgang. Norsk språkråd har tatt på seg det faglige og administrative ansvaret for dette og neste nettverksmøte (februar 2005), og tilbød seg å ta hånd om nettverksmøtet knyttet til det neste språkmøtet som skal være i Norge (Bergen) høsten 2005.

Språk i Norden

Årsskriftet Språk i Norden har språknemndene redigert i fellesskap, og ansvaret som hovedredaktør har gått på omgang. Norge har for tiden hovedredaktøren, og vil fortsette med det i alle fall for 2005-utgaven. Nordens språkråd har tatt over det økonomiske ansvaret etter at Nordisk språkråd ble nedlagt. For 2005-utgaven ble det bevilget en del mer penger enn det var søkt om, og muntlig har det blitt gitt tilbakemeldinger som tilsier at de ekstra pengene skal brukes til omlegging og videreutvikling av årsskriftet. Det foreligger ikke noen skriftlig tilbakemelding fra Nordens språkråd om hva som er grunnlag for vedtaket.

Nettsider for nettverket mellom språknemndene

Det tidligere Nordisk språkråd hadde egne nettsider med informasjon om det nordiske språksamarbeidet med lenker til språknemndene, prosjekter og relevante aktiviteter. Språknemndene var enige om å opprettholde et eget nettsted for nettverket, og at innholdet justeres deretter. Arbeidet utføres av Norsk språkråd og koordineres med sekretariatet for Nordens språkråd bl.a. med henvisninger til og fra Ministerrådets sider om språksamarbeidet. Nordens språkråd bevilget en liten sum penger til dette arbeidet uten å meddele dette skriftlig til søkerne. Nettadressen er fortsatt www.nordisk-sprakrad.no. Nordisk ministerråds nettsted: www.norden.org.

Svartjenesten i språknemndene

Erfaringsutveksling har alltid vært tema når språknemndene har hatt sine fast møter. I år var temaet svartjenesten, og organiseringen av denne var det sentrale spørsmålet. Språknemndene hadde forut for møtet fått i oppdrag å sende inn en kort beskrivelse av hvordan de organiserer sin svartjeneste, og Niels Davidsen-Nielsen innledet til diskusjon på grunnlag av disse beskrivelsene. En sentral problemstilling var hvordan man kan redusere tidsbruken ved at tidligere svar blir brukt om igjen. Gjenbruk er ett stikkord, et annet er å utnytte informasjonsteknologien: legge svar inn i databaser, lage gode stikk-

ordregistre og bruke verktøy med gode søkefunksjoner. Hvor mye som gjøres tilgjengelig for publikum, vil være avhengig av ressursene man har til å bearbeide materialet man har i språknemnden. Flere av språknemndene har databaser der publikum selv kan søke etter svar på aktuelle problemstillinger, noe som avlastet og reduserer direkte henvendelser til språknemndene. Lærer man publikum til selv å finne svar på enkle problemstillinger, kan språknemndene bruke mer tid på de faglig utfordrende spørsmålene.

Hvordan nå ulike målgrupper?

Mikael Reuter hadde tatt for seg noen nettsider og gikk gjennom hvordan disse var tilrettelagt og strukturerte for å nå fram til spesifikke målgrupper. Han viste hvordan informasjon som tilsynelatende var formålstjenlig, kunne være skrevet eller presentert i sammenhenger som gjorde at man likevel kunne stille spørsmål ved om de nådde målgruppen. Det å skrive for nettet er noe annet enn å skrive artikler i en avis eller tidsskrift, og dette *sa* han ikke så mye om, men han *viste* det desto tydeligere med eksemplene han trakk fram. Det finnes i dag verktøy som fanger opp brukernes søkestrategier, og en analyse av disse kan være til god hjelp når man bearbeider og legger ut informasjon.

I Finland har man lansert et eget nettsted for journalister der man gir råd til en avgrenset gruppe språkbrukere (www.mediesprak.fi). I Sverige gir Sverigefinska språknämnden finskspråklige lærere, elever, foreldre og andre brukere mulighet for å få svar på spørsmål de har, gjennom finskspråklige sider på det svenske skolenettet (Tema Modersmål).

Håndbok for fremmedspråklige

Claes Garlén presenterte en håndbok eller heller en veiledning for personer som har annet enn svensk som morsmål. Han pekte på at slike veiledninger er svært nyttige for fremmedspråklige for at de skal kunne fungere i det samfunnet de har kommet til. De fleste grammatikker og språkopplæringsbøker er skrevet for

landets morsmålsbrukere, og forutsetter kjennskap til nasjonal-språket. Denne type håndbøker/veiledninger må utarbeides separat for hver språkgruppe med utgangspunkt i brukerens morsmål.

Nytt fra språknemndene

Siste punkt på dagsordenen var en informasjonsrunde med nytt fra språknemndene. I tilbakemeldingene som ble gitt, kom det fram at mye spennende er i gang, men en sak var påfallende: Alle språknemndene hadde i løpet av de siste to-tre årene fått skrevet et dokument om nasjonal språkpolitikk eller har satt i gang arbeid med å skrive et slikt dokument. Sverige, Finland og Danmark har fått sine, og diskuterer nå konsekvenser og oppfølging i praksis. Norge og Færøyene er i gang med arbeid på området, på Island har det vært tema på et internasjonalt symposium, og i Sverige er det satt i gang en utredning om finskens stilling i Sverige. I det samiske språkområdet diskuteres hvordan man kan ta vare på de eksisterende samiske språkene. Noen av disse har så få brukere at det er kritisk. Antallet brukere er få, og språkene er i liten grad dokumenterte.

Nordiske sekretærer i språknemndene

Følgende personer fungerte i 2004 som nordiske sekretærer i de respektive språknemndene:

Ole Ravnholt til og med februar, deretter Vibeke Sandersen (Dansk Sprognævn), Eivor Sommardahl (Forskningscentralen för de inhemska språken), Ari Páll Kristinsson (Íslensk málnefnd), Torbjørg Breivik (Norsk språkråd), Birgitta Lindgren (Svenska språknämnden).

Møter, konferanser, symposier og seminarer i 2004

Nordisk språkråds siste årsmøte fant sted 6.–7. februar på Voksenåsen hotell og konferansesenter i Oslo. Språknemndene vedtok der å legge ned Nordisk språkråd.

Det konstituerende møtet i nettverket for språknemndene ble avholdt 7. februar 2004 på Voksenåsen hotell og konferansesenter, Oslo. I forbindelse med det 51. nordiske språkmøtet hadde nettverket sitt andre møte 26. august i Tórshavn, Færøyene. Begge møtene ble forberedt og planlagt av Norsk språkråds nordiske sekretær i samarbeid med språknemndene.

Det ble avholdt symposium med temaet *Bilingvale ordbøker i Norden* på Schæffergården i Gentofte 31. januar–1. februar i samarbeid med Nordisk forening for leksikografi (NFL). Innleggene på konferansen er trykt i *LexicoNordica*, bind 11.

Føroyska málnevndin arrangerte det 51. nordiske språkmøtet på Hotel Hafnia i Tórshavn, Færøyene 27.–28. august. Tema for møtet var *Sprognormering og sprogendringer*.

Prosjektet Moderne importord

Undersøkelsen av importordene er nå avsluttet. Flere rapporter er publisert, seinest *”Det främmande” i nordisk språkpolitikk – om normering av utländska ord* av Helge Sandøy og Jan-Ola Östman (red.), som kom like før jul i 2004. Det gjenstår noe skriving på flere av rapportene, og etter planen skal de resterende rapportene publiseres i løpet av 2005. Prosjektets nettsted: <http://www.hf.uib.no/MODERNE/>. Se også Helge Sandøys artikkel om resultatene fra undersøkelsen.

Det har vært avholdt nettverksmøter 7.–9. mai i København, Danmark og 11.–14. november i Helsingfors, Finland.

Styret består av Jan-Ola Östman (for finlandssvensk), Guðrún Kvaran (islandsk), Jógvan í Lon Jacobsen (færøysk), Helge Sandøy (norsk), Tore Kristiansen (dansk), Olle Josephson (svensk), Tapani Lehtinen (finsk) og Torbjørg Breivik (representant for Norsk språkråd). Styremøter for prosjektet ble holdt i forbindelse med nettverksmøtene.

Prosjektet Internordisk språkforståelse

Ved årsskiftet 2004–2005 er undersøkelsen på det nærmeste ferdig og hovedresultatene klare. Den første rapporten er under skriving, og vil inneholde bakgrunn, metode og analyser av hovedresultatene. Den andre rapporten vil bli skrevet på seinhøsten 2005 og vil primært inneholde analyser av holdnings- og foreldredelen av undersøkelsen. Nettstedet for prosjektet er ferdig (www.nordkontakt.nu) med informasjon om prosjektet og med en test som gir publikum mulighet for å sjekke hvor mye de selv forstår av nabospråkene. Det er planen at resultatene fra selve undersøkelsen og nettesten skal gjøres tilgjengelig for videre forskning. Se også Katarina Lundin Åkessons artikkel om resultatene fra undersøkelsen.

I januar 2005 ble det holdt en stor konferanse i København der hovedresultatene fra dette prosjektet og fra importordprosjektet ble presentert. Konferansen fikk god oppslutning og stor oppmerksomhet i mediene. Arrangør var Nordisk Kulturfond og Norsk språkråd. Fondet for dansk-norsk samarbeid bidrog økonomisk til konferansen. Prosjektlederne Lars-Olof Delsing og Katarina Lundin Åkesson har i etterkant av konferansen presentert resultatene fra undersøkelsen på separate seminarer i flere land.

Styret for prosjektet består av Inge Lise Pedersen (leder) Danmark, Olle Josephson, Sverige, Pia Jarvad, Danmark og Torbjørg Breivik, Norge. Styret har i 2004 hatt to møter: 7. oktober og 12. desember i København.

Konferanse om parallelspråk i høyere utdanning

Nordens språkråd arrangerte 7.–8. juni 2004 konferansen ”Engelsken og de nordiske språkene på høyskoler og universitet” i Oslo. Konferansen ble også omtalt som parallellspråkkonferansen. Innlederne kom fra alle landene i Norden: politikere, embetsmenn, forskere og universitetsadministratorer. Konferansen diskuterte systematisk sidestilling av to eller flere

språk som språkhistorisk prinsipp i akademisk sammenheng. På Norsk språkråds nettsted ligger et fylldig referat fra konferansen (www.sprakrad.no/upload/8774/paarallellspraak04.pdf).

Konferanse om klarspråk

4.–6. november arrangerte Norsk språkråd den tredje nordiske konferansen om klarspråk på Kongsberg, Norge. Det var vel femti deltakere, og innledeerne kom fra både privat og offentlig virksomhet i Norden. Innledningene og en oppsummering av diskusjonene vil bli publisert i en egen rapport. Det vises ellers til omtaler av konferansen annet sted i dette nummeret av Språk i Norden.

Informasjon på nett

Nettverket for språknemndene har beholdt nettadressen til tidligere Nordisk språkråd, og nettverket ønsker å beholde nettsidene atskilte fra Nordens språkråds sider. Etter planen skal utforming og innhold gjennomgås og revideres i 2005. Sidene skal gis en ny utforming, men skal fortsatt brukes til å informere om samarbeidstiltak og om virksomheten generelt: møter og konferanser, omtale av prosjekter, adresser til språknemndene, egen side for Språk i Norden etter hvert, aktuelle lenker, tips om begivenheter av interesse osv. på www.nordisk-sprakrad.no.

Nordisk forening for leksikografi

Etter nedleggelsen av Nordisk språkråd har Norsk språkråd fungert som sekretariat for Nordisk forening for leksikografi, NFL (www.nordisk-sprakrad.no/nfl/). Foreningen holder hvert år i januar/februar et ordbokssymposium over to-tre dager, vanligvis i Danmark, og arrangerer hvert annet år de nordiske leksikografidagene. Foreningen gir ut et medlemsblad (NFL-nytt) og et årsskrift (fra 1994). I 2004 kom bind 11 av årsskriftet *LexicoNordica* ut.

Forståeleg språk – for alle?

Marit Hovdenak

Den tredje nordiske konferansen om *klarspråk* vart halden i november 2004 på Kongsberg i Noreg. Den første konferansen var i Stockholm i 1998, den andre på Hanaholmen ved Helsingfors i 2000. Ordet ”klarspråk” har ei tid vore brukt i Sverige om klårt, enkelt og forståeleg språk som eit ideal for offentleg språkbruk. Det står i motsetning til ”kansellistil”, ”byråkratspråk” osv. Ordet har ikkje vore nytta i norsk (og dansk) tidlegare, men det kan vere eit hendig ord å bruke. Konferansen hadde innleiarar og deltakarar frå alle dei nordiske landa, om lag femti i alt.

Kva og kvifor

Målet med konferansen var todelt: For det første å medverke til erfaringsutveksling og gje inspirasjon til vidare arbeid både for dei som er komne langt, og for dei som knapt har begynt. For det andre å medverke til eit systematisk arbeid med klårt og tydeleg norsk språk i offentleg og privat verksemd og for begge språkformene. Dette målet står i samanheng med at det er sett i gang arbeid med å meisle ut strategi for ein ny norsk språkpolitikk, og at dei norske styresmaktene vil byggje opp ei statleg språkkonsulentteneste, som ikkje minst trengst for å styrkje nynorskbruken.

Statssekretær *Yngve Slettholm* frå Kultur- og kyrkjedepartementet hadde det første innlegget. Uklårt offentleg språk er eit demokratisk problem, sa han. Departementet ønskjer å byggje opp ei statleg språkkonsulentteneste for å gjere språket

betre, det vil seie klårare og meir forståeleg. Denne tenesta skal stå for språkopplæring og teksthjelp og skal byggjast opp i tilknytning til Norsk språkråd.

Guðrún Kvaran, leiar for Nordens språkråd, sa at klarspråk blir eit av emna i forslaget til ny nordisk språkpolitikk. Det er eit felt som ligg til rette for nordisk språksamarbeid, og ikkje minst gjeld det for alle landa at barn og unge er språkbrukarane i framtida.

Danmark neste

Noko nytt som kom fram i samband med denne konferansen, var at det også i Danmark er ei aukande interesse for arbeid med klårt og forståeleg offentleg språk. *Louise Seest* frå Domstolsstyrelsen rapporterte at Danmarks Domstole har innført ein eigen språkpolitikk, etter ein omfattande og langvarig prosess. Også andre institusjonar i Danmark lagar tilsvarande retningslinjer for språkbruk. Denne tendensen ser ut til å ha komme utan sentrale initiativ eller offentleg debatt. Det er interessant at dette skjer no som ein offisiell dansk språkpolitikk blir utgreidd og debattert i Folketinget. Det er tanken at Danmark skal arrangere den neste klarspråkskonferansen.

Veit vi kva klårt og godt språk er?

To norske foredrag gav eit fagleg-teoretisk grunnlag for emnet: *Ruth Vatvedt Fjeld* frå Universitetet i Oslo har skrivne doktorgradsavhandling om vagheit i lovtekster, og ho forklarte kvifor lovtekster ikkje kan vere så klinkande klare som ein kanskje kunne ønskje. Lovtekstene er generelle tekster som skal passe i alle tilfelle. Difor bruker ein gjerne allmennord, og dei er ofte ikkje presise. Når lovene skal nyttast, må det tolkingsstrategiar til. *Jan Olav Fretland* frå Norsk språkråd og Høgskulen i Sogn og Fjordane brukte ordet "språktåke" for å karakterisere ein type språkbruk som er det motsette av klårt og tydeleg språk. Det er ofte fleire trekk som verkar saman og

skaper ei slik ”språktåke”, som moteord, fagspråk og mange og lange substantiv. Når språkarbeidarar skal gjere tungt språk betre, kan dei bruke verkty som byggjer på kunnskap om lesbarheit, språkforståing og korleis minnet vårt fungerer. Han presenterte eit nytt norsk arbeid basert på tysk forskning, der to hovudpoeng er at god strukturering og enkel stil er viktigast for å få ei så god tekst som mogleg.

Dei gode erfaringane

Barbro Ehrenberg-Sundin frå Regeringskansliet i Sverige har lang og brei erfaring frå bl.a. den svenske Klarspråksgruppen, og ho gav klare råd: Skal ein lykkast med dette arbeidet, må ein ha støtte på høgaste nivå i institusjonane, og ein må arbeide systematisk. Eldsjeler trengst, men det er ikkje nok, og samarbeid i nettverk er uvurderleg. Språkeksperter må vere med, og dei har mange ulike metodar dei kan bruke. Ho poengterte at dei har oppnådd betre offentleg språk i Sverige, og at det har mange fordelar! *Nathalie Parès* fortalde om ”Klarspråkskristallen” for klart og enkelt myndigheitsspråk, ein årleg pris som blir lagd mykje merke til i Sverige.

Betre offentlege tekster

Ann-Marie Malmsten, som er jurist, fortalde frå arbeidet med å granske svenske lovtekster i Finland. Desse lovtekstene er omsette frå finsk, og dei svenske og finske tekstene skal svare til kvarandre, for begge er gjeldande rett. Granskinga er ein kvalitetskontroll av den svenske og faktisk òg av den finske teksta.

Mia Helle frå Folkpensionsanstalten i Finland gjorde greie for korleis institusjonen arbeider med klart og godt språk når dei skriv til publikum. Ho framheva at det er nødvendig å sjå sakene frå mottakaren si side. Tonefallet må passe, og teksta må vere gjennomtenkt og tiltalende.

Aud Anna Senje, som er språkrådgjevar hos det norske Økokrim, har lang erfaring i å betre det språket som juristar og politifolk skriv. Ho gav eksempel på pedagogiske verkemiddel som ho bruker for å påverke skribentane.

Sissel Mossing, informasjonsrådgjevar i Kommunal- og regionaldepartementet, fortalde om arbeidet med å byggje opp ein nettportal for barn og unge om asylsøkjjarar og innvandrarar. Oppdraget kom frå kommunalministeren, og det viste seg å vere krevjande både når det gjaldt form og innhald. Ungdom set krav til teknologi – dei er vane med animasjonar, tredimensjonal grafikk osv. Det som er brukarvennleg for vaksne, er ikkje nødvendigvis så brukarvennleg for barn og unge.

Språkarbeid for bedrifter

To foredrag handla om språkleg rådgjeving til private bedrifter: *Lina Henriksen* frå Center for Sprogteknologi i Danmark hadde arbeidd med eit forskingsprosjekt for klårt og presist språk i fleirspråklege selskap. Viktige element var å finne ein god språktone som avspeglar verdiane i selskapet, og å utvikle språkteknologiske verkty som hjelper til med å lage ein enkel setningsstruktur. *Elizabeth Norris* frå firmaet DataPed i Noreg gjorde greie for ein metode som er utvikla i USA for å gje oversikt over store informasjonsmengder. Metoden blir brukt for å leggje til rette informasjon slik at han blir klår og tydeleg i innhald, struktur og språk.

Kva kan næringslivet gjere?

Siri Bjerke frå NHO – Næringslivets Hovedorganisasjon – kom for å svare på kva næringslivet kan gjere. NHO og næringslivet er kjent for å bruke vanskelege ord og uttrykk, ikkje minst i økonomi, og der har dei ei oppgåve i å betre kommunikasjonen med omverda. Ho sa at for NHO er det viktig å vere bevisst på verdigrunnet i tekstene dei produserer. Av tiltak dei bruker,

nemnde ho skrivekurs for tilsette, utplassering av byråkratar i NHO og bedrifter, samarbeid mellom kulturlivet og næringslivet og ikkje minst satsing på ungdom.

– og språknemndene?

Birgitta Lindgren frå Svenska språknämnden tok for seg kva språknemndene bør og kan gjere. Ho konstaterte at det er Sverige og Finland som gjer mest, og at Noreg er i gang. Dette er eit arbeid som krev systematikk og kontinuitet. Ho peika på tiltak som det er enkelt for språknemndene å setje i verk, og korleis dei gjennom påverknad på andre statsorgan kan fremje eit systematisk klarspråksarbeid.

I sluttdiskusjonen vart det understreka at klarspråksarbeidet må ha – eller få – autoritet og vere forankra i den politiske leiinga. Det vart òg konkludert med at det har vore ei utvikling når det gjeld metodar og synsvinklar i arbeidet.

Summary

The third Nordic conference on correct and clear language was held in Kongsberg, Norway, in November 2004. Participants came from public institutions, private consulting firms and a few big enterprises. Contributions ranged from the scientific basis of plain language work to the methods and practical approach to the problem of “clearing the fog” in written material intended for the general public. Inspiring reports were given of good results in projects concerning the language in acts of parliament, letters to customers and information pages on the internet. A lesson to be drawn in all the countries represented at the conference is that if the work for correct and clear language in the public institutions is to be successful, it has to be based on the authority of the top management and be supported by them. The promotion of correct and clear language is also a task to be taken up by the language councils in all the Nordic countries and should be integrated into Nordic language policy.

Genomtänkta strategier och medveten retorik – viktiga redskap i klarspråksarbetet.¹

Sonja Vidjeskog

I november 2004 samlades språkexperter från de nordiska länderna till en klarspråkskonferens i Kongsberg, Norge. Temat var ”Forståeleg språk – for alle?” (se Marit Hovdenaks artikel för en översikt). Konferensprogrammet var omfattande och riktade sig till dem som utarbetar information för olika målgrupper. Fokus låg framför allt på skriftlig kommunikation med den stora allmänheten som mottagare. Följdriktigt länkades deltagarna samman av ett gemensamt intresse för ett klart och begripligt språkbruk.

Att ha ett sådant upplägg är ingalunda riskfritt. Även när temat är angeläget finns det risk för att helheten lider om den i för hög grad kommer att präglas av samstämmighet, eftersom kreativa diskussioner ofta får näring av olikheter i deltagarnas synsätt. Men arrangörerna lyckades i sin föresats, som var att deltagarna skulle lära av varandra och inspirera varandra i arbetet för ett klart och förståeligt språk. Analys av språkvanor och skrivtraditioner hade en både given och synlig plats i programmet, och den tre dagar långa konferensen visade att språkexperterna brottas med många likartade problem. Genom att talarna företrädde språkvårdsorganisationer, universitet, offentliga organisationer och olika typer av statliga förvaltningsorgan varierade emellertid utgångsläget. Sättet att

¹ Artikeln är en omarbetning av en text som tidigare har publicerats i *Språkbruk* 4:2004.

arbete med klarspråksfrågor kom på så vis i blickfånget, vilket visade sig fruktbart. I slutanförelset lyfte Vidar Lynghammar därför med rätta fram att talarna hade höjt blicken och därmed vidgat deltagarnas perspektiv på klarspråksarbetet.

Ordvalet återspeglar olika aspekter på oklart språk

Som framgår av temat handlade konferensen om *klarspråk*, ett begrepp som är etablerat inom svensk språkvård och som verkar få spridning också i de andra nordiska länderna. Av naturliga skäl kom konferensen ändå att i minst lika stor utsträckning handla om motsatsen. Vad det oklara språket kallas tycks däremot variera. I varje fall hade konferenstalarna inte på samma sätt fastnat för ett enhetligt språkbruk. Variationen kan kanske förklaras av att det finns så många olika problemaspekter att uppmärksamma? Vad det oklara språket kallas beror på vilken problem aspekt man har tagit fasta på.

Åtminstone på svenskt språkområde kallades fenomenet länge *kanslispråk*, vilket är det begrepp som Erik Wellander använder i boken *Riktig svenska*. I dagens klarspråksarbete är kanslispråk en alltför snäv benämning eftersom oklart språk inte produceras enbart på kanslier. Ett modernare begrepp i svenskan är *krångelspråk*, där utgångspunkten snarast är strukturen. Och krångelspråk kännetecknas oftast av komplex meningsbyggnad.

I norskan har *språktåke* använts för att betona den språkliga dimridå skribenten åstadkommer. Genom att dölja sig bakom såväl abstrakta och opersonliga formuleringar som komplicerade strukturer fördunklar skribenten sitt budskap. Resultatet är att mottagaren inte förmår orientera sig i texten.

Danskans *skrankesprog* illustrerar i sin tur resultatet, nämligen att språket bygger upp barriärer mellan avsändaren och mottagaren. Språket hindrar i värsta fall effektiv kommunikation mellan myndigheter och allmänhet, och därför understryks det att klarspråk i grunden handlar om demokrati.

Mångfalden av begrepp ökar ytterligare genom att tillfälliga omskrivningar och metaforer används för att både beskriva och

ge färg åt fenomenet. Yngve Slettholm, statssekreterare vid Kultur- og kyrkjedepartementet i Norge, fastslog till exempel att oklart språk är ”språklig abrakadabra”.

Strategier och retorik i klarspråksarbetet

En förutsättning för att klarspråksarbetet ska lyckas är att språkexperterna vinner gehör för sina strävanden och att de får skribenterna att inse vikten av ett klart och begripligt språk. Centrala frågor som diskuterades under konferensdagarna var således: Hur ska klarspråksarbetet få önskad effekt? Vem lönar det sig att satsa på? Vilka argument ska språkexperterna använda för att få fram budskapet?

För att nå fram med budskapet behövs både effektiva strategier och en effektiv retorik. Det gäller till exempel att visa att språk till stora delar är samspelsregler och att de bygger på konventioner. Ruth Vatvedt Fjeld, professor vid universitetet i Oslo, framhöll att det visserligen innebär att vi kan förstå mycket – om vi verkligen vill och om vi är vana vid konventionerna. Faktum är ändå att många läsare saknar såväl viljan som vanan. Därför har mottagaranpassning från början varit en av ledstjärnorna i arbetet. Enligt Barbro Ehrenberg-Sundin, som representerar Klarspråksgruppen vid Regeringskansliet i Sverige, finns det i alla fall skäl att fortsätta utveckla mottagaranpassningen i texter.

En annan utmaning är att med språkliga uttrycksmedel synliggöra problemen för skribenter som sällan har någon inblick i lingvistisk begreppsapparatur. I det dagliga språkvårdsarbetet får språkexperterna ofta ta fantasin till hjälp för att på ett mottagaranpassat sätt lösa sitt eget klarspråksdilemma: Hur ska man förklara språkfenomen utan att själv snärja in budskapet i ett svårgenomträngligt lingvistiskt fackspråk?

Aud Anna Senje, språkrådgivare på norska Økokrim, har löst problemet genom att med glimten i ögat möta sin målgrupp på dess egna villkor. Hon arbetar med texter som är skrivna dels av jurister, dels av poliser. Inom båda yrkesgrupperna produceras

det mycket text, men varken juristerna eller poliserna behöver ha någon som helst insikt i klarspråksfrågor. Hennes uppgift som språkrådgivare blir då att försöka tränga igenom det ogenomträngliga, för att göra skribenterna uppmärksamma på problem som förekommer. Substantiveringar och passiveringar har som följd att aktörerna osynliggörs, vilket Aud Anna Senje beskriver med uttrycket *okända gärningsmän*. Långa och komplexa meningar uppstår lätt för att texten är lineär medan verkligheten inte är det. Resultatet kallas *labyrintsyndromet*. Aud Anna Senje visar härigenom hur språkexperten kan utnyttja den kraft som ligger i bildspråket för att skapa tillfälliga men genomskinliga begrepp. En viktig strategi i klarspråksarbetet kan med ord vara att frångå den egna expertgruppens gängse terminologi.

För att sättet att arbeta för ett klart och begripligt språk ska kunna utvecklas finns det anledning att vidga perspektivet så att arbetet inte tillåts stanna vid de mer traditionella språkliga infallsvinklarna. Språkexperterna kan utöver de grammatiska aspekterna också ta in textkunskap och kommunikation i en vidare mening. Jan Olav Fretland, från Norsk språkråd, påminde till exempel om att forskning om läsbarhet, minne och förståelse kan ge goda språkverktyg på vägen mot en optimal text. Dessutom kom det fram i slutdiskussionen att språkvårdarna själva borde ha tid att hitta nya idéer.

Tunga argument för ett klarare språk

Det räcker inte med att språkexperterna lyckas få skribenterna att förstå vad klarspråk handlar om. För att klarspråksarbetet ska kunna ses som framgångsrikt måste skribenterna förändra sina skrivvanor. Utgångspunkten bör därför vara att det verkligen går att förändra skrivvanor, vilket framhölls på konferensen. Det går att skriva klart, koncist och kort – men det kräver vilja och koncentration, för att citera Yngve Slettholm.

Bland många myndighetsskribenter verkar det fortfarande finnas en rädsla för klarspråk, samtidigt som det finns en

seglivad föreställning om att svårt språk inger respekt hos mottagaren. Att språk i högsta grad upplevs som en statusmarkör framgick av Aud Anna Senjes anförande. Hon menade att i all synnerhet polisernas texter innehåller exempel på krångelspråk. Förklaringen var att de känner sig underlägsna juristerna, som inte heller skriver bra. För att hävda sig skriver poliserna ännu mera krångelspråk!

Ett viktigt argument för att skriva mottagaranpassat är att klarspråk ur mottagarens perspektiv är en fråga om demokrati. Det är inte så att lagens långa arm behöver dölja sig bakom lagens tunga arm, som Yngve Slettholm uttryckte det. Om många människor inte förstår viktiga begrepp är det onekligen ett demokratiproblem. Svårigheten att förstå ska emellertid vara en utmaning i främsta hand för dem som sprider information, inte för den som är mottagare. Enligt Siri Bjerke från Næringslivets Hovedorganisasjon i Norge ligger det till och med en folkupplysningsuppgift i klarspråkssträvandena. Hon påpekade att svåra ord bör kunna användas, om de förklaras.

Ett annat vägande argument är att klarspråk kan vara en lönande affär, samhällsekonomiskt sett. Barbro Ehrenberg-Sundin redogjorde till exempel för händelseutvecklingen i ett uppmärksammat fall i Sverige. Riksförsäkringsverket hade skickat ut ett misslyckat brev till 900 000 svenska pensionärer. Reaktionerna uteblev inte, och enbart i Kalmar län med 25 000 pensionärer ringde tusentals upprörda. Detta ledde till att Kalmar län fick ha 15 heltidsanställda i en månads tid för att kunna besvara frågor som brevet orsakade. När brevet omarbetades, testades på en grupp pensionärer, innan det förbättrades ytterligare och skickades ut till de 900 000 pensionärerna kom det att kosta 285 000 kronor. Om Riksförsäkringsverket från början hade satsat på klarspråk kunde stora besparingar alltså ha gjorts.

Viktigt att satsa på många fronter

Sätten att utföra det konkreta arbetet på är som sagt många. Sverige är det nordiska land som har kommit längst i

klarspråksarbetet, och därför kunde Barbro Ehrenberg-Sundin ge en lång rad exempel på metoder som utprovats inom Klarspråksgruppen. Hon konstaterade att textgranskning visserligen är viktig, men andra metoder som används är att föreslå nya modeller, erbjuda utbildning, skriva handböcker och språkspalter, informera om riktlinjer och att delta i utredningar. Klarspråksgruppen har vidare utarbetat ett klarspråkstest, där skribenterna med hjälp av frågor vägleds att själv bedöma och bearbeta sin text.

Ann-Marie Malmsten från justitieministeriets granskningsbyrå i Finland lyfte i sitt anförande fram ett exempel på att översättning faktiskt kan främja klarspråk i lagtexter. De svenska laggranskarna arbetar i princip med översättningarna till svenska och kontrollerar att formuleringarna i de finska och svenska lagtexterna är likvärdiga, eftersom de båda versionerna har samma status. Under arbetet med översättningarna upptäcker både översättarna och laggranskarna ibland brister i de finska formuleringarna, och på så sätt gagnar arbetet med den svenska översättningen också arbetet med den finska texten.

Ett av de effektivaste sätten att förbättra det offentliga språkbruket är, enligt Barbro Ehrenberg-Sundin, att övertyga dem som ”äger” språket, dvs. makthavarna. Erfarenheten har till exempel visat att de satsningar som fått ledningens stöd har större genomslagskraft. När initiativen till förbättringar kommer uppifrån hänger inte viljan att förändra skrivvanor på den enskilda skribenten. Ibland handlar det till och med om direkta krav på satsningar, som bestämmelser i lag. Om klarspråksarbetet därtill ges resurser och organiseras väl är förutsättningarna för ett lyckat resultat ännu bättre.

Konferensdeltagarna var sammanfattningsvis eniga för det första om att det går att åstadkomma förändringar och för det andra om att det är viktigt att använda attitydpåverkan som redskap. Däremot var Guðrún Kvaran, ledare för Nordens språkråd, tämligen ensam om att understryka att det är viktigt att satsa på de unga. Satsar man på att ge de unga ett starkt modersmål så inser de samtidigt vikten av ett klart språk. Med

hänsyn till att allt fler skriver allt mer skulle klarspråk enligt min mening ha en självskriven plats i all utbildning. Därför fanns det orsak att förvånas över att norskan har strukits som undervisningsämne inom polisutbildningen i Norge.

Avigsidan med attitydfostran är att den i allmänhet tar lång tid. Eftersom klarspråksarbetet givetvis inte kan vänta tills nya generationer tar över, måste arbetet utföras på många fronter.

Barbro Ehrenberg-Sundin, och många med henne, poängterade vikten av att klarspråksarbetet utförs av språkexperter i samarbete med experter från fackområdena. Möjligheterna att åstadkomma resultat förbättras ytterligare om språkexperterna samarbetar sinsemellan och bygger upp nätverk, vilket framhölls av Sylfest Lomheim från Norsk språkråd. I det sammanhanget måste klarspråkskonferensen framhållas som en utmärkt plattform för samarbete.

Summary

Language experts from the Nordic countries met at a conference on plain language in Kongsberg, Norway in November 2004. The subject was “Understandable language – for everyone?”. The programme was comprehensive and many of the presentations dealt with the task of informing, particularly to the general public, in a clear and understandable language. Due to the different frames of reference of the speakers interesting discussions came up dealing with methods used in working with plain language aims.

The importance of reaching the writers was highly stressed. Since the task is to make them understand the necessity of writing clear, brief and concise texts, it is a condition that the language experts use effective strategies and rhetoric.

An important strategy is to make the writers pay attention to register in their texts bearing in mind their reading audience. There has already been great progress made but there is room for further development. Another type of strategy is that the

language experts need to abandon their own linguistic terminology to make themselves understandable.

Strong arguments are an important factor within rhetoric. Firstly, there is a problem for democracy if the authorities hide behind bureaucratic language. Secondly, unclear texts can create considerable costs for society.

Thus, if the work is done on many fronts, well-reasoned strategies and rhetorical awareness can make it possible to reach as many writers as possible. Arguably, language experts are best qualified for the task. However, to attain optimal results they have to cooperate with experts from different professional fields. Additionally, language experts need to cooperate with one another and establish networks thereby enhancing their possibilities of succeeding.

Ny språklitteratur 2004

Publikasjoner fra språknemndene

Andersen, Margrethe Heidemann: Engelsk i dansk: Sprogholdninger i Danmark. Dansk Sprognævns skrifter 33, 2004. 254 s.

Bogen er Margrethe Heidemann Andersens ph.d.-afhandling, som er skrevet mens hun var stipendiat ved Sprognævnet. I afhandlingen undersøger hun unge storkøbenhavnernes kontakt til engelsk og deres holdninger til engelske lån i dansk. Desuden sammenligner hun de unges holdninger med Dansk Sprognævns holdninger. (Omtalt i Nyt fra Sprognævnet 2004/2).

Brylla, Eva: Förnamn i Sverige. Kortfattat namnlexikon. Liber 2004. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 88. 2004. 240 sidor.

Se *Publikasjoner for øvrig, Sverige*.

Dansk Sprognævn: Kommaregler. Dansk Sprognævns skrifter 34. Alinea, København 2004. 32 s.

Hæftet indeholder de officielle regler for kommatering. Reglerne erstatter de hidtidige regler i Retskrivningsordbogn, 3. udgave, 2001. De justerede kommaregler er med enkelte undtagelser identiske med reglerne for traditionelt grammatisk komma. Den afgørende undtagelse er at det nu som hovedregel er valgfrit om man vil sætte startkomma, dvs. komma før ledsætninger.

Engelskan i Sverige – språkval i utbildning, arbete och kulturliv. Småskrift utgiven av Svenska språknämnden. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 89. Norstedts Ordbok E-Pan 2004. 174 sidor.

Se *Publikasjoner for øvrig, Sverige.*

Hansson, Roger m.fl: Språk och skrift i Europa. Liten bok om Europas stater och språk. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 90. SNS Förlag. 280 sidor.

Se *Publikasjoner for øvrig, Sverige.*

Josephson, Olle: Ju. Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 91. Svenska Humanistiska Förbundets skriftserie 117. Norstedts Ordbok 2004. 191 sidor.

Se *Publikasjoner for øvrig, Sverige.*

Kielikello, finska språkbyråns informationsskrift (Forskningscentralen för de inhemska språken) har utkommit med fyra nummer år 2004. I det följande ges några plock ur årgången.

Årets första nummer av tidskriften innehåller några historiska tillbakablickar över den finska språkvårdens olika verksamhetsfält. Numret inleds med en artikel om stavningen av utländska ortnamn. I artikeln ger *Sirkka Paikkala* en överblick över diskussionerna som förts och som lett fram till dagens stavningsprinciper. I en annan artikel, skriven av *Riitta Hyvärinen*, får läsaren en inblick i vilka språkfrågor den stora allmänheten intresserade sig för för femtio år sedan. Artikeln visar på att samma typer av frågor som var aktuella i telefonrådgivningen år 1954 också är det i dag. Centralen för teknisk terminologi och dess 30-åriga terminologiarbete presenteras också i detta nummer av tidskriften. Artikeln är skriven av *Pauliina Isotalo*. Bland de övriga artiklarna kan nämnas *Terhi Ainialas* presentation av en undersökning om förekomsten av slangord för stadsdelar och byggnader i

Helsingforsregionen. Undersökningen har gjorts bland finska skolungdomar.

Nummer 2/2004 har det kreativa och lekfulla språket som tema. *Ninni Lehtiniemi* skriver i sin artikel om rimslang på finska, *Salli Kankaanpää* om ordlekar i myndighetstexter, *Toini Rahtu* frågar sig var man kan använda ironi, *Heikki Hurtta* diskuterar anagram och palindrom och *Maija Länsimäki* tar upp typiska korsordsord. Numret innehåller dessutom bl.a. en artikel av *Outi Paloposti* om översättning av skönlitterära verk till finska på 1800-talet och *Jaakko Anhavas* artikel om engelskt inflytande på finskan.

Nummer 3/2004 innehåller bl.a. två artiklar kring temat skrivande och skrivundervisning i skolan. I den ena granskar *Pirjo Hiidenmaa* studentprovet i finska ur historiskt perspektiv, i den andra ger *Terhi Malmivaara* praktiska tips till lärare som undervisar i skrivande. Den stora, nya finska grammatiken, ”Iso suomen kielioppi”, som efter nio års arbete blivit klar, presenteras av huvudredaktören *Auli Hakulinen*. *Pirjo Mikkonen* skriver om finska språknämndens nya rekommendationer om hur estniska person- och ortnamn ska böjas i finskan.

I nummer 4/2004 av tidskriften kan man bl.a. läsa om två nya finska ordböcker – den nya elektroniska ordboken ”Kielitoimiston sanakirja” och den karelska ordboken. Den elektroniska ordboken, som är en efterföljare till ”CD-Perussanakirja”, presenteras utförligt av huvudredaktören *Eija-Riitta Grönros*. Dessutom ingår en artikel av *Ritva Korhonen* om sökning av ortnamn i ordboken. Presentationen av den sjätte och samtidigt den sista delen av den karelska ordboken är skriven av *Leena Joki*. Arbetet med den karelska ordboken har pågått i femtio år. Numret innehåller också flera artiklar kring grammatik, stavning och språkriktighet och därtill en presentation av *Sirkka Paikkalas* doktorsavhandling om finska släktnamn.

Förutom artiklar innehåller varje nummer av *Kielikello* också en ledare skriven av tidningens chefredaktör *Riitta Eronen* och svar på språkfrågor.

Leiðbeiningar um iðorðastarf. 2004. Heidi Suonuuti tók saman. Smárit Íslenskrar málnefndar 4. Íslensk málnefnd, Reykjavík. 40 s. ISBN 9979-842-61-X.

[Veiledning i terminologisk arbeid. Av Heidi Suonuuti. Islandsk språkråds skriftserie for mindre skrifter 4]. Islandsk oversettelse: Íslensk málstöð. Tittel på originalspråket: *Guide to Terminology*. Nordterm 8. 1997, 2001. Tekniikan Sanastokeskus ry i Finland på vegne av Nordterm. ISBN 952-9794-09-6. ISSN 1100-9659.

Dette er den islandske oversettelsen av *Guide to Terminology* av den finske terminologen Heidi Suonuuti (Nordterm 8, 1997 og 2001). Boka gir informasjon om effektivt terminologisk arbeid på en ryddig og praktisk framstillingsmåte som bygger på internasjonale standarder. Ved den islandske oversettelsen dro man bl.a. nytte av den nye svenske oversettelsen av *Guide to Terminology* fra Terminologisentrum TNC: *Terminologiguiden. En introduktion till terminologiarbete i teori och praktik* (2004).

LexicoNordica 11, Bergenholtz, Henning (ansv.), Malmgren, Sven-Göran (red.). Tidsskrift for Nordisk forening for leksikografi. Tidsskriftet kommer ut hvert år i november.

Tema for årets utgave er bilingval leksikografi, og artiklene er baserte på innleggene som ble holdt på symposiet om bilingval leksikografi i Norden arrangert av Nordisk forening for leksikografi i februar 2004. Betegnelsen bilingvale ordbøker ble i innbydelsen til symposiet avgrenset til å gjelde ordbøker mellom språk i Norden og språk utenfor Norden. Noen av artiklene inneholder historiske oversikter i tillegg til temadelen. Årets utgave er større enn på mange år, og inneholder blant annet fjorten anmeldelser av svenske, danske, norske og finske ordbøker.

Málfregnir. Nr. 22. Íslensk málnefnds tidsskrift. 40 s. ISSN 1011-5889.

I *Málfregnir* 22 finnes det artikler om islandsk terminologiarbeid og Íslensk málstöðs ordbank av Ágústa Þorbergsdóttir, Þuríður Þorbjarnardóttir, Birna Lárusdóttir og Guðrún Kvaran. Dertil kommer en artikkel av Sigurður Konráðsson om samarbeid mellom Íslensk málnefnd og den islandske skolen. Her finnes også en liste over islandske navn på land og hovedstader, og nasjonalitetsord, som Íslensk málstöð redigerte, og et oversikt av Ari Páll Kristinsson om forskjellige publiserte hjelpemidler for den islandske språkbrukeren. I dette nummer finnes det også en kort rapportering fra Íslensk málnefnds språkrøktskonferanse og festlighetene på det islandske språkets dag i november 2003.

Málstefna – Language Planning. 2004. Red. Ari Páll Kristinsson og Gauti Kristmannsson. Rit Íslenskrar málnefndar 14. Íslensk málnefnd, Reykjavík. 238 s. ISBN 9979-842-73-3. [Íslensk sprákráds skrifter 14].

Dette er et konferanseskrift fra en internasjonal konferanse om språkpolitikk og standardisering som Íslensk málnefnd arrangerte i Reykjavík i oktober 2003. I bokens første del finnes de ni artiklene på islandsk, i den siste delen finnes samme artikler på engelsk. Forfattere og islandske og engelske titler på artiklene er følgende:

Ulrich Ammon, Gerhard-Mercator-Universität, Duisburg: Tungumál og þjóðarsjálfsmynd – með hliðsjón af málblöndun og hreitungustefnu / Language and national identity – with an outlook on language mixing and linguistic purism. *Deborah Cameron*, University of Oxford: Bretland sem dæmi um þjóðríki með enga yfirlýsta og opinbera málstefnu / The United Kingdom: A nation state with no overt language policy. *Gauti Kristmannsson*, Íslands Universitet: Málar íslensk málstefna málið inn í horn? / Will Icelandic language policy corner the Icelandic language? *Guðrún Kvaran*, Íslensk málnefnd: Á íslensk málstefna rétt á sér? / Is Icelandic language policy

legitimate? *Birgitta Lindgren*, Svenska språknämnden: Målstefna í fjöltyngdu samfélagi / Language planning in a multilingual society. *Kwesi Kwaa Prah*, CASAS, Cape Town: Samræming og stöðlun Afríkumála í þágu vísindalegrar og tæknilegrar framþróunar: Reynsla Miðstöðvar rannsókna á afrísku samfélagi (CASAS) / Harmonizing and standardizing African languages for scientific and technological development: The CASAS experience. *Sigurður Konráðsson*, Íslensk málnefnd: Málrækt í skóla / Language cultivation in elementary school. *Lars S. Vikør*, Universitetet i Oslo: Målstefna og hugmyndir um norm í Noregi / Language planning and norm concepts in Norway. *Þóra Björk Hjartardóttir*, Íslensk málnefnd: Íslenska í breyttu málumhverfi / Icelandic in a new language environment.

Nye veier i norsk språkpolitikk? Konferanserapport, Norsk språkråd, 2004. 98 s.

Stortinget har gitt klarsignal til at Norsk språkråd skal omdannes og bli et mer utadrettet kompetanseorgan for norsk språk. Kultur- og kirke departementet sendte i januar 2004 ut høringsbrev om omdanningen. Som et ledd i omdanninga departementet har satt i gang, inviterte Norsk språkråd 12. februar 2004 representanter fra ulike samfunnssektorer til et dagsseminar der disse fra sitt ståsted skulle besvare følgende spørsmål: Hvilke utfordringer eller problemer står norsk språk overfor? Hvilke oppgaver bør et nytt språkorgan ha? Trengs det nye veier i norsk språkpolitikk?

Rapporten er også tilgjengelig på <http://www.sprakrad.no> under Om Norsk språkråd/Omdanning.

Nyt fra Sprognævnet 2004 nr. 1-4. 24 s. + 20 s. + 16 s. + 16 s.

Hvert nummer indeholder et udvalg af sproglige spørgsmål til Dansk Sprognævn, bogomtaler og artikler om sproglige forhold. Årgangens artikler er: *Jørgen Nørby Jensen*: Fra 2. g'er til økobaby. Nye ord i dansk (nr. 1), *Ændrede kommeregler*: Nu er de her!, *Jørn Lund*: Sprogpolitik, *Niels Davidsen-Nielsen*: En

ordbog der åbner op (nr. 2), *Vibeke Sandersen*: Historien om et ord. Kontraproduktiv (nr. 3), *Niels Davidsen-Nielsen*: Dansk sprogpolitik – et år senere, *Vibeke Sandersen*: Sådan skrev de (nr. 4).

Orðmyndun. Um leiðir til að auka íslenskan orðaforða. 2004. Ari Páll Kristinsson tók saman. Smárit Íslenskrar málnefndar 3. Íslensk málnefnd, Reykjavík. 41 s. ISBN 9979-842-49-0. [Orðlagning. Om metoder for å øke det islandske ordtilfanget. Av Ari Páll Kristinsson. Islandsk språkråds skriftserie for mindre skrifter 3].

I 1991 publiserte Íslensk málstöð *Leiðbeiningar fyrir orðanefndir* [Veiledninger for ordnemnder] av Ari Páll Kristinsson, Sigrún Helgadóttir og Sigurður Jónsson der 3. kapittel, av Ari Páll Kristinsson, handler om islandsk ordlagning med metoder og eksempler om hvordan man kan øke det islandske ordtilfanget. Her har dette kapittel blitt grundig revidert og publiseres nå som et eget skrift som er betydelig mer omfattende enn det opprinnelige kapitlet.

Parallellspråklighet, referat fra en konferanse.

Nordens språkråd arrangerte 7.–8. juni 2004 konferansen ”Engelsken og de nordiske språkene på høyskoler og universitet – konferanse om parallellspråklighet”. Konferansen hadde innledere fra alle land i Norden. Konferansen satte søkelyset på en systematisk sidestilling av to eller flere språk i akademisk sammenheng, og bruk av engelsk og nasjonalspråket (-språkene) parallelt. Referatet finnes på <http://www.sprakrad.no> under Språkstyrking og språkvern/Forskning og høgre utdanning.

Ritreglur. [Skriveregler] Íslensk málstöð, desember 2004. 35 s. Finnes inntil videre bare som nettutgave: <http://ismal.hi.is/Ritreglur0.htm>.

Dette er en ny framstilling av islandske skriveregler som bygger på kultur- og undervisningsministeriets regler nr. 132/1974, 133/1974, 184/1974 og 261/1977. Reglene handler

om islandsk ortografi och tegnsättning i 128 artikler og 26 kapitler: Alfabet, store og små bokstaver, etymologi: ordstammer, y, ý, ey og unntak, om n og nn, om j, om je, e, é, om f og v, om hv og kv, om ng og nk, om r og rr, om ss og sss, ett eller to ord, bindestrek og orddeling, strek, punktum, utelatelsespunktum, utelatelsesapostrof, komma, semikolon, kolon, spørsmålstegn, utropstegn, parentes og hakeparentes, skråstrek, anførselstegn, forholdet mellom anførselstegn og parentes og andre tegn.

Språkbruk, tidskrift utgiven av Svenska språkbyrån (Forskningscentralen för de inhemska språken) har utkommit med fyra nummer under år 2004.

Årets första nummer av tidskriften diskuterar aktuella ordboksprojekt och nya ordböcker. Ordboksprojekten presenteras av *Ilse Cantell*, som redogör för arbetet med uppdateringen av Stora finsk-svenska ordboken och av *Magnus Hinnenberg*, som beskriver bakgrunden till och arbetet med den nya finsk-svensk-finska militärordboken. I artikeln *Det svenska juridiska ordförrådets utveckling* recenserar *Lieselott Nordman* Hans Landqvists bok "Abolition, militärmål, rusdryck och kåkfarare. Studier i ett svenskt juridiskt ordförråd 1800–2000". Dessutom ingår en artikel av *Fredrik Hertzbergs* om de finlandssvenska modernisterna och deras försök att jämka det litterära språket till det samtida talspråket och en artikel av *Mia Falk* om hur layouten bl.a. påverkar textens läsbarhet.

I nummer 2/2004 ingår två artiklar om dialekter. I artikeln *Hur hon, han, he blivit den och de i Nyland* presenterar *Caroline Sandström* sin forskning och sin licentiatavhandling om dialektutjämning. *Ann-Charlotte Berg* ger ett sammandrag av sin avhandling pro gradu i artikeln *Ordaccenten i Snappertunamålet*. I samma nummer ingår också en artikel av *Hans Landqvist* om nyord och förändringar i svenskans ordförråd, *Ord och gränser. Om sushi, sal och ett antal andra ord i svenskan*. Dessutom innehåller numret en presentation av projektet "Svenskt i Finland – finskt i Sverige" skriven av

Jannika Lassus och ett referat av Hugo Bergroth-sällskapets språkvårdsdag i maj 2004 skrivet av *Pia Westerberg*.

Nummer 3/2004 tar upp frågor kring textgranskning och språkarbete. I artikeln *Datorn granskar språket – hur påverkar tekniken oss?* diskuterar *Rickard Domeij* frågan hur språkgranskningsprogram påverkar vårt skrivande och om programmen är bra eller dåliga för våra texter. Artikeln baserar sig på Domeijs föredrag på språkvårdsdagen i maj. *Marit Lindqvist* lyfter i sin artikel ”*Språk får inte bli en sanitetsteknisk fråga*” – om språkgranskning av finlandssvensk skönlitteratur fram problem som kan uppstå när lektörer petar alltför nitiskt i finlandssvenska författares texter. I artikeln *Språkarbete på Hbl* beskriver *Per Amnestål* det omfattande arbete som föregick Hufvudstadsbladets övergång från fullformat till tabloid.

I årets sista nummer av tidskriften diskuteras olika aspekter av översättning. *Anna Sågvall Hein* tar i sin artikel *Maskinöversättningens mål och möjligheter* upp frågor kring olika typer av översättningsprogram och kvaliteten på maskinöversatta texter, *Theodor Kallifatides* beskriver problem som kan uppstå vid översättning i sin artikel *Att översätta sig själv* och *Monica Åikäs* diskuterar sambandsordens betydelse i översatta läromedel i artikeln *Vart tog sambandsorden vägen? Om konnektiver och andra småord i översatta läromedelstexter*. I samma nummer ingår också en artikel av *Urban Österberg* om nederländska ord i svenskan. Dessutom ingår referat från Nordiska klarspråkskonferensen i Kongsberg, en internationell konferens om språk, hövlighet och genus i Helsingfors och konferensen För svenskan – i tid i Åbo.

Förutom allt detta ingår i varje nummer en ledare av chefredaktören *Mikael Reuter*, svar på aktuella språkfrågor, recensioner och anmälningar av nyutkommen litteratur samt notiser och annat redaktionellt material.

Språknytt, tidskrift utgitt av Norsk språkråd, kom med tre nummer i 2004. Bladet har et opplag på 25 500, og er i tillegg tilgjengelig på Norsk språkråds nettsted.

Nummer 1/2004 har språksamarbeidet i Norden som hovedtema. I artikkelen "Språksamarbeid i Norden" tar *Svein Lie* opp Nordisk ministerråds omstrukturering av språksamarbeidet i 2003–2004, og i "Språksamarbeid mellom språknemndene i framtida" drøfter *Torbjörg Breivik* hvordan vi skal ta vare på og videreutvikle samarbeidet mellom språknemndene innenfor den nye organiseringa. "A farewell to Danish?" av *Jørn Lund* omtaler språkpolitiske steg etter at rapporten Sprog på spill kom ut. "Nordiske språkhaldningar i 2002 – Ei meningsmåling" av *Lars S. Vikør* tar for seg meningsmålinga knyttet til prosjektet "Moderne importord i språka i Norden".

Nummer 2/2004 handler først og fremst om påvirkninga fra engelsk. *Ragnhild Ljosland* har skrevet om holdninger til engelsk og *Anne Kringstad Grønvik* om behovet for økt engelskkompetanse i norsk næringsliv. Videre kan vi lese om avløserord i "Det gode avløysarordet" av *Kari Haave*, "Avløserord i nederlandsk" av *Sabine Rosenhart* og "Avløysarord og tilpassing av engelske termar i spansk" av *Johannes Nymark*. Sidemålsundervisninga står sentralt i artikkelen "Fokus på nynorsk i opplæringa" av *Anne Steinsvik Nordal*.

Temaet i nummer 3–4/2004 er språk og makt. *Gunnar Skirbekk* tar i artikkelen "Språk og makt" til orde for at språk og makt må opp på den politiske dagsordenen igjen. *Gudleiv Forr* skriver om språklige virkemidler i sin artikkel om språk og makt i politikken. I "Språkrådet spør, men markedet rår" skriver *Arne Torp* at det er markedskreftene og ikke politikken som bestemmer hva som er 'riktig' norsk. Andre artikler om emnet er *Helge Omdal*: Norsklærerne og overføring av språknormer, *Lars S. Vikør*: Kven har hatt makt i Norsk språkråd?, *Reidunn Hernes*: Makta i talemålet, *Berit von der Lippe*: Synlig og usynlig kjønnsretorikk, *Magni Øvrebotten*: Nynorsk og ulv, *Tove Bull*: Nynorsk som minoritetsspråk. *Ruth Vatvedt Fjeld* tar for seg banning som maktmiddel i artikkelen "Banning – makt eller avmakt?" .

Ellers har *Dag F. Simonsen* skrevet ”Parallellspråklighet” – viktig nyorientering i norsk og nordisk språkpolitikk, og *Arne Torp* drøfter noen resultater fra prosjektet Internordisk språkforståelse i en tid med økt internasjonalisering (INS) i artikkelen ”Skandinavisk nabospråkforståelse – ideal eller virkelighet?”

I tillegg har alle numrene en del redaksjonelt stoff og noen faste spalter.

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift, har som vanlig utkommit med fyra nummer.

I nummer 1 tar redaktören *Olle Josephson* i sin ledare opp språkteknologin. *Lars-Gunnar Andersson* menar att den ökade användningen av konstruktionen ”jag arbetar som läkare” i stället för ”jag är läkare” kan ses som en ideologisk förändring. *Jan Anward* recenserar ”Svenska Akademiens språklära” av Tor G. Hultman. *Björn Melander* går emot vad han oppfatter som en överbetoning på skriftspråket och förkunnelse om läsningens förträfflighet. *Kjersti Bosdotter*, kulturpolitiskt ansvarig på Metallindustriarbetarförbundet, går i svaromål. Och numret inneholder også den årlige nyordslistan, sammanställd av *Birgitta Lindgren*.

I nummer 2 handlar ledaren om den efterblivna översättningskulturen i Sverige. *Eva Sundgren*, som deltagit i en undersökning om hur Eskilstunaspråket förändrat sig under 40 år, redovisar en test där Eskilstunabor fick bedöma om ett antal talare – några från Eskilstuna, några från andra håll – använde ett lokalt språk eller ett standardspråk eller något mittemellan. *Sylvana Sofkova Hashemi* berättar om nya skrivstödsprogram som är avsedda som skrivstöd för barn. *Lars-Gunnar Andersson* recenserar Ulf Telemans bok ”Tradis och funkis. Om den svenska språkvården 1800–2000”. *Anna-Malin Karlsson*, fortsätter debatten om skriftspråk kontra talspråk, som inleddes i nummer 1, och tar som utgångspunkt i resultat från ett forskningsprojekt om läsande och skrivande under arbeidsdagen i vanliga LO-yrken. *Stig-Örjan Ohlsson* anknyter till Göran

Hallbergs artikel i Språkvård 2003/3 om försöken att etablera skånskan som eget språk. Inte heller han är positiv till denna kamp.

I nummer 3 handlar ledaren om den uppskjutna språkpolitiken, d.v.s. att regeringen inte som utlovat lade fram en språkpolitisk proposition. *Anders Björkwall* visar hur skrift och bild samverkar i reklamen. *Patric Hadenius* berättar om hur han kände sig dummare när han några månader arbetade på engelska som redaktör på en amerikansk vetenskaplig tidskrift. *Martin Ransgart* skriver om vikten att ta ett helhetsgrepp om lärobokstexters språkliga utformning. Även *Agnes Edling* skriver om läroböcker och menar att det är nödvändigt med abstrakta texter för att utveckla elevernas begreppsbildning. *Staffan Nyström* recenserar "Svenskt ortnamnslexikon".

I nummer 4 handlar ledaren om hur vi talar till och om människor. *Lisa Hedström och Lars Melin* ifrågasätter regeln om att det viktigaste skall komma först. *Tomas Riad och Nils Larsson* visar likheter men även vissa skillnader mellan smeknamn till typiskt svenska namn som till typiska invandrarnamn. *Bettina Jobin* anser inte att svenskan är så könsneutral som allmänt påstås när vi i motsats till tyskan mönstrar ut de speciella feminiformerna, som t.ex. svenska *lärarinna*. *Catrin Norrby* redogör för skillnader mellan bruket av *Ni* i sverigesvenskan och finlandssvenskan samt mellan åldersgrupper. *Olle Josephson* skriver en betraktelse med anledning av att Svenska språknämnden fyller sextio år. *Eva Mårtensson* recenserar "Ju. Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige" av *Olle Josephson*.

Varje nummer innehåller också kortare anmälningar av nyutkommen litteratur, notiser om språkliga aktualiteter och en avdelning frågor och svar.

Statsspråk. Norsk språkråd gir ut *Statsspråk – bladet for godt språk i staten*. Bladet teller fire A4-sider og gir råd om godt og riktig språkbruk for både bokmål- og nynorskbrukere i statsadministrasjonen. Leserne kan sende inn spørsmål til redaksjonen. I 2004 kom bladet ut med to nummer. Opplaget var 17 000.

I nummer 1/2004 besøkte Statsspråk Økokrim, og et hovedtema var passiv og agensskjuling i brevskrivning. Et enkelt og direkte språk når oftest bedre fram til leseren.

I nummer 2/2004 besøkte Statsspråk Statens pensjonskasse. Et viktig språkarbeid på denne arbeidsplassen er å forklare fagterminologi, for eksempel for pensjonsmottakerne. Hva er *ventepenger* og *fripolise*?

Publikasjonen har en del faste spalter for spørsmål og svar fra leserne, ordlista *på-godt-norsk* og omtaler av statsorgan som har gode rutiner når det gjelder å oppfylle mållova.

Svensk skolordlista. Utarbeidet av Svenska Akademien och Svenska språknämnden. Redaktör Lisa Rudebeck. Norstedts Ordbok 2004. 985 sidor.

Se *Ordbøker og ordlister, Sverige*.

Publikasjoner for øvrig

Danmark

Jørgen Nørby Jensen og Vibeke Sandersen

Becker-Christensen, Christian: Politikens bog om Nudansk Syntaks. Politikens Forlag, København 2004. 184 s.

Syntaks betyder sætningsbygning eller sætningslære. Bogen forklarer bl.a. hvordan man danner spørsmål, hvordan man indfører sætninger i andre sætninger, og hvordan man danner mere specielle sætningstyper som fx sætningskløvning og sætningsknude.

I bogen forklares de forskellige sætningskonstruktioners funktion i sproget og som middel til kommunikation, ligesom spørgsmål om sprogrigtighed også berøres. Kan man fx skrive eller sige *en bluse til kvinder der sælges mange af* og *Jeg håber ikke det begynder at regne*. Og hvad er det der lyder forkert i en ordforbindelse som *de tre danske bedste deltagere*?

Bogen er desuden en indføring i hvordan man analyserer sætninger, og hvordan man taler om hvordan en sætning er opbygget. Den indeholder grundige forklaringer af de grammatiske begreber og af grundlaget for den grammatiske beskrivelse.

Nudansk Syntaks bygger videre på *Politikens Nudansk Grammatik*, der omhandler ordklasser, bøjning og orddannelse (omtalt i *Sprog i Norden* 1996).

Daneskov, Lars: *Så snak dog dansk, mand!* JP Bøger, København 2004. 136 s.

Så snak dog dansk, mand! er en opfordring fra journalisten Lars Daneskov til alle danske sprogbrugere om ikke at gøre tingene sværere end nødvendigt. Hvorfor sige "human resource-manager" hvis man mener "personalechef"? Hvorfor omtale sine venner som sit "sociale netværk"? Og hvad med bare at sige at man er god til noget i stedet for at tale om "spidskompetencer"? Ifølge forfatteren har vi alle sammen travlt med at gøre vores sprog så vigtigt og voksent at det ofte ender med at blive uforståeligt. Med masser af eksempler fra danskernes hverdag er *Så snak dog dansk, mand!* lige dele opsang og inspiration til hvordan man vækker sit sprog så det også vækker andre.

Danske Studier 2003. Udg. af Flemming Lundgreen-Nielsen og Merete K. Jørgensen.

Danske Studier 2004. Udg. af Merete K. Jørgensen og Flemming Lundgreen-Nielsen under medvirken af Laurids Kristian Fahl. C.A. Reitzels Forlag, København 2003. 311 s. og 2004. 208 s.

Af årgangenes artikler kan fremhæves *Dina Nikulitjeva*: Den ortografiske norm og opbygningen af syntagmet i dansk og svensk (DS 2003), *Lars Brink*: Danske krigsmænd og lydlovene, *Ebba Hjorth*: Vibeke Sandersen: "Jeg skriver dig til for at lade dig vide", *Karen Margrethe Pedersen*: Den Danske Ordbog. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Gyldendal. Bd. 1: A-D, 2003. Bd. 2: E-H, 2004 (DS 2004).

Danske Talesprog, bind 3. Udg. af Institut for Dansk Dialektforskning. C.A. Reitzels Forlag 2002. 102 s., og *bind 5.* Udg. af Nordisk Forskningsinstitut. Afdeling for Dialektforskning. C.A. Reitzels Forlag 2004. 190 s.

Af bindenes indhold har flg. artikler særlig interesse for sprognævnsarbejdet: *Inger Ejsskjær*: urriset, tværriset, purriset, perrisset - nogle adjektiver set i orddannelsesperspektiv, *Tore*

Kristiansen et al.: Sprogholdninger hos unge i Nakskov, *Finn Køster*: Om to fynske Købstadsdagbøger og forfatterens gengivelse af *-ede*-bøjningen (bind 3), *Henrik Hovmark*: Jagten på det autentiske citat, *Asgerd Gudiksen*: Bralrehals og vralttehoved. En diskussion af possessivsammensætningen, *Inge Lise Pedersen*: Sprogbrug i 1800-tallet i nutidig belysning: forudsætninger og faldgruber (med kritik af Vibeke Sandersen: ”Jeg skriver dig til for at lade dig vide”). Skrivefærdighed og skriftsprog hos menige danske soldater i treårskrigen 1848-50, jf. *Sprog i Norden* 2004), *Tore Kristiansen*: Sprogholdninger over Øresund (bind 5).

Den Danske Ordbog, bind 2 + bind 3. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Redigeret af Ebba Hjorth, Keld Kristensen m.fl. Gyldendal, København 2004. 853 s. + 656 s.

Den Danske Ordbog er en stor, ny ordbog i seks bind over nutidsdansk, dvs. perioden fra ca. 1950 til nu. Bind 1 udkom i 2003 (omtalt i *Sprog i Norden* 2004), og i 2004 er yderligere to bind udkommet. Bind 2 går fra E til H, og det indeholder ord som *efterløner, elastikspring, electric boggie, fatwa, fedterøvstillæg, 45-knallert, feriefri dag, functional food, graffiti, grunge, gruppesex, gåhjemmøde, heavy metal, hiphop, hivpositiv, homeshopping, hotpants, HTML* og *hyttesko*. Bind 3 dækker I til L og behandler ord som *IC3-tog, imam, internet, jernlady, jobbank, joggingbukser, junkmail, kabinescooter, kanindræberkursus, kogalskab, kulturchock, laserprinter, lease, lykkepille og lårkort*. De resterende tre bind udkommer i løbet af 2005.

Ditlevsen, Marianne Grove, Jan Engberg, Peter Kastberg og Martin Nielsen: Sprog på arbejde – kommunikation i faglige tekster. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg 2003. 228 s.

Kommunikation i almindelighed og fagkommunikation i særdeleshed er blevet mere og mere betydningsfuld i de senere år. I et samfund og i en verden der er gennemsyret af kommunikation, har virksomheder, institutioner og organi-

sationer for længst opdaget at god kommunikation fremmer deres mål. På den baggrund har forfatterne, der alle er lektorer ved Handelshøjskolen i Århus, skrevet *Sprog på arbejde*.

Bogen søger at give det overblik og de redskaber der skal til for at hjælpe med at højne kvaliteten i kommunikationen. Og det uanset om det drejer sig om den tekniske systemdokumentation, forhandlerkontrakten, årsrapporten eller personalebladet, uanset om det er mundtligt eller skriftligt, og uanset om kommunikationen foregår på dansk eller på fremmedsprog.

Sprog på arbejde henvender sig først og fremmest til sprog- og kommunikationsstuderende ved de erhvervsproglige uddannelser. Men den er også relevant for andre sprog- og kommunikationsstuderende.

Fabricius, Julie og Thore Roksvold: Anvendt retorik. Tag sproget i munden. Akademisk Forlag, København 2004. 176 s.

Anvendt retorik præsenterer sammenhængen mellem klassisk retorik og moderne kommunikationsvidenskab. Af bogens emner kan nævnes *Journalistik, retorik og moral, Sprog, stil og målgruppe, Kropssprog, gestik og mimik* og *Medier og mundtlighed*.

Anvendt retorik er skrevet til journalister og andre der ønsker at kommunikere mere effektivt. Bogen er oversat, bearbejdet og nyskrevet efter Thore Roksvolds bog *Retorik for journalister*. Den foreligger nu tilrettelagt for danske læsere som resultatet af et samarbejde mellem de to forfattere.

Grunwald, Ebbe: Artiklen. Syddansk Universitetsforlag, Odense 2004. Hæfte nr. 3 i serien Mediedansk.

Artiklen giver et overblik over genrerne i avisen og deres forskellige funktioner. Hvordan er en journalistisk tekst bygget op? Hvad driver artiklen fremad? Hvilke elementer gør den på én gang spændende og let forståelig?

Kjøller, Klaus: *Tekst for viderekomne - tekstproduktion og sproglig rådgivning*. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg 2004. 367 s.

Denne bog handler om de mest tekstnære dele af det arbejde der indgår i at skrive en tekst: valg af komposition, af sprogform og stil - altså alt det en professionel tekstskriver forventes at kunne. Samtidig introducerer bogen til sproglig rådgivning.

Tekst for viderekomne henvender sig til alle der skriver eller skal skrive tekster i professionelt øjemed, fx kommunikations- og informationsmedarbejdere, pr-folk og tekstforfattere.

Lund, Anne Katrine: *Den forsømte kommunikation - brevet i organisationskommunikationen*. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg 2004. 341 s.

Den forsømte kommunikation er et uddrag af den første danske ph.d.-afhandling i retorik: Breve i brug. Fjernkommunikative genrer i retorisk perspektiv. Bogen stiller skarpt på brugen af breve i danske organisationer: Hvad er overhovedet et godt brev? Hvordan bruges brevet? Og ikke mindst: Hvad skal der til for at gøre brevene bedre?

Lund, Jørn: *Den sproglige tilstandsrapport*. Lindhardt og Ringhof, København 2004. 103 s.

I 29 veloplagede små artikler behandler Jørn Lund karakteristiske nyudviklinger i dansk, *forskydninger* kalder han dem selv, inden for den sidste halve snes år. Der er forskydninger i udtryk og deres betydning; tidligere var man *gravid med* faderen til barnet, i dag er man *gravid med* barnet. Traditionelt *afgik* man *ved døden* x antal år gammel. I dag blot x antal år. Den trykfordeling man tidligere kaldte "herregårdsbetoningen" fordi trykket faldt på 2. led i stednavne, fx *Frederiks'borg* eller *Lise'lund*, har nu bredt sig til orddannelser med *-mæssig*, således *forskrifts'mæssig*, *regel'mæssig*, men også til substantivdannelser som *læge'kredsforeningen*. Jørn Lund reflekterer over årsagerne til denne ændring. Han er også opmærksom på forskydninger i

brugen af præpositioner, fremhæver således *på*'s imperialistiske tilbøjeligheder i dagens dansk: *Det vil jeg godt kommentere på*. Historien om *burde* fortælles også. Det brugtes for 10 år siden altid med moralske undertoner, men i dag betyder *han burde være her kl. 12* blot at man kan regne med at han vil være her kl. 12.

Lund, Jørn: Kampen om opmærksomhed. Gyldendal, København 2000. 94 s.

I 5 artikler skriver Jørn Lund om livsformer, medievilkår og sprog i det moderne samfund. En relativt stor artikel hedder *Sproget - om sprogets muligheder*, lyder undertitlen. Artiklen handler om sprogets samfundsmæssige og individuelle funktioner, om samspillet mellem psykologiske og sproglige faktorer, om barnets sproglige udvikling, om sprogets potentialer og om hvad der er vigtigt for at man kan udnytte dem.

Meisner, Ole: Ordvalget. Syddansk Universitetsforlag, Odense 2003. Hæfte nr. 2 i serien Mediedansk. 36 s.

Ordvalget handler om at vælge rette ord på rette sted. Det er skrevet af Ole Meisner, journalist og intern sprogkonsulent ved DR Nyheder. I hæftet behandles emner som lumkse pendulord, knitrende papirudtryk, ords positive og negative ladninger, fordomme og sprogets politiske korrekthed.

Meisner, Ole: Haderen. Syddansk Universitetsforlag, Odense 2004. Hæfte nr. 4 i serien Mediedansk.

I *Haderen* gælder det blandt andet klicheerne. Hvordan opstår de, hvem bruger dem - og hvordan styrer vi uden om dem? Haderen drøfter de engelske gloser i dansk, ligesom sjove oversætterbøffer, managementord, sære forkortelser mv. kommer under behandling. Hæftets sidste afsnit hedder "Gabestokken", det stiller en række af mediesprogets negative træk til skue.

Mål & Mæle. 27. årgang, nr. 1-3. Redigeret af Carsten Elbro, Pernille Frost, Erik Hansen, Holger Juul, Jørn Lund. 2004. 32 s. + 32 s. + 32 s.

Numrene indeholder ud over spørgebrevkassen "Sprogligheder" - artikler af bl.a. *Berit Sandnes*: Kan man hete Bjierne til fornavn? Navnesøknader i Danmark 1970-2003, *Børge Spang-Thomsen*: 'Anbringe' på dansk, *Kirsten Rask*: Retskrivningskrige: hjerteblood og galde, *Pernille Frost*: Hvor svært kan det være at lære børn at læse? Om læseundervisning i læreruddannelsen (nr. 1), *Vibeke Sandersen*: "Jeg skriver dig til for at lade dig vide". Skrivefærdighed og skriftsprog hos menige danske soldater i treårskrigen 1848-50, *Erik Hansen*: Sprogets opståen, *Ken Farø*: Sproget i uniform. Om militært særsprog, *Tore Kristiansen*: Må man diskutere dansk retskrivningspolitik (nr. 2), *Jakob Bruntse*: Skandinavisk sprogfællesskab eller – forvirring, *Axel Michelsen*: Har dyr sprog?, *Carsten Elbro*: Irriterende stavfejl, *Peter Bakker*: Låneord fra dansk i vestafrikanske og vestindiske sprog (nr. 3).

Når virksomheden åbner sit vindue. Kommunikation og formidling – et corporate perspektiv. Redigeret af Jørn Helder og Bodil Kragh. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg 2003. 197 s.

At fortælle hvem virksomheden er, og hvilke værdier den har, er ifølge denne bog en af de vigtigste interne og eksterne opgaver som ledelsen i en virksomhed har i dag. *Når virksomheden åbner sit vindue* sætter fokus på såvel kultur og identitet som sprog og formidling i arbejdet med at implementere identiteter og værdier. Bogen indeholder 14 artikler baseret på foredrag holdt på konferencen *Kommunikation og formidling - et corporate perspektiv* i maj 2002. Af særlig interesse er *Leif Becker Jensen*: Hurra-ord eller ærlig snak - om at bruge sproget som redskab til at sløre eller afsløre virksomhedens værdier, og *Jørn Lund*: De Dyr Ord.

Ny bibeloversættelse – på videnskabeligt grundlag. Annoteret prøveoversættelse. Da Gud begyndte, kap. 1-12, Jeshajahu kap. 1-12. Redigeret af Jens-André P. Herbener og Philippe Provencal. C.A. Reitzel, Det Kongelige Bibliotek 2001. 95 s.

Det drejer sig om de skrifter der er bedst kendt under navnene 1. Mosebog og Esajas Bog. Bogen er det første eksempel på en videnskabelig oversættelse af den hebraiske bibel (traditionelt betitlet Det Gamle Testamente) som en gruppe semitiske filologer i 1998 tog initiativ til.

NyS. Nydanske sprogstudier. 32-2004. Redigeret af Christina Fogtmann, Marianne Johansen, Niels Møller Nielsen, Bettina Perregaard, Jann Scheuer, Iben Stampe Sletten og Ib Ulbæk. Udg. af Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet, København 2004. 127 s.

Nummeret er et temanummer med sprogtilegnelse som emne. Artiklerne er *Juni Söderberg Arnfast: Kodeskift – en overset kompetence i sprogtilegnelse*, *Lene Ryder: Kontekst og læring – lærer alle dansk på samme måde?*, *Holger Juul og Baldur Sigurdsson: Ortografien som handicap? Stavetilegnelse i Rødovre og Reykjavik*, *Kjeld Kjertmann: Læseindlæring og læsetilegnelse – to positioner i teori og praksis*. Desuden anmeldes *Bettina Perregarrd: Forskning og undervisning i skriftsprog (omtalt i Sprog i Norden 2003) af Peer Mylow*.

På godt dansk. Festskrift til Henrik Galberg Jacobsen i anledning af hans 60 års fødselsdag den 4. februar 2004. Redigeret af Henrik Jørgensen og Peter Stray Jørgensen under medvirken af Birgitte Skovby Rasmussen og Ole Ravnholt. Wessel og Huidtfeldt, Århus 2004. 301 s.

På godt dansk er et festskrift til Henrik Galberg Jacobsen, professor i nordiske sprog ved Syddansk Universitet i Odense og tidligere medarbejder gennem mere end 25 år i Dansk Sprognævn. Det er udsendt i anledning af hans 60-års fødselsdag 4. februar 2004.

Festskriftet er skrevet af venner og kollegaer, og det indeholder i alt 35 kortere og længere artikler om forskellige sproglige emner. Foruden artiklerne rummer bogen en Tabula Gratulatoria og en bibliografi over Henrik Galberg Jacobsens arbejder fra 1972 til 2003.

Af festskriftets artikler, hvis tyngdepunkt er sprogrigtighed og sprogpædagogik, kan nævnes *Margrethe Heidemann Andersen*: Sprogpolitik og sprogholdninger. Om flertalsbøjning af engelske lån i dansk, *Lars Brink*: Nye pendulord, *Niels Davidsen-Nielsen*: Færre dobbeltformer i retskrivningen, *Erik Hansen*: Gradsledsætninger, *Jørgen Nørby Jensen*: Dem er jeg helt vilde med! Om fokuskongruens i moderne dansk, *Rikke Buch Nielsen og Marianne Rathje*: Citater i tre generationer, *Karen Margrethe Pedersen*: Retsskrivningsordbogen og dialekterne, *Vibeke Sandersen*: Privatbrevet i det 19. århundrede – to eksempler, og *Jørgen Schack*: Ortografisk synkope.

Skriftlig sprogbrug i fællesadministrationen. Redigeret af Lis Andersen, Anne Lise Christensen og Jens Fink-Jensen. Københavns Universitet. 2002. 12 s.

I denne folder gives råd og vejledning om bl.a. retskrivning, anvendelse af *du* og *De*, adressering og navneforkortelser.

Skyum-Nielsen, Peder: Vellyden. Syddansk Universitetsforlag, Odense 2003. Hæfte nr. 1 i serien Mediedansk. 62 s.

I *Vellyden* giver forfatteren, der er professor ved Syddansk Universitet og sprogkonsulent, en indføring i hvad der kræves af ”god lyd” i radio, på tv og i al mundtlig kommunikation. Hæftet indeholder afsnit om bl.a. frasering, tempo, pausering, tryk, styrke og tonegang.

Sprogmanual for Ritzaus Bureau I/S. Ritzaus Bureau I/S. 3. udgave. 2002. 41 s.

Ritzaus sprogmanual er opbygget som en ordbog. Den indeholder en alfabetisk ordnet liste med oplysninger om fx forkortelser, kommaregler og stednavne.

Sprog og Samfund. Nyt fra Modersmål-Selskabet. 22 årgang, 2004, nr. 1-4. 16 s. + 16 s. + 12 s. + 52 s. Redigeret af Michael Blædel.

Foruden omtaler og anmeldelser af sproglig litteratur indeholder numrene kortere artikler om forskellige sproglige forhold. For hele årgangen har foreningens 25-års-jubilæum i november været i fokus, således er nr. 4 et udvidet nummer som bl.a. indeholder *Claus Tillings* tale til årets modtager af modersmål-prisen professor Erik Hansen, *Erik Hansens* forelæsning: Det sølle danske sprog, en række tilbageblik, således *Gerda Thastum Leffers*: Som det begyndte – og fortsatte, og *Arne J. Hermann*: Den folkelige bevægelse, en række essays med kulturminister *Brian Mikkelsens* Sproget binder os sammen, i spidsen. Desuden kan nævnes *Christian Kocks* Debatten der snublede i starten og *Niels Davidsen-Nielsens* Venligst kontakt Modersmål-Selskabet. Nummeret slutter med en oversigt over bestyrelsesmedlemmer i de forløbne 25 år og en oversigt over modtagere af modersmål-prisen. I øvrigt er nummeret rigt illustreret. Fra de øvrige numre bør nævnes *Bent Pedersbæk*: Kommakrigen – læserne tabte, *Georg Søndergaard*: Ny dansk ordbog, (også omtalt ovf.), *Claus Tilling*: Håndbog i at tale ordentligt (Peder Skyum-Nielsen: Vellyden, jf. ovf.) (nr. 1), SMS-sprog, *Georg Søndergaard*: Dansk i folkeskolen (nr. 2), *Bent Pedersbæk*: Kanon, ja tak!, *Søren Peter Hansen*: Danskfaget i Det almene Gymnasium og hf efter reformerne, *Ingrid Dreyer*: Dansk i Folkeskolen, *Pia Jarvad*: Fittelihut og saxofon (nr. 3).

Sprog og sprogbeskrivelse. Redigeret af Michael Herslund og Bente Lihn Jensen. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg 2003. 306 s.

Sprog og sprogbeskrivelse er en præsentation af de centrale discipliner inden for sprogvidenskaben eller lingvistikken. Foruden en generel indledning til sprogvidenskaben rummer bogen således kapitler om fonetik og fonologi, morfologi, syntaks, semantik, pragmatik, tekstlingvistik samt genetisk og

typologisk lingvistik. Kapitlerne er skrevet af Anne Marie Bülow-Møller, Niels Davidsen-Nielsen, Per Durst-Andersen, Michael Herslund, Bente Lihn Jensen, Lita Lundquist og Viktor Smith, som da bogen blev skrevet, alle var ansat på Fakultet for Sprog, Kommunikation og Kultur ved Handelshøjskolen i København.

Sprog og sprogbeskrivelse henvender sig først og fremmest til de studerende på de erhvervsproglige BA-uddannelser, men studerende på andre sprogstudier vil også kunne få udbytte af den.

Sprogpolitik for Danmarks domstole. Domstolsstyrelsen, København 2003. 27 s.

Danmarks domstole har udarbejdet en politik for god sprogbrug. Det er hensigten at domstolenes tekster – hvad enten det drejer sig om domme, breve eller vejledninger – skal kunne læses af alle som domstolene henvender sig til. Hæftet indeholder afsnit om bl.a. *De og du, Fremmedord og latinske udtryk, Lumske ord og LIX og læsbarhed.*

Sprogpsykologi. Udvalgte kerneemner. Redigeret af Marianne Rathje og Linda Svenstrup. Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet 2004. 251 s.

Sprogpsykologi er det første samlede værk på dansk om sprogpsykologiens kerneemner. Det falder i fire hoveddele: 1: *Mennesket i sproget*, dvs. sprogets rolle i og for vores handlen som personer, 2: *Forståelser og betydninger*, dvs. hvordan nogen forstår noget, og hvordan dette kommer til udtryk i kommunikationen, 3: *Sprogfilosofi*, dvs. tanker om sprog og tænkning, sprog og verden, samt hvad sprog er og 4: *Kommunikation*, dvs. kommunikation og interaktion i forhold til situation og personer. Inden for disse emner finder man i bogen i alt 16 artikler skrevet af forfattere som enten har en uddannelse i sprogpsykologi, eller som gennem mange år har haft en tilknytning til faget. Af artiklerne kan nævnes *Lars Henriksen: Er nogle sprog bedre end andre? En – kættersk –*

sprogpsykologisk problemstilling, *Frans Gregersen*: Fem eller seks slags forståelse, *Marianne Rathje*: Misforståelser og ikkeforståelser i tre generationer, *Ole Ravnholt*: Grammatik og forståelse, *Jan Katlev*: Sprogpsykologivildfarelse(r) og *Hanne-Pernille Stax*: "Og hva' var så spørgsmålet?" – om forståelser af tekst og tale i standardiserede interview.

Bogen er et hyldestskrift til Jesper Hermann i anledning af hans 60-års fødselsdag. Jesper Hermann var den første kandidat i sprogpsykologi, og han er den første, og indtil nu eneste, lektor i sprogpsykologi ved Københavns Universitet.

Studier i Nordisk 2002-2003. Selskab for Nordisk filologi. Foredrag og årsberetning. København 2004. 217 s.

Af publikationens 11 artikler er der i denne sammenhæng grund til at nævne *Margrethe Heidemann Andersen*: Engelsk i dansk. Et spørgsmål om holdninger, *Jørg Asmussen*: Korpus 2000 – til hvilken nytte? Muligheder og grænser for empiriske sprogundersøgelser, *Ken Farø*: Omkring det grønne bord: Dansk-tysk idiomatik og sprogforandring og *Tina Thode Hougaard*: Chat via internettet – interaktionelt og sprogligt belyst.

Synsvinkler. Tidsskrift for nordisk litteratur og sprog. 30-2004. Redigeret af Anna Vibeke Lindø, Signe Westergaard og Maria-Sophie Schmidt. Center for Nordiske Studier. Syddansk Universitet. Odense 2004. 128 s.

Nummeret er et temanummer om sprogvidenskab. Det indeholder otte artikler og en anmeldelse. Af artiklerne kan nævnes *Anna Vibeke Lindø*: Sprogvidenskab – en videnskab om mennesker, møder, magt og mæle, *Birgit Fritzboeger Stephensen*: Ikke blot – men også... – en politisk dikursiv analyse og *Henrik Galberg Jacobsen*: Imod en dansk sprogpolitik?

Szubert, Andrej: *Englische Entlehnungen im Dänischen. Morphologie und Wortbildung.* Poznan, 2003. 108 s.

Bogen, der oprindeligt blev indleveret til og forsvaret som dissertation ved Institut for Skandinavistik og Baltologi ved Adam-Mickiewicz-Universitetet i Poznan, består af 7 kapitler. Kap. 1 indeholder bl.a. et historisk overblik over de engelske lån i dansk, og en omtale af statistiske undersøgelser af lånenes omfang. I kap. 2 klassificeres lånene på relativt traditionel vis som direkte, herunder pseudolån og hybriddannelser, eller indirekte. Kap. 3 er en morfologisk undersøgelse af lånene inddelt efter ordklasse (substantiv, adjektiv, og verbum). I kap. 4 behandles orddannelseforholdene, i kap. 5 typer af lånbetydning og -dannelse, dels uafhængig af det fremmede ords opbygning, fx engelsk *design*, dansk *formgivning*, dels som oversættelseslån, dels som såkaldte overførelseslån, fx *bungeejumping* til *elastikspring*. Kap. 6 behandler pseudolån som dansk *stationcar* svarende til engelsk *station wag(g)on/estate car*, og kap. 7 forkortelser.

Trads, Søren Frimann: *Kommunikation – tekst i kontekst.* Aalborg Universitetsforlag, Ålborg 2004. 320 s.

Bogen giver læseren indsigt i og analytiske redskaber til at analysere tekster med systemisk funktionel lingvistik som teoretisk grundlag. I bogen afdækkes sprogbrug, kontekst, tekstfunktion, teksttype, register og genre i forskellige typer af tekster – fx nyheder, anmeldelser, reklamer, fortællinger, beretninger, politiske kommentarer, propaganda, læserbreve, brugsanvisninger, instruktioner, lærebøger, fagbøger, videnskabelige og populærvideenskabelige tekster m.m.

Bogen henvender sig til studerende, forskere og undervisere på universiteter og andre højere læreanstalter som interesserer sig for tekstanalyse, tekstlingvistik, (kritisk) diskursanalyse og systemisk funktionel lingvistik.

Trampe, Jesper: *Sådan skriver du bedre breve!* Trykt hos Narayana Press, Gylling 2003. 64 s.

Sådan skriver du bedre breve! er en opslagsbog i praktisk sprogbrug. Den henvender sig til alle der ønsker at skrive bedre breve. Bogen indeholder konkrete råd om hvordan man skriver venligt, forståeligt og præcist og giver desuden eksempler på både god og dårlig formidling.

Widell, Peter og Mette Kunøe (red.): *9. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog. Aarhus Universitet 10.-11. oktober 2002.* Århus 2003. 309 s.

Siden 1986 har sprogforskere fra ind- og udland hvert andet år mødtes i Århus for at sætte fokus på udforskningen af det danske sprog. På det 9. møde, der fandt sted i oktober 2002, deltog 72 sprogforskere med i alt 32 foredrag. De 26 er trykt i den foreliggende rapport. Af rapportens artikler kan nævnes *Margrethe Heidemann Andersen: Engelsk i dansk: Sprogholdninger i Danmark – Helt vildt sjovt eller wannabeagtigt og ejendomsæglerkækt?*, *Mette Vedsgaard Christensen: Etnolekt i Århus Vest: Morfologiske, syntaktiske og pragmatiske træk*, *Anders Damgaard-Højen: Derfor kunne Girte Stallone nærsten erke talle dærnsk!* – Om hvordan andetsprogligt input kan påvirke modersmålet, og *Holger Juul: Stavefejl og stavefærdigheder hos skoleelever i 4. til 6. klasse.*

Finland

Aino Piehl och Eivor Sommardahl

Iso suomen kielioppi. Auli Hakulinen (huvudredaktör), Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 950. Hämeenlinna 2004. 1 698 sidor.

Den nya grammatikboken *Iso Suomen kielioppi* (Stora finska grammatiken) är ett vetenskapligt, deskriptivt verk, som beskriver finska språkets ljud-, form- och satslära sådan den var i slutet av 1900-talet. Avsnittet om ordbildningen, som är central i finskan, omfattar ungefär 250 sidor. Däremot är beskrivningen av prosodin kort, eftersom det har forskats lite kring den. Boken behandlar främst det skrivna allmänspråket, men också talspråkliga fenomen analyseras i någon mån. Det är det moderna språket som är i blickpunkten, även om hänvisningar görs också till äldre språkbruk. Beskrivningen grundar sig inte på någon bestämd teori, utan många element i den nutida språkforskningen har utnyttjats. I stor utsträckning används traditionella begrepp och termer, men det finns också många nyheter i terminologin. Som material har författarna använt korpusar från 1980- och 1990-talen samt material från talspråkforskningen, men verket är ändå inte en korpusgrammatik, utan författarna har också infört egna exempel. Grammatiken avviker från tidigare verk bland annat genom att den beskriver fenomen också med hjälp av exempel från talspråket och genom att den kartlägger systematiska drag i vardagliga samtal. Eftersom grammatiken inte är normativ ställer den inte upp regler för hur språket borde användas utan beskriver också många fenomen som i normativa grammatikor och ordböcker inte betraktas som hörande till skriftspråket. När det gäller sådana fenomen ger boken dock hänvisningar till

normer och normativa framställningar. Boken har utarbetats i samarbete mellan Forskningscentralen för de inhemska språken och Helsingfors universitet, och den är avsedd som ett uppslagsverk för professionella språkbrukare och forskare.

Ikkunoita kielen maailmaan. Red. Maija Länsimäki och Helena Suni. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 130. Helsinki 2004. 272 sidor.

Samlingsvolymen *Ikkunoita kielen maailmaan* (Fönster mot språkets värld) innehåller artiklar som har publicerats i tidningen Helsingin Sanomat under rubriken Kieli-ikkunoita. De korta artiklarna behandlar finska språket ur många olika synvinklar. Artiklarna har ordnats enligt tema. I språkvårdsavsnittet presenteras nufinska normer och grunderna för dem. Ords betydelser granskas med utgångspunkt i vedertaget bruk, förändringar och synonymi. I avsnittet om ordbildning klarläggs ords ursprung, ålder och bildningssätt samt inlåningen av ord, medan namnavsnittet handlar om namn ur både nutida och historisk synvinkel. Författarna är anställda vid Forskningscentralen för de inhemska språken: ordboksredaktörer, språkvårdare och forskare som arbetar inom olika forskningsprojekt. Boken är avsedd för alla som är intresserade av språkliga frågor.

Kakkoskieli 5. Suomen kielen prosodian opettamisen ja oppimisen kysymyksiä. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Vantaa 2004. 272 sidor.

Boken *Kakkoskieli* (Andraspråk) är en samling artiklar om inläring av finskt uttal. I artiklarna behandlas prosodins ställning i undervisningen, intonationsmönster, faktorer som har att göra med inläring av kvantitet både när det gäller inlärare med annat modersmål och inlärare med finska som modersmål, ett webbprogram för uttalsövningar och erfarenheterna av detta samt perceptionen av finskans diftonger. I alla artiklarna dryftas också möjligheterna att tillämpa observationerna didaktiskt. Boken innehåller en gemensam källförteckning och uppgifter om sådana magisteruppsatser vid finska institutionen vid

Helsingfors universitet som behandlar finska som andraspråk eller som främmande språk.

Kaisa Häkkinen: Nykysuomen etymologinen sanakirja. WSOY 2004. 1 633 sidor.

Kaisa Häkkinen, professor i finska vid Åbo universitet, har utarbetat en finsk etymologisk ordbok för den stora allmänheten. Boken omfattar 6 000 uppslagsord och författaren beskriver, i klara artiklar med fullständiga meningar, ordens ursprung och inlåning i finskan samt deras första förekomst i tryckt text. Boken baserar sig på ett tidigare mer kortfattat verk av Häkkinen, och författaren har utnyttjat den etymologiska forskningen, bland annat ordboken *Suomen sanojen alkuperä*, som gavs ut av Forskningscentralen för de inhemska språken år 2000. Häkkinens ordbok har en omfattande källförteckning. Den har också ett ordregister, som hjälper läsaren att hitta rätt ordartikel, samt ett personregister.

Timo Nurmi: Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja. Gummerus 2004. 1 344 sidor.

Timo Nurmi, lektor i skriftlig kommunikation vid Jyväskylän universitet, har i en och samma ordbok samlat sådana uppgifter som man i allmänhet är tvungen att leta efter i olika ordböcker, uppslagsverk och handböcker. Ordboken innehåller ungefär 70 000 uppslagsord, bland annat 17 000 ord av främmande ursprung med uttalsanvisningar, inhemska och utländska ortnamn med uppgifter om böjning samt förkortningar, talesätt och ordstäv. Förklaringarna är korta och illustreras med exempel. Ordboken tar upp de alternativa former som används, men också rekommendationer om användningen. Boken är en tredje uppdaterad upplaga av *Uusi suomen kielen sanakirja* av samma författare.

Minna Jaakola: Suomen genetiivi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 995. Helsinki 2004. 292 sidor.

Minna Jaakola undersöker i sin doktorsavhandling förhållandet mellan form och betydelse i genitivuttryck. Hon tar upp flertydigheten hos enskilda uttryck och det faktum att betydelsen påverkas av många olika mönster samtidigt. Teoretisk bakgrund för undersökningen utgör den kognitiva grammatiken. Författaren klarlägger utifrån ett omfattande material hur genitivens varierande syntaktiska och semantiska funktioner hör ihop med varandra. Bruket av genitiv granskas också ur textuell synvinkel. Boken innehåller en sammanfattning på engelska.

Heikki E. S. Mattila, Anne Jussila, Outi Kaltio: Oikeuselämän lyhennesanakirja – Juridisk förkortningsordbok. Talentum 2004.

Materialet för den juridiska förkortningsordboken utgörs av förkortningslistorna i alla juridiska verk som har publicerats i Finland fram till år 2002. Alla förkortningar som förekommer tre gånger i samma betydelse i materialet har tagits med i ordboken. Boken är deskriptiv och ger alltså inga rekommendationer om användningen av förkortningarna, men läsaren kan ändå dra slutsatser utgående från hur allmänna och vedertagna förkortningarna är, eftersom ordboken ger uppgifter om deras frekvens. Också med hjälp av dateringen av förekomsterna kan läsaren dra slutsatser om hur användbara förkortningarna är i nuläget. Den juridiska förkortningsordboken innehåller många förkortningar vilkas betydelse inte framgår av andra förkortningslistor. Dessutom finns där förkortningar på alla de språk som har använts i vår juridiska litteratur. Boken innehåller speciellt många svenska förkortningar, eftersom den svenska juridiska litteraturen länge har varit en viktig källa för finsk juridisk forskning.

Sirkka Paikkala: Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 959. Tampere 2004. 809 sidor.

I sin doktorsavhandling beskriver Sirkka Paikkala hur finsk efternamnspraxis utvecklades efter mitten av 1800-talet, tills 1920 års släktnamnslag befäste en praxis liknande den som råder i dag. Verket belyser orsakerna till utvecklingen genom att placera in den i ett historiskt och kulturhistoriskt sammanhang. Behovet av finska efternamn, som bland annat ledde till förfinskningsskampanjer, sågs som en viktig fråga för den nationella identiteten, men också administrationens praktiska krav hade betydelse. Boken innehåller en sammanfattning på engelska.

Nordistikens historia i Finland. Red. Harry Lönnroth. Tampere University Press 2004. 304 s.

Boken innehåller åtta fristående artiklar om nordistikens utveckling vid de finländska universitet där man forskat och undervisat i nordiska språk, nordisk filologi eller svenska språket. Författarna anlägger historiska återblickar på den tid som förflutit sedan den första professuren inrättades i Helsingfors, Joensuu, Jyväskylä, Tammerfors, Uleåborg, Vasa och Åbo och fram till situationen i dag. Boken är den första översikten över nordistikens historia i Finland.

Olof Mustelin: Stafva eller stava? Svenska rättskrivningssträvanden i Finland i slutet av 1800-talet. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 664, 2004. 151 s.

I denna postumt utgivna bok beskriver Olof Mustelin den diskussion om svensk rättstavning som fördes mot slutet av 1800-talet i både Sverige och Finland. Den finländska debatten belyser han med hjälp av tryckta och otryckta källor, brev och protokoll. Genom att sätta in diskussionen i ett större sammanhang lyckas Mustelin förmedla en bild av tidsandan och samtidigt visa på att debatten inte bara hade en språklig utan också en social och politisk dimension.

Eskil Hummelstedt: Jöns Buddes härkomst. Om österbottnisk dialekt på 1400-talet. Utgiven och kommenterad av Christer Laurén och Kristina Nikula. Svensk-Österbottniska Samfundet. Vasa 2004. 95 s.

Boken innehåller ett outgivet manuskript av Eskil Hummelstedt om Jöns Buddes härkomst. Texten är skriven på 1950-talet och ges ut nu, femtio år senare av Laurén och Nikula. Båda bidrar med kommenterande artiklar.

Viveca Ramstedt: Från aftonskola till överhäng. Politiska ord och uttryck i Finland och Sverige. Söderströms 2004. 148 s.

Boken är tänkt dels som hjälpreda för journalister i Sverige och Finland när det gäller att förstå den politiska kulturen och verkligheten på båda sidor om Bottenviken, dels som handbok för politiska utredare och talskrivare. Eftersom boken är uppställd i form av en ordlista kan den också användas som uppslagsverk. Orden som ingår representerar allt från kampanjslang och jargong till finlandismer och typiska rikssvenska politiska uttryck.

Svenskt lagspråk i Finland. Red. Henrik Bruun, Ann-Marie Malmsten, Sten Palmgren, Schildts Förlags Ab 2004. 368 s.

I den nya upplagan av Svenskt lagspråk i Finland har utvecklingen inom finsk lagstiftning, bland annat den nya grundlagen, beaktats. Därtill har bokens innehåll och disposition påverkats av utvecklingen inom EU. Det märker man bl.a. på att lagstiftningstekniska frågor som gäller EU behandlas i samma kapitel som motsvarande nationella frågor och det samma gäller beskrivningen av EU-rätten.

Boken riktar sig främst till alla som översätter och granskar lagar, men också till dem som skriver eller översätter texter med anknytning till juridik och förvaltning. Meningen är att de nya anvisningarna och rekommendationerna ska tillämpas omedelbart av alla som skriver och översätter författningstexter i Finland.

Færøerne

Marius Staksberg

Johansen, Anfinnur og Hans Joensen (red.): *Mál í mæti. Greinasavn eftir Jóhan Hendrik W. Poulsen útgivið í sambandi við sjeyti ára føðingardag hansara 20. juni 2004.* Føroya fróðskaparfelag, Tórshavn 2004. 534 s.

Bogen er udgivet i forbindelse med Jóhan Hendrik W. Poulsens 70 års fødselsdag. Jóhan Hendrik var professor i færøsk ved universitetet i Tórshavn til 1997 og formand i sprognævnet 1985-1997. Indholdet er hovedsagelig artikler om færøsk sprog, der er udgivet i tidsrummet 1963-2003, men der er også en del ikke før publiceret materiale. Artiklerne er skrevet på færøsk, islandsk, dansk og engelsk og behandler bl.a. personnavne, orddannelse og sprogrøgt. Til sidst i bogen er en liste med 500 af Jóhan Hendriks neologismer.

Thráinsson, Höskuldur, Hjalmar P. Petersen, Jógvan í Lon Jacobsen og Zakaris Svabo Hansen: *Faroese. An Overview and Reference Grammar.* Føroya fróðskaparfelag, Tórshavn 2004. 501 s.

Den hidtil udførligste oversigt over moderne færøsk grammatik. Udover både synkron og diakron beskrivelse af fonologi, morfologi og syntaks berøres også områder som dialektal variation, ortografisk standardisering og sprogpolitik.

Weyhe, Eivind: *Í miðjum grasgarði. Rannsóknir í kvæðauppskriftum úr Suðuroy.* Føroya fróðskaparfelag, Tórshavn 2003. 208 s.

Fem afhandlinger om opskrifter af færøske kvad nedskrevet i Suðuroy i tidsrummet 1800 til 1900. Der lægges særlig vægt på dialektale karakteristika, men også træk, der karakteriserer det særlige kvadsprog, behandles.

Island

Ari Páll Kristinsson

Íslenskt mál og almenn málfræði 25. [Tidsskrift om islandsk språk og generell lingvistik, utgitt av Islandsk forening for lingvistik]. Íslenska málfræðifélagið, Reykjavík 2004.

Samspil tungu og tækni. Afrakstur tungutækniverkefnis menntamálaráðuneytisins. [Forholdet mellem språk og teknologi. Resultatene av kultur- og utdannelsesdepartementets prosjekt om språkteknologi.] Menntamálaráðuneytið, Reykjavík 2004. 71 s.

Artikler om språkteknologiske prosjekter i Island 1999-2004. Forfattere Rögnvaldur Ólafsson, Maren Albertsdóttir / Stefán Einar Stefánsson, Kristín Bjarnadóttir, Friðrik Skúlason, Ari Páll Kristinsson, Björn Jónsson, Helga Waage, Sigrún Helgadóttir.

Raftækniorðasafn 12. Ljósleiðara- og geimfjarskipti. [Elektroteknisk ordbok 12.] Red. Bergur Jónsson. Elektroteknikernes ordnemnd. Reykjavík 2004. 299 s.

Dette er en oversettelse av kapitler 725 og 731 i terminologien til det internasjonale elektrotekniske rådet, International electrotechnical commission. Termer på islandsk, engelsk, tysk, svensk, fransk, spansk, italiensk, nederlandsk, polsk, russisk og portugisisk. Definisjoner på engelsk, fransk, russisk og spansk.

Norge

Torbjörg Breivik, Marit Hovdenak, Terje Larsen, Svein Nestor, Åsta Norheim

Aksnes, Liv Marit: Tid for tale. Munnleg norsk i skolen. J.W. Cappelens Forlag, Oslo 2004.

Dette er ei praktisk og teoretisk innføringsbok om munnleg opplæring og kommunikasjon i den norske skolen. Boka passar både til teori- og tekstpensum i munnlegdelen av norsk i lærarutdanninga og som sjølvstudium for lærarar. Forfattaren tek utgangspunkt i retorisk tenkning og utviklar ein didaktisk teori for munnlegundervisninga, og ho syner korleis ein konkret kan arbeide med munnlege sjanrar og tekstar i norskfaget.

Det høyrer med ein eigen antologidel med teksteksempel henta frå opplesing, forteljning, tale og samtale. Eksempla finn ein på ein CD som kan kjøpast saman med boka.

Alhaug, Gulbrand: Fornamn i Noreg frå 1990 til 1975 – med vekt på endringar i namnemønsteret. Novus forlag, Oslo 2004. 285 s.

Boka er resultatet av den første store landsomfattande undersøkinga av fornamsmøtar i Noreg på 1900-talet. Materialet er inndelt i tre periodar: 1900–24, 1925–49 og 1950–75, og det er lagt særleg vekt på å undersøkje endringar i namnemønsteret frå periode til periode. Eit sentralt funn er at det er mykje større endringar i namnemønsteret for kvinnenamna enn mannsnamna, og forfattaren gjer greie for grunnar til dette. I boka tek forfattaren også opp metodiske spørsmål i samband med namneundersøkingar.

Andreassen, Irene: *”Tainariksi kuttuthaan se steimpiitti täälä”*. En studie av kvenske fiske- og sjødyrnavn i Varanger, Porsanger og Tana. Dr.art.-avhandling. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Tromsø, Tromsø 2003. 256 s.

Denne avhandlinga – ”Tainari kaller vi steinbiten her” – er ein analyse av kvensk språk i Finnmark, i fleirspråklege område med både finsk, kvensk, samisk og norsk. Ordmaterialet gjeld namn på fisk og sjødyr i tre kommunar, og er samla inn gjennom eit langvarig feltarbeid. Andreassen kallar namn på fisk og sjødyr for sentrale kulturtermar. I studien er materialet vurdert ut frå mange synsvinklar: etymologi og geografisk utbreiing, språkkontakt og etnobiologi.

Aasen, Ivar: *Norske ordtak*, 4. utgåva. Vigmostad og Bjørke, Bergen 2003. 378 s.

Boka inneheld om lag 5000 ordtak som Ivar Aasen samla og valde ut. Første utgåva av Norske Ordsprog kom ut i 1856. Fjerde utgåva følgjer i all hovudsak andre utgåva frå 1881, men det er sett inn latinsk skrift i staden for frakturskrift. Til slutt i denne utgåva er det trykt ein artikkel av Helge Nordahl: ”Bygdenorske ordtak – europeisk retorikk”. Ved sida av Norsk Ordbog, Norsk Grammatik og Prøver af Landsmaalet i Norge er denne boka eit av Ivar Aasens store vitskaplege verk. Stoffet i fjerde utgåva er lagt til rette av Johannes Gjerdåker og Gudmund Harildstad.

Bergh, Grete: *Norsk tegnspråk som offisielt språk*. ABM-skrift nr. 10, Oslo 2004.

Utredningen gir en bred presentasjon av tegnspråkets status i Norge og i utlandet, og munnar ut i en anbefaling om å utarbeide et lovforslag for norsk tegnespråk som offisielt språk i Norge. Utredningen er utført etter oppdrag fra Kultur- og kirke-departementet.

Berge, Kjell Lars, Trine Gedde Dahl og Stephen Walton (red.): Skriftkultur. Norsk sakprosa, skrift nr. 10.

Utgitt av Norsk sakprosa i samarbeid med Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening. Oslo 2004. Internett: www.hf.uio.no/inl/sakprosa, e-post: norsk-sakprosa@inl.uio.no

Boka inneholder et utvalg artikler som opprinnelig ble holdt som foredrag på et seminar om skriftkultur som prosjektet Norsk sakprosa 2000–2003 arrangerte. Bakgrunnen for seminaret var at Høgskolen i Volda for ikke lenge siden etablerte et studium i nynorsk skriftkultur. Skriftkulturforskning er et sentralt tema for den som vil forske på sakprosa, og i dette skriftet blir det fokusert på den nynorske skriftkulturen. Artiklene formidler perspektiv fra ulike innfallsvinkler og tar opp generelle problemstillinger. Her er artikler som berører folkebevegelser, modernitet og skriftkultur, en artikkel ser på Pragerskolen og skriftspråket, en har et kultursemiotisk perspektiv, en annen et kulturanthropologisk osv.

Bondevik, Jarle: Og ordet vart nynorsk. Soga åt den nynorske bibelen. Norsk bokreidingslag L/L 2003, Bergen 2004. 142 s.

Boka gjev ei skildring av korleis nynorsken vart grunnlagt som religiøst språk og teken i bruk i bibeltekstene. Framstillinga tek for seg utviklinga i ein periode på om lag 150 år med bibelomsetjing til nynorsk frå dei første spede freistnadene i 1850-åra. Det er teke med eit kort oversyn over bibelomsetjing i Danmark, Sverige, Island og på Færøyane, dessutan litt om bibelomsetjing til samisk og til riksmål/bokmål.

Breivega, Kjersti Rongen: Vitskaplege argumentasjonsstrategiar. Ein komparativ analyse av super-strukturelle konfigurasjonar i medisinske, historiske og språkvitskaplege artiklar. Norsk sakprosa, skrift nr. 10.

Utgitt av Norsk sakprosa i samarbeid med Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening. Oslo 2004. Internett: www.hf.uio.no/inl/sakprosa, e-post: norsk-sakprosa@inl.uio.no

Dette er ei doktoravhandling levert ved Universitetet i Oslo. Avhandlinga presenterer resultatene frå ein studie i tekstnormene innanfor moderne norsk vitenskapsspråk. Det undersøkte materialet femner om vitenskaplege artiklar frå fagområda medisin, historie og språkvitenskap. Analyseresultatene peiker på sentrale skiljeliner mellom naturvitenskapleg og humanistisk diskurspraksis. Drøfting av tekstlingvistisk teori og metode med vekt på superstrukturomgrepet og nærliggjande teksttypologiske emne har fått stor plass i avhandlinga.

Calvert, Christine: Skriv for nettet – kort og godt.

Universitetsforlaget, Oslo 2004. 135 s.

Skriv for nettet – kort og godt er en lettlest og humoristisk bok med enkle regler for skriving og brukervennlighet for å nå fram med et budskap på nettet.

Dahl, Anne Kristin: Nynorsk på 1-2-3: vegen til nynorsk rettskriving for ein ung elev som vil fram i verda. N.W. Damm & Søn, Oslo 2004. 80 s.

Dalen, Ove og Jon Olav Mjølhus: God nettskriving. J.W. Cappelens Forlag, Oslo 2004. 229 s.

God nettskriving handler om hvordan journalistikkens verktøykasse og virkemidler kan utnyttes til å kommunisere bedre i nettmediet. Boka egner seg for vevredaktører, journalister, informasjonsansvarlige og andre som arbeider med innhold på nettet.

Eide, Tormod: Retorisk leksikon. Spartacus forlag, Oslo 2004. 150 s.

Retoriske virkemidler finner vi i all kommunikasjon til alle tider, og *Retorisk leksikon* imøtekommer behovet for en oversikt over de grunnleggende begrepene i retorikken. Boka er illustrert med eksempler fra norsk og europeisk litteratur, fra antikkens retorikere, norsk politisk talekunst og fra avisspråk, sangtekster og reklame.

***Evensen, Lars Sigfred og Wenche Vagle: Kvalitetssikring av læringsutbyttet i norsk skriftlig (KAL-prosjektet). Sammen-
dragsrapport for KAL-prosjektet.*** Institutt for språk- og
kommunikasjonsstudier, NTNU, Trondheim 2003. 46 s.

Prosjektet "Kvalitetssikring av læringsutbyttet i norsk skriftlig" (KAL-prosjektet) har hatt til formål å vurdere læringsutbyttet i norsk skriftleg i grunnskolen slik dette kjem til uttrykk gjennom avsluttande eksamen i tiande årstrinn. Meir konkrete hovudmål for prosjektet har vore å undersøkje kva elevar "får til" og "ikkje får til" i norsk skriftleg, og korleis eksamenssensuren fungerer som kvalitetsvurdering. Prosjektet har vore eit samarbeid mellom fagpersonar ved fleire forskings- og utviklingsmiljø. I denne rapporten presenterer prosjektgruppa eit oversyn over dataa, arbeidsmåten, resultatata og nokre refleksjonar kring desse. Ein fullstendig sluttrapport er under arbeid og vil bli distribuert via Noregs forskingsråd med lenkje til KAL-prosjektet sin nettstad <http://prosjekt.hihm.no/r97-kal>.

Fløgstad, Kjartan: Brennbart. Gyldendal, Oslo 2004. 141 s.

Dette er ei historie om språk, språkmakt, maktspråk og falsk historie. I boka viser Fløgstad korleis usanningar og kunnskapsløyse kan vekse til historieforfalsking. Han meiner førestellinga om ei tett kopling mellom Nasjonal Samling og målrørsla vart forma dei første åra etter krigen, seinare bygd ut av Riksmålsforbundet og deretter av historikarar, forfattarar og politikarar.

Graus, Marcel: Kjenn dine pappenheimere! Personene bak ordene. En oppslagsbok. Spartacus forlag, Oslo 2004. 320 s.

Dette er en oppslagsbok over flere hundre personer som er udødeliggjort fordi navnene deres ligger til grunn for ord i språket vårt. Quisling, boikott, kalasjnikov, barbie, dukke, frisbee, kondom, saxofon, brystadbu, dobbel-Axel og Gro-dag er eksempler hentet fra boka. Boka er oversatt og tilrettelagt for norsk av Steinar Lone.

Grepstad, Ottar: Nynorsk i opplæringa: kunnskap, kultur og kvalitet. Synspunkt til politisk leiing i Utdannings- og forskingsdepartementet. Nynorsk kultursentrum, Volda 2004. 41 s.

Skriftet er nummer 1 i ein serie av småskrifter frå Ivar Aasen-tunet. Skriftet er eit notat som er laga på grunnlag av drøftingar og synspunkt på eit møte med Utdannings- og forskingsdepartementet om sidemålspolitikk. Notatet vart laga for departementet til bruk i arbeidet med ei stortingsmelding på grunnlag av innstillinga frå kvalitetsutvalet (NOU 2003:16). Dokumentet byggjer på tidlegare skrifter og synspunkt frå fleire personar. Skriftet drøftar både nynorsk som hovudmål, nynorsk som sidemål og nynorsk for framandkulturelle. Til slutt er det eit kjeldeoversyn.

Grepstad, Ottar: På parti med språket? Språkpolitikk i partiprogramma 1906–2005. Småskrifter frå Aasentunet, Hovdebygda 2004. 84 s.

Skriftet har eit innleiande essay om språk og parti, og inneheld elles komplette utdrag frå partiprogramma heilt frå 1906.

Grepstad, Ottar, Eirik Helleve og Kirsti Langstøyl: Nynorsk innhald på Internett. Skrifter frå Aasentunet, Hovdebygda 2004. 66 s.

Skriftet er eit redigert referat frå arbeidskonferansen ”Nynorsk innhald på Internett” som Nynorsk kultursentrum arrangerte i Ivar Aasen-tunet 4.–5. november 2004.

Haugen, Odd Einar: Handbok i norrøn filologi. Fagbokforlaget, Bergen 2004. 512 s.

Boka held fram der den norrøne grammatikken sluttar. Lesarane får innføring i ti sentrale emne i norrøn filologi: om handskriftene, og tilpassinga til det latinske alfabetet for norrønt, om lesing av runer, om dialektar i gammalnorsk og gammal-islandsk, om syntaktisk utvikling frå urnordisk til mellomnorsk,

om mellomnorsk språk i seinmellomalderen, om person- og stadnamn, om norrøn verselære og skaldedikting, og eit kortfatta oversyn over den norrøne prosaen.

Boka høver for studentar på høgskole og universitet, men det er lagt vekt på ei lett tilgjengeleg framstilling slik at alle med interesse for den norske språkkulturen i mellomalderen kan ha utbytte av å lese ho.

Hegge, Per Egil: Heng ham ikke vent til jeg kommer. En morsom bok om norsk språk og tegnsetting. Kagge Forlag, Oslo 2004. 140 s.

Denne boka om norsk språk og tegnsetting er skrevet i en humoristisk tone av en velkjent journalist med ei populær språkspalte i Aftenposten. Dette er ei nyttig lita bok der mange temaer tas opp. Av temaene nevner vi: infinitivsmerket, personlige pronomener, preposisjoner, adverb og adjektiv, nektelser, genitiv (eieform), sammensatte og oppdelte verb, parverb, evfemismer.

Hellum, Hege Fjeldseth: En undersøkelse av unge språkbrukeres holdninger til engelske importord. Hovedfagsoppgave i nordisk språk og litteratur. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, Oslo 2003. 185 s.

Undersøkelsen konsentrerer seg om den økende bruken av engelske ord og uttrykk i norsk og skrivemåten av dem, og om hvordan det norske samfunnet skal ta imot ord fra engelsk. Det vises til Norsk språkråds tiltak for å motvirke den engelskspråklige påvirkningen gjennom holdningsskapende tiltak som *Aksjonen for språklig miljøvern* i 1990-årene og fornorsking av skrivemåten av engelske ord. I februar 2001 vedtok Norsk språkråd en egen plan for styrking av norsk språk. Planen tar sikte på å motvirke press mot norsk språk fra engelsk. Det blir lagt spesiell vekt på domenetapsproblemet.

Elever i den videregående skolen er en viktig språkbrukerguppe. I løpet av 10–12 års skolegang skal de ha

lært seg å utvikle en selvstendig bruk av morsmålet basert på offisiell rettskrivning og normeringsvedtak. Likevel kan de normene som gjør seg gjeldende i språkbruken deres, være andre enn dem som ligger til grunn for Norsk språkråds språkplanlegging.

Hoel, Kåre: Bustadnavn i Østfold 5. Rygge og Moss. Utgitt av Seksjon for navegransking, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, Oslo 2004. 468 s.

Boka er bind 5 i eit verk som etter kvart vil omfatte alle kommunane i Østfold. Verket er ei sterkt utvida og revidert utgåve av Oluf Ryghs *Norske Gaardnavne* (bind 1 *Smaalenenes Amt*, 1897), men mens Rygh i hovudsak avgrensa seg til matrikelgardane, inkluderer nyutgåva alle slags bustadnamn. Verket byggjer på den tradisjonelle uttalen av namna, eit rikt utval av eldre namneformer og på grundige topografiske studiar, samtidig som namna får ei fyldig språkhistorisk og kulturhistorisk behandling.

Iversen, Harald M., Hildegunn Otnes og Marit Skarbø Solem: Grammatikken i bruk – i tekst og i klasserom. J.W. Cappelens Forlag, Oslo 2004.

Boka viser at det er mulig å tenke bruksnært og funksjonelt når man underviser i grammatikk, og den viser at det funksjonelle perspektivet på grammatikken korresponderer godt med den didaktiske tilnærminga lærerutdanninga har. Boka er ment som grunnbok i grammatikk for lærerutdanninga. Den tradisjonelle systemgrammatikken er med i boka som redskap for språklige handlinger, og forfatterne viser hvordan systemkategoriene (ordklasser, bøyingsformer, setningsledd osv.) kan anvendes i meningsfulle sammenhenger i ulike situasjoner. Stoffet illustreres med mange eksempler, tekster og faktabokser.

Jenstad, Tor Erik: Norge rundt med ord. Boksmia, Ål 2003. 240 s.

Dette er ei bok om dialektgeografi. I norsk språk finst det mange ulike nemningar for det same, og forfattaren presenterer her dialektord for meir enn hundre ulike ting og fenomen. Arbeidet byggjer på innsamla materiale frå norske dialektar frå 1700-talet og fram til vår tid. I boka er det første eit kort oversyn over norsk dialektgransking, og så kjem presentasjonen av dei ulike orda ordna etter emneområde. Der det høver, har forfattaren vist til aktuell litteratur. Bak i boka er det litteraturliste.

Kulbrandstad, Lars Anders og Thor Ola Engen: Tospråklighet, minoritetsspråk og minoritetsundervisning. Gyldendal Akademisk, Oslo 2004. 307 s.

Boka belyser tospråklighet med vekt på ferdigheter, språkbruksmønster og holdninger hos tospråklige. Den tar også for seg tospråklighet i et pedagogisk perspektiv samt betydningen av tospråklig utvikling fra tidlig barndom.

LexicoNordica 11. Tidsskrift om leksikografi i Norden. Utgitt av Nordisk forening for leksikografi. Oslo 2004. ISBN 0805-2735.

Årets tema i LexicoNordica er bilingval leksikografi, som også var temaet på det årlige symposiet for foreningen. De fleste foredragene som ble holdt på symposiet, er omarbeidet til artikler. I tillegg inneholder skriftet hele fjorten anmeldelser av svenske, danske, norske og finske ordbøker. Noen av disse er til dels lange og omfattende, blant annet omtalene av den nye danske ordboka og den svenske konstruksjonsordboka, som begge må regnes som to viktige leksikografiske begivenheter i Norden. Tidsskriftet kan bestilles hos NFL v/Rikke Hauge, e-post: haug@sprakrad.no.

Lomheim, Sylfest: Ordomord: Frå Amerika til Åmot. Det Norske Samlaget, Oslo 2004. 255 s.

”Boka innbyr til vandring blant namn og nemne som dei fleste kjenner, men som mange vil ha glede av å få vita meir om,” heter det i innledningen til boka. Ordene presenteres i alfabetisk rekkefølge, slik tittelen antyder. Boka er skrevet med tanke på interesserte lesere uten språkfaglig bakgrunn. Ord mange oppfatter som hjemlige og norske, viser seg å være lånt fra mange ulike språk, noen er fra nærliggende språk, andre har vandret langt før de kom inn i norsk. Boka omtaler vel 400 ord.

Maal og Minne, redaktører Odd Einar Haugen og Kjell Ivar Vannebo. Det Norske Samlaget, Oslo 2004.

Dette er et tidsskrift for språkvitenskap, norrønt, dialekter, navnegransking og folkeminne. Det blir utgitt av Bymålslaget i samarbeid med Det Norske Samlaget. Tidsskriftet kommer med to nummer i året. Prøvenummer kan leses på www.samlaget.no/maalogminne/

Namn og nemne. Tidsskrift for norsk namnegransking. Utgitt av Norsk namnelag.

Tidsskriftet kommer med ett nummer i året. Redaktører er for tiden Gunnstein Akselberg og Oddvar Nes, begge Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.

Norsk Lingvistisk Tidsskrift, redaktør John Ole Askedal, Novus forlag, Oslo 2004.

Norsk Lingvistisk Tidsskrift (NLT) er et forum for norsk språkvitenskap og bringer lingvistiske artikler og bidrag på norsk innenfor alle greiner av og områder i språkvitenskapen, inkludert faghistorie og lingvistikkrelatert vitenskapsteori. Tidsskriftet kommer med to nummer i året (juni og desember).

Norsklæraren. Tidsskrift for språk og litteratur. Utgitt av Landslaget for norskundervisning. Fagbokforlaget, Bergen 2004.

Tidsskriftet kommer med fem nummer i året, og inneholder artikler om aktuelle problemstillinger om undervisning i norsk på alle nivåer i skoleverket. Relevante undersøkelser, igangsatte utviklingsprosjekt og forskning blir presentert og diskutert. I tillegg kommer bokomtaler, nordiske nyheter og en fast språkspalte som Norsk språkråd har ansvar for.

Nytt om namn. Meldingsblad for Norsk namnelag. Nr. 39 og 40 – 2004.

Innholdet i meldingsbladet er korte faglege artiklar og informasjon om aktuell namnelitteratur, om namnekonferansar, om normerings spørsmål, om undervisning i namnelære o.l.

Nørstebø, Morten: Mot en modell for tekstoptimering. Hovedoppgave i nordisk språk våren 2003. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo, Oslo 2003. 183 s.

Tekster blir en stadig større del av vår hverdag, og vi er nødt til å forholde oss til dem. Å forstå tekster er en nødvendig forutsetning for tilgang til kunnskap og informasjon. For enkelte kan denne tilgangen være problematisk fordi tekster oppleves som vanskelige. Det er hovedårsaken til at Nørstebø har valgt å skrive om hvordan tekster kan optimeres. Han har forsøkt å ta noen skritt på veien mot en modell for tekstoptimering.

Med gode tekster menes ofte forståelige tekster. Nørstebø har tatt utgangspunkt i den tyske forståelighetsforskningen, særlig et velprøvd konsept som ordner tekstkjennetegn i forståelighetsdimensjoner. Han har videre sett på det empiriske grunnlaget for disse dimensjonene i forskningen og på det epistemologiske aspektet ved anvendelsen av forskningsresultater i optimeringen.

Nørstebø har satt opp en testmodell og analysert og optimert to tekster. Til slutt har han prøvd å identifisere problemer med de konkrete operasjonaliseringene i modellen.

Ongstad, Sigmund: Språk, kommunikasjon og didaktikk. Norsk som flerfaglig og fagdidaktisk ressurs. Fagbokforlaget, Bergen 2004. 304 s.

Boka bringer nye perspektiver på forholdet mellom kommunikasjon og didaktikk. Den er rettet mot lærere og studenter som er opptatt av fagdidaktikk. Den kan brukes som en studiebok, men kan også leses som en studie av pedagogiske grunnspørsmål. Det avdekkes et fellesmønster for kommunikative ytringer som form-innhold-bruk og didaktikkens lærer-fag-elev-relasjon. På den måten får norskfaglig innsikt en særlig didaktisk betydning. Boka prøver å bygge bro mellom fag, flerfaglighet og fagdidaktikk.

Omdal, Helge: Språknormering, med mål i sikte?: om ymse effekter av norsk språknormering i 100 år. Forskningsserien nr. 39, Høgskolen i Agder, Høgskoleforlaget, Kristiansand 2004. 130 s.

Boka presenterer resultater av undersøkelser forfatteren har gjort omkring effektene av norsk rettskrivningspraksis og det norske rettskrivnings- og språknormsystemet.

Omdal, Helge og Rune Røsstad (red.): Krefter og motkrefter i språknormeringa. Om språknormer i teori og praksis. Forskningsserien nr. 33, Høgskolen i Agder, Høgskoleforlaget, Kristiansand 2003. 305 s.

Artiklane set søkjelyset på forhold som på ulike vis spelar ei rolle for gjennomføringa av språknormeringstiltak, og spenner frå teoretiske og grammatiske perspektiv på språknormering til språkhistoriske, sosiolingvistiske og språkteknologiske tilnæringsmåtar. Naturleg nok gjeld mange av artiklane norske forhold, men også danske, islandske og tyske problemstillingar er representerte. Opphavet til artiklane er foredrag på ein

nordisk språknormeringskonferanse som vart arrangert ved Høgskolen i Agder i 2002.

Ord om ord nr. 10. Årsskrift for leksikografi 2004. Utgitt av Seksjon for leksikografi og målføregransking, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, Oslo 2004. ISBN 0806-7791.

Den tiende årgangen av Ord om ord har årsmelding fra seksjonen og fra Norsk Ordbok, og rapporter fra faglige arrangement personalet ved seksjonen har deltatt i.

Rognsaa, Aage: *Kunsten å skrive godt*, 2. utg. Universitetsforlaget, Oslo 2004. 237 s.

Dette er ei handbok for alle som treng gode råd og rettleiing for å bli betre til å uttrykkje seg skriftleg. Boka inneheld enkle og praktiske tips om alt frå teiknsetjing til val av sjanger. Gjennom konkrete eksempel viser forfattaren korleis alle kan lære å meistre skriftpråket. Det er særleg kapitlet om struktur i tekster som er utvida og omarbeidd i denne utgåva.

Sandøy, Helge og Jan-Ola Östman (red.): *"Det främmande" i nordisk språkpolitikk. Om normering av utländska ord.* Novus forlag, Oslo 2004. 275 s.

Boka er del av forskningsprosjektet Moderne importord i språka i Norden. I sju artikler illustrerer den hvordan sju forskjellige nordisk språksamfunn, det danske, finlandssvenske, finske, færøyske, islandske, norske og svenske, forholder seg til påvirkningen av importord (først og fremst engelsk). Hovedvekten ligger på påvirkningen av skriftspråket de siste årtiene. Det har også vært et mål å gi leseren et innblikk i hvordan standardisering av et språk kan skje i praksis.

Boka innledes med en kort diskusjon av temaet og inneholder i tillegg en historisk tidstavle over viktige språklige hendelser i normeringshistorien. Artiklene er skrevet på dansk, norsk, svensk og finlandsvensk.

Sandøy, Helge mfl. (red.): Den fleirspråklege utfordringa. Novus forlag, Oslo 2004. 136 s.

Artikkelforfattarane kjem frå fleire land og arbeider innanfor område som språkvitskap, språkkultur og språkpedagogikk. Boka tek opp spørsmål som er aktualiserte av den moderne internasjonaliseringa: språklege rettar og plikter, identitetsdanning og ideologiske ideal, holdningar til innvandrarak som snakkar språket vårt, og den sosiale og økonomiske gevinsten ved å la elevane få utvikle morsmålet sitt. Redaktørane av boka deltek i prosjektet Den nye norsken – norsk språk i nærkontakt med andre språk. Prosjektet er leidd frå Nordisk institutt ved Universitetet i Bergen.

Sandøy, Helge (red.): Med 'bil' i Norden i 100 år. Ordlagings og tilpassing av utalandske ord. Novus forlag, Oslo 2003. 152s.

I 2002 var det 100 år sia ordet *bil* blei laga i dansk. No er det blitt eit fellesord for alle dei nordiske språka, og ingen andre språk brukar dette ordet. Mykje av det nordiske språksamarbeidet er knytt til spørsmålet om å styrkje språka våre, og denne artikkelsamlinga tek opp korleis vi kan arbeide med den språklege støypeskeia både med å lage nye ord og å tilpasse utanlandske ord til det heimlege språket. Det blir diskutert kor vellykka slike ord er, og kva som gjer dei vellykka. Forfattarane kjem frå Island, Færøyane, Noreg, Danmark og Sverige, og dei fortel såleis om situasjonen i alle dei nordiske språka. Boka er den første i ein serie frå prosjektet "Moderne importord i språka i Norden", eit forskingsprosjekt under Nordisk språkråd.

Simonsen, Dag F. (red.): Språk i kunnskapssamfunnet. Engelsk – elitenes nye latin? Gyldendal Akademisk, Oslo 2004. 232 s.

Boka inneholder innlegg fra konferansen "Engelsk – elitenes nye latin eller uunnværlig redskap for fri samfunnsutvikling?", holdt av Norsk språkråd i samarbeid med Globaliseringsprogrammet ved HF-fakultetet ved NTNU, i

Trondheim i 2003. En rekke fagfolk med ulik akademisk bakgrunn står bak innleggene. Boka tar for seg problemstillinger rundt bruken av engelsk på universiteter og høyskoler i Norge og gjengir diskusjonen om morgendagens språkpolitikk på dette området.

Skog, Berit: Mobilbruk og mobilspråk i skolen. ISS-rapport nr. 72, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim 2004. 61 s.

Skår, Astrid: Utrydningstruede ord I. Messel Forlag, Oslo 2004. 125 s.

En oversikt over ord forfatteren mener vi bør ta med oss videre, og kanskje frede, for at vi skal få uttrykt hva vi føler og vil ha sagt.

Smidt, Jon: Sjangerer og stemmer i norskrommet: kulturskaping i norskfaget fra småskole til lærerutdanning. Universitetsforlaget, Oslo 2004. 263 s.

Denne boka er skrevet for norsklærere, norskstudenter og lærerutdannere. Ho tek for seg arbeid med tekster frå første klasse i grunnskolen og heilt opp til lærerutdanninga. Det blir lagt vekt på elevane som aktive kulturskaperar, og på ein didaktikk utan det tradisjonelle skiljet mellom språk og litteratur. Jon Smidt er sentral i arbeidet med ny læreplan i norsk. Fem lærere er medforfattere.

Swach, Vera: Norsk vitenskap – på språklig bortebane? Et pilotprosjekt om språkbruk blant fagsamfunnet av forskere i Norge. NIFUs skriftserie 9/2004. Oslo 2004. 95 s.

Rapporten presenterer resultatene fra et oppdrag gitt av Norsk språkråd. Den dokumenterer bruk av norsk og engelsk blant forskerpersonalet i Norge. Hvordan fordeler bruken av norsk og engelsk språk seg? Konkurrerer de, eller finner det sted en funksjonsdeling? Finnes det forskjell mellom ulike fagområder og mellom det skrevne og det talte ord? Hvordan

velges ev. språk, og hvilken bevissthet har forskere som brukere om språk? NINA og Akvaforsk er gjenstand for nærstudier.

Tørjesen, Torill Wüger, Pål Wiik (red.) og Kari Stai (ill.): Muntlig norsk: ta ordet! Esstess forlag, Oslo 2004.

Boka er ei lærebok for å aktivisere elevene i norsk muntlig. Den har eksempeloppgaver for eksamen i norsk muntlig.

Uri, Helene: hva er SPRÅK. Universitetsforlaget, Oslo 2004. 157 s.

Denne boka er et essay om hvordan språk er oppbygd, hvordan de brukes og utvikler seg over tid. Forfatteren legger særlig vekt på språktilegnelse: Hvordan lærer barn morsmålet sitt, og hvordan lærer man seg et nytt språk? Boka slutter med ei drøfting av det norske språket i framtida.

Vigeland, Bjørn: Funksjonell grammatikk og tekstanalyse. Unipub forlag, Oslo 2004.

Funksjonell grammatikk skiller seg fra tradisjonell skolegrammatikk ved at den sier noe vesentlig om språklig kommunikasjon og hva språkbruk går ut på. Modellen bygger på M.A.K. Hallidays prinsipper. Boka egner seg for høyskole- og universitetsstudenter som studerer norsk, men kan også være nyttig for andre språkinteresserte.

Vikør, Lars S.: Dialektar som skriftspråk i tre norske distrikt. Novus forlag, Oslo 2004. 319 s.

Boka er ein jamførande studie av korleis dialektskribentar har gått fram når dei har skrive dialekten sin i tekster for vanlege folk. Dei tre distrikta er Gudbrandsdalen, Indre Hordaland (Voss og Hardanger) og Trøndelag. Målet er å vise korleis skribentane balanserer mellom omsynet til sjølve dialektfonologien, som inneheld lydar og nyansar som alfabetet ikkje har bokstavar for, og omsynet til at det skal kunne lesast av folk som er vane med skriftbiletta i bokmål og nynorsk. Boka inneheld langt på veg fullstendige oversyn over dialektskribentar og publiserte

dialekttekster i dei tre distrikta. Boka har også ein rikhaldig bibliografi.

Vinje, Finn-Erik: Språk 2005. En situasjonsrapport. Schibsted Forlagene, Oslo 2004. 248 s.

Språk 2005, som er nummer to i en serie årvisse situasjonsrapporter, er en springende beretning om det norske språklandskapet, sett fra den kjente språkmannen professor Finn-Erik Vinjes observasjonspost. Innholdet springer til en viss grad ut av de erfaringer som forfatteren har høstet gjennom bred kontakt med publikum gjennom mange år. *Språk 2005* er inndelt i småkapitler og kan leses sammenhengende eller bitvis. Nytt av året er blant annet et fyldig og svært nyttig avsluttende kapittel der språkriktighetens emner er rangert i ei ti-på-topp-liste.

Wetås, Åse og Tom Schmidt (red.): Den 10. nasjonale konferansen i namnegransking. Blindern 9. mai 2003. Gustav Indrebø og norsk namnegransking. Seksjon for namnegransking, Universitetet i Oslo, Oslo 2003. 130 s.

Dette er ein rapport frå den 10. nasjonale konferansen i namnegransking, som hadde tittelen *Gustav Indrebø og norsk namnegransking*. Rapporten inneheld ni av dei elleve foredraga som vart haldne, og dei femner om emne som inndelingsnamn, innsjønamn, normering av stadnamn og normering av namn i omsetjingar frå norrønt.

Sverige

Birgitta Lindgren

Arnberg, Lenore: Så blir barn tvåspråkiga. Vägledning och råd under förskoleåldern. Wahlström & Widstrand 2004. 234 s.

Detta är en reviderad upplaga av en bok som kom 1988. Då hade omkring 8 % av alla barn i Sverige ett annat modersmål än svenska. I dag är siffran 12 %. Många familjer är i dag alltså tvåspråkiga. Boken ger en fyllig beskrivning över läget på detta forskningsområde. Vidare ges kloka och nyanserade råd till berörda föräldrar.

Bannert, Robert: På väg mot svenskt uttal. 3 uppl. Studentlitteratur 2004. 162 s. + cd.

Det här är den tredje upplagan av en handbok för lärare i svenska som andraspråk. Brytning hos talare som representerar 25 olika modersmål analyseras. Pedagogiska handlingsprogram presenteras. Den tidigare ljudkassetten har ersatts av en cd. I ett kapitel behandlas brytning och fördomar. Det avslutas med följande tänkvärda ord: "Men ändå får fördomarna mot personer med en viss brytning naturligtvis inte leda till att utlänningar diskrimineras. Tiden är faktiskt inne att inom rimliga gränser öka toleransen för olika former av ett språk."

Bästa språket. Ett urval artiklar ur Språklådan i Upsala Nya Tidning. Ord och stil. Språkvårdssamfundet skrifter 35. Red. Eva Aniansson. Hallgren & Fallgren 2004. 236 s.

Detta är den tredje samlingen med artiklar ur Språklådan i Upsala Nya Tidning. Titeln anknyter inte bara till det populära tv-programmet Värsta språket från 2002 utan också till den första samlingen från 1970 Bättre språk. Det är ett tjugotal olika medlemmar i samfundet som turas om att svara på frågor som

Ligger Sverige i Europa?, Var språket bättre förr? Andra rubriker är Ett stipendium eller ett stipendie?, Landstingsfundamentalister, Men hallå – ett uttryck som sprids, Sportpresens.

Boken är försedd med register och en utmärkt översikt över språkliga hjälpedor.

Blåsjö, Mona: Studenters skrivande i två kunskapsbyggande miljöer. Acta universitatis stockholmiensis. Stockholms studies in Scandinavian philology. New series 37. 2004. 321 s. Ak.avh.

I denna avhandling presenteras en undersökning om förhållandet mellan studenters skrivande och de miljöer som utbildningsinstitutionerna utgör, i det här fallet nationalekonomi och historia. Undersökningen består av analyser av uppsatser och forskartexter samt deltagande observationer och intervjuer med studenter och lärare. Även om miljöerna skiljer sig åt med en rationalistisk kunskapssyn inom ämnet nationalekonomi och kritisk-pluralistisk inom ämnet historia finns det inga avgörande skillnader i studenttexternas kvalitet, däremot i processen som leder fram till texterna.

Bockgård, Gustav: Syntax som social resurs. En studie av samkonstruktionssekvensers form och funktion i svenska samtal. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 64. 2004. 298 s. Ak. avh.

I denna avhandling har författaren undersökt samtalssekvenser där en persons replik på en annans persons yttrande har en stark syntaktisk och pragmatisk anknytning till det första yttrandet. Repliken är alltså en syntaktisk fortsättning på detta. Tillsammans bildar de en samkonstruktion. Syftet är att beskriva samkonstruktionernas form och funktion.

Brylla, Eva: Förnamn i Sverige. Kortfattat namnlexikon. Liber 2004. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 88. 2004. 240s.

Svenska språknämnden utgav 1964 en bok om svenska förnamn. Men sedan dess har en del hänt på forskningsfronten, och framför allt har namnskicket förändrats. Nya namn har tillkommit som *My* och *Ronja*, gamla namn har åter blivit populära som *Albin* och *Alva*, medan namn som *Kennet* och *Monika* verkar vara på väg ut. Genom invandringen de senaste decennierna har vi fått in namn som *Zoran* och *Fatima*.

I denna nya namnbok presenterar namnforskaren Eva Brylla dagens namnskick i Sverige i form av ett namnlexikon över namn med minst 400 namnbärare. Varje namn förklaras och kommenteras med avseende på ålder, antal namnbärare och starkaste tidsperiod. I ett inledande kapitel ges en historisk översikt över namnskick och namngivningsprinciper, namnen i almanackan och en redogörelse för namnlagstiftningen. Det finns också en utförlig litteraturlista för den som vill gå vidare.

Einarsson, Jan: Språksociologi. Studentlitteratur 2004. 367 s.

Denna handbok i sociologi är avsedd för studerande men även för andra som vill sätta sig i vad språksociologi är. Boken innehåller många exempel på undersökningar som läsaren kan ta ställning till och själv genomföra.

Elbro Carsten: Läsning och läsundervisning. Översättning Birgitta Amstrand. Liber 2004. 239 s.

Detta är en svensk översättning och delvis en bearbetning av en dansk bok. Den är en grundbok i läsning och läsningsundervisning avsedd för lärare och lärarstuderande, men av intresse för alla som vill veta något om detta område. Skriftens principer, läsprocessen, metoder i läsundervisningen och lässvårigheter tas upp.

Engblom, Charlotte: Samtal, identiteter och positionering. Ungdomars interaktion i en mångkulturell miljö. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm studies in Scandinavian philology. New series 34. 2004. 209 s. Ak.avh.

I denna avhandling har författaren undersökt hur ungdomar i en mångkulturell miljö med språkliga medel skapar sin identitet, framför allt den etniska identiteten, i en viss situation, hur de ”relevantgör”, som författaren säger, sin identitet.

Engelskan i Sverige – språkval i utbildning, arbete och kulturliv. Småskrift utgiven av Svenska språknämnden. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 89. Norstedts Ordbok E-Pan 2004. 174 s.

I denna skrift sammanfattas det viktigaste om hur engelskan används i Sverige i dag inom arbetsliv, utbildning, politik och kultur. Boken innehåller grundläggande information av både praktiskt och teoretiskt slag.

I inledningskapitlet skriver *Olle Josephson* om de tre sätt på vilket engelskan visar sig: lånord, språkväxlingar och domänförluster. De två första är välkomna företeelser, medan domänförlusterna kan skapa kunskapsförluster och klassklyftor. Bokens fem övriga kapitel handlar därför om dem. I ett långt kapitel reder *Kenneth Hyltenstam* ut varför ämnesintegrerad undervisning på engelska i den svenska skolan inte är en framkomlig väg till vare sig bättre engelskkunskaper eller bättre ämneskunskaper. *Britt-Louise Gunnarsson* demonstrerar skillnaden mellan en engelskspråkig svensk högskola och en internationell och mångspråkig högskola. *Olle Josephson och Kristina Jämtelid* redovisar en enkätundersökning om hur engelskan används i svenskt arbetsliv och vilka problem det för med sig: ju högre upp i hierarkin och ju formellare språksituation, desto mer engelska. *Björn Melander* redogör för undersökningar av användningen av svenskan i EU. *Ulf Lindberg* skriver om rockmusikernas val mellan svenska och engelska; svenskan har en starkare ställning på detta område än vad många tror.

Ett vardagsliv med flera språk. Red. Jakob Cromdal och Ann-Carita Evaldsson. Liber 2003. 207 s.

I denna antologi om flerspråkighet hos barn hur denna flerspråkighet ser ut till vardags. Bland artiklarna kan nämnas *Finn Aarsæther: Kodväxling som resurs i samspel.* Hur pakistansk-norska barn använder flera språk för att organisera samtal, *J.N. Jørgensen: De ungas språk.* Om ungdomars flerspråkiga handlande.

Fernberg, Magnus: Kåseristil. Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 1. 2004. 335 s. Ak.avh.

Syftet med avhandlingen är att utifrån ett visst material beskriva kåseristilen, vidare hur den vuxit fram historiskt. Bland det som behandlas är ”ingången”, d.v.s. placering, det typografiska, rubrik m.m., kommunikationssituationen, den språkliga gestaltningen, textbindning och andra strukturella frågor, stilfigurer.

Gunnarsdotter Grönberg, Anna: Ungdomar och dialekt i Alingsås. Nordistica Gothoburgensia 27. 2004. 394 s. Ak.avh.

I denna avhandling har författaren undersökt den språkliga variationen hos 97 ungdomar i Alingsås och hur deras språk skiljer sig mot Göteborgsungdomars språk. Hon har sett på i vilken mån Alingsåsungdomarna talar dialekt, om deras språk har orientering mot hemorten eller mot Göteborg, Stockholm eller andra platser, om man kan påvisa någon förändring bort mot dialekten och slutligen vilka faktorer som har störst betydelse för språkval: kön, typ av gymnasieprogram, bostadsort och livsstil.

Göransson, Anna-Lena: Brandvägg. Ord och handling i en yrkesutbildning. Malmö studies in educational sciences 17. 2004. 306 s. Ak.avh.

I sin undersökning har författaren sökt fånga vilken roll talad och skriven text har för brandmän som deltar i en

utbildning. Hon har följt utbildningen, gjort intervjuer och iakttagit. Utgångspunkten är hur läromedel som kan underlätta brandmäns utbildning skall utformas.

Hansson, Roger m.fl.: *Språk och skrift i Europa. Liten bok om Europas stater och språk.* Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 90. SNS Förlag. 280 s.

Boken ger en översikt Europas språk och alfabet. Samtliga officiella språk i Europa och en rad minoritetsspråk presenteras. Sammanlagt är det över hundra språk. Boken innehåller också en genomgång av centrala begrepp som språk, dialekt, alfabet, tecken, stavning och transkribering. Därutöver behandlas tekniska aspekter som typografi, tangentbord och teckenkodning.

Holst, Lena: *Skriv bättre texter! En ny metod i fem steg.* Bokförlaget DN 2004. 130 små s.

Författaren, som är journalist, textredigerare och språkkonsult, behandlar här skrivprocess, skribenttyper och vad som gör en bra text bra.

Jobin, Bettina: *Genus in Wandel. Studien zu Genus und Animatizität anhand von Personenbezeichnungen im heutigen Deutsch mit Kontrastierungen zum Schwedisch.* Acta universitatis stockholmiensis. Stockholmer germanistische Forschungen 64. 2004. 273 s. Ak.avh.

Författaren har undersökt hur olika tyska och svenska utvecklats när det gäller markering av kön hos personbeteckningar. I tyskan är det i dag praktiskt taget obligatoriskt att använda feminina beteckningar (*Studentin, Bürgerin, Lehrerin*). I svenskan är motsvarande feminina personbeteckningar på väg bort och vi anser att man skall ha könsneutrala ord (*student, medborgare, lärare*). Men författaren anser att svenskan inte är så könsneutral som görs gällande. Utan att det finns skäl för det anges ofta personens kön med ett adjektiv, men mest bara för kvinnor, t.ex. *kvinnlig lärare*.

Josephson, Olle: Ju. Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 91. Svenska Humanistiska Förbundets skriftserie 117. Norstedts Ordbok 2004. 191 s.

Ju säger man när man tar något för självklart. I denna personligt hållna debattbok analyserar Svenska språknämndens föreståndare dagens språksituation och granskar diverse självklarheter i den språkliga debatten. Här kan man bl.a. läsa om dialektjägaren, etnicitetsfällan, det nya niandet och Expressenssvenskan. Författaren går till storms mot enspråkstänkande, engelska som arbetspråk och andra hinder för en demokratisk språkpolitik. Här ges en både bred och detaljrik överblick över svenskans historia från 1900-talets början till dagens tendenser som internationalisering, intimisering, visualisering och teknifiering.

Boken recenseras av Eva Mårtensson i Språkvård 2004/4.

Lif, Vera. Ingermanländares namnskick under 1900-talet. Kontinuitet och förändring. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia multiethnica Upsaliensia 17. 2004.293 s. Ak.avh.

Författaren undersöker i sin avhandling namnskicket hos ingermanländare bosatta i Sverige. Dessa kom hit efter andra världskriget som flyktingar när Sovjetunionen ockuperade Ingermanland. Syftet är att se om politiska förändringar och förflyttningar till nya språkområden har påverkat namngivning av ingermanländarnas barn samt om ingermanländares namnval och namnändringar kan relateras till deras identitetsuppfattning.

Lindberg, Inger. Andraspråksresan. Folkuniversitetet 2004. 48s.

I detta häfte beskriver författaren, som är professor i svenska som andraspråk, den process som man ställs inför när man skall lära sig ett språk som andraspråk. d.v.s. ett språk som inte är ens modersmål men som man lär sig i en miljö det används. Det är alltså den process invandrare i Sverige skall igenom som skall lära sig svenska. Theodor Kallifatides, som

gått igenom denna process, har liknat den vid en resa in i ett annat medvetande om världen och livet.

Lötmarker, Lena: Krian i förvandling. Uppsatsämnen och skri vanvisningar för läroverkets svenska uppsatsskrivning. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 61. Institutionen för nordiska språk. Lunds universitet. 336 s. Ak.avh.

Författaren har i sin avhandling undersökt uppsatsskrivningen inom modersmålsämnet i läroverket under dess period från början av 1800-talet till 1960-talet. Det är inte uppsatserna, kriorna som det då ofta hette, som sådana som studerats utan kursplaner, metodiska anvisningar, förteckningar över examensämnen samt läroböcker. Utgångspunkten har varit den negativa bild som finns av denna uppsatsskrivning. Denna negativa bild är mycket djupt rotad trots att man kan hitta både förnyelse och anpassning till en förändrad situation och mycket förnuftiga råd i handledningar o.d. Delvis kan den bero på att praktiken inte förmådde leva upp till målen. Men den kan också som författaren skriver bero på att ”svartmålandet varit en del av reformarbetet inom skolan.”

Mediekulturer. Hybrider och förvandlingar. Red. Claes-Göran Holmberg och Jan Svensson. Carlssons 2004. 352 s.

I denna antologi beskrivs den hybridisering som skett inom mediekulturen med en blandning av tekniker och uttrycksformer. Här behandlas bl.a. rollspel, nätdagböcker och nya typer av reklamtexter.

Melin, Lars: Corporate bullshit. Svenska Förlaget. 2004. 110 s.

Här får man en underhållande och avslöjande beskrivning av ”Normalmstorgsdialekten”. Vid Normalmstorg i Stockholm och andra liknande ställen i landet där det finns banker och viktiga företag kan man få höra meningar som ”I ett case som detta har vi i pipen att kärnverksamheten sak utvecklas i ett kundperspektiv.” *Corporate bullshit* kallas det på engelska.

Melin, Lars: Språkpsykologi. Hur vi talar, lyssnar, läser, skriver och minns. Liber 2004. 140 s.

Detta är en enkel och tillgänglig introduktionsbok för det tvärvetenskapliga ämnesområdet språkpsykologi.

MISS Meddelande från institutionen för svenska språket. Göteborgs universitet.

Under året utkom följande rapporter i denna serie: Nr 48 *Rickard Melkersson*: I begynnelsen af majjo. Om kodväxling i Linnés Iter Lapponicum 1732, nr 49 *Ida Larsson*: Språk i förändring. Adjektivändelserna -a och -e från fornsvenska till nysvenska.

Myndigheternas skrivregler. Sjätte utökade upplagan. Ds 2004:45. 2004. 115 s.

I denna nya upplaga har innehållet anpassats till att skribenter i dag använder sig av moderna ordbehandlingsprogram. Nya avsnitt tar upp texttyper som innehållsförteckningar tabeller, diagram och andra figurer. Delvis ändrade skrivregler för euro ges också liksom för skrivning av initialförkortningar.

Målföret. Medlemsblad för Nya Tungomålgillet.

Detta medlemsblad har under året utkommit med 4 nummer. Förutom artiklar om det nutida språket finns även artiklar med textprov från äldre tider, väl värda omläsning, t.ex. *Per Henrik Ling*: Ur Vättarnas liv, och artiklar och textprov på dialekt, allt för att visa den rikedom som finns i svenskan.

Namn. Hyllningsskrift till Eva Brylla den 1 mars 2004. Namn och samhälle 15. Uppsala universitet. Uppsala 2004. Red. Svante Strandberg m.fl. 164 s.

I denna festskrift till namnforskaren Eva Brylla, forskningschef vid Språk- och folkminnesinstitutets namnavdelning, finns som sig bör många artiklar om namn. Bland dessa kan nämnas *Thorsten Andersson*: Varumärkens grammatiska status, *Sonja*

Enzenberg: Gemensamt efternamn eller varsitt?, Birgit Falck-Kjällquist: Ett par namn från Sotenäs.

Nordlund. Småskrifter från institutionen för nordisk språk i Lund.

Följande rapport har utkommit i denna serie under året: 24.

Lena Ekberg: Tre uppsatser om semantisk förändring hos relationella lexem.

Norrby, Catrin: Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra.

Andra upplagan. Studentlitteratur 2004. 254 s.

Boken är avsedd som en introduktion av det tvärvetenskapliga område som brukar kallas samtalsanalys och diskursanalys. Det här är en andra upplagan, som är uppdaterad med det senaste från detta område.

ORDAT. Det svenska ordförrådets utveckling 1800–2000.

Följande rapporter har utkommit i denna serie: nr 21 Mall Stålhammar: Engelskan i svenskan, 2. Engelska lånord under 1900-talet. 2003. Nr 22 Åtta ordbildningsstudier. Utgivna av *Sven-Göran Malmgren och Arne Olofsson*. 2003, nr 23 *Lars Wollin*: Inlåning och användning av latinska ord under (yngre) nysvensk tid. 2004

Palm, Rune: Vikingarnas språk 750–1100. Norstedts 2004. 522 s.

Författaren, som är runolog och docent i nordiska språk vid Stockholms universitet, ger här en allsidig och detaljerad beskrivning av vikingarnas språk, bl.a. med en grammatik och en utförlig ordlista. Man får också belyst hur vikingarna levde och hur deras föreställningsvärld såg ut. Runologins historia går igenom och självfallet presenteras runskriftens utveckling och användning.

Renberg, Bo. Bra skrivet, väl talat.Handledning i skrivande och praktisk retorik. Studentlitteratur 2004. 156 s.

Författaren, som har mångårig erfarenhet av undervisning på skriv- och retorikkurser vid Luleå tekniska universitet, har här ställt samman en praktisk och tänkvärd bok för skribenter och talare. Den första del behandlar språket som verktyg, den andra delen skrivprocessen och den sista delen talekonsten.

Retorikmagasinet

Denna tidskrift har under året utkommit med 4 nummer. Bland artiklarna kan nämnas i nr 21: *Bo Renberg*: Kejsarnas retorik, i nr 22 *Kjell Dahlin*: Kulturkrocksretorik, i nr 23 *Inger Lindstedt*: Nom de guerre, i nr 24 *Peter Ström-Søeberg*: ”Med vår talang är alla fel rätt.” Retorisk avbön.

ROSA, Rapporter Om Svenska som Andraspråk. Institutionen för svenska språket. Göteborgs universitet.

Följande rapport har utkommit i denna serie under året: Ulla Sundemo under medverkan av Monica Nilsson: Barnboksfiguren – en tillgång på alla plan.

Rosenkvist, Henrik: The Emergence of Conditional Subordinators in Swedish – a Study in Grammaticalization. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 62. 2004. 252 s. Ak. avh.

I denna avhandling behandlas framväxten från fornsvenskan och framåt av konjunktioner som *utan, om, ifall* m.fl.

Avhandlingen handlar om svenska men är skriven på engelska. Den saknar svensk sammanfattning, vilket är anmärkningsvärt med en avhandling inom området nordisk språkvetenskap.

Sköldberg, Emma: Korten på bordet. Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 31. 2004. 344 s. Ak.avh.

Författaren har i sin avhandling undersökt hur 36 idiom bestående av verb jämte komplement används i ett modernt tidningsmaterial. Bland dessa finns uttryck som *få kalla fötter*, *lägga korten på bordet*. Innehållsmässig variation i mer eller mindre grad finns hos knappt hälften av idiomerna. Så t.ex. kan *stå högt i kurs* avse att något är ekonomiskt högt värderat eller att något är högt värderat i största allmänhet. När det gäller uttrycksmässig variation är variation som väntat låg beträffande numerus och species. Prepositioner kan variera och verbet kan slopas. Likaså kan uttrycket passiveras. Men på det hela taget är idiomerna fixerade till sin form.

Språkets vård och värden. En festskrift till Catharina Grünbaum. Nordstedts Ordbok 2004. 351 s.

I denna festskrift till Catharina Grünbaum, språkvårdare vid Dagens Nyheter, finns artiklar som gäller språkets alla plan. Bland andra kan nämnas *Åke Lundqvist: Värst är språket*, *Björn Melander: Catharina's*, *Björn Barlach: Alf Henrikson och tiden*, *Lena Moberg: Namnlös och maktlös. Att vara piga i 1400-talets Stockholm*. Boken inleds med en dikt av *Bo Löfvendahl* och avslutas med en dikt av *Lars Huldén*.

Sundberg, Gunlög: Asymmetrier och samförstånd i rekryteringssamtal med andraspråkstalare. Acta universitatis stockholmiensis. Stockholm studies in Scandinavian philology. New series 38. 2004. 234 sidor + bilagor. Ak.avh.

I den här avhandlingen undersöks anställningsintervjuer mellan en svensk rekryterare på ett bemanningsföretag och fjorton arbetssökande som kommer från andra länder och som har annat modersmål än svenska. I dessa intervjuer skall de arbetssökande presentera sig själva så positivt som möjligt. Syftet med undersökningen är att studera hur deltagarna

samverkar för att skapa och uttrycka förståelse utifrån sina olika, asymmetriska roller.

Sundgren, Eva. Språklig variation och förändring. Exemplet Eskilstuna. Studentlitteratur 2004. 227 s.

Detta är en förkortad version av författarens avhandling, som kom 2002. Genom att jämföra en ny undersökning av språket i Eskilstuna med en 30 år äldre kan man söka svar på frågor som Hur snabbt förändrar sig språket? Försvinner regionala skillnader? Utjämnas sociala skillnader med tiden?

Suonuuti, Heidi: Terminologiguiden. En introduktion till terminologiarbete i teori och praktik. Terminologikum TNC 2004. 43 s.

Författaren, som tidigare var chef för den finska terminologiorganisationen TSK, har ställt samman en vägledning för den som vill ägna sig åt terminologiarbete. Detta är den svenska versionen av en ursprunglig engelsk skrift.

Svensén, Bo: Handbok i lexikografi. Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik. 2 uppl. Norstedts akademiska förlag 2004. 624 s.

Detta är en kraftigt utökad och omarbetad version av den bok som kom 1987 som den första i sitt slag på svenska. Som författaren skriver i sitt förord har mycket hänt inom ordboksvärlden, framför allt när det gäller datainsamling och dataurval, kollokationer, ordboksprojekt, ordboksanvändning. Vissa områden, som juridik och etik, ordbokskritik, har fått utökad utrymme.

Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle. Red. Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg. Studentlitteratur 2004. 768 s.

Denna omfattande bok ger en utförlig sammanfattning över ämnet svenska som andraspråk, som nu har mer än 25 år på nacken. Det behandlas av olika författare i skilda perspektiv:

andraspråksinlärning och andraspråksanvändning i språkstrukturella och psykolingvistiska perspektiv samt andraspråksanvändning i sociolingvistiska och sociokulturella perspektiv, och avslutas med artiklar om svenska som andraspråk inom utbildning och undervisning.

Svenskans beskrivning 26. Förhandlingar vid tjugosjätte sammankomsten för svenskans beskrivning. Uppsala den 25–26 oktober 2002. Red. B. Melander m.fl.

Bland artiklarna i denna konferensrapport kan nämnas *Olle Josephson*: Standardnormen i ett mångspråkigt Sverige, *Kari Leinonen*: Om klusilerna i finlandssvenskan, *Catharina Nyström*: Attityder till importord, *Viveka Rabb*: I vilken ordning försvinner genuskongruens?

Svenskläraren. Tidskrift för Svenskläraryöreningen.

Under året ha tidskriften utkommit med 5 nummer med olika tema. Nummer 4 har temat språkutveckling. I varje nummer finns en språkspalt som Svenska språknämnden står för samt bokanmälningar.

Texter och så vidare. Det vidgade textbegreppet i svensk skola och förskola. Maj Asplund Carlsson m.fl. Svenskläraryöreningens årsskrift. Svenskläraryörelsen 226. 2004. 140 s.

Bland artiklar i denna årsskrift med tema text som begrepp kan nämnas *Elisabeth Lindmark*: Det vidgade textbegreppet i kursplanerna, *Eva Nordliner*: Bok blir spel. Om litterära cd-rom-spel för barn, *Cecilia Mörner*: När bilden blev text – och åter text.

Walder, Renate: Fokus på föra. Om svenska funktionsverbsfrasers semantik och valens, med särskild utgångspunkt i verbet föra. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 65. 2004. 234 s. Ak. avh.

I sin avhandling har författaren behandlat fraser som *föra kommando* och *föra i bevis*, alltså fraser som innehåller ett verb

och ett abstrakt substantiv, ibland med preposition, som tillsammans bildar en semantisk enhet. I avhandlingen benämns typen funktionsverbfraser. Ett problem här är att avgränsa sådana fraser dels från syntaktiskt fria konstruktioner, dels från idiom. Syftet med avhandlingen är för det första att presentera en uttömmande samling med funktionsverbfraser med föra som verb, för det andra att granska de kriterier som brukar ställas upp för funktionsverbfraser.

Wennerberg, Jeanna: *Tempus och transitivitet i dövas andraspråk*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm studies in Scandinavian philology. New series 33. 2004.160 s. Ak.avh.

Syftet med denna avhandling är för det första att beskriva tempusanvändningen i dövas skrivna svenska, som alltså är dövas andraspråk. Teckenspråket saknar morfologiskt markerat tempus och brukar räknas som aspektspråk. Det andra syftet är att pröva transitivitetsmodellen och se om transitivitetsanalys av en text kan ersätta en indelning i förgrund och bakgrund. Med transitivitet avses att en aktion överförs från en deltagare i satsen till en annan.

Veres, Ulla. *Input and production in Swedish children's acquisition of past tense*. Department of Linguistics. Göteborg University 2004. 360 s. Ak.avh.

I sin avhandling har författaren undersökt hur svenska barn tillägnar sig rätt form för förfluten tid, exempelvis *sprang* i stället för *springde*. Avhandlingen handlar om svenska men är skriven på engelska. Den saknar svensk sammanfattning.

Vigsö, Orla. *Valretorik i text och bild. En studie i 2002 års svenska valaffischer*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 66. 2004. 235 s. Ak.avh.

Författaren har i sin avhandling studerat valaffischerna i ett svenskt riksdagsval. Han konstaterar bl.a. att rena påminnelseaffischer, vars funktion är att påminna om valet, inte

förekommer. Den typen finns i andra länder, bl.a. Danmark. Rena bildaffischer saknas hos vissa partier, medan de är vanliga hos andra och t.o.m. är den enda typen eller den dominerande. Den vanligaste typen totalt sett är den verbala budskapsaffischen. Generellt används bilder i liten utsträckning. Valaffischernas funktion tycks i huvudsak vara att mobilisera väljare som redan är anhängare.

Vogel, Anna: Swedish dimensional adjectives. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm studies in Scandinavian philology. New series 36. 2004. 377 s. Ak.avh.

I sin avhandling har författaren undersökt dimensionsadjektiven hög, låg, bred, smal, tjock, tunn, vid, trång, djup, grund, lång, kort i deras rumsliga, icke-metaforiska betydelse. Hon söker bl.a. svar på varför en älv men inte en fotboll kan vara bred. Hon kan vidare visa att full antonymi inte finns. Mot *djup* svarade inte bara grund utan även exempelvis flat (om tallrik), *gles* eller *liten* (om skog).

Boken är skriven på engelska, men den innehåller enligt de regler som Uppsala universitet föredömligt tagit på sig, en utförlig sammanfattning på svenska.

Ordbøger og ordlister

Danmark

Andersen, Birger, Karin Balsgart, Morten Pilegaard og Sven Tarp: Dansk-engelsk Erhvervsordbog. Gyldendal, København 2004. 606 s.

Baden, Helge og Morten Pilegaard: Medicinsk-odontologisk ordbog. Dansk-engelsk/engelsk-dansk. 2. udgave. Gyldendal, København 2004.

Barlach, Else: Ordsprogsordbog. Dansk-engelsk/engelsk-dansk. Gyldendal, København, 2004. 219 s.

Bruun, Erik: Dansk Sprogbrug. En stil- og konstruktionsordbog. 2. udgave. Gyldendal, København 2004. 546 s.

Christensen, Dorte og Thomas Fich: Juridisk Ordbog. Fransk-dansk. Gyldendal. København, 2004. 389 s.

Commissie Lexicografische Vertaalvoozieningen: Dansk-hollandsk Ordbog. Gyldendal, København 2004. 877 s.

Commissie Lexicografische Vertaalvoozieningen: Hollandsk-dansk Ordbog. Gyldendal, København 2004. 1135 s.

Dalager, Inge-Lise, Bruno della Bartolomea, Henrik Lorentzen, Birgit Schlifer, Jørn Westergaard-Holm og N. Chr. Sørensen: Fransk-dansk Ordbog. 9. udgave. Gyldendal, København, 2004. 912 s.

Eyben, Bo von: Juridisk Ordbog, 12. udgave.
Thomson/GadJura, København 2004. 373 s.

Frandsen, Helle Pals: Juridisk Ordbog. Dansk-engelsk.
Gyldendal, København 2004. 207 s.

Frandsen, Helle Pals: Juridisk Ordbog. Engelsk-dansk.
2. udgave. Gyldendal, København 2004. 216 s.

Gubba, Wilhelm: Juridisk Ordbog. Dansk-tysk. 3. udgave.
Gyldendal, København 2004. 590 s.

Gubba, Wilhelm: Juridisk Ordbog. Tysk-dansk. 3. udgave.
Gyldendal, København 2004. 723 s.

Hjorth, Ebba, Keld Kristensen mfl. (red.): Den Danske Ordbog, bind 2, Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Gyldendal, København 2004.

Hjorth, Ebba, Keld Kristensen mfl. (red.): Den Danske Ordbog, bind 3, Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Gyldendal, København 2004.

Johansen, Ole Stig: Dansk-fransk Synonymordbog. 2. udgave.
Gyldendal, København 2004. 409 s.

Lauridsen, Ole, Sven-Olaf Poulsen, Tove Gadegaard og Sven Tarp: Tysk-dansk Erhvervsordbog. Gyldendal, København 2004. 303 s.

Laursen, Anne Lise, Virginia Hvid og Sven Tarp: Dansk-spansk Erhvervsordbog. Gyldendal, København 2004. 336 s.

Leroyer, Patrick, Liselotte Kruse, Emile Danino, Anne-Marie Kiener og Sven Tarp: Dansk-fransk Erhvervsordbog.
Gyldendal, København 2004. 408 s.

Munch-Petersen, Valfrid Palmgren og Ellen Hartmann:
Svensk-dansk Ordbog. 3. udgave. Gyldendal, København 2004.
252 s.

Nielsen, Niels Åge: Ordenes historie. 5. udgave. Gyldendal,
København 2004. 522 s.

Olsen, Birgit: Hvad hedder det på dansk? En billedordbog.
2. udgave. Gyldendal, København 2004. 140 s.

Politikens Minordbog Svensk. Politikens Forlag, København
2004. 544 s.

Politikens Skoleordbog. Politikens Forlag, København 2004.
520 s.

Politikens elektroniske ordbog. Politikens Forlag, København
2004.

Westerby, Anne-Marie: Kinesisk Parlør. Gyldendal,
København 2004. 348 s.

**Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på
Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer. Bind 6**
(*glisål-hanhund*). Udgivet af Institut for Dansk
Dialektforskning, Københavns Universitet. Universitets-
Jubilæets danske Samfunds skrifter nr. 553. C.A. Retitzels
Forlag, København 2002. 473 s.

**Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på
Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer. Bind 7**
(*hank-hundepis*). Udgivet af Afdeling for Dialektforskning,
Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet.
Universitets-Jubilæets danske Samfunds skrifter nr. 561. C.A.
Retitzels Forlag, København 2004. 481 s.

Finland

Atk-sanakirja / Tietotekniikan liitto ry:n sanastotoimikunta. - 13. uud. p. (flerspråkig dataordbok) - Helsinki: Talentum, 2004 (Gummerus). - 720, [7] s.: kuv.; 26 cm + CD-ROM Sarja: (TTL-julkaisusarja) Kansinimeke: Tietotekniikan liiton atk-sanakirja: monikielinen sanasto ja termien selitykset ISBN: 952-14-0869-3 (sid.) Myös nimellä: Tietotekniikan liiton atk-sanakirja.

Aula, Eero: Tekniikan englantia ja espanjaa: sanasto – Technical English and Spanish: vocabulary – Técnica en inglés y español: vocabulario / Eero Aula. (engelsk-spansk teknisk ordlista)- [Rovaniemi]: Polarlehdet, 2004 (Gummerus). - 192 s., [16] ilmoituss.: kuv.; 30 cm Espanjankielinen rinnakkaisnimeke selässä: Vocabulario de técnica en inglés y español ISBN: 952-9762-28-3 (nid.) Myös nimellä: Technical English and Spanish. Técnica en inglés y español.

Finsk-svensk-finsk militärordbok. Suomi-ruotsi-suomi sotilassanakirja (cd-rom).WSOY 2004.

Den elektroniska finsk-svensk-finska militärordboken är tänkt dels för yrkesmilitärer, dels för den militär- och säkerhetspolitiskt och historiskt intresserade allmänheten. Ordboken omfattar 10 056 ordartiklar från finska till svenska och 11 284 ordartiklar från svenska till finska. Dessutom ingår flera tusen synonymer och exempel på båda språken. De svenska termerna omfattar både finlandssvenska och sverigesvenska termer.

Harjunen, Jorma: Pylsypussi : sanoja, sanontoja ja sirpaleita Forssasta ja Forssan halmeilta Sirosäkki: suikaleita Forssan Yhtiöstä ja yhtiöläisistä / Jorma Harjunen. (ord och talesätt från Forssa) - Forssa: Forssan kirjakeskus, 2004 (Forssan kirjap.). -

61, 73 s.: kuv.; 17 cm Kääntökirja. - Kuvitus: Ybi Hannula
ISBN: 952-91-6905-1 (nid.) Myös nimellä: Sirosäkki.

Helamaa, Erkki: Vanhan rakentajan sanakirja: rakentamisesta, rakennuksista, rakenteista / Erkki Helamaa. - (ordbok för husbyggare) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004 (Karisto). - xxiv, 295, [1] s.: kuv.; 28 cm (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, ISSN 0355-1768 ; 988) ISBN: 951-746-624-2 (sid.).

Hérin, Gérard: Ranska : matkasanakirja / [laatinut Gérard Hérin]; [päivittänyt: Jacqueline Sword]; [suomennos: Jean-Michel Kalmbach] (fransk reseordbok) - Helsinki: WSOY, 2004. - 207 s.: kuv.; 18 cm (WSOY sanakirjat) Alkuteos: Pons-Reisewörterbuch Französisch. - 2. p. 2004 ISBN: 951-0-27989-7 Myös nimellä: Matkasanakirja.

Häkkinen, Kaisa: Nykysuomen etymologinen sanakirja / Kaisa Häkkinen (finsk etymologisk ordbok) - Helsinki : WSOY, 2004. - 1633 s.: kartt.; 22 cm (WSOY sanakirjat) ISBN: 951-0-27108-X (sid.).

Italia: matkasanakirja / [laatinut Barbara Huter et al.] ; [päivittänyt Serena Kästel]; [uudelleen päivittänyt Raffaella Marini]; [kielioppiosuuden laatinut Barbara Mack]; [suomennos: Aija Kalmbach] (italiensk reseordbok) - Helsinki: WSOY, 2004. - 207 s.: kuv.; 18 cm (WSOY sanakirjat) Alkuteos: Pons-Reisewörterbuch Italienisch Lisäpainos: 2. p. 2004 ISBN: 951-0-27987-0 (nid.) Myös nimellä: Matkasanakirja.

Jaakohuhta, Hannu: PC-sanakirja / Hannu Jaakohuhta. (pc-ordbok) - [Helsinki]: IT Press, 2004 (Edita Prima). - VI, 408 s.; 18 cm (Pocket) ISBN: 951-826-720-0 (nid.).

Jenkins, Derrick P: Englanti: matkasanakirja / [laatinut Derrick P. Jenkins]; [päivittänyt Gordon Walker] (engelsk reseordbok) - Helsinki: WSOY, 2004. - 208 s.: kuv.; 18 cm (WSOY sanakirjat) Alkuteos: Pons-Reisewörterbuch Englisch Lisäpainos: 2. p. 2004 ISBN: 951-0-27983-8 (nid.) Myös nimellä: Matkasanakirja.

Jokinen, Kristiina: AD/HD-opas koulunkäyntiavustajille / Kristiina Jokinen, Kati Ahtikari; [kuvitus: Reijo Teivaistenaho]. (AD/HD-handbok för skolassistenter) - Jyväskylä: PS_kustannus, 2004 (WS Bookwell). - 110 s.: kuv.; 21 cm (Opetus 2000) Opas toteutettu yhteistyössä AD/HD-liiton kanssa. Sisältö: S. 85 - 110: koulukielen sanasto ISBN: 952-451-099-5 (nid.).

Kirkon ja uskon sanakirja: aamenesta öylättiin / toimittaneet Jarmo Jussila ... [et al.] (ordbok över kyrkliga och religiösa ord och termer); julkaisija: Kirkon tiedotuskeskus. - Helsinki: Kirjapaja, 2004 (Gummerus). - 413, [1] s.; 22 cm (Theologia practica) ISBN: 951-625-923-5 (sid.) Myös nimellä: Aamenesta öylättiin.

Lahikainen, Kaisu: Silviisii / Kaisu Lahikainen; [kuvat: Kaisu Lahikainen ... Päivi Pöljö ...].(ordbok över sydkarelska dialekter) - Helsinki: WSOY, 2004. - 132 s.: kuv.; 15 cm Kansiyälänimeke: Eteläkarjalaisen murteen sanakirja. - 2. p. 2004 ISBN: 951-0-28899-3 (nid.) Myös nimellä: Eteläkarjalaisen murteen sanakirja.

Li, Guangyun: Suomi-kiina-suomi: matkakieliopas / Li Guangyun. (finsk-kinesisk-finsk reseordbok) - Helsinki: Art House, 2004. - 108 s.; 20 cm ISBN: 951-884-389-9 (nid.).

Liljeqvist, Matti: Heprea-suomi, aramea-suomi: Vanhan testamentin sanakirja / Matti Liljeqvist (hebreisk-finsk, arameisk-finsk ordbok över Gamla testamentet) - [Keuruu]:

Aikamedia, 2004 (Saarijärven offset). - 554 s.; 25 cm Erip. Iso Raamatun sanahakemisto. Osa 4, Vantaa: Raamatun tietokirja, 1999 ISBN: 951-606-694-1 (nid.) Myös nimellä: Vanhan testamentin sanakirja.

Lindfors, Vuokko: *À la mode: muodin ja pukeutumisen sanakirja* / Vuokko Lindfors, Sirkka-Liisa Paimela; [piirroksat: Elina Vesterinen-Sumu] (ordbok med termer inom mode och klädstilar) - Helsingissä: Otava, 2004. - 246 s.: kuv.; 23 cm ISBN: 951-1-18772-4 (sid.) Myös nimellä: Muodin ja pukeutumisen sanakirja.

Luukkonen, Marsa: *Tekstiä tekemään!: kirjoittajan opas* / Marsa Luukkonen. (skrivhandledning) - Helsinki: WSOY, 2004. - 229 s.: kuv.; 25 cm (WSOY sanakirjat) ISBN: 951-0-27330-9 (sid.).

Markus, Kaija: *Rektiosanakirja: suomi-unkari-suomi* / [Kaija Markus, Péter Pomozi] (finsk-ungersk-finsk rektionsordbok) - Helsinki: Finn Lectura, 2004 (Kotkan kirjapaino). - 181 s.; 25 cm ISBN: 951-792-130-6 (nid.).

Matikainen, Maija Leena: *Ruotsalais-suomalais-ruotsalainen sanasto hammashoitohenkilökunnalle* / Maija Leena Matikainen (svensk-finsk-svensk ordlista för tandvårdspersonal) - Jyväskylä: [Maija Leena Matikainen], 2004 (Jyväskylän yliopistopaino). - 118, [5] s., [5] ilmoitussivua: kuv.; 25 cm ISBN: 951-98388-2-1 (nid.).

Mattila, Heikki E. S.: *Oikeuselämän lyhennesanakirja – Juridisk förkortningsordbok* / Heikki E. S. Mattila, Anne Jussila, Outi Kaltio. - Helsinki : Talentum, 2004 (Gummerus). - 336 s.; 25 cm ISBN: 952-14-0805-7 Myös nimellä: Juridisk förkortningsordbok.

Mattila, Matti A. K.: Kivun sanasto / Matti A. K. Mattila. - Klaukkala (ordlista över smärftermer): Recallmed, 2004 (Karisto). - 179 s.: kuv.; 26 cm ISBN: 951-847-036-7 (sid.).

Miikkulainen, Unto: Näin ikkeä: Kurkijoen kihlakunnan murresanakirja / Unto Miikkulainen ; toimittanut Eino Vepsä; [valokuvat: Antti Miikkulainen]; [... piirroksset: Eino Vepsä]. (ordbok över Kurkijokidialekten)- [Loimaa]: Ooli, 2004 (Loimaan kirjap.). - 133, [1] s.: kuv., kartt.; 26 cm ISBN: 952-5278-37-9 (sid.) Myös nimellä: Kurkijoen kihlakunnan murresanakirja.

Mäkinen, Kirsti: Sammon sanat: Kalevalan sitaatteja / Kirsti Mäkinen. (citat ur Kalevala) - Helsingissä: Otava, 2004. - 191 s.; 21 cm ISBN: 951-1-18375-3 (sid.) Myös nimellä: Kalevalan sitaatteja.

Nieminen, Marjut: Sincerely yours: kohteliaisuuskoodit englanniksi / Marjut Nieminen (artighetsfraser på engelska) - Helsinki: WSOY, 2004. - 100 s.; 22 cm (WSOY sanakirjat). - 2. p. 2004 ISBN: 951-0-28463-7 (sid.) Myös nimellä: Kohteliaisuuskoodit englanniksi.

Nieminen, Paula: Terveysthuollon sanasto: englanti-suomi-englanti / Paula Nieminen, Kristiina Hyrkäs (engelsk-finsk-engelsk ordlista över hälsovårdstermer) - Helsinki: WSOY, 2004. - 406 s.; 20 cm ISBN: 951-0-28585-4 (nid.).

Nurmi, Timo: Nykysuomen keskeinen sanasto / Timo Nurmi. - [2. p.]. (finskans centrala ordförråd) - [Helsinki]: Gummerus, 2004. - 1239 s.; 20 cm Huomautus: Edellinen painos ilmestynyt nimellä Suomen kielen sanakirja ulkomaalaisille ISBN: 951-20-6686-6 (sid.) Myös nimellä: Suomen kielen sanakirja ulkomaalaisille.

Nurmi, Timo: Suuri lyhennesanakirja / Timo Nurmi.
(förförkortningsordbok) - [Helsinki]: Gummerus, 2004. - 406 s.;
20 cm Kansialanimeke: Lähes 9000 lyhennettä selityksineen
ISBN: 951-20-6605-X (sid.).

Papadopoulos, Dimitrios: Kreikka: matkasanakirja / [laatinut
Dimitrios Papadopoulos]; [päivittäneet Andreas Meissler ja
Barbara Thron] (grekisk reseordbok). - Helsinki: WSOY, 2004.
- 207 s.; kuv.; 18 cm (WSOY sanakirjat) Alkuteos: Pons-
Reisewörterbuch Griechisch. - 2. p. 2004. ISBN: 951-0-29192-
7 (nid.) Myös nimellä: Matkasanakirja.

**Punntila, Matti: Poskettomia huulia: kielikaskuista
sanaleikkeihin** / Matti Punntila (ordvitsar och ordlekar) -
Helsinki: WSOY, 2004. - 295 s.; 18 cm (WSOY-sanakirjat)
ISBN: 951-0-28787-3 (nid.).

**Ramstedt, Viveca: Från aftonskola till överhäng: politiska ord
och uttryck i Finland och Sverige** / Viveca Ramstedt. -
Helsingfors: Söderström, 2004 (Nord Print). - 147, [2] s.; kuv.;
19 cm Kuvitus: Leif Sjöström. ISBN: 951-52-2201-X (nid.)
Myös nimellä: Politiska ord och uttryck i Finland och Sverige.

**Rohweder, Pirkko: Gastronominen sanasto: suomi-saksa-
suomi** / Pirkko Rohweder (finsk-tysk-finsk gastronomisk
ordlista) - Helsinki: Restamark, 2004. - 98, [2] s.; 25 cm ISBN:
951-9185-35-6 (nid.)

**Saikkonen, Pirkko: Termes culinaires : ravintolasanasto
ranska-suomi, suomi-ranska** / Pirkko Saikkonen. - 16. uus. p.
(fransk-finsk, finsk-fransk kulinarisk ordlista) - Helsinki:
Restamark, 2004 (Dark). - 104 s.: kuv.; 25 cm ISBN: 951-
9185-34-8 (nid.) Myös nimellä: Ravintolasanasto ranska-suomi,
suomi-ranska.

Salakari, Juhana: Ravintolaillan perussanasto / Juhana Salakari. (basordlista för restaurangbesökare) - Helsinki: Like, 2004 (Gummerus). - 282, [6] s.: kuv.; 18 cm Kansialanimeke: Taskulämpimiä termejä ja salonkikelpoisia selityksiä ISBN: 952-471-300-4 (nid.).

Segoviano, Carlos: Espanja: matkasanakirja / [laatinut Carlos Segoviano]; [päivittänyt Rosina Nogales]; [kielioppisuuden laatinut Francisco G. Povedano] (spansk reseordbok) - Helsinki : WSOY, 2004. - 207 s.: kuv.; 18 cm (WSOY sanakirjat) Alkuteos: Pons-Reisewörterbuch Spanisch Lisäpainos: 2. p. 2004 ISBN: 951-0-27985-4 (nid.) Myös nimellä: Matkasanakirja.

Sekret uspeha: 1 – 4: Aakkoselliset sanastot: venäjä-suomi, suomi-venäjä / Sirkka-Liisa Ojanen, Erja Laurila-Hellman (rysk-finsk, finsk-rysk alfabetisk ordlista) - [Helsinki]: Helsingin kauppakorkeakoulu, kielten ja viestinnän laitos, 2004 (HeSEprint). - 153, [2] s.; 25 cm ISBN (Osa): 951-791-819-4 (nid.) Myös nimellä: Aakkoselliset sanastot: venäjä-suomi, suomi-venäjä.

Siltamäki, Markus: Kukkaroho ja plakkarihi: Laitilan murteen sanakirja / Markus Siltamäki; toimittanut Heli Laaksonen; [julkaisija: Vakkasuomalainen ääni ja tarina -hanke, Laitilan-Pyhärannan kansalaisopisto] (ordbok över Laitiladialekten) - Turku: Sammakko, 2004 (Otava). - 175 s.: kuv.; 22 cm (Vakkasuomalainen ääni ja tarina -hankkeen julkaisuja; 3) ISBN: 952-5194-74-4 (sid.). Myös nimellä: Laitilan murteen sanakirja, vakkasuomalainen ääni ja tarina – hanke.

Stora finsk-svenska ordboken. Suomi-ruotsi-suursanakirja. WSOY 2004. 1 791 s.

Den nya upplagan av ordboken innehåller ungefär 5 000 nya uppslagsord och har också kompletterats med ordartiklar som ingått i ordbokens elektroniska version från år 1998. Sammanlagt omfattar boken nu 135 000 finska ord och uttryck med svenska motsvarigheter och exempelmeningar. Boken har också fått en ny grafisk utformning. Allt material finns nu i en och samma bok och sidorna är indelade i tre spalter i stället för två. Liksom tidigare finns översättningsmodellerna och den grammatiska informationen i de inledande kapitlen.

Suomi-englanti-suomi-sanakirja [Moniviestin] / Raija Hurme ... [et al.]. (finsk-engelsk-finsk ordbok) - Helsinki: WSOY, [2004]. - 1 kirja (949 s.), 1 elektroninen optinen levy (CD-ROM) ; 23 cm (WSOY-sanakirja) Ilmestynyt aiemmin teoksina: Suomi-englanti-opiskelusanakirja; Englanti-suomi-opiskelusanakirja. Järjestelmävaatimukset: PC 80386 -suoritin (suositus Pentium 100 MHz tai parempi), Windows 95/98/Me/NT/2000/XP; 16 Mt keskusmuistia, VGA-näyttö, CD-ROM-levyasema, Windows-yhteensopiva hiiri, 30 Mt vapaata kiintolevytilaa ISBN: 951-0-29124-2 (koko paketti) 951-0-24662-X (kirja, 6. p.) 951-0-28081-X (CD-ROM) Myös nimellä: Suomi-englanti-opiskelusanakirja. Englanti-suomi-opiskelusanakirja.

Tiirinlahti, Riitta: Taloussanasto: suomi-italia-suomi – Glossario economico-finanziario: finlandese-italiano-finlandese / Riitta Tiirinlahti. - 2. uud. p. (finsk-italiensk-finsk ekonomisk ordlista) - Helsinki: Finn lectura, 2004 (Kotkan kirjap.). - 299 s.; 21 cm ISBN: 951-792-168-3 Myös nimellä: Glossario economico-finanziario: finlandese-italiano-finlandese.

Tiivis tietoturvasanasto – Koncis informationssäkerhetsordlista – Compact vocabulary of information security /
[julkaisija:] Sanastokeskus TSK. - Helsinki: Taloustieto, 2004 (Yliopistopaino). - 45 s.: kuv.; 26 cm (TSK, ISSN 0359_5390; 31) Laatinut: Lars Böhling et al. Teksti pääosin suomeksi. ISBN: 951-628-412-4 (nid.). Myös nimillä: Koncis informationssäkerhetsordlista, Compact vocabulary of information security.

Tissari, Mikael: Keittiöslangin käsikirja: aperoa blenderiin /
Mikael Tissari, Maria Tuominiemi. (slagordbok med kökstermer) - [Helsinki]: Gummerus, 2004. - 158 s.: kuv.; 18 cm. ISBN: 951-20-6575-4 (sid.).

Toivonen, Marcus: Tietotekniikka-, elektroniikka- ja sähköalan slangisanakirja /
Marcus Toivonen. (ordbok med slanguttryck inom datateknik, elektronik och el) - Helsinki: Talentum, 2004 (Gummerus). - 221 s.; 15 cm. ISBN: 952-14-0866-9 (nid.).

Tuominen, Rea: Gastronominen sanasto: suomi-ruotsi-suomi /
Rea Tuominen (finsk-svensk-finsk gastronomisk ordlista) - [Helsinki]: Restamark, 2004 (Dark). - 124 s.; 25 cm. ISBN: 951-9185-37-2 (nid.).

Ulkomaankaupan erikoistermit: suomi, ruotsi, englanti, saksa, ranska, espanja, venäjä, viro. - 7. uus. p. (specialtermer inom utrikeshandel: finska, svenska, engelska, tyska, franska, spanska, ryska, estniska)- [Helsinki]: Multikustannus, 2004. - 456 s.; 25 cm (Fintra-julkaisu, ISSN 0786-9517; nro 10). Termien käännökset: Kerstin Salminen et al. ISBN: 952-468-016-5 (nid.).

Uusi suomen kielen sivistyssanakirja / Timo Nurmi ... [et al.]. (ordbok över främmande ord) - [Helsinki]: Gummerus, 2004. - 627 s.; 22 cm. Sisältö: Sivistyssanasto. - 6. p. - Ilmestynyt aiemmin nimillä Uusi suomalainen sivistyssanakirja ja Suomen kielen sivistyssanakirja / Timo Nurmi, Ilkka Rekiaro ja Päivi Rekiaro. Latinan lentävät lauseet. - Julkaistu aiemmin teoksessa Lentävien lauseiden käsikirja / koontanut Timo Sorjonen ISBN: 951-20-6735-8 (sid.) Myös nimillä: Uusi suomalainen sivistyssanakirja, Suomen kielen sivistyssanakirja, Lentävien lauseiden käsikirja.

Valtioneuvoston sanasto – Statsrådsordlistan – Finnish Government Glossary – Finsk statsrådsglossar / [toimitus: Riina Kosunen]. - [Uud. laitos]. - Helsinki: Valtioneuvoston kanslia: Edita, 2004. - 519 s.; 25 cm (Kielipalvelun julkaisusarja / Valtioneuvoston kanslia, ISSN 1235-7332). Julkaisulla myös saksan-, kreikan-, espanjan-, viron-, ranskan-, italian-, hollannin-, portugalin- ja venäjänkielinen rinnakkaisnimeke (termer också på tyska, grekiska, spanska, estniska, franska, italienska, nederländska, portugisiska och ryska). ISBN: 951-37-4069-2 (nid.). Myös nimillä: Statsrådsordlistan, Finnish Government Glossary, Finsk statsrådsglossar.

Færøerne

Contri, Gianfranco: Dizionario Faroese-Italiano / Føroysk-italsk orðabók. Føroya fróðskaparfelag, Tórshavn 2004. 632 s.

Henriksen, Jeffrei: Mál- og bókmentaorðalisti. Føroyska málnevndin, Tórshavn 2003. 269 s.

Island

Steinar Matthíasson: Þýsk-íslensk / íslensk-þýsk orðabók. Iðnú, Reykjavík 2004. 352 s.
[Tysk-íslensk / íslensk-tysk ordbok].

Oppdatering av terminologier i Íslensk málstöðs ordbank på nettet: www.islenskan.is.

Norge

Jasim, Fowsi: *Al-Furat. Norsk-engelsk-arabisk ordbok.* 2. utg. Fagbokforlaget, Bergen 2004. 681 s.

Ordboka inneholder 30 000 norske ord og uttrykk med engelske synonymer, oversatt til arabisk. De innledende kapitlene omhandler norske spåkregler og gir arabisktalende brukere utfyllende informasjon om ulike emner som norsk uttale, forkortelser, verb, substantiv, adjektiv og ordtak.

Corbacioglu, H. Sinan og Bernt Brendemoen: *Norsk-tyrkisk ordbok.* Sypress forlag, Oslo 2004. 699 s.

Ordboka er beregnet på tyrkere som vil lære norsk, og nordmenn som vil lære tyrkisk.

Fjeld, Ruth Vatvedt, Grete Krogstad og Lars Bøe: *Rettskrivingsordbok med synonymer.* 6. utg., Universitetsforlaget, Oslo 2004. 200 s.

Dette er en revidert utgave av Bøe og Fossetøls rettskrivingsordbok for bokmål fra 1992. Det er lagt til mange nye ord som har blitt vanlige i norsk siden forrige utgave, og en rekke nye synonymer har kommet med.

Grønstøl, Hallstein: *Veterinærmedisinsk ordbok,* Det Norske Samlaget, Oslo 2004. 282 s.

Dette skal vere den første veterinærmedisinske ordboka på norsk. Boka er meint bl.a. for studentar, og eit siktemål med boka er å fornorske fagspråket, sidan mykje av faglitteraturen er på engelsk. Ordboka har ca. 8000 oppslagsord med definisjonar, og den engelske forma av oppslagsorda er også med for kvart oppslag. Boka er i lommeformat og har eit vedlegg om

diagnosar til bruk i helsetenesta for husdyr. – Boka var også omtalt i *Språk i Norden* 2004, men kom først ut i 2004.

Hallager, Laurents: Norsk ordsamling. Med innleiing av Lars S. Vikør. Vigmostad & Bjørke, Bergen 2004. 224 s.

Dette er ei nyutgåve av ei bok som kom ut for over 200 år sidan, i København i 1802. Den fulle tittelen er *Norsk Ordsamling eller Prøve av Norske ord og Talemaader*, og boka var den største norske ordboka før Ivar Aasens tid. Hallager var frå Bergen og studerte medisin i København då boka kom ut. Han bygde på eldre ordsamlingar og på eigne innsamlingar på Vestlandet. Det er med 6000–7000 oppslagsord med forklaringar og heimfesting i boka, og dessutan det første trykte forsøket på ein samla norsk grammatikk. Boka fekk mykje å seie for ettertida, ikkje minst for Henrik Wergeland og Ivar Aasen. *Norsk ordsamling* skal gjerast elektronisk tilgjengeleg for ålmenta.

Knutsen, K. Jostein: Engelsk-norsk teknologisk ordbok. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 2004. 132 s.

Ordlista er beregnet på studenter på teknologiske studier, og det er lagt mest vekt på fagområdene matematikk, kjemi, fysikk, data og olje.

Kulbrandstad, Lars Anders, Olav Veka og Bjarne Øygarden: Ordrett: ordliste for mellomtrinnet. Bokmål. ISBN 8276749569. Oslo 2004.

Loennecken, Sigrid, Kåre Nilsson, Gunn Aarli og Juan Antonio Mirínez López: Spansk blå ordbok: spansk-norsk, norsk-spansk. Kunnskapsforlaget, Oslo 2004.

Ordboka har over 75 000 oppslagsord, eksempler viser bruken, her er faste uttrykk, spanske forkortelser, en mini-grammatikk og faktasider om spansk språk og spanstalande land. Den inneheld også latinamerikansk-spansk.

Meltvik, Hemda og Arne Meltvik: Hebraisk-norsk ordbok.
Bokmål. Jerusalem Forlag, Avaldsnes 2003, 604 s.
ISBN 82-994905-3-7.

Norsk illustrert ordbok. Kunnskapsforlaget, Oslo 2004. 537 s.
Ca. 12 000 oppslagsord.

Denne ordboka er egentleg den same som *Norsk ordbok for grunnskolen* frå 2003, som stod omtalt i *Språk i Norden* 2004. No har boka fått nytt omslag med tittelen *Norsk illustrert ordbok*. På tittelbladet og kolofonsida står det framleis *Norsk ordbok for grunnskolen*.

Norsk illustrert ordbok er tilpassa barn og unge i bl.a. ordforråd, typografi og definisjonar. Ordboka følgjer offisiell rettskriving for bokmål, men har berre med moderate former. Forlaget seier i forordet at ”vi har lagt vekt på å benytte bøyingsformer som er vanlige i daglig bruk i skriftlig norsk”. Det er lite av valfrie former i boka. I offisiell rettskriving har substantiva *bok*, *bukse*, *mor*, *sol* og *strand* alle valfri -a/-en-ending i bestemt form. Denne ordboka fører berre opp *boka*, *buksa*, *moren*, *sola* og *stranden* som bestemt form. Når ein likevel finn former som *badebuksen* og *stranda* andre stader i ordboka, kjem ein i tvil om kva forlaget meiner. Ordet *ketsjup* har valfri skrivemåte i norsk, men her står berre forma *ketchup*. Skrivemåten *jogurt* står ikkje under bokstaven j, han er berre nemnd under *yoghurt*. – Sjølv om dette er ei tiltalende bok på mange måtar, gjev ho så mangelfull opplysning om offisiell rettskriving at ho ikkje kan anbefalast til vanleg bruk i skulen.

Nylenna, Magne (red.): Medisinsk ordbok. 6. utg.
Kunnskapsforlaget, Oslo 2004. 392 s.

Boka henvender seg til alle kategorier av helsepersonell, elever innen helsevesenet, de som arbeider i pasientorganisasjoner og alle som kommer i kontakt med helsevesenet. Her finner du blant annet forklaringer av medisinske ord og uttrykk, undersøkelser og behandlingsmetoder m.m.

Oskal, Inger-marie A.: Sámegiel-dárogiel, dárogiel-sámegiel govvasátnegirji / Samisk-norsk, norsk-samisk bildeordbok.

Landbruksforlaget, Oslo 2003. 167 s.

Denne ordboka er laga særleg for barn og unge i grunnskulen. Det er ei tovegsordbok med størst vekt på den samisk-norske delen, der det er ca. 3600 ord, mens det er noko færre i den norsk-samiske delen. Det er om lag 150 teikningar i fargar, særleg av dyr og planter, alle står i den samisk-norske delen.

Boka er laga i tilknytning til ein serie naturfagbøker på norsk for 5.–7. klasse. Då serien skulle setjast om til samisk, var det eit omfattande arbeid å finne samiske ord og termar. Eit utsnitt av oppslagsorda i norsk viser kva type ord som er med: *rødstrupe, rømling, røntgen, rør, Røros, rørsopp*. To språkkonsulentar har vore med på ordboka, og ho har vore til godkjenning i Sametingets språkstyre. Det står slik på kolofonsida: ”Ordboka er godkjent av Sametingets språkstyre, med merknad om at det mangler en del dialektord.”

Raaheim, Arild og Kjell Raaheim: Psykologiske fagord fra engelsk til norsk. Fagbokforlaget, Bergen 2004. 219 s.

Boka er ment som en hjelp til å finne fram til hvilke norske ord og vendinger som kan, og bør brukes så vel skriftlig som muntlig når man skal gi en framstilling av eller oversette engelsk psykologifaglig litteratur.

Rodrigues, José Aurélio: Portugisisk-norsk, norsk-portugisisk ordbok. Universitetsforlaget, Oslo 2004.

Ordboka er praktisk rettet og er basert på ordforråd og skrivemåte brukt i Portugal og Brasil.

Russko-anglo-norvezskij, Norvezsko-anglo-russkij lesnoj slovar' Russisk-engelsk-norsk, Norsk-engelsk-russisk skogordbok.

Hovedredaktører: Vasilij Tsvetkov og Ørnulf Kibsgaard. Arkhangelsk Tekniske Statsuniversitet. Fylkesmannen i Nordland, Norge/Arkhangelsk 2003, 207 s.

Sivertsen, Svein Th. og Palita Siverstsen: Stor norsk-thai ordbok. Forlag Svein Th. Sivertsen, Oslo (?) 2004. 643 s.

Ordboka er basert på Dansk-Thai ordbog av Donald Shaw, og er rettet mot thailendere som har behov for å kommunisere med nordmenn. Den er også egnet for nordmenn som vil kommunisere med thailendere.

Smemo, Dag Kjær: Bibelord i dagligtale: 1000 ord og uttrykk som stammer fra Bibelen. Det norske biblesekskap, Oslo 2003. 286 s.

Boka inneholder over tusen oppslagsord på bibelord som ofte er brukt i dagligtale. Det er opplysninger om hvordan ordene brukes, hva den bibelske bakgrunnen er, hvor i Bibelen det står og hva det betyr.

Soleng, Zanetta Wawrzyniak og Harald H. Soleng: Polsk-norsk, norsk-polsk ordbok. Ad Infinitum, Oslo 2004. 538 s.

Ordboka inneholder totalt 36 500 oppslagsord. Den inneholder både dagligdagse ord og uttrykk samt ord fra samfunn, vitenskap og teknologi.

Svenkerud, Herbert: Engelsk ordbok: engelsk-norsk, norsk-engelsk. J.W. Cappelen Forlag, Oslo 2004. 990 s.

Boka inneholder over 60 000 oppslagsord, idiomer, uttrykk og setningseksempler fra engelsk og norsk dagligtale. Den er spesielt tilpasset elever i den videregående skolen, men kan brukes av alle som bruker engelsk privat eller i jobbsammenheng.

Sørensen, Torstein: Ord fra gamle Nesna. Orkana forlag, Bodø 2004. 252 s.

I Norge er det gjort lite for å ta vare på gamle ord og uttrykk, og denne boka er et verdifullt bidrag til bevaring av det lokale ordforrådet. Boka er illustrert, og er like mye en kulturhistorie i form av ord og uttrykk fra Tomma, Nesna og Helgeland.

**Walford, Ronald: Norsk-engelsk strafferettslig ordbok.
Norwegian-English Dictionary of Criminal-Law Terms.**
Forlaget elexi, Ås 2004. ISBN 82-92458-02-6, bestilling:
post@elexi.no

Boken inneholder 2200 norske og engelske termer som er avgjørende for å forstå norsk strafferett. De fleste termene er hentet direkte fra aktuelle norske lovtekster og fra autoritative engelske oversettelser av norske lover. Størparten av oppslagene har forklaringer og eksempler på bruk av både norsk og engelsk. Boken inneholder også et engelsk-norsk register. Forfatteren er engelsk advokat bosatt i Oslo, og har i de siste 30 år oversatt mange juridiske tekster og viktige norske lover til engelsk.

Sverige

Bonniers rimlexikon. Red. Göran Walter. Albert Bonniers förlag 2004. 286 sidor.

I bokens upptas cirka 3 300 uppslagsord med rimförslag, några med bara ett, några med flera. Sammanlagt ges 44 000 rimord. Dessutom finns ett register med ungefär lika många slutrim med hänvisning till ordlistan. Den som exempelvis vill rimma på *safari* hittar det inte i ordlistan men kan gå till registret och leta upp *-ari*. Där hänvisas man till *januari*, som har följande rimord: *Bari, februari, Kalahari, pari safari, sari*. Boken inleds med en liten verslära.

Brylla, Eva: Förnamn i Sverige. Kortfattat namnlexikon.

Liber. 2004. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 88. 2004. 240 sidor.

Se *Ny språklitteratur, Sverige*

Förortsslang. Red. Dogge Doggelito och Ulla-Britt Kotsinas. Norstedts Ordbok. 2004. 215 sidor.

I en här ordboken behandlas den nya slang som vuxit fram i storstädernas förorter runt om i Sverige. Där bor många invandrare – eller barn till invandrare – med många olika språk. Detta sätter sin prägel på den nya slangen: *guss* (turkiska), *dinero* (spanska), *habibi* (älskling), *softish* (engelska), *raha* (finska). Omkring 1 500 slangord tas upp ordnade dels alfabetiskt, dels efter betydelse. Det finns också ett inledande kapitel. Redaktörerna är båda experter: Dogge Doggelito känd rappare, uppväxt i en av betongförorterna, och Ulla-Britt Kotsinas, professor i nordiska språk, som givit ut flera ordböcker och böcker om slang.

Svensk skolordlista. Utarbetad av Svenska Akademien och Svenska språknämnden. Redaktör Lisa Rudebeck. Norstedts Ordbok 2004. 985 sidor.

Detta är den fjärde, kraftigt omarbetade upplagan av skolordlistan. Framför allt har flertalet ordförklaringar omarbetats från grunden. Kortfattade förklaringar ges till de allra flesta ord. Ordlistan bygger på Svenska Akademiens ordlista och följer denna för ordens stavning och böjning. Ordlistan innehåller cirka 35 000 ord och fraser. Ungefär 5 000 nya ord har förts in, och även andra uppgifter från tidigare upplagor har setts över och moderniserats.

Svensk skolordlista är främst avsedd att användas från grundskolans årskurs 5 och uppåt. Men den passar även för dem som har ett annat modersmål än svenska och för alla andra som behöver en liten svensk ordbok.

Om forfatterne

Ari Páll Kristinsson er direktør for Islands språksekretariat.

Eva Björk er verksamhetsledare for Synsskadades Riksförbund og vice ordförande i Punktskriftsnämnden, Sverige.

Torbjørn Breivik er rådgiver i Norsk språkråd.

Marit Hovdenak er rådgiver i Norsk språkråd.

Jørgen Nørby Jensen er tidligere videnskabelig medarbejder ved Dansk Sprognævn.

Olle Josephson er sekretariatschef for Svenska språknämnden.

Terje Larsen er rådgiver i Norsk språkråd.

Birgitta Lindgren er forskningsassistent ved Svenska språknämnden.

Jørn Lund er direktør for Dansk Sprog og Litteraturselskab, Danmark.

Svein Nestor er rådgiver i Norsk språkråd.

Åsta Norheim er rådgiver i Norsk språkråd.

Katrin Næs var i 2004 suppleant til Føroyska málnevndin, Færøylene.

Rolf Olsen, Norge var leder av Samisk språkstyre (nordisk) fram til 2005.

Aino Piehl er forsker ved Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland.

Mikael Reuter er chef for svenska språkbyrån ved Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland.

Lisa Rudebeck er utdannet språkkonsulent. Hun har etter oppdrag fra Svenska språknämnden og Svenska Akademien redigert Svensk skolordlista.

Vibeke Sandersen er seniorforsker (dr.phil.) ved Dansk Sprognævn.

Helge Sandøy er professor ved Universitetet i Bergen, Norge, og prosjektleder for Moderne importord i språka i Norden.

Eivor Sommardahl er forsker ved Forskningscentralen för de inhemska språken, Finland.

Sonja Vidjeskog er lektor i svensk og ansvarlig for kommunikasjonsavdelingen på Centret för språk och kommunikation ved Åbo Akademi, Finland.

Katarina Lundin Åkesson er fil.dr. i nordiske språk og lektor i svensk på Malmö högskola. Hun er prosjektmedarbeider i prosjektet Internordisk språkförståelse i en tid med ökad internationalisering.

Adresser til språknemndene i Norden

Dansk Sprognævn

Njalsgade 136
DK-2300 KØBENHAVN S
Telefon +45-35 32 89 82 og -83
Telefaks +45-35 54 89 95
E-post Sproгнаevnet@dsn.dk
Internett www.dsn.dk

Forskningscentralen för de Inhemska språken

Sörnäs strandväg 25
FIN-00500 HELSINGFORS
Telefon +358-(0)9-731 51
Telefaks +358-(0)9-731 53 55
E-post pirjo.hiidenmaa@kotus.fi
Telefon +358-(0)9-731 52 43 (svensk avd.)
Telefaks +358-(0)9-731 52 97 (svensk avd.)
E-post Eivor.Sommardahl@kotus.fi (svensk avd.)
Internett www.kotus.fi – www.kotus.fi/pasvenska

Føroyska málnevndin

Málstovan
V.U. Hammershaimbs gøtu 16
FO-100 TÓRSHAVN
Telefon +298-31 23 97
Telefaks +298-31 84 48
E-post Marius@setur.fo
Internett www.fmn.fo

Íslensk málnefnd

Neshaga 16
IS-107 REYKJAVÍK
Telefon +354-552 85 30
Telefaks +354-562 26 99
E-post kari@islenskan.is
Internett www.islenskan.is

Norsk språkråd

Postboks 8107 Dep
NO-0032 OSLO
Telefon +47-24 14 03 50
Telefaks +47-24 14 03 51
E-post Sprakrad@sprakrad.no
Internett www.sprakrad.no

Oqaasiliortut

Grønlands Sprognævn
Postboks 980
DK-3900 NUUK
Telefon +299-32 73 44
Telefaks +299-32 73 42
E-post Oqaasileriffik@greenet.gl
Internett www.oqaasileriffik.gl/sproгнаevn-gl.html

Sámi giellalávdegoddi

Samisk språknemnd
Sametingets språkavdeling
Bredbuktnesveien 50
NO-9520 GUOVDAGEAIDNU / KAUTOKEINO
Telefon +47-78 48 42 59
Telefaks +47-78 48 42 41
E-post sgl@samediggi.no

Svenska språknämnden

Box 20057

SE-104 60 STOCKHOLM

Telefon +46-(0)8-442 42 00

Telefaks +46-(0)8-442 42 15

E-post Info@spraknamnden.se

Internett www.spraknamnden.se

Sverigefinska språknämnden

Box 20057

SE-104 60 STOCKHOLM

Telefon +46-(0)8-462 92 32

Telefaks +46-(0)8-442 42 15

E-post Paula.Ehrnebo@kieliautakunta.se

Internett www.sverigefinska.spraknamnden.se